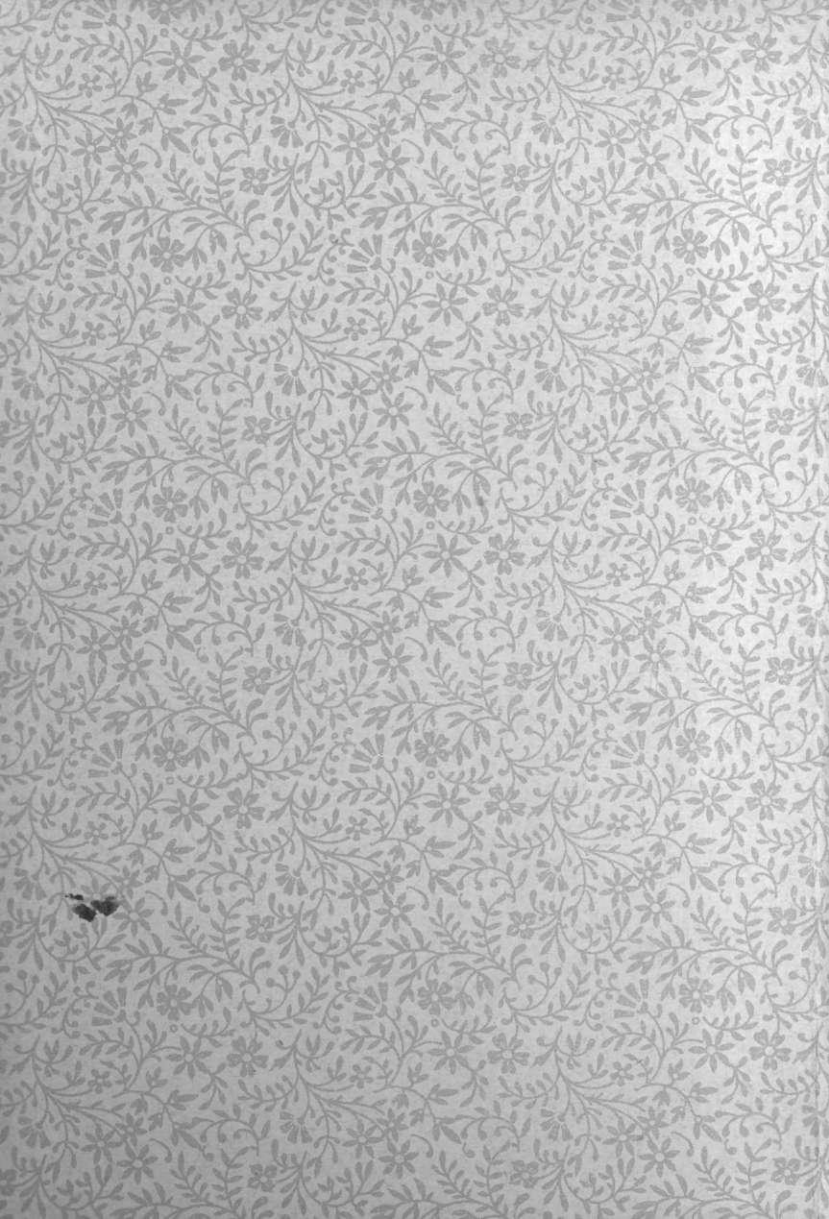

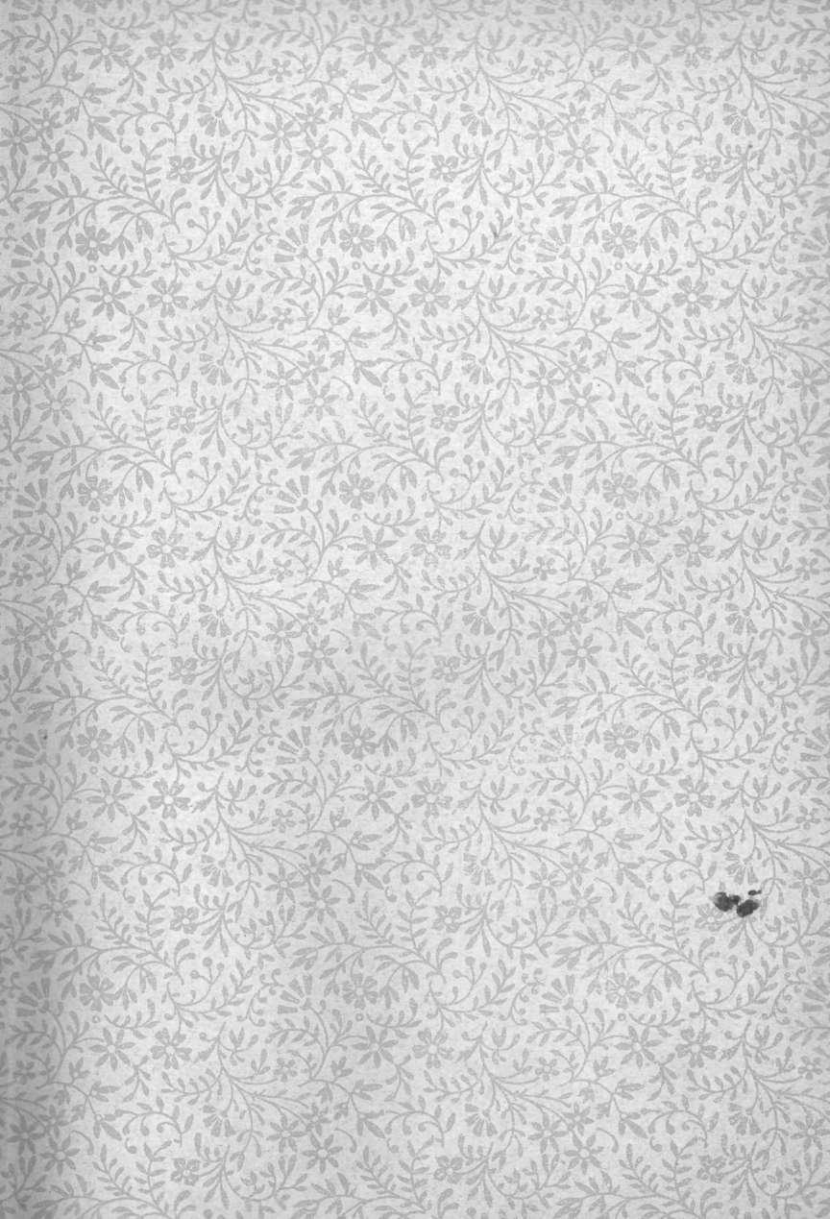
II
C 35423
c

Tavčarjeve

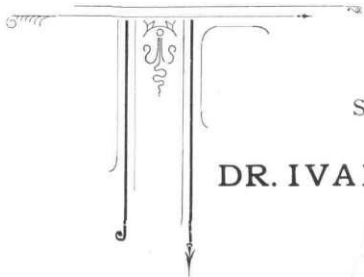
Povesti. I.

✻ POVESTI. ✻

SPISAL

DR. IVAN TAVČAR.

I. ZVEZEK.

V LJUBLJANI.

ZALOŽIL PISATELJ.

TISKALA IG. PL. KLEINMAYR & FED. BAMBERG.

1896.

35423

II Cc

030003953

Pripomenek.

Slovenskemu občinstvu podajam zbrane svoje spise. Globoko že tičim v jeseni življenja, in političnih bojev viharji so mi izsušili vir pisateljske fantazije.

Polastila se me je torej želja zbrati okrog sebe svojega duha otroke. Ta želja naj se mi ne šteje v zlo, in tudi svoje sovražnike prosim, naj me zaradi samoljubne te želje ne obsojajo prekruto: saj so mi moji spisi že tako nakopali mnogo sovraštva, a le malo prijateljstva. Omenjena želja pa je ravno zaradi premnogih napadov na moje spise vsaj deloma opravičena: občinstvu, ki je čitalo napade, se ponuja prilika, da spozna napadane spise v celoti, če se že hoče o njih poučiti. Druzege ne vem navesti v svoje opravičevanje!

Vse povesti v tej zbirki so pisane tekom zadnjih devetindvajsetih let. Nekaterim izmed njih se pač pozna, da jih je spočela in rodila mladostna fantazija pisateljeva. Vendar jih gledé njih vsebine nisem prav nič prenařeval in popravljal; takšne so, kakor so bile tiskane v raznih leposlovnih listih slovenskih.

Ker pa ima pri nas vsak urednik svoj pravopis, ki sem se mu moral vselej pokoriti tudi jaz, kažejo moji v raznovrstnih leposlovnih listih tiskani spisi najrazličnejše jezikovne oblike.

Tako pa ni kazalo povesti tiskati v tej zbirki. Poskrbel sem zatorej za to, da so se moje povesti v tem novem natisku uravnale, kolikor je bilo to sploh možno, po pravopisu Pleteršnikovega slovarja, ker sem te misli, da slovenski pisatelji pridemo najprej in najlaglje do prepotrebnega enotnega pravopisa, ako si vzamemo za podstavo znamenito Pleteršnikovo delo. Gospod profesor Fr. Levec je bil tako prijazen, da je prevzel omenjeno jezikovno popravo; bodi mu za to izrečena topla zahvala!

V Ljubljani, na sv. Andreja dan 1896.

Dr. Ivan Tavčar.

KAZALO.

Prva ležeče tiskana letnica kaže, kdaj je bila povest spisana; druga stoječe tiskana letnica pa naznanja, kdaj je bila povest prvič tiskana.

	Stran
I. Ivan Slavelj. Povest. — 1875 — Dunajski Zvon, II., 1876	1
II. Antonio Gledjevič. Zgodovinska podoba. — 1872 — Mariborska Zora, II., 1873	105
III. Bolna ljubezen. Noveleta v pismih. — 1873 — Mariborska Zora, III., 1874	145
IV. Gospa Amalija. Noveleta. — 1867 — Mariborska Zora, IV., 1875	177
V. Mlada leta. Noveleta. — 1874 — Mariborska Zora, IV., 1875	193
VI. Med gorami. Slike iz Loškega pogorja.	
1. Holecova Nežika. — 1876 — Mariborska Zora, V., 1876	217
2. Moj sin! — 1880 — Jurčičeva Slovenska knjižnica, 1880	236
3. Miha Kovarjev. — 1880 — Jurčičeva Slovenska knjižnica, 1880	244
4. Kobiljekar. — 1878 — Dunajski Zvon, IV., 1878	260
5. Kalan. — 1878 — Dunajski Zvon, IV., 1878	271
6. Grogov Matijče. — 1881 — Ljubljanski Zvon, I., 1881	278
7. Tržačan. — 1881 — Ljubljanski Zvon, II., 1882	288

	Stran
8. Kako se mi ženimo. — 1882 — Ljubljanski Zvon, II., 1882	297
9. Kočarjev gospod. — 1882 — Ljubljanski Zvon, II., 1882	306
10. Posavčeva češnja. — 1887 — Slovan, IV., 1887	321
11. Šarevčeva sliva. — 1887 — Slovan, IV., 1887	328
12. Gričarjev Blažè. — 1888 — Ljubljanski Zvon, VIII., 1888	336

Ivan Slavelj.

I.

Rojstni dom.

Ivan Slavelj se je rodil v borni koči male slovenske vasi. Njegovi predniki so jo bili postavili iz lesa, pokrili jo s slamo ter oprli na skalnat rob, da bi ji dajal moči in stalnosti. Ob rojstvu našega Slavlja je bila kočica še krepka, samo streha je že pešala ter primorala starega Slavlja, da ji je večkrat zlezal na rebri ter najbolj oslabela mesta zasul s pazderjem in drugim drobižem. In ker je skalnati rob podpiral samo severno stran, staro poslopje se je pa nagibalo tudi proti zahodu, je posekal umni gospodar v svojem smrečju dvoje débel ter prišel ž njima tudi zahodu na pomoč. In posreči se mu. Kočica stoji zdaj trdno ter daje prebivavcem stanovanje in gorkoto.

Ti pa, dragi bravec, ki si vaje družega sveta, ki nosiš obleko, katera morda ni veliko manj vredna, kakor vse Slavljevo posestvo in ki zakosiš opoldne več, kakor Slavelj in nje-

gova družina ves teden; ti si lahko misliš, da ni pričakovala svila in mehka blazina mladega Slavlja, ko se je imel poroditi ter v leseni koči stopiti v to solzno dolino.

Mnogo smo se trudili, vendar le malosti poizvedeli o tej imenitni uri.

Viri nam pripovedujejo, da je Slaveljka še dva dni pred porodom kopala na njivi ter prinesla za južino in večerjo še sama na glavi vode od sosedovega studenca. Potem pa, ko je legla, vzame gospodar tudi gospodinjstvo v svoje roke in vestno opravlja kuho in kurjavo. Da bi si pri vednem letanju ne trgal dražih podplatov, je sezul visokocevno obuvalo ter golonog v kratkih hlačah gospodinjlil po svoji hiši. In ko je zagledal naš Ivan Slavelj beli dan, napolni se očetu s slastjo srce. Po prstih stopa iz izbe, in malo časa potem zapoje pod streho škoporeznica, ž njo pa se oglasi tudi oče Slavelj s pesmijo iz davno preteklih mladih dni.

Naši viri so ohranili iz istega večera še drug prigodek, kateri bode morda slabo zapisal ime očeta Slavlja v marsikatero deviško srce; ali jaz, vestni poročnik te resnične zgodbe, ne morem ga utajiti ter prikriti ga prihodnosti. Oče Slavelj zapali ogenj za večerjo ter izmiva in napolni vsakovrstno lončeno posodo. Vzame iz stare vežne omare ječmenove kaše, moke in česar je sicer potreba. Ko pa pride do solnjaka, vidi, da je prazen. A kako narediti večerjo brez

soli, ki je duša tečnemu jedilu? Stisne torej solnjak pod pazduho in urno šine proti vasi, katera je bila nekoliko streljajev od njegovega bivališča. Tu pri prodajavcu in vaškem gostilničarju se je pripetila pregreha.

Slavelj si nakupi soli, zraven si ukaže prinesiti tudi polič dolenskega vina ter ga izpije na srečo svojemu novorojenemu sinu. Ali ker ni bil vaje vinskih moči, premagajo ga tako, da gre tisto noč brez večerje in nekoliko vinjen v listje, katero je bil nanosil k postelji svoje žene.

Za poznejšo pripoved se nam zdi potrebno, tu nekoliko o kraju govoriti, v katerem je prebivala naša uborna rodbina. Vas Bobovec je nekje na Slovenskem, kakor smo omenili že poprej; ima nekaj čez štirideset hiš, dva premožna kmeta, cerkev, šolo in župnišče, v njem tri duhovne gospode. Skozi vas teče potok, pred njo se razprostira polje in ravnina, za njo pa se vzdiguje hribovje s smrečjem obrasteno. Kako četrť ure Bobovcu na strani stoji grad bobovških gospodov, in to poslopje ima mnogo pomena za našo povest. Izvedeli smo, da je oče Slavelj v svojih neoženjenih letih tu sem hodil drva cepit in da je služila mati Slaveljka pri grajski gospé, predno se je preselila v revno kočó revnega Slavlja. Ali vrnimo se zopet k povesti!

Naključilo se je bilo tako, da je naš junak šele drugo jutro bil sprejet v naročje svete

cerkve. Ko pridejo domov iz božje veže in oče Slavelj ogleduje obličje svojemu rojencu, se mu je zdelo zdaj mirnejše, lepše in prijaznejše.

Pobožna in pri štiridesetih letih še neomozena samotarka Meta, ki je morala biti pri tacih rojstvih, pritrdila je očetu, rekoč: «Glejte, na malih bodete čudeže videli, kakor je zapisano v evangelijskih bukvah.»

Slavlju se odpro usta od samega začudenja o toliki vednosti in odgovori ji ponižno: «Prav praviš, Meta, ali jaz ne pričenjam z evangeljem, takrat se zbiram šele za pridigo in za to, kar pride iz gospodovih ust.»

«To pa že ni prav», odgovori Meta, «čemu moči zbirati? Zakaj kar je božjega, gre po ravni cesti v srce, kar pa je peklenškega, se skuša po ovinkih vtepti v vrt naših duš.»

«Prav praviš, Meta», in oče Slavelj si izgledi s čela temne lase. Meta umiva ročno malega Slaveljka v mlačni vodi, kar ji zastavi za nekaj časa tok gibčnega jezika.

Mi pa se ognemo vsaki zmešnjavi, porabimo to priliko ter navedemo nekoliko krstnih imen.

Očetu Slavlju so dali ime svetega Antona, egipčanskega puščavnika. Ugenili so jo. Naš Anton je skušal na vso moč posnemati sveti svoj vzgled. Nikdar ni popival, ob največih praznikih je užil zmerno in pametno kupo vina in samo o Veliki noči se je najel mesa in belega kruha. V nedeljo popoldne ni zahajal na vas,

ostajal je po «nauku» pri domu, dejal raz sebe praznično obleko ter se napravil v delavniško; potem pa je letal z veliko pazljivostjo in potrpežljivostjo za staro Mavro, edinim živinčetom svojega hleva, da mu ne uide z vrta ali v zelnik ali pa v žito, in da mu ne objé mladih drevesec, katera je bil zasadil pomladi. S svojo ženo je živel složno in če je dejala ona tako, gotovo ni dejal on drugače. Nikdar ni godrnjal, če ni bilo zjutraj kosila ali če je hodilo devet dni zaporedoma eno in isto na mizo: v oblicah krompir ali pa kislo zelje. Saj je imel v miznici ovsenjaka; tega je jedel še z isto slastjo, kakor nekdej, ko je še vaško drobnico gonil na pašo. V kratkem: oče Anton Slavelj je bil dober mož, pošten hišni gospodar, kateri je družil z varčnostjo tudi potrebno pobožnost. Zakaj vsak advent in vsako Veliko noč se je razodel duhovnemu pastirju svojemu ter prosil odpuščanja grehov. In kadar mu je storilo živinče, vrgel je v cerkveno pušico desetico ali pa postavil na oltar voščenega volička.

Ko je bil dopolnil petintrideset let, se je oženil s svojo ženo. In tudi tu mu je bila sreča mila. Barba mu je postala dobrodušna družica na poti življenja.

Prenašala je s potrpežljivostjo težave nove domačije in z enako radostjo, kakor je rezala poprej bogata grajska žita, žela je zdaj nizko klasovje po suhih rebrih, katere so bile prišle

v last Slavljevim prednikom. Pobožna je bila še bolj kakor njen mož; po maši je ostajala vedno še pol ure v cerkvi, da je odmolila brezmašne molitve, kakor so za hišo in polje, za srečo pri živini in otrocih, vzdihljaji do svoje patrone in do mnogih svetnikov in svetnic.

S posebnim veseljem se je spominjala svojega očeta, ki je že davno počival v grobu, v življenju pa samotaril po bobovski vasi ter se redno živil z delom svojih rok. Njegova pobožnost je slula po vsem okraju. Vedel je vsakdo, da se je pobožni Muha (tako so mu dejali) vselej, kadar mu je ušla pri mali nezgodi kaka po sedanjih pojmih čisto nedolžna kletvica, s strahom okrog ozrl in z globokim kesanjem vzdihnil: «Za božjo voljo, zaklel sem!» In potem v nedeljo gotovo ni pozabil izpovednice in pozemeljskega očiščenja. Ime mu je bilo Janez, zatorej so krstili na materino posebno željo tudi malega Slavlja za Janeza, Zveličarjevega krstnika, da bi bil vsaj malo podoben očetu Muhi, kateri je tedaj že ležal v zemlji.

II.

Pripoveduje se, kako srečo je Ivan Slavelj doživel krstnega dné.

Ko je bila Meta malega Slavlja povila v plenice, položi ga v novo zibel in naredi mu križ čez čelo in usta. Potem reče: «Molitve je treba, molitve!»

«Ta je prava, Meta, prav govoriš, Meta!» odgovori oče Slavelj, ali kaj pravimo «odgovori»? — zavpije oče Slavelj; zakaj prišlo mu je iz dna srca.

«Oče, Vi ste bogudopadljivi», pravi Meta. «Bog Vam pa je dal tudi prelep dar» (in ozre se na spečega našega junaka). «Ali z darom pridejo tudi dolžnosti», pristavi, «da ga vzredite duhovsko, kakor se pridiguje na prižnici, da ga na koncu sveta naš blagosnik ne obsodi in da ga ne zagledamo med kozli in med črnimi!»

«Da ga ne zagledamo med kozli!» godrnja oče Anton ter si podpre čelo, težko čelo.

«Da ga ne zagledamo!» reče Meta, potem pa se nagne k očetu Slavljju in pošepeta: «Ali da se ne zgodi, imam gotovo pripomoč.»

«Gotovo pripomoč, praviš?» in oče Anton povzdigne radosten oči. Meta pa privleče na dan obdelano molitveno knjigo in jo odpre na mestu, kjer so ležali v nji stari naočniki.

«Tu je», pravi s prepričanjem. Oboroži nos in prične brati: «Molitvica in pobožni vzdihljaji nad novorojenim otrokom!»

Počasi bere in navede vse dobrote, katere so sveti oče papež Silvester za to molitvico in za te vzdihljaje podarili, «ako se zmolijo z vrednim duhom, ter se moli deset ‚Češčena si Marija‘ in ravno toliko ‚Čast bodi‘, ako se človek izpove in prejme kruh božji.»

Oče Slavelj vzdihne strmeč o tolikem blagoslovu. Meta pa moli ter konča tako: «In ti sveti križ in sveti les in sveti žebliji in sulica presveta in vse svete svetinje, vpijte na glas, da gledajo nebesa na ta novi ud udov svete cerkve z največim dopadajenjem.»

«Zdaj pa še zarotenje», reče in povzdigne glas: «In ti ‚cercerelus‘ pogini, ‚cercerelus‘!»

Tako se konča ta prekrepka molitvica, polna cvetoče pobožnosti in najlepšega duha, kakor jih je več med narodom slovenskim.

Oče Anton pa se je čutil novopokrepčane, zavoljo čudodelnih vzdihljajev radostnega.

Meta pa odloži naočnike z zgrbančenega nosa, položi jih med vele liste pobožnih bukev ter se pripravlja na odhod.

«Jè!» reče oče Slavelj, «ka-li meniš že iti?»

«Bom pa šla», odgovori ter v resnici odide.

«Prav dobro si mi storila», vpije oče Anton za njo iz hvaležnega srca, «pa še kaj pridi!»

Tako se je pričelo življenje našemu junaku, in potem je živel brezskrbno do istega časa, kateri se zamori brez škode v šoli.

Tisto jutro se oče Slavelj obleče praznično, mati pa umije prihodnjega učenjaka z mlačno vodo, razčeše mu lase ter daje mu dobrih naukov na novo pot.

Popoldne pa je Slavljev Janezek z okorno svojo roko poskušal začrtati prve črke.

III.

Izvé se, s čim se peča bobovski gospod učitelj.

V polnem cvetju se je šopirila pomlad, vse je bilo radostno, tice v logu in ribe v vodi. Samo bobovski gospod učitelj Štefan Deska je bil nekako zamišljen, ko je o sončnem vzhodu oprtil košek dobrega gnoja, da ga ponese še pred šolskim pričetkom na mesto, kjer naj bi njegove dobrodejne moči pokrepčale onemoglo rušo.

«Slabo se mi godi!» pravi bobovski učitelj žalostno ter počasi odide na hribovje za Bobovcem, kjer mu je bila oddeljena za užitek njivica, peščena in suhotna.

Ko dospe do višine, od koder se vidi v dolu Bobovec, odpočije ter tužno zre na spečo vas pod sabo.

«Tam je Tinkar, vse še v pokoju — ni mi še oddal zadnje bire — izterjam! In tu doli Čudej, tudi še vse spi — za libero še ni plačal — in tam Kisel, v miru še vse — deček njegov mi ni še prinesel za drva; moram danes povprašati, kako da ne. Slabo se mi godi!»

In godrnjaje stopa dalje in dospe do svoje lasti, kjer se oprosti težkega bremena.

Z olajšano dušo se vrača potem ter vrže z nekako zadovoljno gracijoznostjo slabopleteni košek čez učena ramena. Šum novega življenja

je prebudil menda tudi pri Deski učiteljsko stran trpeče duše, zakaj s slastjo govori sam s sabo:

«Pri Porekarju že dim — včeraj zopet metal kamenje po farovškem Tetirju — tri gorke po prstih; pri Kosmu se oglašča živina — slabo vedenje v cerkvi — danes malo pokore; pri Kočarju že žagajo drva — zopet ni znala pri župniku šest resnic — naj kleči!»

In tako prehodi gospod magister ves Bobovec ter pripravlja bliskove mlademu zarodu njegovemu, mnogoobetajoči mladini.

Ko je osemkrat udarilo kladivo na bron bobovškega zvona, vzame učitelj Deska izza kota znamenje svoje oblasti — dolgo leskovko, obleče dolgopeto haljo ter stopa počasi proti mestu dobrodejnega svojega delovanja. Srenjski očetje so bili najeli v ta namen sobo v vaški usnjariji ter z redko daroljubnostjo poklicali muze in gracije v kraj, kjer so vladale poprej erinije smrdljivega čresla in sirovih kož.

Pred strojarijo je že zbrana kopica vedoželjne mladine. Vpije, kriči, prepira se in pretepa.

Povedali smo že poprej, da je tekel skozi Bobovec potok in ob njegovem obrežju je stala bobovška usnjarija in šola. Gospod Deska je moral torej vselej, kadar je hotel v svoje sveetišče, čez mal mostiček, kjer je stala navadno druga četica njegovih učencev ter zrla mirno v dalje hitečo vodo.

Ali komaj zapazijo otroci Desko z domačo kapico na osiveli glavi in s čudodelno leskovko pod pazduho, uderó se v šolsko poslopje.

Učitelj Deska pa koraka počasi mimo cerkve, mimo župnišča in vrta njegovega. Pri cerkvenih vratih opravi poklon in pred župniščem pogladi dvorskega psa Tetirja; potem pa stopa dalje, čez mostiček, dokler ga ne sprejme strojarija v svoje smrdljivo krilo.

Prične se pouk. Najpoprej se moli, potem pa zapoje leskovka svojo pesem in šele, ko je pretepel navdušeni Deska polovico svojih učencev, prične poučevati. Kadar pa udari težko pričakovana ura enajsta, zaklene gospod učitelj dvorano bobovške akademije ter izpusti na dom mladoletno druhal.

Ko potihne hrum, stopa tudi Deska zmerno in učeno po stopnicah navzdol. V veži je stala strojarica ter globoko vzdihovala in prenašala in prekladala posodo na ognjišču.

«Ali bode južina?» vpraša učitelj in skoraj milo mu je, ko se spomni tu pri plapolečem plamenu in pri polnih loncih mrtvega svojega ognjišča.

Žena pritrdi zamolklo.

«Kaj? . . . Žalost?» začudi se Deska.

«Bolezen čez noč . . . Ančika bo umrla, o Bog!» ihti se ostrašena mati.

«Mirnost, le mirnost, ta je tolažba!» reče Deska. «Ali ste že kaj poskušali?»

«Ne vemo ničesar, take bolezni še ni bilo v hiši!»

«Torej pogledjmo, kaj je.» In z veliko zavestjo stopa za ubogo materjo. Tu moramo povedati, da je Štefan Deska po Bobovcu slovel tudi za spretnega zdravnika.

«Vročje ji je, pravite?»

«Vsa je v potu, nič več me ne pozna.»

«Mati», in gospod Deska obstane ter s čudno učenostjo obrne pogled na objokano ženo, «mati, poslušajte moje besede, te sem bral v starih visokoučenih bukvah, v taistih so vsi zdravilni plodovi popisani, povedane vse dobrodejne koreninice, vsi močni sadeži in vse rastline in vsa mogočna zdravila in vsa krepka doktorstva.»

Strojarica strmi in sklepa roke. Deska pa se je obradostil, videč vtisek svoje besede.

«Ni je bolezni, katera bi ne imela nasprotnika v oni imenitni knjigi», pravi, «ki je, seve, v visoki nemščini pisana. Tudi je tam pisano o učenju astronomiji in prečudnem zvezdogledstvu in o moči, katero imajo zvezde in luna do nas. Samo proti vročini ni posebnega zapisano.»

«Tedaj ni nič gotovega?» ustraši se ženica.

«Tega bi ne trdil», pravi učiteljski zdravnik, «tega ne trdim. Temveč prišel sem do prepričanja po dolgih premišljevanjih, mati, po težavnih primerah, mati, da je vročinam najhujša

nasprotnica voda.» — «Voda, voda, Vam pravim», govori z navdušenjem. «Ta dobrodejna moča, katera nam goni mlinska kolesa in z zelenjem obdava travnike in polje naše, ta je pomočnica tudi našemu zdravju!»

In Štefan Deska stopi v borno sobo, kjer se je borilo mlado življenje s smrtjo. Na slabi posteljici leži deklica, obrazek ji gori od vročine in potni toki jo zalivajo. Časih se stresejo blede ustnice in bolest prešine tedaj čelo in lica.

«Voda», pravi Deska, «že vidim, voda bo delala tu strašno dobro, voda, ta čudodelna pomočnica.»

«Vode, prinesite vode», vpije, «da jo vlijemo čez njo in da jo pretresejo vsi vodeni sokovi in čistine in da ji ugasne ogenj v drobu. Vode, vode!»

In ženica hiti po čudodelno zdravilo, Deska pa sede v vznožje bolniške posteljice in z mirno krvjo pričakuje dobrodejne pomočnice.

Ali smrtna boginja je imela več sočutja kakor naš Eskulap in nagne hladne svoje peroti na revno ležišče, vzame v naročje bolno dete ter ga odnese v svoje mirno kraljestvo.

Ko pa je prinesla mati vode, najde mrliča. Joka in preлива solze.

Deska pa, čuteč, da ni potreba več njegovih vednosti, govori:

«Mirnost, mirnost, mati, ta je tolažba!»

In odide in nočemo reči, da čisto brez sočutja.

«Vse mora umreti», govori mehko, pred strojarijo in svojo šolo stoječ, «in nič ne pomaga, ne zdravilstvo, ne višja astronomija. In tudi jaz, tudi jaz Štefan Deska, bom legel, in potem ne bo treba ne gnoja nositi, ne južine kuhati!»

Tako je govoril Deska in nihče ga ni motil v tožnem premišljevanju . . .

IV.

Bobovška umetnost.

«Tu dohaja moj prijatelj, Lavrencij Žolna, in prašam, odkod?» izpregovori Štefan Deska čez nekoliko časa. Zapazil je bil od daleč suho osebo, zavito v obleko na pol gosposko, na pol kmečko. Ta oseba je bila obložena z mnogo-vrstnimi zavoji, s slikarskim orodjem, kakor z mazilci, bojami v mehurjih in drugimi rečmi.

«Lavrencij Žolna, Bog s tabo!»

«Vroče je, Štefan, vroče», odgovori Lavrencij Žolna ter odloživši breme sede v travo poleg učenega prijatelja.

«Odkod?»

«Iz mesta!»

«Iz mesta torej!»

«Opravila», razlaga Lavrencij, «opravila kličejo človeka zdaj sem, zdaj tja. Danes sem se

preskrbel. Tu dve libri najboljšega ultramarina, tu štiri libre angleške fine rumene boje, in tu šestindvajset unč francoskega karmina. Časi so dragi, moj Štefan, karmin je poskočil, in prašam, kaj moremo mi brez karmina?»

«Res je, slabo se nam godi», pritrди Deska.

«Jej, dà, jej dà!»

«Ali imaš dela, Lavrencij?»

«Bo že, bo že!»

«Bog ti daj srečo, Lavrencij! Ako ti je po volji, pojdiva proti domu!»

Lavrencij Žolna zopet oprti znamenja svojega vzornega stanu in lahko stopaje gresta junaka naša proti Bobovcu.

Štejemo si v dolžnost, da seznanimo bravece natanje z estetično osebo bobovške vasi, katera je imela mnogo veljave po okolici. Ako je bilo treba ozeleniti vrata ali obnoviti svetega Florjana na zidu ali kam drugam nametati pisanih moči, povsod so klicali našega umetnika Lavrencija Žolno.

Rodil se je v čisto kmečki hiši; pasel je v mladih letih koze, in umetna roka njegova je znala sukati brezovko po hrbtiščih nagajivih bradatih dvorožnikov ravno tako, kakor pozneje napravljati lično in spretno s funtom dobrega francoskega karmina svetemu Martinu v nebo vpijoč plašč. Ali v onih časih pastirstva se mu prikaže boginja umetnosti in zdajci začuti v sebi moči, da se dvigne nad kozarja. In ni ga

zapustil dobri genij. Pričel je z znamenji, z golidami svetega Florjana, in končal je z oltarskimi podobami. Ali kakor imajo vsi umetniki velike napake, tako je imel tudi Lavrencij svojo. V boljših časih, ko se mu je plačevalo po dvajset goldinarjev za oltarske podobe in ko karmin ni bil še tako drag, se je bil privadil vina. Kadar je v takih urah prijel mazilce, posrečilo se mu je delo tako dobro, da ga je komaj umela najkolovratnejša fantazija. Tedaj mu ni težilo srca, ako je bilo videti tu nogo zlomljeno, tam roko kakor velikonočni kolač; ne, če je gledalo to oko proti jugu, in drugo na zahodno stran. Ideja je veljala, umetna ideja, kateri je služil bobovški umetnik.

In tudi danes je bil obšel duh idej Lavrencija Žolno. Komaj vstaneta z učiteljem, prime ga za roko ter mu reče zavestno: «Štefan, ali si že kdaj mislil na to, da slikarstvo napreduje?»

«Vsaka reč napreduje», odgovori Deska.

«I, prav si rekel; zdaj pa jaz tebi povem, da napreduje slikarstvo tudi v meni, in to ti razložim.»

«Tudi v tebi, Lavrencij, tudi v tebi, gotovo!»

In Deska se pripravlja, da bi poslušal razlaganje.

«Cerkev, bivališče Najsvetejšega, daje pohujšanje», zavpije vaški umetnik na vse grlo, «cerkev daje pohujšanje, ino, ko bi sami župnik, vse časti vredni gospod, bili tu pričujoči, ino vendar ga daje.»

Tu moramo pristaviti, da je rabil naš umetnik, kadar je dospel na vrhunec svoje navdušenosti, premnogokrat besedico «ino», kakor se je pisalo tedaj po molitvenih knjigah, da bi se tako obdal s svitom umetne učenosti.

Učitelj se ozira plah okrog. «Ne tako glasno, Lavrencij!»

Razburjeni umetnik pa kriči še huje: «Cerkev je kraj molitve, kjer se moli na molitvene bukvice in na molke, Štefan!»

In Štefan ga bojazljivo poslušā.

«Prijatelj Deska, cerkev je sveti kraj ino kraj Boga. Tu mora človek pozabiti, da je meso in poželjivost; ino torej so podobe ino slikarije ino štatve malopridne ino nič vredne, katere budé naše meso, Štefan Deska!»

In Štefan Deska ga zvesto poslušā. «Ino taka je podoba svetega Boštjana, k drevesu privezanega; ti nagi udje, te gole prsi, koga bi vse to ne pohujševalo ino kateremu katoliškemu umetniku bi ne polnilo z žalostjo srca! Slikar, Štefan Deska, je služabnik božji, kakor župnik, prečastiti gospod duhovni oče. Slikar pridiguje z bojami, ino gorjé mu, ako daje pohujšanje!»

In Lavrencij Źolna konča navdušeno svoj govor: «Ino sveta Magdalena ino sveta Lucija, kdo bi ne tožil, da visé po naših cerkvah. Proč torej Ź njimi, proč podobe stranskih bobovških oltarjev!»

Ne vemo, ali je govoril Lavrencij besede o stranskih oltarjih iz dobičkarije ali iz čiste ljubezni, katera mu je gorela v srcu za vse, kar je dobro, lepo in umetno. Veseli nas pa, da je gojil naš Lavrencij Žolna že tedaj ideje, katere je razvijal mnoga leta pozneje cerkvenega lista Aristotel vsem slovenskim dušam v pouk in veselje!

«Saj ni že več varno pošiljati otrok in devic v božje hrame; tako ne sme ostati, vsaj v naši fari ne!»

In navdihnjeni umetnik nagne glavo k učitelju ter mu pošepeta na uho: «Vidiš, Štefan, mislil sem že mnogo ino premnogo, ino že sem tudi nekaj začel. Pa saj vidiš sam.»

In utihne ponosno.

«Vidim sam», reče učitelj radostno.

Tiho stopata potem po vasi. Žolna se veseli v svoji duši slave, katero je upal doživeti; učitelj Deska pa tolstega gorenjskega sira, katerega se je vedno nadejal v Žolnovem umetnišču; upal se ga je enkrat do sitega najesti . . .

Skoraj na koncu Bobovca je stala umetniška kočica, ponižna in ubožna. Bližnji sosed ji je bil Slavelj in revščina njegova.

Prišla sta do lesenih stopnic, katere vodijo v vežo. Pod koraki gospodarjevimi in učiteljevimi se tresejo in šibé kaj nevarno, tako da s strahom vpraša Deska: «Priatelj Žolna, ali jih ne misliš še popraviti?»

«Čemu?» mu odvrne hladnokrvno, «mene že še pretrpé.»

In stopita v zakajeno vežo.

«Leksa!» zarjove Žolna, «Leksa, kje tičiš, ti vrtoglavka potepena, Leksa, pravim!»

In na desni strani zaškripljejo vrata, in bled deček, kakih štirinajst let star, se približa strahoma.

«Kaj pa hočete?» pravi.

«Kaj hočem, Leksa?» se zareži Žolna srdito. «Poglej, Leksa, te keblè in to ognjišče ino sonce zunaj na nebu in mene popotnega! Ali naj grem lačen spat, vrtoglava sraka ti?»

In predno obudi ubogi Leksa kesanje o svoji pregrehi, čuti že težko umetnikovo roko; solze se mu vlijó po licih.

«Kaj si delal ta čas?»

«Tole!» in deček vstane ihté in prinese oglajeno desko, na katero je bil naredil vstajenje Zveličarjevo. Žolna ostrmi nad temi nežnimi potezami; ujezi se ter reče togotno: «S teboj, Leksa, ne bode nič, čisto nič ino nič!» Tako je govoril učenik, srdeč se nad spretnejšim učencem.

«Zakuri!»

Vzame malo slikarijo pod pazduho, odklene vrata na levi strani vêže ter stopi z Desko v svetišče svojega delovanja.

Leksa pa se začne truditi; nanosi drv, zaneti ogenj in pristavi lonce. Potem pa sede, podpre z dlanjo glavico in jame jokati.

Boječe se mu približa mala deklica.

«Leksa, ne jokaj, nikar ne jokaj!»

«Le tiho, Marijanica, le tiho!» jo tolaži, ko vidi, da se je začelo tudi dekcle ihteti.

In zdaj poznamo uborno rodovino našega umetnika.

Leksa je bil nezakonsk otrok, katerega je bil Žolna k sebi vzel. Pravo njegovo ime je bilo Aleksander. Tako ga je bil gospod kaplan v krstne bukve zapisal, po tisti nemilostni navadi, da se takim otrokom dajó nenavadna imena, n. pr. Gal, Hijeronim, ter se jim tako pritisne pečat sramote na čelo. Iz Aleksandra je postal naš Leksa.

Tudi Marijanica je bila tako nesrečno dete.

Važno za našo povest je še to, da sta bila Leksa in Marijanica najboljša prijatelja Slavljevemu Janezku. Ta trojičica je imela skupaj svoje igre, skupaj žalost in veselje mladega življenja. Ali Bog vé, da jim je sijalo malokdaj sonce in smejal se jasno nebo.

Zdaj pa se vrnimo zopet k Žolni in Deski.

V.

Poroča se, kako je napredoval Lavrencij Žolna.

Temotno je bilo že, ko stopita naša prijatelja v nizko sobico. Lavrencij prižge lojevo svečo in pri luči se prikažejo mnogovrstna

umetna dela po steni. Tu obrazi na smeh, tam začetki nog in družih udov in tam zopet narava v svoji večni krasoti.

Na sredi tega kmečkega umetnišča pa je bilo stalo in na stalu zagrnjena slikarija.

«Štefan», reče Lavrencij skrivnostno ter odloži svoja bremena.

Učitelj Deska pa sede na leseno klop pred stalo ter čaka.

In odkrije se!

Ti pa, sveta boginja, ki si nekdam vodila roko urbinskemu mladeniču, da je vlival življenje na platno; ki se ti je že v sirovih stoletjih klanjal svet; ti zardi ter zakrij si obličje!

Pokaže se podoba na križu. Deski se odpró usta in molcé upira oči v novi dokaz Lavrencijeve zmožnosti.

Z bledim, ali smejočim se obrazom visi naš Zveličar na težkem lesu, globoko se mu vriva ostro trnje v čelo in, lahko rečemo, potoki krvi mu deró po svetem obličju. Ali ostalo telo, na katerem so poskušali Rubens in drugi svoje moči, ostalo telo je zagrnjeno v dolg, brezguben — talar!

«Lavrencij!» vzklikne Deska.

«Ti meniš talar!» reče Žolna radostno, «talar? Dolgo časa sem mislil ino mislil, kakšno obleko naj bi izvolil. Ino prišla mi je ta misel, dobra misel, Štefan!»

In oddahne se.

«Torej poslušaj, Deska, prijatelj Deska! Najsvetejši človek ino Bog je bil naš Zveličar; najsvetejši ino najbogoljubnejši človek vse župnije, sem dejal, so gospod župnik ino prečastiti duhovni oče. Ino katera obleka bi bila boljša, kakor obleka najpobožnejšega duhovnega pastirja? Ino ta je — talar; kaj — ne, Štefan Deska?»

«Veliko si mislil», pritrđi mu Štefan Deska ter se spravlja počasi nad sir, katerega je bil položil predenj prijatelj-umetnik.

«Jeli, da napredujem?»

«Napreduješ, Žolna!»

Mi pa zopet opozorujemo s posebnim ponosom naše bravce, da je naš umetnik že v tedanjih sirovih časih dejanjsko izvedel teorijo, katero je učil slovenski lepoznanec mnogo let pozneje, v olikanejših časih.

Zdaj sede naš mojster sam pred svoje delo in razkazuje prijatelju, uživajočemu gorenjski sir, posamezne lepote.

«Poglej, Štefan, tele gube, pretežavno delo!»

«Verujem, Lavrencij!»

Ali lojeva sveča je bila pogorela, zunaj je svetil mesec in Deska se je odpravljal.

«Noč je, Lavrencij!»

«Malo potrpi, s teboj pojdem; saj vem, da mi ni še skuhal ta pritepenec. Z otroki so križi, Štefan!»

«Križi in težave, Lavrencij!»

Stopita v vežo; na ognjišču sedi Leksa in kuri.

«Leksa, ne odstavljaj prej loncev, da pridem!»

Ali Leksa ne odgovori. Prijatelja pa odideta ter si pripovedujeta še mnogo o umetnosti, o lepih podobah in štatvah.

V živem pogovoru dospeta do vaškega župnijskega dvorca, kjer je sedel na klopi pred njim rejeni gospod župnik.

«Kaj so ti pogovori, katere imata med sabo?» ogovori ju gospod župnik z besedami sv. evangelija.

«Oj prečastiti gospod oče in duhovni pastir!» vikne Žolna ter se prikloni.

«V ponižnosti dober večer, gospod župnik!» In gospod Deska sname pokrivalo z glave.

In ponižno se posadita vsak na eno stran potečega se gospoda.

«Kakovi so bili ti pogovori, katere sta imela prej?»

«V ponižnosti, duhovni oče, sva govorila s prijateljem o slikarstvu, o štatvah in freskah.»

«Saj sem vedel, saj sem vedel!»

Žolna nadaljuje: «O freskah in o velikanškem načrtu in risu, o katerem sem mislil govoriti z Vami, gospod duhovni oče in vse česti vredni gospod župnik!»

«Dobro, Žolna, dobro, mojster! Ali sedaj so skrbi. Sinoči mi je storila krava; krti mi rijejo travnike — skrbi so, mojster Žolna!»

«I, seve!»

«In delavci», govori dalje duhovni gospod, «saj jih še dobiti ni. Ljudem se predobro godi, magister Deska, dobiti jih ni za dober denar in dobro hrano!»

«Zdaj je dela dosti, zares dosti», reče Deska.

«Jutri začnemo kositi, — Bog pomagaj, dolgi travnik poleg ceste mora pasti! Svetujte mi, gospod Deska, kaj mi je početi?»

«Gospod duhovni oče», odgovori Deska ponižno, «v mojih mladih letih mi je pela kosa, da je bilo lepo, gospod duhovni oče!»

«Gospod Deska, gospod Deska! Vi pridete?» in s tolsto roko obključi tenke prste učiteljeve.

«V ponižnosti, gospod duhovni oče!»

To trenutje porabi Žolna, da vrine svojo besedo.

«Moj načrt in ris, prečastiti duhovni pastir!»

«Zdaj je čas, da ležemo; zjutraj zgodaj pričnemo, gospod Deska!»

In gospod župnik vstane. «Lahko noč!» in ju zapusti.

Tudi naša prijatelja se ločita. Mojster Žolna nekoliko potr, ker se mu ni posrečilo z načrtom

in risom. Deska pa je bil dobre volje, ker nocoj pojde v posteljo z lahko vestjo in s trdnim prepričanjem, da ga čaka jutri dobra hrana.

Bleda luna pa je veslala po jasnem nebu smeje se: kdo bi trdil, da ni imela tehtnih razlogov, kateri so s smehom ji obdali velikansko obličje.

Lahko noč!

VI.

Za našo povest imenitno poglavje.

Sonce je bilo zašlo, Štefan Deska pa zaklene svoje ubožno stanovanje. Šolsko leto je preteklo, poln je torej veselja, da mu nekaj časa ne bode treba rezati duševnih hlebov mladim Bobovčanom. Vesel je torej, kakor smo rekli, in vesel zaklene svoje ubožno stanovanje. Štefan Deska kuje danes svoje naklepe, zatorej je nocoj žerjavica na ognjišču mrtva, in ni nalil lonca, da bi si skuhal večerjo.

Počasi koraka iz vasi naravnost proti Slavljevi hiši. Mrak je bil že, ko stopi v vežo ter blagovoljno pozdravi Slaveljko, katera se je urno vrtila okoli peči, da bi vnetila kurjavo. Razveseli se mati «gosposkega» gosta, urno ga pelje v hišo ter posadi ga za veliko črvivo mizo.

«Danes pa imam nekaj posebnega, mati», izpregovori Deska, raztezajoč se rahlo na sedežu.

«Ali res, ali res?» čudi se ženica, odpre mizni predal ter vzame iz njega velik hleb črnega kruha, ki ga položi pred Desko.

«Ako bi se ne zamerila!»

Lačnemu učitelju se zažaré oči in odgovori ji iz srca: «Nekaj Vam bom povedal, mati, odkritosrčno povedal: Kar se tiče —, kar je rečeno, mati, prav rad ga vzamem.»

In prime dolgi nož ter ga zasadí v Slavljevo peko, da je bilo veselje.

«Prav rad ga vzamem, mati! Poglejte, mati Slaveljka, takole je ta stvar: mi gosposki ljudje se tudi naveličamo belega kruha in časi jemo tudi črnega radi. Kar ima človek redkokrat, jé rad», pristavi z naivno lažnivostjo.

V tem času pa prižge hišna gospodinja trsko ter jo vtakne v poko poleg mize, da je svetlo gorela ter malo sobo polnila z dimom.

«Mati», zavpije Deska čez nekaj časa, ko se je najel črnega daru božjega, «mati, Vi morate svojega sina dati v šolo, pravim, in to je tisto, kar sem Vam hotel povedati.»

Ženica se prestraši tako nenadnega napada, okamenela stoji ter premišljuje in premišljuje, kako naj bi odgovarjala.

Ali v tem usodepolnem trenutku se odpro vrata in v hišo stopi človek, slabo oblečen, bledega lica.

«Ako je prav, če pravim: Dober večer, pravim: Dober večer!»

S temi besedami zleze v hišo.

«Le bliže, Jakopè, le bliže! Siten pa bodi samo, kolikor se spodobi», pristavi Slaveljka, «danes imamo vasovavca.»

«Siten, Barba, siten! Kaj to, siten?» odgovori ji srdito. «Kaj to, siten? pravim in vprašam. Kdo je bil siten? Judje so bili sitni, ki so križali našega Zveličarja.»

A ko zagleda Desko za mizo, izgine mu jeza.

«Hvaljen bodi Jezus, gospod Štefan! Dober večer, gospod Štefan!»

In ne čaka odgovora, na klop sede pri peči.

«Kaj sta govorila, Barba, kaj je povedal gospod Štefan, Barba? Nikar se ne mudita zavoljo mene, jaz vaju ne bodem motil, malo bom govoril, samo grel se bom tukajle in poslušal. Meni ne more nihče reči, da prerad govorim, gospod Štefan; ali v pošteno družbo pa rad zahajam, gospod Štefan! No, le govorita le! Kaj čem reči? Moj brat je pobil danes tisto junico, tisto debelo, Barba, tisto rumenoliso! To bo mesa, pravim, mesa, Barba! Jej, jej! oj brat, gospod Štefan, saj ga poznate, tistega bogatega Jermenovca tam doli iz vasi! Moj brat! — bogat! Jej, jej! O le govorita le, jaz vaju ne bom motil.»

Da bi se Jakopetu ne razvozlala še bolj moč jezika, porabi Deska to priliko ter pravi:

«Kaj hočete, mati, ali naj ostane doma v revščini? Deček ima dobre talente, lepe talente, mati!»

«Revščina, revščina, gospod Štefan!» oglasi se Jakopè, «a tu je moj brat drugačen mož. Obsiren kakor vipavski sod; v hlevu pa dvajset glav in še drobnice in še prašičev; jej, moj brat! — bogat!»

«Revščina», zavrne ga gospodinja malo jezna, «revščina je že; ali hišo imamo pa le plačano, nobeden nima pri nas nič terjati, čisto nobeden.»

«Jej no, bogatija je le bogatija», odreže se óni.

«Tako, hiša je plačana?» oglasi se Deska, «potem je pa lahko! Malo dolga, pa je gospod pri domu, mati!»

«Ko bi se le moglo!» vzdihne Slaveljka.

«Vsak dan bo jedel bel kruh», zavpije Deska.

«Vsak dan belega», vzdihuje ženica za njim.

«In svete maše bo za Vas bral!»

«Svete maše!»

«In še domov bo dajal kak krajcar!»

«Še domov!»

«Kravo Vam bo kupil v hlev!»

«I, tudi kravo!»

«In še kaj svetá bo prikupil!»

«In še kaj sveta!» vzdihuje Slaveljka; «tamle Rometov laz bo gotovo čez nekaj let naprodaj!»

Tu se vrine Jakopè: «Če bo kaj naprodaj, kupil bo moj brat, denar ima. Poglejte, gospod Štefan, pogledjte mojega brata sestro, tja k Hri-

barju se je primožila, in dobila kup dolga, a moj brat ji je dal kup denarja, in zdaj je vsega dosti: v shrambah klobas in žita v predalih. Jej, moj brat, moj brat!»

«Bova z Antonom premislila», reče Slaveljka, «bova premislila!»

«Le premislite, mati; vsa vas ga bo častila, vse mu bo roko poljubovalo!»

«Lepo je res, čast hiši!»

«Čast hiši in Vam in ljudem; in dobro za hišo», pristavi Deska.

«Dobro, dobro», pritrjuje Jakopè, «ali revščina, revščina, gospod Štefan! Mojega brata teta ima pa nekega doktorja v mestu in pa spravljenih kakih petdeset tisoč in pa nič otrok! Gospod Štefan, tisto bo še vse naše enkrat, naše, mojega brata. Bogatija, bogatija!»

«Kaj boš takisto govoril o revščini», povzame Slaveljka srdito, «kaj boš govoril? Vidiš, pa ravno pojde, pa ravno, če tudi naredimo malo dolga na hišo, pa ravno pojde!»

«Ta pa je bila pametna, mati», pristavi Deska, «ta je bila pametna, moška beseda, in ne boste se je kesali, mati, ne boste se je kesali!»

In veselje se vseli materi Slaveljki v srce, in iz sobe gre v vežo pogledat, kako lonci vró. Deska pa si iznova ureže kruha in jé.

«No, bo pa gospod», govori Deska s polnimi usti, «no, bo pa gospod. In meni bo dajal hvalo», pristavi zadovoljno.

«Gospod», zakašlja Jakopè, «gospod, to je nekaj, ali ne vse. Jaz pa pravim, gospod Štefan, ni ga človeka na svetu nad kmetom. Kmetom, pravim, gospod Štefan; poglejte takole: imeti zemljico, imeti živinico, piti vince in jesti mescè; oj gospod Štefan, pri nas smo tako, bogataši!»

«Da, da; pri vas ste trdni. Hišo imate, kakor kak župnikov dvor», pridene Deska rahlo-dušno.

«Ka-áj?» zajezi se Jakopè in plane od peči proti Štefanu Deski in se prime mize.

«Kaj ste rekli, gospod Štefan? Kakor župnikov dvor! Kdó ga zida? Zidamo ga mi, dajemo les, vozimo kamen, zidamo, tešemo, gospod Štefan! A moj brat ima de-nár, gospod Štefan, dosti denarja, polno de-nárja, in kar sezida, sezida iz svo-jega, gospod Štefan, moj brat!»

«Verujem, vse verujem», tolaži Deska razburjenega.

«Kar je očitno, to je očitno!» in Jakopè Jermenovec zleze zopet za peč.

«Vidite, to je takole», prične zopet sedé; «bogati ljudje, to je taka, dà, bogati ljudje. Lahko redimo ženo in otroke. Lahko redimo, in nam ni treba žita kupovati vsako pomlad.»

«Res, res», pritrди učitelj.

«Jej, jej, bogatija! Gospod Štefan, ali sami poberete tisto malo bére, ki jo Vam dajemo kmetje?»

«Sam, sam», vzdihne Štefan Deska.

«Gospod Štefan», nadaljuje Jakopè, «gospod Štefan, Vi zahajate med kmete, do bogatije, imetja, do mladih deklet!»

In Jakopè sramežljivo umolkne za pečjo.

«Do mladih deklet», vzdihuje učitelj Štefan Deska.

«Do mladih deklet, gospod Štefan, in ako bi se hotela možiti katera, priti na dobro, na kup, pravim, sem hotel reči, gospod Štefan! —»

In učitelj Deska privzdigne glavo in zazija.

«Vidite, takole, gospod Štefan, takole recite: Dobro ti bo, če ga vzameš; po hiši boš hodila, polič vina v roki nosila in pila; v veži bodo pa lonci vreli in kuhalo se bo meso.»

Deska vstane in pravi skoraj plašno: «Ali misliš sebe?»

«I, če tudi!» se zajezi óni in skoči od peči, prime za kljuko in govori urno: «Če je prav, pa pravim: Lahko noč, lahko noč!»

In godrnjaje odide.

Taki so ti mlajši sinovi bogatih hiš. Tisto malo, kar so dobili po očetu, poženo kmalu, potem pa polegajo in prežijo pri hiši. Drugod se pa bahajo in si iščejo bogatih nevést.

Tudi Deska se kmalu potem prijazno poslovil z gosposinjo.

Bil je zadovoljen; zadovoljen s svojim opravljanjem, in viri nam pravijo, da tudi s svojo večerjo!

VII.

Kratko, vendar usodepolno poglavje.

Ali za našega junaka se ni bila še odločila usoda. Še ni bilo domov hišnega gospodarja; delal je pozno v noč. Med tem pa je kuhala mati doma; bila je mirna in trdnega prepričanja, da, kar reče ona, reče tudi Slavelj.

Ali takrat bi se bila mati Slaveljka skoraj prevarila. Druga polovica njenega zakonskega življenja se je upirala, da ji je splaval up po vodi.

«Ne vem, če bo kaj», pravi oče Slavelj, odloživši žlico pri večerji, «ne vem, če bo kaj; predrago — in denarja ni.»

«Denarja pa ni!» In zleze k peči ter se zamisli. Ona pa gré počedit «čepinje», in naš junak je bil že zdavnaj zaspal na klopi.

Ali boginja Sreča je tudi proti očetovi volji hotela razliti svoje darove na mladega sina in pripeljala je še pozno tedaj dva gosta do hiše. Mati Slaveljka se ju prav srčno prestraši, ko stopita čez njen prag. Bila sta nizkega stanu, iz družbe beračev. Eden se je nevarno opotekal, kar je pričalo, da je pil čez žejo.

«Malo postelje bi prosila, mati!» izpregovori prvi.

«Kaj mi moraš zmerom najprej govoriti?» zajezi se óni, ki se je opotekal. «Prosil bi res», pristavi potem prijazno.

«Malo kaše bi skuhala, mati!» prosi prvi.

«Nikar ne govori, Luka! Skuhala bi res! Vsi jo bomo jedli, toliko je bo, kaše!» pristavi drugi ponosno.

«Janez je malo — takšen, mati!»

«Nikar ne blebetaj, Luka, Janez je dober človek.»

In mati Slaveljka pristavi vode, da bi se kuhala kaša. Ona dva pa stopita v hišo, odložita košek v kot pod sklednik ter sedeta zraven njega. Oče Slavelj pa je tedaj premišljeval pri peči. Prav zamislil se je bil, skrčil noge, objel jih z rokami ter položil brado na kolena. Mož je mislil.

«Očka ste pa žalostni», ogovori ga Luka dobrovoljno ter pristopi k njemu.

«Ej skrbi so, skrbi!» odgovori Slavelj.

«Skrbi, očka! Da, res je tako», pritrди Luka ter prav tiho, mrtvaško tiho govori; «ej, pogledjte, očka; še jaz, ki nimam nič, živim zdaj pol težavneje, kar hodim s temle», in pokaže na pijanega Janeza. «Pa kaj čem; nimam ne koška, ne vrečic, ta jih pa ima. Meni se je vse potrgalo, da je res tako!»

«Rad bi ga dal v šolo, grozno rad. Pa denarja ni, denarja!»

«Dečka svojega v šolo? Kaj pa! Da je res tako, le dajte ga!»

«A denar, denar!»

«Kaj denar! Koliko jih je gospodov revnih staršev, in vendar maše beró, da je res tako.

Tam in tam, povsod jih je dosti, beraških otrok, gospodov, mašnikov, cerkvenih učenikov, pobožnih, molitvenih dušnih pastirjev, da je res tako, očka!»

«Revnihi, praviš?»

«Beračev, pravim.»

Med tem pa je zapuščen sedel Janez pri svoji lasti in srd se mu je kahal v temni duši, da mu zgovorni tovariš tako meni nič, tebi nič jemlje gospodarjevo prijaznost, in da se zanj nihče čisto nič ne meni. Stori hudoben naklep, pristopi k peči ter se vrine prav nepriljudno v razgovor.

«Luka, ti nič ne veš; ti nič ne veš, pa vendar vedno blebetaš. Moj brat, — pristavi s ponosom, — moj brat pa je bil dvajset let pri vojakihi, pa ve tudi kaj povedati; ti pa nič ne veš.»

«Janez, miruj!» prosi Luka. Ali Janez še ni bil razkril grde svoje duše. Prav s trdim srcem pristavi kratke, a razumne besede: «Ne boš je jedel, ne!»

Luki pa se nagrbanči čelo, sam svojim ušesom ne verjame, ko mu bijejo nanje ti trdosrčni glasovi.

«Kaj praviš? Kašo?» jeclja boječ.

«Ne boš je jedel, ne!»

Ali tudi temu se razburi srce; osorno zavpije: «Ali si sam prosil?»

«Jedel je ne boš!»

«Kdo je kupil zabele, da se polije — kaj?»

Ali trdo kladivo je padalo na trdo naklo.

Luki pa upade srce in pravi rahlo: «Nikar, Janez, nikar! Saj ne boš večno živel. Jutri bo pa vse dobro; glava te bo bolela in vse bo dobro. Janez, da je res tako; saj nisi za večno.»

Viri nam ne pravijo, kako bi se bil končal ta dobrodušni prepir. Samo toliko vemo: ko prinese mati Slaveljka skledo rumene kaše v hišo, pretrga daljno pravdo in reče krepko:

«Tu je kaša, jedla pa jo bosta obá!»

Tedaj pa se oglasi tudi oče Slavelj za pečjo; skloni se, dene noge s klopi in mir mu zaveje po nizkem čelu: «Pa pojde! Če je toliko siromakov pod mašnim plaščem, zakaj bi pa moj ne bil?»

«Siromakov, očka, siromakov, da je res tako, samotarjev, beračev, revežev», pristavi Luka in radosten uživa rumeno hrano.

«Tiho, Luka!» se mu zajezi tovariš, «nikar ne govori; ti nič ne veš; moj brat, moj brat, ta kaj ve!»

Zagrinjalo pade. A Rubikon je bil prekoračen in premagane so bile vse zapreke. Slavljev Janez je bil namenjen za šolo.

VIII.

Pozabljeno.

Prekoračimo čas za kakih dvanajst let. Bobovec se ni mnogo izpremenil; vse je še na starem, kakor nekdaj. Samo tu pa tam po-

beljen zid, tu večja okna, tam na štiri ogle stekla v oknih (prej so bila okrogla), tu streha zakrpana, tam celo vsa nova! Ali drugo vse na starem; samo te male nasledke je pustila za sabo kultura, ko je vela zopet dvanajst novih let čez Bobovec.

Toda danes se ne mudimo predolgo v vasi; dasi nam je bolj znana nego grad, obračamo vendar bravčevo pozornost na to poslopje.

Sonce je sijalo na staro zidovje, tako da so se bliščale dolge vrste visokih oken. Krdela golobov so sedala na streho, ali se vzdigovala ž nje ter posedala po travnikih, ki so se razprostirali na široko pred graščino. Bilo je poleti, a trava je bila že pokošena. Lep popoldan je bil.

Iz visokega portala stopata mlada gospoda, okusno oblečena, in vse obličje je pričalo, da sta aristokrata. Enacih let sta videti; samo da je eden bolj gladkega, dekliškega lica, drugemu pada na prsi gosta brada.

«Kam pa greva danes, Saldern?» izpregovori bradati, ko stopita na sonce.

«Ako ti je po volji, pojdiva čez travnike mimo potoka. Danes sije sonce in videl bodeš, kako bodo švigale postrvi po peščeni strugi.»

Nekoliko časa molčé korakata po mehkih bilkah, potem prične prvi: «Kakovi ste vendar ti Salderni, tako čudni ljudje, črnogledi, pusti. Povem ti, Hugon», pristavi bridko, «ko bi ne

bilo tvoje sestre Olge, vrag me vzemi, ako bi me še kdaj videlo to pusto zidovje vaše!»

Toda oni koraka molče dalje.

«In ti in tvoj oče», nadaljuje prvi ostro, «kakove so te razmere? Če ga že ne ljubiš, kakor je zapoved, vsaj spoštuj ga!»

Tedaj prideta do kraja, kjer je potok z jelševjem obrasten. Saldern razprostre vejevje, in stopita v senco. Okoli vode je bilo skalovje in med njim se je bilo naredilo precej globočine. Ko stopita tu sem, izleti povodni kos dalje po strugi in v globočino se skrijejo boječe ribe, ki so se prej grele na vršini.

Prijatelja sedeta v senco na skalni rob.

«Čudiš se, Oton», prične Hugon Saldern, «zakaj smo Salderni taki, in tvoje moralno srce si je morda prizadevalo Bog ve koliko, da bi dobilo kje pičico opravičenja záme. Ali pravim, da je trenutkov v človeškem življenju, ko nič ne pomaga vsa morala, ko bi nas tudi z železnimi verigami privezali nanjo; nič, pravim, čisto nič!»

«To je zopet ena tistih ugank, s katerimi se tako rad trudiš brez uspeha, dragi Hugon!»

«Uganka! To vam je vse uganka, kar vam ne gre v vaša tako grozno mehka, aristokratska srca. Uganka!»

«Poglej!» In pobere kamen ter ga zažene v vodo, da se razpluskne po skalovju, in krogi se delajo na vršini. «Poglej, to vam je življenje:

delajo se krogi, ali počasi izginejo, vršina je zopet mirna in gladka, kakor da bi se ne bila ravnokar razburila; to je vaše življenje; vedno ravno gladko, in vtiski izginejo, kakor krogi na vodi, in morala vse poravna, vse popravi. Morala — uganka!»

«Pustiva to», reče oni.

Ali ta ga prime za roko in pravi trdo: «Ti si sodil, torej tudi poslušaj, kako je bilo, da bodeš vedel, kako je bilo!»

In pusti mu roko, nasloni se na jelševo deblo, ki je stalo za njim, in zamišljen zre v jasno nebo. Kakor da bi sam s sabo govoril, tako tiho je izrekal besedo za besedo, da je prijatelj komaj razumel, kar mu je pravil. Rahlo je voda šumela, in tu pa tam se je prikazala rdečepikasta postrv na vršino, migala z repom ter grela se v sončnih žarkih.

«Tako je bilo, Oton, tako je bilo! Ti veš, da je imel moj oče sina od prve žene. Ne vem, ali ga je ljubil kdaj, ali ne; toliko pa vem, da je bil Karlo silno krasen človek!

Silno krasen človek! In kako sva se ljubila! Bil sem star kakih deset let; Karlo pa gotovo dvajset let starejši. In četudi sva bila vsak svoje matere, vendar menim, da bi me ne bil bolj ljubil pravi brat. Koliko sva preletala in preigrala skupaj! Vse je znal narediti tako lepo, vse, prav vse, kar sem želel. Kadar sem hotel jezdariti, takoj je izlekel konja od jasli in po-

sadil me nanj. Ako sem želel ribe loviti, takoj sva bila pri vodi; ali kar sem hotel. Oj, bil je krasen človek, brat Karlo!

Nekdaj je bilo — v nedeljo popoldne je bilo. Ondi v vasi je zvonilo v cerkev in s Karlom sva stala pri grajskih vratih. Pri oskrbniku je bila tedaj sorodnica, mlado dekle, krasna kakor gorska vila, zlita iz prečistega zlata. Šla je mimo v cerkev, in Karlo je šel ž njo.»

«Marjetka», je dejal, «jaz sem tudi pobožen, s teboj pojdem. In ti, Hugon, pojdi k očetu; ravno je vprašal po tebi!»

In smejaje se sta odšla. Jaz pa sem se srdil, da gre s to Marjetko, mene pa pusti samega, mene, brata!

In jezen sem šel gori v sobo k očetu. Oče je bil, kakor veš, tedaj že zopet vdovec. Pisal je pri mizi in ni se zmenil zame, ko sem vstopil.

Šel sem bliže in gledal, kako piše in počasi sem izkušal priti do s srebrom okovanega samokresa, ki je bil vedno na njegovi mizi.

«Pusti!» reče osorno; «tja pojdi k oknu!»

Bil je tedaj že plešast in popolnoma siv. Vzamem knjigo s podobami in sedem k oknu.

Gledal sem podobe, ali kmalu mi spadejo oči in zaspim.

Zbudi me glasna govorica.

«Ženiti se torej hočeš?» je dejal očetov glas.

«Ženiti! Star sem menda dovolj!» odgovori Karlo.

Odprem oči. Pri očetu stoji Karlo; mrak je bil; vendar sem videl, kako je bil bled in kako se mu je bilo nabralo v goste gube visoko čelo.

«Dolgo časa sem čakal», je govoril trdo, «in Vam bi menda ne ustregel še tedaj ne, ko bi bil siv, kakor ste Vi, in se hotel ženiti.»

«Siv kakor sem jaz», je ponavljal oče, in videl sem, da se mu je tresla roka, ki jo je bil položil čez pisanje na mizi.

«Sedaj sem sit, do vrha sit, čisto do vrha sit Vašega jarma, in če se upre ves svet, ne poslušam ga več!»

«Ti si tak, kakršna je bila tvoja mati!»

Ali Karlo urno pristopi, da zadene ob kristalno kupo na mizi; kupa pade na tla ter se razbije.

«Grof Saldern!» reče in se skloni k njemu; «grof Saldern! Dajte ji mir!»

In zasveti se mu oko!

«Pustiva pozabljene reči, Karlo, pustiva!» in molčal je toliko časa, da se je umiril sin in odstopil od mize.

«Pustiva jih, dobro je tako; ali jaz ne bodem več pri Vas!»

«Saj je boljše!» odgovori oče; «a sedaj mi povej nevesto, katero si izbral, da ti bode sladila pustega življenja pota», pristavi sarkastno.

«Marjetko oskrbnikovo!»

To je Karlo počasno govoril, ali vtisek je bil strašan! Kakor da bi ga bil pičil gad, skoči oče s sedeža, in videl sem, da se je tresel po vsem životu.

«Marjetko, Marjetko», je govoril sam s sabo, in gladil si z roko plešasto glavo; «to je: mojega hlapca dekle! ha, ha!»

«Blagoslova Vas ne prosim!» reče Karlo srdito.

«Blagoslova! ha, ha! Karlo, ali imaš kaj krvi v srcu? Človek! Človeče!»

In hodil je po sobi in stiskal pesti ob sencá.

«Človek! Človeče!» —

«Dobro vem, da bodo sikali z jeziki! In tetke in strički bodo majali suhe čeljusti in vsa drhal se bode zaganjala v me, kakor psi, ko so se oprostili verig. A vse nič ne pomaga! Grof Saldern vzame v zakon kmetico, dekle!»

Oče pa je divjal po sobi in si vil roke, da ga je bilo grozno videti!

«Grof Saldern! Žival! Zver!» vpije.

«Blagoslova Vas ne prosim!»

«Blagoslova? — Prokletstvo náte! Tisočero prokletstvo! Da bi te požrlo najglobokejše brezno peklensko!»

«In vendar vzame grof Saldern kmetico!»

Oče pa se je po sili smejal. Potem pristopi urno k mizi, pri kateri je pisal poprej.

«Ako je pa tako», zavpije zamolklo, «ako je pa tako, naj vrani žro na vislicah moje meso!»

In zagrabi s srebrom okovani samokres.

Karlo pa je stal kakor sveča nepremaknjen na mestu in leno so mu visele roke ob stranéh. Črni lasje pa so mu padali čez čelo in ponosno je zrl v oko svojemu očetu!

Ta pa napne petelina, povzdigne orožje in — počilo je! . . .

Ali od srda se mu je pač tresla roka. Ko se je razkadil dim, je stal Karlo bled kakor podobica iz mramorja na mestu; zrcalo za njim pa je bilo razrušeno in zdrobljeno na sto kosov, ki so se vsuli po tleh.

Očetu pade samokres iz rok in sam omahne na stol. Karlo plane k njemu ter ga zgrabi za velo roko.

«Morivec!» vpije, — in prav zares ga je imenoval morivca! «Življenje si mi dal — z onim steklom si mi ga razrušil! Z onim steklom!»

In trdo mu stisne roko, potegne ga kvišku in vleče k razbitemu ogledalu; ni se branil oče, brez volje je taval za njim.

«Poglej! Tu si ubil svojega sina, poglej! Poglej, ha, ha!»

In bridko grohotaje se odide Karlo.

Jaz pa sem začel jokati, ali oče me izpodi s kletvami iz sobe.

Drugo jutro sem vstal s soncem in šel tiho v Karlovo sobo.

Sedel je molčé in globoko se mu je bila sklonila glava na prsi.

Žarki so se vsipali skozi čisto steklo in obsevali mu črne lasé, ki so mu neredni viseli do ramen.

«Karlo! Saj nisem več hud, da si šel včeraj z Marjetko. Nič več ne!» sem dejal, pristopil k njemu ter ga prijel za roko.

Roka je bila mrzla kakor led.

Povzdigne obraz. Ugasnil je bil ogenj oči in upalo mu je bilo blede lice.

«Pojdi sem, dečko!» izpregovori; «pojdi sem!»

In vzame me v naročje in pritisne mi usta k ušesu.

«Če bodeš priden, prav priden», je šepetal, «povem ti povest, grozno, strašno, krvavo povest, ha, ha!»

Zažene me od sebe.

«Nekdaj je živel mož, ha, ha! — dober mož! — Možgane mi je izpil iz čepinje, ha, ha!»

«Poglej!» pristavi in me prime za roko; «poglej, ubogi Karlo je moral zblazneti; ha, ha!» — —

In tako je bilo. — Zblaznel je bil. Sedaj pa je zakopan v blaznišču; pozabljen, pozabljen! Njegovo obilno premoženje po materi pa masti nekakega kuratorja — mojega očeta! Marjeta je umrla ter pustila otroka, kateri sedaj strada tam v vasi pri onem mazaču, pri Žolni!

Pozabljeno, pozabljeno! — —

«Sedaj pa, ljubi Oton!» pristavi bridko, «sedaj pa mi povej, kako bi se vedel moralno proti očetu, kako? . . . To je uganka!»

«Da, uganka!»

In tovariša vstaneta ter gresta molčé po travnikih; sonce je bilo zašlo.

IX.

Poglavje brez napisa.

Ali si, dragi bravec, sedel že kdaj na holmu nad domačo vasjo in zrl doli v tiho kmečko življenje? Gotovo si že. In tedaj je sijala pomlad okoli tebe in cvetje je hitelo iz zemlje, soncu naproti. Prejšnji dan ga ni še bilo; ali po noči v mesečini so ga natresle gorske vile in okrasile ž njim naravo, iznova oživljeno. Tedaj pa je cvelo okoli tebe tisoč pisanih cvetov in po njih je mrgolelo tisoč drobnih živalic. Ti pa si raztegnil ude, položil si glavo na mehko rušo in gledal si kvišku v modro nebo. In iz vasi so zapeli zvonovi in sladka harmonija se je razprostirala po dolu in hribih; in sladka harmonija se ti je vselila v dušo; in vzdignil si glavo ter gledal v dolino pod sabo; in videl si vse kakor skozi jasno tenčico. In videl si na okrog pisano cvetje in videl majajoče se veje in veter je pihal raznašajoč bele cvetove. Voda je šumela in tice

so pele in lastovke so poletavale v sinji višini, ali pa sedale ti na očetovo hišo, kjer so v ljubezni znašale gnezdo. Srce ti je bilo veselo in ponosno si dvigal oko na okrog radujoč se življenja — dokler nisi došel do tihega, mirnega kraja, kjer je stal križ poleg križa. In dušo ti je preplula ločitve bolest; koprnelo ti je srce in naslonil si se v mehko travo ter zatisnil oči, da bi ne gledal krasote okrog in da bi branil solzam, ki so ti kipele iz bolečega srca.

Ali zvonovi so peli, peli! . . .

Ivan Slavelj je imel bridko usodo, da mu je bilo brez upa zapustiti domačo vas!

Kdo ga ne pozna suhotnega dijaškega življenja slovenskega mladeniča! Po samostanih, pri dobrih dušah dobiva v prvih letih tu in tam podpore. V tankih hlačicah, v trdookovanih, debelopodplatnih čevljih lazi okrog, v šolo; v nedeljo s pobožno gospodinjo v cerkev. Koliko solzá pod odejo po noči in vzdihovanja po domači dolini!

Pozneje v gimnazijskih letih poučevanje po hišah za slabo plačo. Kdo ga ne pozna takovega stradanja in suhoparnega življenja! Vse je suho in prazno. Samo ti spomini na domačo vas, na domače hribe in potoke; to so kaplje, ki mu padajo od kupe veselja, katero usoda drugim polni do vrha, posamezne kaplje na pustošno življenje! — In potem se zagrebe v seminar za polno mizo; uči se in uči, dokler ga ne

pošljejo v gorsko vas, da bere v nedeljo in praznik evangelje vernim in se živi in podpira svoje sorodnike. Dobra duša, dobra duša! — In naposled, sevé, zanesó ga tudi tjà v kot na pokopališče; in «žlahta» pride, poprazni pre-dale in vse odnese; in če je premalo, roti ga v grobu, da je vse zajedel in zapravil. Uborna duša, uborna duša! —

Ali pa pride tudi drugače. Zagledal se je v kako modro oko, nosil je zaradi tega že poprej dolge lasé in brado; tedaj pa je izgubljen seminar, in doma jeza in srd in sovraštvo!

Tako se je godilo Ivanu Slavljju.

Sédel je nekđaj ter napisal kratko pismo in poslal ga domov; in pismo je govorilo, da mu ne pripušča vest biti «gospod.»

Viri nam pripovedujejo, da je mati Slav-eljka jokala noč in dan; in oče Slavelj je noč in dan godrnjal, naposled sina vrgel iz srca ter zaklenil mu ga za vselej.

Bil je po vročem dnevi hladen večer, ko pride gosposk človek pred Slavljevo hišo in sede ondi na kamen, ki je ležal že od nekđaj tam. Bil je visok, vitke rasti; mlado obličje mu je senčila prva brada in nekako čudno trudno je zrl predse z velikimi, temnimi očmi — Ivan Slavelj!

Tako je sedel. Vse tiho v hiši. Čez nekaj časa pride mati in naliže vode v lonec. Videla je poznega, zaprašnega popotnika, ali dejala

mu mrzlo: «Pod našo streho ne boš spal več! Le pojdi, odkoder si prišel!»

«Odkoder si prišel!» se oglasi oče v veži, kakor veren odmev svoje soproge!

In izginila sta v hišo ter zapehnila duri za sabo.

Ivan Slavelj pa je sedel in sedel. Luna priplava na večerno nebo in nebrojne zvezde so ji družice. Nekje na vrtu je bil sedel sovir na vejo ter zdaj in zdaj izpuščal iz grla svoje mrtvaške glasove.

Ivan Slavelj vstane; bolečina mu stiska srce in solze mu lijo po licih. Vstane in molčé dviguje roke proti nebu!

X.

V življenje!

Ivan Slavelj odide počasi proti sosedovi Žolnovi koči. Glasno so škripale stare stopnice, ko je plezal po njih. Stopi v okajeno vežo. Na levi, kjer je delovala Žolnova muza svoje pobožne podobe, je bilo vse tiho. Umetnika ni bilo doma. Na desni pa se je čulo skozi priprte duri zamolklo ječanje, in svit je padal skozi nje v vežo. Tiho stopi Ivan Slavelj v borno stanico. Tam pri oknu je brlela lučica in mračno razsvetljevala dolgočasni kraj.

V kotu je ležal na deskah med starimi cunjami Leksa in se tresel od mraza. Pri njem

pa je klečala Marjanica in stiskala obličje na njegovo odejo in jokala.

«Mraz mi je, mraz», je dejal bolnik, in dekle ga je zavijalo tesneje v staro odejo.

Ivan Slavelj pristopi in mu položi roko na mrzlo čelo.

«Kdo je tu?» vpraša Leksa.

In Ivan Slavelj se skloni k njemu in mu pošepeta na uho: «Jaz, Leksa, tvoj prijatelj!»

In bolnik se vzdigne v postelji in si podpre glavo s suho ročico.

«Ti si prišel domov? In zrasel si, strašno si velik in trden in zdrav. Ti si imel dosti jesti», pristavi zamolklo.

In Ivan Slavelj se žalostno zasmije.

«Dosti jesti, dosti jesti!» mrmra bolnik; «a jaz sem stradal kakor pes na verigi in še huje. Dosti stradal», govori sam s seboj, «in zato moram umreti, zgodaj umreti. In rad bi še živel!»

In zdihujoč pade nazaj v posteljo in zatisne oči.

«Daj mi vode!» prosi čez nekaj časa.

Dekle vstane in mu da piti. Ivan Slavelj pa je opazil pri slabem svitu, kako je bila zrasla Zolnova Marjanica, kar je ni videl. Bila je v onem času, ko je zapuščala otročja leta ter se bližala devištvu: roža napol razcvela!

Leksa pa je ležal mirno ter gledal proti črnemu stropu.

«In rad bi še živel», je zdihoval, «in hotel bi iti po svetu med ljudi. Kaj vse sem hotel narediti, da bi se mi bil čudil svet! In tebe, Marjanica, bil bi naredil na platno, prav kakor živiš. In za tabo nebeško zarjo, rumenordečo, zlato, in vrt pod tabo, poln cvetic, pisanih. In tički bi nanašali gnezda, in legli jajčka rumenopikasta in po sredi bi tekel studenček iz tal, čist kakor srebro, sonce pa bi sijalo nad tem in lilo bi zlato z nebes. In nad vsem bi bila ti, Marjanica, v svilnati obleki in tvoje oko bi se svetilo in zrlo na kvišku, kjer bi se po srebrnih oblakih lovili mali angeli in čez in čez bi bila preprežena nebeška mavrica, čez in čez nad tabo, Marjanica!»

Dekle pa je jokalo in ihtelo: «Leksa, saj ne smeš umreti!»

«Umreti, Marjanica? Kdo me vpraša, ali hočem? Umreti moram in skoraj bo zarasten moj grob, zapuščen, in kdo popraša, kje je Leksa?»

Obrne se v zid in molči, menda da bi skril solze, ki so mu drle po suhih, velih licih.

«Sama boš, sama boš», govori tiho, «ne bo več Lekse, da bi šel k Slavljevim in prosil kruha, ko boš lačna, in ne bo več Lekse, da bi se dal pretepati zate, Marjanica; ne bo ga več, nič več, in grob bo zarasten in zapuščen nad njim.»

«Leksa, Leksa!»

«Oj le pridi kdaj, le pridi, kadar ti bo hudo, takisto hudo pri srcu; le pridi tja k meni, in poslušal te bom in gledal doli z modrega neba in jokal s teboj, Marjanica!»

«Le pridi», govori dalje, ko je molčalo deklet; «in če dobiš ob potu vijolic, vzemi jih, vsadi jih na moje vzglavje; in vsako pomlad bodo cvele in njih dišave bodo prihajale iz mojega telesa, mojega mrtvega telesa!»

Marjanica se glasno joka. Bolnik pa ji položi trudno roko na glavo in govori ji v smrtnem navdušenju: «Udaril je na skalo in priteklo so vode, kakor srebro čiste, in bil je mož silno star, do nog mu je sezala brada, in bliski so padali na visoke gore, in ogenj je švigal iz zemlje, in drevo je gorelo in morje je bučalo in vojske so se klale!»

«Vse to boš naredil in naslikal, Leksa, kadar boš zdrav, vse to», ga tolaži Marjanica.

«Vse to! In nebo in luno in sonce in zvezde in v zlatu Boga! Gore pokajo, mesta se pogrezajo in angel Gabrijel plava z gorečim mečem nad njimi.»

Čez nekaj časa pravi: «Marjanica, sedajle umiram! Sonce sije in travniki cveto in jezera se blišče in vse je v zlatu in cvetju in — moje srce —!»

Roke skloni čez prsi in umrje. — Ubogi Leksa!

Sapa je bila odprla slabi zatvor pri oknu in luna pogleda notri, in blede žarki njeni obsevajo obličje umrlega.

Dekle pa je kakor blazno divjalo po revnem prostoru; napósled nasloni jokaje k zidu obrazek.

Ivan Slavelj pa je ostal pri nji in tolažil siroto.

Sedeta na slabi stol in zreta na blede obličje, ki je kakor speče gledalo izpod raztrgane, stare odeje. Luč je bila že zdavnaj pošla, samo luna je sijala skozi okno.

Bilo je že pozno ponoči, ko pride Lavrencij Žolna domov.

In ž njim pride Deska.

Viri nam poročajo, da je Lavrencij Žolna tedaj že z žganjem navduševal svojo muzo, ko so ga zapuščale poprejšnje moči.

«Povem ti ino ti povem», je dejal Deski, «da je slabo na svetu.»

«Slabo, slabo», mu pritrdi Deska.

«Ni ga zaslužka, Deska, ni ga dela. Cerkev počejena od oltarja do izpovednic. Strop umetno s freskami preprežen, ino na vseh hišah sv. Florjani! Ceste pa gladke kakor miza, ni ga kamenčka po njih, ino, Štefan Deska», pristavi umetnik dobrodušno, «ino tako se še ne zvrne in ne ubije nihče, da bi se mu postavilo kako znamenje, kaka tablica, Štefan Deska!»

«Res je, še ubije se nihče ne!»

In stopita v Žolnovo umetnišče in zapreta duri za sabo. Tu pa je vladal mir. Zamišljen je

sedel Ivan Slavelj. Marjanica se je bila tiho naslonila nanj in zadremala. Čudne moči so mu delale v duši in otožen je bil. Brez ljubezni, brez prijateljstva sam na svetu. Sladko hrepenenje ga je preobladalo, ko je gledal speči obrazek, ki se je bil nagnil k njemu. Lice ji je bilo še mokro od solzá in dolgi lasjé so se ji bili razsuli po ramah. . . .

Bilo je jutro. Ivan Slavelj je zapuščal svoj rojstveni kraj. Zarja je pogledala izza gorá, rumeno je bilo nebo in po vrlih je bilo drevje z zlatom oblito, kaplje so lesketale kakor iskre po peresih, in nekje v šumi se je oglasil droben pevec in krožil vesele pesmi svoje. Tako se je rodilo mlado jutro; a jokalo se je in rosne kaplje so mu padale z zardelega lica.

Ivan Slavelj je jemal slovo. Molčé stisne Marjanico k sebi; sramežljivo se mu brani dekle, potem skrije svoj obraz na njegovih prsih. In močno zardi, ko ji prime z rokama glavico in ji poljubi mokro oko. Potem pa Ivan Slavelj tiho odide.

Dolgo še je slonelo dekle in gledalo skozi okno za njim v rano jutro in zrlo v kipečo zarjo. In odpre se ji srce glasovom, ki so odmevali po gaju in cvetje čudne sreče ji je preplelo dušo. Ali mlado jutro se je jokalo, ko se je rodilo za gorami. In zvenili so ji cvetovi v srcu, slana je pala nanje in pustota je nastala, ko se je videla zapuščeno v siromaštvu in ko

se je ozrla v mrliča na borni postelji. Glasno je zaječala in pala je čezenj in točila solze.

Ivan Slavelj pa je korakal po cesti iz domače vasi. Iz grma si ureže popotno palico. Na kraju, kjer se je videla zadnjič očetova vas, je obrnil oko po dragih mu strehah, ki so gledale izmed gostega drevja.

Iz zamišljenja ga probudi voz. Bil je gosposk voz, ki se je pomikal počasi mimo. Na blazinah pa je sedel prileten človek sivih las, in po njegovem obrazu je bil čas vrezal globoke brazde. Čas? — ali pa usoda. Kdo ve za vse tuje gorje? Njemu nasproti pa je sedel človek mlajših let in nagovoril ga je, ravno ko sta se peljala mimo: «Kako ti je, Karlo, kako ti je?»

Odgovora ni več čul Ivan Slavelj. Z zadnjim pogledom vzame slovo od svoje domačije, in dalje potuje v življenje nepoznano.

V življenje! . . .

XI.

V življenju.

Bilo je zimsko nedeljo popoldne. Izbrana družbica je sedela v stranski sobi «Pri slovenskem jelenu». Pivo se je pilo in govorilo se je domoljubno. Oživila se je bila tedaj «vseslovenska ideja» in napolnjevala je mlada srca. Sedaj, ko je potihnil prvi pišč, gledamo z mir-

nejšim duhom na one čase, in morda jih sodimo pravično, da se je razluščilo tedaj mnogo strokov, a malo je bilo zrna.

«Že zopet eden», vzdihne «rodoljub» Ikra, in žalostno zre v kupo pred sabo, «že zopet eden! Tako nas zapuščajo najboljše moči in pri nas ostaja ledina duševnega polja našega nerazorana, neobsejana, nepovlečena!»

Gospod Ikra je govoril rad duhovito v prilikah in zgledih iz kmečkega življenja.

«Gospod Ikra!» se oglasi gospod Oven — bil je domoroden pisatelj — «čemu tako javkate, gospod Ikra? Slovanstvo je slovanstvo», in ponosno odloži hrvaško-srbsko-bolgarske novine, katere je bral. «Dasiravno ljubim domovino svojo; dasiravno jo ljubim, kakor Vi, vendar sem radosten, da se zbuja med nami vseslovanska ideja.»

«Živela vseslovanska vzajemnost!» vzklikne radostno gospod Stolček.

Bil je vatlar, a privadil se je bil v nedeljo popoldne meriti tudi politiko z vatlom.

«Živela, gospod Stolček!» zakriči gospod Oven in si popravlja naočnike na nosu.

«Če pa ne bode ratarjev, kdo bo rušo kopal, kdo seme sejal pri nas, kdo vlačil?» pristavi Ikra, držeč se svojih kmečkih zgledov.

«Rušo kopal, gospod Ikra?» vpraša gospod Oven, in z rdečico na licih zre v pene svojega vrčka. «Seme sejal? Ali kako ste že izrazili?»

«Takisto, takisto», mu pritrdi Ikra ter pristavi ponosno: «Ako zamrjó naše najboljše moči v ruskem ledu ter poginejo v sibirskem snegu?»

«Tako ne bode govoril», se oglasi gospod Nožek — počasi je izgovarjal besede, kakor se pišejo — «tako ne bode govoril pravi Slovan, gospod Ikra! Slovan povsod brate ima!» pristavi z navdušenjem.

Ti pa, dragi bravec, si že ugenil, da je gospod Nožek izmed onih, katerim je nebeško veselje, nastopiti z umetno razčesanimi lasmi na zasebni oder ter se truditi v zaljubljenih nalogah.

«Slovan povsod brate ima!» kriči gospod Vrček, odvetniški pisar in domoroden pevec.

«Govorimo v mirnosti», tolaži navdušeno gospod Oven; «gospod Ikra trdi, da naša ledina ostane neobdelana!»

«Nerazorana, gospod Oven, sem dejal, nerazorana!»

«Nerazorana torej; dasiravno mu moram povedati, da ga ne umejem, kako — —»

«Jaz tudi ne», se oglasi gospod Stolček; «posebno ako bomo vzajemni.»

«Kako to, da pozabi, da pri nas ostane vedno še mnogo blagih in duhovitih moči?»

«Res je», se vtisne vmes gospod Nožek; «živeli gospod Oven!»

Vse vstane; kozarci zazvené in nekoliko pijače izteče po grlih.

«Živeli!» In vsi hité k njemu, ki je bil ponižno položil kupo na mizo, in mu stiskajo roko.

«Kol'kor kapljic, tol'ko let!» zapoje gospod Vrčec in po taktu premika noge.

«Gospoda, bratje!» jih ogovori Oven; «pomladi vas zapustim.»

«Živeli!» se prenašli gospod Stolček.

«Vas zapustim. Z Bogom, bratje!»

«Živeli gospod Oven!» zakriči zdaj vsa družba.

Samo gospod Ikra je molčal, ko je videl, da ima toliko gorkih nasprotnikov, in čakal je svojega časa. In že so ga pogledovali tovariši od strani, in že se je bil sumno zamislil gospod Oven, in počasno kašljanje je pričalo dovolj očitno, da kuje Ikri sovražne naklepe. Ta opazi še v pravem času pretečo mu nevihto, vstane, udari z vrčem ob mizo, da glasno zazveni.

«Pozor, bratje!» prosi sramežljivo.

Kdo ne pozna našega slavnega gospoda Ikre, kdo ga ne pozna? Kolikokrat premeri mestne drevorede od konca do kraja? In če gre lepo dekle mimo, se nasloni na kostanjevo deblo in zre za njo.

«Pozor, bratje Slovani», je dejal torej in vstal je in vse se je pripravljalo, ker so vedeli, da pride trenotje, ko se rodi gospodu Ikri narodna napitnica.

In tako je bilo.

Gospod Ikra vstane ter napije «naši mladini.»

«Živela naša mladina, naša nada, naš up, naša pomoč, izkratka: naša domorodna mladizen!» sklene svoj govor gospod Ikra. Bil je ginjen in debele solze so mu tekle po domorodnem obrazu v grenko pivo, katero je potem še bolj ginjen popil.

In vsi so čestitali govorniku in pili pivo navdušeni. Ko so se umirila srca, ko je nastala tihota, reče gospod Oven, oziraje se v gospoda Stolčka: «Dobro jo je povedal!»

«Živeli, gospod Ikra!» . . .

«Dovolite, gospoda!» se oglasi tu gost, ki je dosedaj slonel molčé v kotu za mizo ter poslušal. Sedaj pa povzdigne glavo, solzne so mu bile oči in z roko si gladi dolge lase s čela.

«Doktor Slavelj ima besedo, bratje!» reče gospod Oven.

«Doktor Slavelj?» se začudijo vsi, in gospod Stolček zavpije kakor navadno: «Živeli!»

«Dovolite, gospoda», začne Slavelj, «da vam ugovarjam. Kakor cenim gospoda Ikro in govorniške zmožnosti njegove, vendar pravim, da ni prav govoril.»

Vsi umolknejo in pobesijo poglede.

Njemu pa se zablisne oko in ostro reče: «Kako, da si jemlje gospod Ikra, mladi gospod Ikra, pravico, govoriti o mladosti, katera doseže, pravi, česar nam ni bilo moči?»

Viri nam kažejo, da je bil gospod Ikra tedaj v letih, v katerih se dela po navadi ma-

tura, in da je bil končal gimnazijo s četrtem razredom.

«Gospoda!» je nadaljeval doktor, «odklej se že napiva slovenski domorodni mladini, toda kako malo se gibljejo do sedaj te moči.»

Vsi pobesijo glave.

«Ko še trgamo obleko po gimnazijskih klopéh, tedaj smo mladina; tudi na vseučilišču v kolegijih smo še nadepolna mladezen. Ali ko stopimo v življenje, primemo kakor gospod Ikra čašo in z ginjenim srcem napijamo naši mladini, katera bode delala, česar nam ni bilo mogoče. Ali pa», pristavi z žalostnim nasmehom, «ali pa gremo na Rusko.»

In vsi pobesijo glave še niže.

«Ták, gospodje», konča doktor Slavelj svoj govor ter sname zimsko suknjo s stene in se vanjo zavije, «tak po moji sodbi ni pravi domoljub. Kdor ima srce zapustiti ubogo svojo domovino sedaj, ko tako krvavo potrebuje najmanjše moči, tak je kakor Tatar, ki je danes tu, jutri tam na ruskih stepah, brez domovine! Lahko noč, gospodje!» . . . Izgine skozi vrata.

V sobi pa nastane tihota; žalostno so zmagavali glave.

«Saj je doktor le dobro govoril», izpregovori čez nekaj časa gospod Oven.

«Predobro!» — gospod Ikra.

«Prekrasno, preživahno!» — gospod Nožek.

«Ziveli!» — gospod Stolček.

«Istinito!» — gospod Vrček.

In pili so dalje.

XII.

Doktor Slavelj.

Ivan Slavelj pa pride na ulice. Bilo je mrzlo in sneg mu je škripal pod nogami. Mnogokatera drobna glavica se je ozrla za njim. Ali zastonj! Ivan Slavelj je bil danes, je bil vsak dan zamišljen. Pozdravil ga je mnogokdo; saj je poznal skoraj vsakdo prijetni obraz njegov, poznal od tistega trenutja, ko je na ponižni predmestni hišici nabil pri vratih rumeno tablico s črkami: «Dr. Ivan Slavelj.»

Vedelo je v hipu vse mesto, ko se je preselil iz skromnega predmestja tja v gosposke ulice ter si napravil bogato stanovanje. In vsakdo je iskal njegove pomoči. Videlo ga je jutro zgodaj v revni delavčevi koči poleg umazanega, raztrganega ležišča. Malo časa potem je korakal že po svetlem parketu bogatinovih soban ter stopil pred bolnika, ki je ležal na svili. Ivana Slavlja so povsod sprejemali kakor rešenika, bil je povsod enako prijazen, enako zgovoren. In obrisal je mnogo solzá in zacelil je mnogo ran.

Ivan Slavelj je ta večer počasno stopal po mestu; bil je zamišljen, kakor smo rekli. Pri gledališču ga prebudé zamolkli glasovi orkestra.

Ko je stopil v razsvetljeno dvorano, se je bilo že začelo in ravno se je trudil hudobni Jago zdramiti iz trdnega spanja benečanskega plemenitnika, naj pazi na čast svoje hčere. Po ložah je bilo polno gospode, sleparskega bleska in lepotičenih lic, a vse je hotelo biti v živahnem navdušenju zamaknjeno tja v oder, po katerem je danes stopal klasični koturen. Vse je bilo zamaknjeno, dokler ni palo zagrinjalo po končanem dejanju. Potem pa se je začelo vse prijazno pogovarjati ali pa opazovati skozi steklo, kako se je polepotičila nocoj soseda; koliko ima v nasprotni loži kupljenih las bankirjeva; kako se trudi zraven nje gospa sodnega svetovavca, da bi pokazala svoje bele zobe, ki so bili nekdanj v prvi podobi bengalskemu slonu v čeljusti ali pa polarnemu somu. Toseve, da se je vse to videlo in pošepetalo prijatelju ali prijateljici.

«Ne prideš li k nam, doktor?» se oglasi nekdo na Slavljevi strani, «vsi smo tukaj, jaz, Olga in Oton; saj veš, kadar je kaj takega, dolgočasnega, klasičnega!»

«Ti si še vedno tisti baron Rafael», odgovori ta, «ki je že tedaj, ko smo sedeli na gimnazijskih klopih, prebral vse kdaj spisane francoske romane.»

In smejala sta se ter si podala roke. Prvi je bil še silno mlad in take postave, ki na prvi pogled očara človeka, take moške lepote, ki

vodi vse ženstvo za sabo. In Rafael baron Velden je bil človek, ki je vedel ceniti lepoto svojega telesa, in ki se je igral z gospemi in gopicami in obetal jim svojo ljubezen. Če povemo, da je bil človek strašno lahkomišljen in malo učen, povedali smo vse, kar je povedati o takovem človeku. Tega pač ni treba omenjati, da je tak baron častnik pri konjkih; to se umeje samo ob sebi.

«Za ves svet te prosim, pojdi gori; ako ne, umrjem ti od samega dolzega časa. Saj veš, kakšen je Oton; za pol ure že snuje motiv iz Otela in jutri bo metal na platno nocojšnji večer, da bode groza! In Olga je tudi pusta, takisto dolgočasno, gospodinjsko pusta! Gledal sem doli v parter, kje bi bil kak rešenik in zagledal sem tebe, povem ti, z radostjo, ko si ravno stal tam pod ložo one grofinje Zaleske, tega starega korita», pristavi bolj na tiho, ali vendar tako, da se je slišalo. Rafael Velden je bil človek, ki je rad glasno povedal svoje misli. Okrog stoječi so zatezali usta in se smejali.

Ta dva pa gresta v ložo in Ivan Slavelj poljubi ondi mladi gospé drobne prste in poda roko njenemu možu. Bila je lepa, krasna prikazen ta Olga, in življenje ji je sijalo iz oči. Baron Oton pa je stal za njo in resno zrl v dejanje na odru.

«Tu imam lep predmet, zopet lep predmet iz tega Otela, gospod doktor!» reče veselo.

«Pravil sem že», se vtakne Rafael vmes, «že pravil, ljubi brat, vse že povedal, in gospod doktor se ti je čudil; za Boga, čudil!»

«Gospod doktor!» izpregovori tu mlada baronovka, ogledujoč si koketno drobno ročico, na kateri se je nekaj prstanov še bolj koketno blesketalo, «jutri večer bodete gotovo pri Saldernovih, toseveda?»

«Kaj pa!» odgovori Rafael namesto doktorja, «kdo bi ne bil, kadar se razkazujejo ti Saldernovi, ti bogatini!»

In ona zardí; ta ji lahko poljubi belo roko ter ji potolaži srd.

«Oj ta Rafael, ta Rafael!» in njeno oko je počivalo na njem.

«Ta Otelo in na postelji mrtva Dezdemonal!» vzklikne Oton.

«Oj prekrasno!» pristavi Rafael, «prekrasno, in potem v zlati okvir in zagrinjalo čez . . . da ne vidi vsakdo!»

Oni pa je molčal.

«Oj sveti Salomon!» zavpije konjiški častnik, «oj sveti Salomon! Kdo je nocoj v Saldernovi loži?»

In vstane in od strmenja se mu napnó oči.

Vsi pogledajo tja, tudi doktor Slavelj.

Ondi pa je sedela mlada gospica, kakor silfida drobna, in bistre oči so ji gledale mrzlo po dvorani.

Te oči, te oči! . . .

Tu je bila; tu je bila, prav kakor mu je bivala že zdavnaj v srcu, temno cvetoča, kakor skrita v zarji domišljije.

Te oči, te oči! . . . Tudi nocoj so zrle tako žalostno, kakor nekdanj, ko jih je poljubljal pri slovesu.

Njemu pa je prišla v srce pomlad, in sonce sladke sreče je vsipalo žarke vanj.

Ivan Slavelj se je bil zagledal v to zračno podobo, zagledal tako globoko, da je pozabil vso okolico in sama usta so mu govorila na tiho: «Marjanica!»

«Kaj? Takov človek, takov doktor pač ve že vse poprej kakor mi», se je smejal Rafael, «oj kaka krasota! Kdo pa je, doktor?»

«Ne vem, gotovo da ne vem.»

A oni maje nejeveren z glavo.

Ko je pala hudobija na odru in prejela za služeno plačilo, je vrelo vse iz zadehlih prostorov.

Ivan Slavelj spremi Veldenove do voza, potem se posloví. Še je stal na mestu, ko pridri drug voz in ko je star gospod prišel z gospico ter ji pomagal v voz.

Ko je šla mimo, je povzdignila oko in pri plinovem svitu je videl Ivan Slavelj, ali pa zdelo se mu je, da ji je rdečica prešinila gladko lice. A potem je stopala mrzlo mimo.

Tudi on je šel domov. Dolgo je hodil po sobi; obhajali so ga spomini nekdanjega siromaštva, nekdanjih solza in nekdanjega trpljenja!

XIII.

Kontesa Marija Ana.

Mnogo ljudi je na svetu, ki bi ne umeli, čemu jih je postavila stvarnica v to solzno dolino, če ne zaradi plesa. Saj je pa tudi v resnici radost sedeti na mehkih blazinah v vozu! Izpod neba pa mrgoli vse polno sneženih zvezdic, ki padajo na bele strehe, na svetilnice po ulicah in naposled tudi na umazana tla. Hiteča kolesa mečejo na levo in na desno blatne kaplje, da je groza kancelirja, ki se je v črni obleki, pod malim dežnikom, napotil k svojemu predstojniku na večernico. A kaj to aristokratu na mehkih blazinah, ki ga vlečejo rejeni konji do zažele-nega raja! Tu so razsvetljene stopnice in srce mu vnemajo glasovi, ki iz soban lahko pozdravljajo gosta. In pa šele, ko so dajali ti Salderni svoj letni ples! Tedaj je bilo v njih prostorih gotovo vse, kar je imelo samo nekaj imena. Že mesec poprej se je šivalo tu in tam, in mnogokateri skrbni oče je preklinjal predpust in Salderne na dno pekla.

Ali tudi letos so bili v svoji slavi; tudi letos so se svetila okna vsega nadstropja, da so se vsipali bliščeči žarki na zapuščene ulice, koder je lazil morda ubožni delavec mimo in pač globoko zdihoval nad tem bogastvom!

Gori v razsvetljeni sobani sta pa grof Hugon in žena njegova sprejemala goste. Prišel je bil

tudi Ivan Slavelj in bil je prijazno sprejet. Ali komaj pozdravi gospodarja in gospodinjo, in že se ga polasti Rafael Velden ter ga vleče tja k oknu; komaj mu je dal časa, da je stisnil kakih dvajset rok, ki so se mu priljudno ponujale.

«Sedaj vem vse», mu reče ondi tiho, «sedaj vem, kdo je. Vse govori o nji, vsi saloni so polni te govorice.»

«Kakove govorice?» ga vpraša Slavelj zamišljen.

«Te nove kontese Saldernove. Nekaj pozakonjenega je, ali kaj takega. Sila interesantno! Sveti Salomon! Greh v mladosti, v starosti kesanje! Ha, ha! saj veš, kako je na svetu!»

«Ničesar ne vem», mu odgovori doktor nestrpljivo.

«Moj Bog, ničesar! Karlo Saldern in hči njegova! Nekaj pozakonjenega, pravim ti, nekaj takega.»

Tedaj pa pristopi Oton Velden in razloži v kratkem, da tujka, včeraj v Saldernovi loži, je hči brata hišnega gospodarja, ki je bil nekdanj tak in tak, a sedaj je zopet dober; hči Karla Salderna, ki jo je vzgajal nekje tam na Nemškem in ki je z njo dospel pred dvema dnema, ali koliko, tu sem, in danes sta oba tukaj, — in potem so se pogovarjali o družih stvareh.

Prične se zopet godba in burni glasovi zabučé. Ves mladi svet je hitel v bližnjo dvorano, gibat po taktu šibka telesca. Izginil je, seveda,

tudi Rafael Velden. Ivan Slavelj je ostal sam pri oknu. Čez srce mu šine nekaj, sam ne ve, kaj. Zopet mu stopi pred dušo ona drobna, zračna podoba, s katero se je bil poslovil na tako revnem kraju. Kontesa Marija Ana, Bog ve, bode li hotela še poznati nekdanjega tovariša? Bog ve!

Ivan Slavelj stopi v dvorano. Bil je velik prostor, ki ga je vrsta bliščečih stebrov delila na dva kraja. Na eni strani se je plesalo; na drugi so gomazeli gledavci in so sedele stare device ter dajale si sladkati priletnim gospodom ali pa brezplačnim mladim uradnikom.

Doktor Slavelj stopi tu sem, in oprostivši se sitnih znancev, se nasloni na steber in gleda plesavce, kateri so se lahno, aristokratično sukali po godbi.

«Prokleti Velden!» reče mlad vojak svojemu tovarišu, ko sta šla mimo njega, «prokleta človeče to! Vse pogoltne, vse!»

«Da, res proketo! Zrelo za pekel!» reče oni; in grbančila sta temne obraze mimo gredoč.

Ivan Slavelj pa povzdigne glavo. Ali kaj mu je, da mu je tako šinila kri iz obličja?

Ravno mimo njega je priplesal Rafael Velden in imel v naročju tenko osebito v dolgo belo obleko zavito. Verno je poslušala sladko govorico njegovo in nekako udano mu zrla v krasno obličje. Iz mladih oči pa ji je sijalo veselje in mehak smeh ji je obdal rdeča ustna.

Bila je Marija Ana!

Vročice lice pritiska na kamen, da bi si ohladil razburjeno kri, ki mu je vrela iz srca. In pred dušo mu stopi trenutje, ko je bil prišel čez dolgo časa zopet v domačo vas in izvedel, da so mu pomrli roditelji in da so mu vzeli aristokrati njo, katere je bil prišel iskat. Čutil je, da mu je izgubljena; a nekoliko upov mu je bilo vendar še ostalo. A sedaj je imel samo grobe, zarastene grobe in trohnele križce po njih.

In Ivanu se je napolnilo srce z neizrečeno boleščjo; krčila se mu je duša, da se je tresel kakor otrok. Zavrtelo se mu je pred očmi in kakor iz daljave so mu prihajali glasovi; čutil je samo to, da je strašno nesrečen, strašno nesrečen! Kakor v megli je videl Rafaelov krasni obraz, ki je gledal še krasnejšega, kateri mu je slonel na prsih. Bilo mu je, kakor da bi gledal gada, ki koplje pisano glavo svojo v cvetu nedolžne lilije in sika svoj strup v njeno osrčje. Hotelo se mu je glasno zaječati, razkipeti mu je hotelo srce. Moral je biti sam! Hitel je izmed gledavcev, da se je vse obračalo za njim, za tem doktorjem, ki je nocoj tako nestrpno nepriljuden. On pa je hitel dalje do prvih vrat, in stopil je v sobo, jasno razsvetljeno. Tu se je igralo okoli mizic; ali sive glave so bile tako zamišljene, da ga ni zapazil nihče, ko je hitel mimo njih. Sam je moral biti, sam! Hitel je dalje in dalje, da pride v sobo, katera ni imela več izhoda. Pod

stropom je visela svetilnica in brlela je tako slabo, da je bilo mračno, skoraj temno po sobi. Stopi k oknu, privzdigne široke preproge in se skrije zanje. Bil je čisto sam!

Bil je dolgo sam. Napósled ga probudi šumenje svilnatega krila. Obrne se, in njegovo oko, ki se je bilo privadilo mraka, zagleda žensko, ki je hodila po sobi ter krčevito stiskala in trgala batistovo rutico z drobnimi ročicami. In čez nekaj časa stopi še nekdo v sobo; in tega je poznal dobro, predobro!

«Za Boga!» je dejal zamolkel glasek, in vendar je vedel Ivan Slavelj, da govori Olga Veldenova, «za Boga, ali hočeš, Rafael, da ti zblaznim tu pred vsem svetom, ako ne pustiš tega otroka!»

«Srce moje!» ji odgovori Rafael Velden tiho. «Sladko srce moje, ali hočeš, da ti kažem tu pred vsem svetom ljubezen, ovčica moja, zvezda moja, ha ha!»

In gorko ji poljubi roko. Ona pa se je žalostno smejala.

«Oj nesrečni časi!» vzklikne Olga, in drobna glavica se ji pobesi na prsi. Rafael pa jo tolaži; pač ji je povedal mnogo sladkega, ker kmalu potem odideta v prijaznosti.

Ivan Slavelj pa je ostal, in bilo mu je, kakor da bi sanjal, sanjal prebridke sanje in . . . toliko da se ni zagrohotal nad tem svetom in nad temi črvi, ki glojejo na njem in gospodujejo po njem.

Ali sedaj se odpró vrata iz koridora — in zopet je bila ženska, ki je stopala boječe čez prag. Ozirala se je bojzljivo okrog, potem pa obstala, kakor okamenela. Slabi žarki svetilnice so padali na njeno lice in Ivanu Slavljju se je zdelo, da je — kontesa Marija Ana.

Toliko da ni zajeknila, tako se je prestrašila, ko stopi Rafael Velden pred njo ter galantno k ustom pritisne njeno roko!

«Stokrat hvala Vam, milostna kontesa», jo ogovori, «da ste mi dovolili ta pogovor, a vedel sem že poprej, da ne bodete hoteli, da bi bil tako strašno nesrečen, Marija Ana, tako nesrečen, za vse žive dni nesrečen!»

Mehko je govoril, in ona je pobesila oči in ni mu odtegnila roke, ki jo je bil pridržal.

Tu stopi hipoma pred nju Ivan Slavelj. Bliskalo se je Rafaelu Veldenu oko izpod bledega čela: «Oj gospod doktor», izpregovori nekoliko prestrašen. «Kontesa, tu je gospod doktor Slavelj, imeniten zdravnik, premilostna kontesa! Izvrsten človek», pristavi nekam boječe.

«Gospod baron!» odgovori Ivan Slavelj trdo, in ni se premaknila visoka postava njegova; «dovoli, da izpregovorim nekoliko besed s konteso Saldernovo!»

Rafael Velden se lahko prikloni in lahko miselno odide. Ona pa ostaneta sama.

«Marija Ana! Kontesa!» in glas mu je zastajal in se tresel, «s tem človekom ne bodete več govorili!»

Ona pa povzdigne oko samoglavno.

«Nič več, nič več!» in prime ji roko, «in tudi nocoj ne bodete več plesali ž njim, Marija Ana!»

«Oj gospod doktor!» in poskušala se je smejati, «Vi ravnate z menoj kakor z otrokom, maloletnim otrokom!»

Njemu pa se zabliška oko in trdo ji drži roko.

«In vendar kontesa Marija Ana, nocoj ne bodete več plesali z Rafaelom Veldenom!»

«Jaz pa Vam pravim, da bom, gospod doktor, prav res, da bom.»

In mala oseba je vzrasla v srdu, osorno je zrla vanj in z nožico je udarila ob tla ter mu iztrgala roko. Ivan Slavelj pa je stal pred njo in bil je še bolj bled. Položil je roko na prsi in zrl tja v daljavo, kakor da bi bil sam, ter rekel mirno: «Marija Ana, nekdam sem imel tako prekrasne sanje, ali v resnici je prišlo vse drugače; posušilo se je cvetje, studenci so usehnili in upi so legli v grobe!»

Kontesa pa je bila še vedno srdita.

«Lahko umém», mu reče hudobno, «če ste ljubili ono ubožno Marjanico, da zdaj ljubite konteso še bolj. Ni čudo torej, da odganjate vsakega, kdor se mi bliža; prav čudno jih odganjate, gospod doktor!» pristavi smeje se suhotno.

Bile so to trde besede, prav zeló trde. Ivana Slavlja so zadele v srce, v življenje. Omah-

nila mu je skoraj v hipu visoka postava; odstopil je za korak in pritisnil je dlan na čelo. Potem pa plane k ponosno stoječemu dekletu, zgrabi ji roko in glasovi so mu skoraj nerazumni sikali izmed zob.

«Stvar, strašna, grozna!» in stiskal je njene drobne prstke, da je skoraj zaječala od bolečine, — «take smrtne besede! Ali imaš srce? Meni si ga zamorila na večne čase, o!»

In globoko iz prsi se mu izvije ječanje; izpusti ji roko in potegne si s čela temne lase. Marija Ana pa je stala na mestu; tresla se je od straha in boječe je upirala vanj oči.

«Odpustite, milostna!» ji reče čez nekaj časa pristopivši k nji.

«Blagovolite, premilostna!» in ni se branila, ko ji je podal roko ter ponosno jo odpeljal v dvorano.

Besede ni izpregovoril več, a ona se je ozrla sedaj pa sedaj bojzljivo v njegovo blede, lepo obličje. Pelje jo do sedeža; potem se prikloni in poslovi.

Slonel je zopet ob stebru in zrl v plesavce; zdelo se mu je, kakor da bi Marija Ana ne plesala več. Približa se mu Oton Velden ter mu položi lahno na ramo roko: «Tako sami, gospod doktor? Pa saj gledati je tudi poetično!»

In Ivan Slavelj mu pritrdi.

«Poglejte Olgo», reče na to ponosno, «ali ni krasna nocoj? To Vam je ženska!»

In ko je potihnila godba, mu reče radostno: «Odpustite, dragi gospod doktor; vprašat je grem, ali ni že trudna, tako močno pleše!»

In odhitel je. Ivan Slavelj pa se je smejal in usmiljenje mu je prešinilo dušo.

A komaj je bil odšel, pristopi Rafael Velden in mrzlo se mu prikloni: «Gospod doktor, danes se vedeš z menoj prav čudno, pravim, prav čudno!»

Ta pa se skloni po koncu in odgovori mu tiho: «Gospod baron, tako čudno gotovo ne, kakor se vedeš ti z ženo — svojega brata!»

Rafael Velden lahko obledi ter se malo-pridno nasmeje: «Življenje, življenje, prijatelj!»

In na to odide. Ivan Slavelj pa zapusti kmalu razsvetljene prostore ter se napoti k počitku. Ali ono noč ni našel počitka.

XIV.

Zima v srcu.

Pomlad je bila prišla; čez noč je bila prišla; ali meščani so jo videli samo na grmih, ki so gledali tu in tam čez zide zapaženih vrtov, z belim cvetjem posutih. In v daljavi je zelenelo hribovje in temnila so se pobočja visokih snežnikov.

Ivan Slavelj je pri odprtem oknu sloneč zrl na cvetoči vrt. A oko njegovo ni videlo

cvetja in uho njegovo ni čulo vršenja mrčesov, srca mu ni genilo modro obnebjje. Čutil je z grozo, da mu je led zaklenil osamelo srce, in z grozo se ga je polastila misel, da se mu ta led ne raztaja morebiti nikdar več. Večna zima, večna zima!

Zaprl je okno in spustil rdeče preproge čez steklo, da se je soba zavila v rdečkast mrak. Življenje je ležalo z vso svojo težo na njem.

Oni večer se mu je bil zapisal s krvjo v srce, in zastonj se je trudil zadušiti spomin. In vendar se je bilo odtedaj toliko izpremenilo! Neko jutro v prvi pomladi so bili našli pri zidu samotnega vrta Oton-Veldenove vile Rafaela Veldena — umorjenega. Bil je skoraj slečen in oplenjen. Zanesli so ga in zagrebli v hladno prst, in živa duša ni več popraševala po njem, ki je nekdam tako ljubil življenje! Tako je. Mi ljubimo življenje, a svet nas pozabi, ko pade prva gruda v grobu na nas. — Ravno tedaj je bil zbolel Karlo Saldern, in vse je stikalo glave ter ugibalo, kdo pač dobó po njem vse to bogastvo! Ali kaj se je menil Ivan Slavelj za vse to; kaj so mu bile tuje skrbi, nosil je svoje pretežko!

Duri se odpró in v sobo stopi ženska. Ko pride bliže in odgrne z lica tenčico, zagleda Ivan Slavelj nežni obrazek kontese Marije Ane!

Mraz mu prešine ude, molčé potegne preprogo raz okno, da se vsuje polna svetloba v

sobo. Mrzlo je stal pred njo, izpregovoril ni besede.

«Gospod doktor!» ga nagovori Marija Ana, in mehki glasek se ji je tresel, in z roko se je opirala ob stolov držaj pred sabo; videlo se ji je, da hoče govoriti. Ali boječe je povzdigovala poglede proti njemu, ki je stal pred njo kakor kamenena podoba, in besede ji ni bilo čez bleda ustna.

«Gospod doktor!» in z belim batistom si gladi lice, «moj oče je bolan!»

«Grof Karlo je bolan!» govori mirno Ivan Slavelj za njo, ni se mu genila žila na obrazu.

«Bolani, hudo bolani! In sedaj pravijo, da ga morete rešiti samo Vi!»

Tako tihe so bile te besede, da so prišle kakor vzdihljaj do njega. Vendar jih je čul. Divja strast se mu vzbudi v srcu; polasté se ga duhovi maščevanja.

«Pravijo? Kako da se svet meni za to? — Ako bi ležal kot težak na ječmenovi slami in bi o smrtni uri ne imel drugega, nego vrč prestane vode in kup lačnih otrok, pustili bi ga, naj v miru umrje, in jeli bi in pili dalje brez skrbi. Ali ko umira grof Saldern, bogati grof Saldern — to je drugače! Meni je žal, gospica, da ste prišli prepozno. Sedaj moram k delavcu, v . . . Kolo mu je odtrgalo roke in umira. Ker pa ima ravno isto pravico živeti kakor grof Saldern, in pred večnim Stvarnikom tudi isto ceno: naj

živi, ako mu morem pomagati! Bojim se tudi, premilostna kontesa, da bi se — svet je hudoben — ne dejalo potem: šel je v bogato palačo, v visoke sobane, a siromaka je pustil zapuščenega v težavah, in vendar ga je on prej prosil pomoči. In vprašalo se bode: kaj ga je vleklo tja in reklo se bode takoj: rumeni zlati bogatinov; rumeni zlati grofa Karla Salderna, kontesa!»

Bridko je govoril te besede.

Ali Mariji Ani se vlijó solze iz oči; zapusté jo moči; zgrudi se na tla, položi glavico na stolovo blazino in začne glasno ihteti.

Naš doktor še ni bil poskusil moči ženskih solzá. Užali se mu srce, hodi nekoliko časa po sobi, potem pa tiho odide h — grofu Saldernu.

Marija Ana je bila sama in vroče čelo je stiskala na mehki stol. Žalost ji je trla dušo, bila je polna neizrečene bridkosti. «Rumeni zlati Saldernovi», «hudobni svet» in enake besede njegove so ji zvenele dolgo časa po ušesih.

In poleg vsega tega jo obide zavest, jasna zavest, da ljubi tega človeka, ki jo tako očitno sovraži, zaničuje! In srd se ji vzbudi, da ne more sovražiti tudi ona njega, kakor jo on sovraži. Ali Marija Ana ga je morala ljubiti! In to je že vedela tisti večer, ko jo je bil tako ponosno peljal v dvorano, in ko mu je ona tako skrivaj, samo zdaj pa zdaj pogledavala blede obličje. Ostati je hotela zdaj tu pri njem.

Sonce je bilo že zašlo, ko pride doktor Slavelj domov. Srce se mu je bilo umirilo in v duši mu je bil potihnil vihar.

Ko je stopil v sobo, je slonela še poleg stola kontesa Marija Ana. Ivan Slavelj odpre okno. Zadnji žarki večerne zarje so. pojemali na nebu; med belimi oblaki, ki so z zlatom obrobljeni plavali pod nebom, se je prikazal blede mesec. Tudi Ivanu Slavlju je bilo zašlo sonce v srcu; ali zarje, zlate zarje ni pustilo za sabo. Na vrtu je cvetje zapiralo svoje glavice, da bi ujelo hladno kapljico večerne rose ter z njo si hladilo čez noč razgreto osrčje. Tudi njemu se je bilo zaprlo srce, ali hladilna rosa ni kapala vanj izpod neba.

Pristopi k dekletu — onemoglo in zaspalo je bilo med solzami.

«Kontesa!» jo kliče z mehkim glasom ter ji privzdiguje glavico, «Karlo Saldern bode ozdravel!»

Kakor blisk plane dekle kvišku, razprostire roke, oklene se ga okoli vratu in na prsih se mu razjoka.

Ivan Slavelj ji lahno razklene roke, globoko upre oči vanjo, ki je koprnela pred njim.

Dolgo jo je gledal tako.

«Marija Ana!» jo ogovori čez nekaj časa, in glas se mu je skoraj tresel, «časih pomori slana cvetje po polju, in če tudi potem dobrodejni dež nanje rosi, umreti mora, poginiti!

Tako je moje srce, Marija Ana, puščava je moje srce, brez zlate zarje, brez hladilnega studenca!»

«Marija Ana!» pristavi pristopivši k oknu; «moje srce je zamorjeno, zamorjeno in jaz Vas ne morem ljubiti!»

In Ivan Slavelj se nasloni čez okno in zre tja v lunin svit, tja na vrt, kjer so cvetke kakor v spanju pobešale glavice.

Tako je slonel in izpregovoril ni besede, ko se je odpravljala počasi, ko je tiho odšla.

XV.

V tihi noči.

Ivan Slavelj je bojeval težke boje s svojo dušo in ni je umiril. Gnalo ga je tja v noč! Pokrije si glavo in hiti iz sobe po ulicah iz mesta. Prišel je v mestno sprehajališče, v dolgi drevored. Lipa je zašumevala sedaj pa sedaj v širokih vejah in tu in tam je brlela svetilnica. Ali nikogar ni bilo, da bi ga bil motil. Dobro mu je déla ta samota. Utihnile so moči razburjenega srca in mehka udanost se mu je polastila duše.

Tiho pride nekdo za njim.

«Gospod doktor!»

Ivan Slavelj se ozre: «Gospod baron, tako pozno še tu? Sedaj je čas spanja vsakemu, kdor ni zdravnik in kdor hoče ostati zdrav.»

«Jaz pa nočem ostati zdrav, in to je ravno, gospod doktor!» Te besede je govoril tako nekako mrtvaško trudno!

«Noči se bojim, gospod doktor, noči, te temne, črne noči.»

Dolgo že ni bil videl Otona Veldena in osupnil je sedaj o njem. Prej življenja vesel, je bil mož sedaj žalosten, in život se mu je bil sklonil kakor pod težo let.

«Te noči, gospod doktor! Ali bi ne bilo lepše, ko bi sonce vedno sijalo?»

Molčala sta nekaj časa oba, ker mu doktor ni odgovoril na zadnje otročje vprašanje.

«Pojdite z mano, doktor, k meni na dom. Nečete?» In prime ga za roko ter ga vleče za sabo po drevoredu. Blizu prvih mestnih hiš pa kreneta na stran, kjer je stala sredi obzidanega vrta Veldenova vila.

Tiho je bilo vse. Samo voda je lahno šumela, ki je leno tekla na oni strani mimo vrtnega zida.

Oton Velden vzame ključ ter odpre vrata v zidu. Vstopita na vrt in po peščeni poti gresta proti poslopju.

«To že tudi veste, da mi je žena umrla, gospod doktor? Glejte, tako mora vse pod rušo!»

«Vse, gospod baron, vse!»

«Vse, vse; in vendar nihče ne ve, kako je tam doli, gospod doktor, in to je, to je!»

Prideta do poslopja. Vhod je bil odprt. Po stopnicah stopata gori v umetnišče Oton-Velde-

novu. Ta kraj je bil Slavlju dobro znan. Vstopita in Velden zapre vestno duri za sabo. Tema je bila tu notri in Slavelj obstane; Velden porine stol k njemu, naj sede. Potem pa prižge skrito svetilnico. Ali soba se ni razsvetlila, samo na podobo slikano so padali žarki; ali ta podoba je bila tudi pregrnjena s tenčico.

V Otona pa je prišlo življenje. Stopal je hitro po sobi. Na to sname v temi nekje raz stene bodalo ter ga položi na mizico pred stalom, na katerem je bila podoba.

«Rafael», reče potem zamolklo, «Rafael, nocoj sem prišel!»

Slavlja pa obide groza, ko je tako sam s sabo govoril in potem potegnili zagrinjalo s podobe. Žarki obsijejo obraz na platnu, obraz, katerega je poznal Ivan Slavelj. Ravno tak je bil, samo bled, mrtvaško bled je bil in oči so mu bile zatisnjene, ravno tako, kakor da bi jih bil zatisnil v groznih bolečinah; zakaj obrvi so se mu bile skrčile in na prsih mu je kipela kri iz globoke rane. Bil je Rafael Velden, umorjen, v mukah umorjen! In prav natanko je videl Ivan Slavelj, da se mu je bila po bledem licu utrnila solza izpod zatisnjene trepalnice. Rafael Velden je umrl v solzah; v solzah je zapustil lepi svet!

Ivan Slavelj vzklikne pri tem pogledu. Hotel je vstati, a oni vzdigne ponosno roko in ukaže mu, naj miruje.

«Rafael», reče, «Rafael! Nocoj sem prišel, da ti povem pregrozno povest!»

In sede k mizici, si podpre glavo z rokama in tako gleda tja v obraz na platnu.

«Rafael, tisti večer je bilo. Sedeli smo pri mizi in bili smo veseli. Govoril si mnogo in Olga se ti je sladko smejala. Tisti večer je bilo, Rafael! Se vse predobro vem. Vstal sem in šel gledat v noč. Ali predno pridem do okna, sem obrnil oči. Po naključju sem jih obrnil proti vama za mizo. In videl sem, kako sta se pogledala. Prav iz srca sta se pogledala. Ta pogled! Ta pogled mi je umoril srečo. In tebi, Rafael, je umoril življenje! Strašno me je prešinilo, Rafael! In še sedaj ne smem misliti na tisto strahoto, ki mi je prešinila dušo tedaj. Zrl sem v jasno noč. Potem pa smo se poslovili. Jaz sem šel gori v svoje umetnišče. Tu sem časi spal po noči, in ti si to dobro vedel, Rafael! Tisto noč pa nisem mogel spati. Vstal sem in hotel sem iti na vrt, v hlad. Prišel sem do hišnih vrat; in vrata so bila odprta. Rafael, tedaj pa me je obsedel satan! Prav čutil sem, kako se mu je odprla duša. Urno sem se povrnil tu sem in snel sem raz stene tole bodalo! Potem pa sem lezel nazaj, na vrt. Za grmovjem po trati sem lezel proti sredi. Tja, kjer rastejo košate lipe v krogu. In v resnici: tu si bil, Rafael! Tu na klopi si sedel. V naročju pa ti je slonela ženska, katera je bila že udana drugemu. Udana za večno!

Ali to te je malo skrbelo. In ti si pil med iz nje! Iz nje, ki je bila tvojega brata, Rafael! —

Jaz pa sem tičal za deblom; in poslušal sem, kaj sta si obljubovala. V grehu obljubovala! In kri po žilah se mi je izpremenila v led. Bil sem pri jasni zavesti, da moraš umreti! V trenutju umreti, Rafael! Tako je moralo biti! S poljubom sta se poslovila. Lahno je odšla po pesku. In mesec je vsipal žarke na vitko njeno telo. Ti pa si sedel; in zamišljen si zrl za njo, da se je skrila za grmovjem!

Tedaj pa sem stopil jaz kakor senca izza debla. Predte sem stopil.

«Rafael!» in mignil sem ti.

In iti si moral nehoté za mano. Odprl sem vrtna vratca. Stopila sva izmed ozidja. Bila sva pri vodi.

«Rafael!» sem dejal, «zdajle ti je umreti!»

In postal si čudno bled; bal si se smrti. Govoriti nisi mogel. Padel si na kolena in sklenil si roke. Pa saj veš, da si moral umreti! Globoko v prsi sem ti zasadil ostro orožje. Kratko si vzdihnil in umrl si, kakor je moralo biti! —

In vzel sem ti, kar si imel kaj vrednega pri sebi, vrgel sem v vodo. Ha, ha! Kakor sem menil, tako se je zgodilo. Dejali so: roparji so ga pobili. Ha, ha! Potem pa sem te še pogledal, Rafael! — luna te je bila obsijala; obsijala blede obličje tvoje! Bolečina ti je bila skrčila obrvi;

izpod trepalnice se ti je bila prikazala solza. In solza ti je blisketala na licu. V solzah si umrl, ha, ha! In zagrebli so te in trava rase po tebi!

In tudi po Olgi. Morala je umreti, ko sem ji spuščal dan na dan v dušo to strašno, strupeno povest, Rafael! In zdaj sta morebiti združena!

Združena, združena; in vendar bi ne smela biti!» . . .

In klet je strašno. Ivana Slavlja pa se je polastila groza. Odprl je vrata in taval je po stopnicah dol, v zapuščeni vrt. Tu sem se je čulo vpitje in divjanje Veldenovo. Pobegne skozi vratca v zidu; Velden jih je bil pustil odprta.

Kaj je naše življenje, ironija? Ironija ali pa krvava resnica!

Ivan Slavelj je taval še dolgo po noči. —

Nekoliko dni po tem se je bralo v krajnih novinah:

«Smrt Otona Veldena je pretresla vse tukajšnje kroge. Bil je gospod baron mož splošno priljubljen zaradi svoje izborne priljudnosti. In pa še ta tragična smrt! Vse je bilo razburjeno, ko se je izvedelo, da so ga našli v sobi z razbito glavo. Kaki nagibi so ga vodili, to se za dobro ne ve. A ne motimo se pač, ako jih iščemo v tako nagli smrti brata in predrage mu soproge. Čudno se je vedel v zadnjem času in živel je čisto sam v svoji vili. Samo podnevi je smel biti pri njem star sluga, ki mu je stregel. Lahka mu bodi zemljica!»

In čez nekoliko dni se je bralo zopet:

«Gospod doktor Ivan Slavelj je zapustil naše mesto in šel na kmete; govori se, da zdravja iskat. Da bi ga skoraj videli zopet zdravega in veselega! Močno ga bodemo pogrešali.»

XVI.

Zopet doma.

Po cesti je ležal debel prah; kadar je potegnila sapa, ga je vzdignila ter nesla nakvišku, da se je kadilo in da je klel voznik, ko mu je neprijetni gost polnil nos in oči.

Ivan Slavelj je korakal proti domači vasi. Čudni občutki so se mu zbuvali v srcu, ko je od daleč zagledal stare obrastene strehe. Brez blagoslova se je bil ločil od tod, in sedaj se je vračal in srce mu je bolno, bolna duša. Ona, ki sta mu dala življenje, sta ležala v grobu. Ko jima je podajal roko v prijazno slovo, nista je hotela. Umrla sta bila v srdcu, da jima je razkalil edino upanje siromaškega življenja. In tako je stal tu in zrl na domače strehe. Potem pa je krenil med travnike po znani poti. Vse je bilo še tako, kakor nekdanj, ko je letal tod, otrok, za cvetjem in za metulji. Malo izpremembe! Tu poleg ceste plot; tedaj je bil nov, sedaj razpal, razmetan po tleh. Tu je stalo prej drevo, sedaj je bilo prazno mesto. Kjer je bila poprej njiva,

tam je danes travnik, in kjer je bil travnik, se ziblje zlato klasje sedaj! Tako se izpreminja zemlji lice. Namestu cvetja požene čez leto in dan trnje. Tako je v našem srcu: mladosti cvetje mu odpade, zarase ga bodoče trnje starosti.

Pri cesti je bila njivica in poleg nje je stalo češnjevo drevo, ki je bilo vse rdeče tedaj od samega sadja. Med vejami pa je visel Jakopè Jermenovec in je zobal češnje.

«He, hej!» zavpije, zagledavši našega popotnika, ter se spusti urno na zemljo.

«Dober dan, pravim, če je prav!»

Postaral se je bil Jakopè Jermenovec, ali Ivan Slavelj je vendar spoznal ta obraz. Prišli so mu na misel časi, ko je še vasoval Jakopè pri njih doma, ko se je vsa hiša napolnila z nekako težkim zrakom vselej, kadar je ta «žival», ta sitnež, ta Jakopè stopil čez prag.

Jakopè je bil sedaj nekako v stiski in zadregi. Popotnik mu je imel pregosposko obleko ali nagovoriti ga «po gosposko», to je bilo Jakopetu pretežko; vajen je bil vikati samo duhovno gospodo.

«Od kodi pa kàj? Kam pa kàj?» Tako je poskušaval v zadregi.

«Ne daleč, tja v vas!»

«V vas, v Bobovec?»

«V Bobovec!»

«Kaj pa smo, no, lejte no, kaj pa smo?»

«Doma sem tam.»

«Doma tam, doma tam? — Pa nisi ti tisti Slavljev, ki se je bil popačil? Ti?»

«Ravno tisti.»

Jakopè obstoji in ga pogleda nekako zaničljivo: «I, h gospodom bi bil šel, h gospodom, pravim, pa bi ti sedaj ne bilo treba prahu požirati todi proti Bobovcu.»

Slavelj se nasmehne.

«Nič smejati; kar je res, to je!» . . .

«Kaj si pa sedaj?» vpraša čez nekaj časa. «Pa saj se ve, da ne Bog ve kaj, drugače bi se vozil. Ali je kaj zaslužka, kaj? Ali je kaj zaužitka, kaj?»

«Je že!»

«Je že, to je premalo; ali mlad človek nima pameti, tudi ko bi mu je vlival; nima! Kaj pa boš v Bobovcu?»

«Pogledat grem!»

«Pogledat? Kaj? Tisto podrtijo, ki so ti jo pustili stari? Pa še dolgá je nekaj. Moj brat ima nekaj, moj brat. Ali ta ne izpusti, ta maloprida, ta pošast, svetemu Mihélu pod nogami, moj brat!»

Tako se izpreminja čas, in s časom se je bil izpremenil tudi Jakopè Jermenovec, tako da je sovražil celo — svojega brata!

«Jaz sem se oženil, tega ne veš; tisto Špeluzo sem vzел, tam izpod hriba.»

«Iz óne kočе, tam za vasjo?»

«Iz óne hiše tam za vasjo. Tisto Špeluzo tam za vasjo, ki ima tiste njive in tiste laze,

tisto Špeluzo. Brat mi nič ne da, ta zgaga, ta brat!»

Sedaj prične prijetnejšo mu govorico:

«Malo te bomo veseli v Bobovcu! Nisi prišel do kruha. Berač si, že vidim, da si berač.»

Ko je bil Jakopè izgovoril te dobrovoljne besede, prideta v vas. Tu so bile hiše vse take še, kakor nekdanj, samo morda malo bolj raztrgane. Pelinovec, vaški krčmar, pa si je bil hišo vzdignil in prevlekel s pisanimi bojami. Na oglu pa je visela zelena smrečica ter vabila mimo gredoče.

Tu obstane Jakopè.

«Za vino vem da ne daš, kali? Pa saj nimaš, kako bi dal? Pa zdrav no, zdrav!»

In Jakopè zavije po stopnicah v prijazno svetišče vinskega boga.

Ivan Slavelj pa je stopal po vasi do siromške svoje rojstvene kočice.

Še je stala tu, ali čas se je uprl vanjo s težko svojo roko. Nagnjena je bila prej na stari rob, zdaj se je nagibala še bolj. Streha je kazala gole rebri in po enih mestih se je bila tudi že udrta. Stekla ni bilo v oknih; cunje so ga nadomeščale, tuintam pa tudi ne, tako da je imela sapa prosta pota, koder se ji je ljubilo.

Ivan Slavelj stopi v osamelo vežo. Samotno je tu stala posoda ter žalovala; voda v nji je bila kakor luža v ruskih stepah. Duri v hišo so bile priprte, in ko jih je Ivan Slavelj od-tisnil, zaškripljejo glasno.

Iz sredi hiše planejo miši, ki so mirno tu gostovale, tja po kotih v skrivna stanišča. Roj muh zleti z mize; za mizo pa je slonela stara ženska. Povzdignila je glavo ter odprla stare čeljusti: «Kdo je?» in med prsti je premikala debele molkove jagode; «kdo me moti v molitvi? Moj Bog, kdo je?»

«Meta!» se oglasi Ivan Slavelj, «Meta, kaj še živiš?»

«Živim, živim», vzdihuje starka; «sveti križ božji, kdo pa si? — Mnogo ljudi poznam, dosti ljudi; pa saj tudi ne vidim več; stare oči, stare oči! To je gosposk človek, zdi se mi; kaj hoče? Samo dva gosposka človeka bi imela tu opraviti: ali kak komisar ali pa on, ki je odšel v žalost svojim staršem; Bog mu odpusti! Ta bo morda!»

Starka vstane in leze proti njemu.

«I ti si, prav ti si! Zakopal si jih globoko v zemljo; Bog ti greh odpusti!»

In sede zopet, premikajoč suhe čeljusti v molitvi. Čez nekaj časa zopet izpregovori: «Po kaj si prišel? Vzeli so, kar je bilo, in podrtijo so meni pustili; po kaj si prišel?»

In vstane in sname vrečico, ki je visela na steni poleg vrat, vzame v roko palico iz kota rekoč: «Kadar pojdeš, pa zapri! O moj Bog, moj križani Bog! Čemu smo berači na svetu, čemu berači!»

Tako vzdihujoč odide. Slavelj je bil sam. Za mizo sede, za staro mizo, glavo nasloni nanjo in globoko se zamisli. Oj, sam je bil, tako sam na svetu!

XVII.

Tožen večer veselemu dnevu.

Bilo je proti večeru, ko je šel Ivan Slavelj iz rojstvene hiše in zaprl duri za sabo. Stopal je čez vas. Otročaji so popuščali igre, ko je šel mimo, gledali so za njim, smejali se potem, in dobro jim je dejalo.

Približa se krčmi. Ondi sta si bila postavila mizo pred hišo Jakopè Jermenovec in Lavrencij Žolna in pila sta za mizo. Ivan Slavelj pa je čul, ko je prišel k njima, ta pogovor:

«Jakopè, poslušaj me!»

«Prokleta si siten, Žolna!»

«Poslušaj, malarija na les . . .»

«Prokleta Žolna sitna!»

«Malarija na les mora taka . . .»

«Pa si res sitna žival!»

«Taka biti, pravim, Jakopè!»

«Žolna, smola!»

«Taka biti, da se lahko poliči!»

«Pa si težak, Žolna, strašno težak!»

«Poliči, pravim, in takisto po gosposko pogladi, Jakopè!»

«Jojmene! Kdo te naj posluša, povej ti meni to, pravim!»

«Tako je in tako!»

«Molči, Žolna, molči; boš videl, da bom jezen, boš videl.»

In Jakopè je tedaj zagledal, z veseljem zagledal Ivana Slavlja. Vstane in mu gre naproti.

«No, no», mu reče dobrovoljno, tako da se mu je prav videlo in na glasu poznalo, da hoče prišlemu milost izkazati s svojo prijaznostjo. «Kaj pa je kaj novega tam pri vas, tam po svetu? Vojska bo, kaj ne, vojska? Ali se ne piše, kaj?»

«Ne vem.»

«Jaz pa vem, da bo. Kakor da bi kak kmečki človek nič ne vedel, vraga! Vojska, pa krvava vojska, kaj ne, Žolna? Pa ti reci, da ne, če si upaš, vraga!»

Ali Žolna je molčal in pil.

«Veseli, veseli!» in Jakopè Jermenovec razblekne usta, dá glas iz grla, ki je trgal ušesa, ter zapoje:

En revež spod gore

Ima pisane vole,

Pa rjavo ženó,

Pa ne mara za njo.

Hejra si sa!

Ali v tem trenutju obledi naš Jakopè Jermenovec, da se je kar videlo, in kolena so se mu šibila in prav boječe se je oziral tja za

mizo, kjer je izlival Žolna vzdihujoč kupico za kupico v žejno grlo. Kaj je bilo tedaj Jakopetu, da so ga tako zapustile moči? Dejali smo že, da je boječe obračal oči proti Žolni, a potem še bolj boječe proti oglu gostilne, kjer se je po stezi mu bližala zvesta zakonska polovica.

Bila je Špeluza, kakor je tedaj živela in dihala. Ali živela je tedaj v srdu in bliskalo se ji je iz oči.

«Ta je moška!» je kričala in obstala pred njim, «ta pa je res moška! Jaz se ubijam in trudim ves božji dan in rijem po bregovih, da se pridela kako zrno in kaka bilka, ta pa naliva želodec in trosi s pestjo krajcarje!»

In trla je roke.

Jakopè pa je stal pred njo kakor grešnik in milo jo gledal.

«Koliko mi boš še snedel, koliko še pometal v trebuh? Ali si kaj imela, beračija beraška, raztrgana? Iz samega usmiljenja sem te vzela in očedila, da te ni snela golazen. Ti pa popivaš tod in vpiješ, da ljudje stikajo glave. Da te ni sram, grdoba stara!»

In Jakopè je stal skesan pred njo in roke so mu onemogle visele ob stranéh.

«Nikoli več, Špelica, boš videla, da nikoli več!»

«Nikoli več! Kolikokrat si mi že to obetal! Ali ti bi rad vse pognal po grlu, pa ne boš; jaz sem tu, da ne boš! Ne boš, ne boš!»

In obseli so jo hudi duhovi, in ondi iz Pelinovčeve skladalnice vzame poleno in ga zavihiti tako spretno, da pade s tleskom Jakopetu ravno čez pleča.

«Če nimaš ti pameti, imam jo pa jaz!» je pojasnjevala starka svoje grozovito dejanje.

In Jakopè se strese: «Joj, Špelica, nikar! Ljudje vidijo, kaj poreko?»

«Domov!» je kričala babnica, «Bog nas varuj, kaj bi bilo, ko bi nam bil Bog dal otroke!»

In zopet tleskne poleno možu na ramena.

«Špelica!» in Jakopè urno odkorači.

«Nagi in bos! bi morali letati okrog, in zavoljo tebe!» — tlesk! —

«Špeluza!»

Zavila sta po stezi proti domu.

«Nagi, pravim, in bos!» in zopet je govorilo poleno.

«Baba, hudič!» . . .

Še se je čulo nekaj sumnih udarcev od daleč, ko sta bila že izginila gledavcem izpred oči. In tudi nekaj kletvine je bilo vmes, kar je pričalo, da je Jakopetu rasel pogum, čimbolj je bil od ljudi. In v resnici, pričajo nam viri, da sta si bila naša zakonska v laséh, predno sta dospela do domače koč.

Tako se je bila končala slava tistega dne Jakopetu Jermenovcu!

Ivan Slavelj pa je zapustil potem kraj žalostne dogodbe in prišel je kmalu iz vasi.

XVIII.

Modrijan na deželi.

Takoj v pričetku te pripovesti smo že povedali, da vas Bobovec leži pod dolgim hribovjem. Za vasjo se dvigajo griči s smrečjem obrasteni, pred njo pa se razprostira širna ravan.

Takoj za zadnjo bobovško hišo pa se odpira dolinica v gore. Prijazen kotichek je to, po njem teče potok z vrbovjem obdan, ki se potem vije po ravnini mimo bobovškega grada in potem dalje po zelenih travnikih.

V tem kotu je bobovško pokopališče, s starim zidom obdano in s kapelico svetega Lavrencija. Tu sem prinesó vsakega, kogar smrt pokosi v Bobovcu, in vsakemu vsadé na gomilo lesen križec, malo pojokajo in potem ga kmalu pozabijo. Ali vsakega prineso tu sem! In ta zavest leži nad vasjo, in če se snideta dva, katera sta bila v mladosti vkup, ta Bobovčan, oni gorjanec, pač majeta sive glave in si pravita, da sta že «blizo svetega Lovrenca», in majeta glave in vzdihujeta.

Tu sem pride Ivan Slavelj tisti dan. Obiskal je bil žive in hotel je obiskati tudi mrtve na mirnem ležišču. Lesena vratca so bila lahko priprta. Po grobovih je rasla visoka trava in cvetje vmes. Koliko jih je ležalo tu, ki so ga nekdej poznali, in tukaj sta ležala tudi ona, ki ju je klical nekdej očeta in mater. Kje pač? Grob se

je vrstil za grobom in trava je rasla po njih čez in čez!

Ivan Slavelj hodi od križa do križa. Prav tam v kotu obstoji in gleda strmeč. Tu je bil na grobu spominek, edini na pokopališču. Ivan Slavelj se ni čudil, da ga ni videl poprej; čudil se je pa tej do srca govoreči poeziji, ki je vela iz tega spominka. Na nizkem podnožju je stal genij, izsekan iz belega marmorja. Pobesila se mu je bila glavica, na kateri se je kazala globoka toga. Pred njim pa je ležala pušica in lok prelomljen, in spodaj je bilo vsekano ime: Aleksander.

«Aleksander!»

Ivan Slavelj poklekne in hipoma mu je bila duša polna neizrečnih občutkov. Videl je uborno ležišče pred seboj in še bolj ubornega mrliča. In videl je tudi obrazek, mil in krasen kakor sonce!

«Aleksander!»

Pač je bil enak geniju; s strelami svojega duha je hotel doseči najvišje vrhove, ali zlomil se mu je lok in bil je brez vse moči.

Na grobu je bila gredica lepo osnažena, in v resnici so rasle ondi tudi vijolice, in Ivana Slavlja je objel njih rahli duh, ki je prihajal iz mrtvega srca pod gomilo in se razširjal v mrtvo srce nad gomilo.

«Saj ima vendar dobro srce», je vzdihoval, «dobro srce, ali jaz je ljubiti ne smem!»

In dvigne se mu duša v velikem ponosu proti dekletu, katero ga je bilo zavrglo tedaj, ko je nosil njen obraz v najskrivnejšem svetišču svojega srca.

Ivan Slavelj vstane.

«Ne smem, Leksa, ne smem!»

Duša mu je bila krepka, ponosna, ali s telesom potrtem, sklonjenim odide s kraja večnega miru.

Zunaj pa krene po stezi čez travnik do bližnjega potoka, ki je rahlo tekkel po pesku. Tu obstane ob vrbo oprt in zre tja proti pokopališču na genija in na razbiti lok njegov.

Sonce se je bližalo zahodu, ko odide Ivan Slavelj. Gredé zre v mimo tekočo vodo, ki je šumela in se penila okoli skalovja sredi nje.

Ivan Slavelj povzdigne obraz in vidi, da ni več sam. Tu pod vrbo je sedel nekdo, žalosten, kakor je bilo videti. Redki lasje, beli kot sneg, so mu krili glavo ter mu padali čez tilnik na umazano obleko. Obraz pa je bil zračen, prav kakor utelešena lakot je gledalo iz njega in oči so mu bile globoko vdrte. Bil je Štefan Deska.

Ivanu Slavljju se je zdelo, kakor da mu je lahna rdečica prešinila blede lice, ko je njega zagledal. Z usmiljenjem je zapazil, kako je mož stiskal k sebi komolce, da bi tujec ne videl, da so cveli. Strahoma je dejal urno nogo pod nogo, da bi se ne zapazil palec, ki je gledal iz raztrganega obuvala.

Ivan Slavelj stoji molčé pred to žalostno prikaznijo.

Oni pa tudi ne reče besede, samo zdaj pa zdaj radovedno pogleduje proti njemu.

«Prijazen kraj», izpregovori vendar čez nekaj časa, «ta dolinica, in voda tudi šumi!»

Ivan Slavelj molči.

«In voda tudi šumi», govori Deska zamolklo, «tudi šumi in vidi se na pokopališče, na križe!»

«Na pokopališče, na križe», ponavlja Ivan Slavelj za njim.

Deska pa se razvname: «Na križe razpale, in to je dobro, to je tolažba. Postaral sem se in težko čakam dneva, da me ponesó med grobove!»

Ivan Slavelj se nasloni na vrbo.

«Med grobove!» nadaljuje Deska: «čemu je to naše življenje? Kaj?»

«Pač res; kaj je to naše življenje?» vzdihne Ivan Slavelj za njim.

«Pač res, kaj je to naše življenje, prijatelj? Če je bil človek petdeset let bobovški učitelj, če je petdeset let stradal in se jezil, in če je potem, ko prenaša stare kosti, vržen v kot in mora sedaj dan za dnevom hoditi od hiše do hiše, če je ostalo kaj jedi in prenašati zavest, da imajo povsod rajši mačko, nego Štefana Desko; zakaj oba sta malo prida, ali ona vsaj miši lovi, ta pa pride vsak teden enkrat, da kaj pojé; — če je tako, pravim, čemu je naše življenje?»

In ko Ivan Slavelj vedno molči, prične zopet: «Če pogledam tja v vodo: ribice plavajo in se grejejo na soncu; ali voda jim prinaša jedi do gobčka. In te lastovke, po zraku se izpreletavajo in muhe jim leté same v kljunčke! In tu po zemlji črviči! Povsod jih obdajajo sokovi in hladno zelenje. Samo človeku je pridobivati vse z delom in trudom; kaj je torej naše življenje?»

«Začel sem misliti na svoje stare dni in na to vprašanje odgovarjam tako: Čemu naše življenje? Res malo je prida! Te moči, katere so skuhale zemljo, so potrebovale nekaj takega, pravim, kar je človek. In naredile so ga, in sedaj mora živeti, kakor more. Vi me bodete umeli, ali kdo drug v vasi? Če se me le ne naveličate poslušati?»

Ivan Slavelj mu prikima z glavo, naj le govori. Temu se je pa kar videlo, kako dobro mu dé priložnost, izprazniti si srce.

«Vi me bodete umeli, ako rečem, da mora živeti. Oj kolikokrat bi pač vrgel s sebe to slabotno odejo življenja! — Ali človek mora živeti! Zakaj pogledite», pristavi s tisto naivnostjo, ki je lastna starim ljudem, «ako bi bilo tako, potem bi nekega dne dejala ta voda: teči več nočem; in ta drevesa: nočemo rasti; in sonce: nočem sijati. In vse bi se uprlo in zemlja bi prišla pod nič in vode bi jo pokrile. Vidite, zatorej mora živeti Štefan Deska!»

Nekaj časa molči.

«Čemu je vendar človek? To je vprašanje, to se vpraša, moj Bog, to se vpraša! Čemu sem bil jaz, Štefan Deska, moj Bog, to se vpraša!»

In kakor da bi bil sam, zre tja v večerni mrak, ki je bil legel na dolino. Štefan Deska se je bil pogreznil v modrijanske misli.

«In ako bi vendar vladala nad nami dobra roka, čemu smo?»

Govoril je sam s seboj.

«Morebiti zato, da bi si iskali ljubezni tu v tem siromaštvu. To je! Ljubezen? Morda! Kaplja na veji se druží s kapljo; riba pri ribi, tica pri tici: to bo, to bo!»

In počasi vstane in prime Slavlja za roko.

«Mladi človek, to je! Ljubezen, to je! In nekaj sem grešil, grešil, da je nisem iskal nikdar! Sam sem bil, sam sem ostal, v samoti so mi osiveli lasje, v samoti mi je prazno srce. V samoti ti bode umreti, Štefan Deska!»

In zamisli se.

«To je moja pregreha! In zato čakam, da se mi odpre grob tamle, da me pokrijejo z rušami na večno. To je, to je!»

In nasloni se Slavlju na roko; in ko se zopet dvigne, je čutil Slavelj gorko solzo na roki.

«To je, za kar je vse; zato smo tudi mi, prijatelj. Kaplja pri kaplji, tica pri tici!»

In čez nekaj časa si pokrije z dlanjo obraz.

«Ne vem, čemu sem živel!»

Potem pa mrmra sam pri sebi in počasi odhaja proti vasi, kjer se je bil oglasil zvon in zapel: «Zdrava Marija!»

Štefan Deska obstane.

«Kaplja pri kaplji! — To je gotovo, da ne smem! — Vsak na svojem mestu, dokler ni poklican od tod. In tudi Štefan Deska pride na vrsto!»

In zopet korači dalje oziraje se v nebo:

«Ako bi me hoteli postaviti zopet v življenje, ne bi hotel, v drugič ne bi hotel živeti! Ne hotel!»

Ivan Slavelj ga je še videl, kako je lezel proti vasi, sedal, obstajal in potem zopet korakal dalje, oziral se kvišku in trl roke.

Naposled ga zakrije mrak Slavljevim očém.

Ivan Slavelj je nekaj časa sam na mestu; srce se mu topi.

«Kaplja pri kaplji!»

Te besede mu doné po srcu, ponos se mu taja; oko obrača proti pustemu pokopališču, kjer se je videl kakor v megli beli genij nad Aleksandrovim grobom.

«Saj ima vendarle dobro srce!»

In Ivan Slavelj urno odide.

XIX.

Konec.

Večer se je bil naredil in samo medlo so redke svetilnice razsvetljevale mestne ulice. Bile so plemenitaške ulice, po katerih je stopal Ivan Slavelj, in visoka poslopja so ginila pri slabi luči v megleni temi. Kakor strahovi so kvišku moleli ti velikani, kakor strahovi, zaostali iz preteklih stoletij.

Ivan Slavelj je hitel po ulicah, lice mu je gorelo; popotni prah ga je še pokrival.

Pred znano palačo Karlo-Saldernovo obstane. Iz nočnega mraka sta zrla vanj temna velikana, ki sta s hrbtišči podpirala obok visokega portala.

Ivan Slavelj vstopi ter hiti gori po razsvetljenih stopnicah.

Boginje in bogovi so živeli po stenah in zeleni oleander je rdečil svoje dišeče cvetje.

Pri zidu je slonel star sluga in dremal. Prebudé ga koraki in kvišku šine.

«Rad bi govoril s premilostivo!» mu reče Ivan Slavelj. Sluga gre takoj kakor senca pred njim po mehkih tepihih. Zaspano maje glavo, kaj neki hoče tako pozno zvečer. Ali bil je zdravnik in morebiti so ga klicali.

Ko je hotel odpreti vrata; ga prime Ivan Slavelj za roko ter mu reče, naj le pusti, kontesa že vé.

In urno odpre ter pusti slugo, ki je sklepal roke o toliki nespodobnosti.

Ivan Slavelj pa vstopi.

Prva soba je bila prazna; a iz druge so lili svetli žarki. Niso se čuli njegovi koraki po dragocenem tepihu.

Pri vhodu v drugo sobo obstoji.

Tu je bila Marija Ana!

Pri klavirju je sedela ter zrla v steno, po kateri so se pisani cvetovi objemali s cvetovi. Luč je svetlo obsevala krasno ji lice. Ni ga čutila!

Ali Ivana Slavljaja premagajo čuti srca, zastoka in onemogel obstoji pri vhodu. Ona pa obrne proti njemu blede obličje, ki ji zardi, kakor roža pomladi.

Vstane, trepetaja po vsem životu. On pa urno pristopi, se zgrudi na kolena in zdihne: «Marija Ana, odpusti!»

Govoriti ni mogla. Gladi mu dolge, črne lase z nežno ročico in duša se ji razlije v tisočere radosti, in cvetje ji poganja po nji, tisočero cvetje in nebeška mavrica zasije ter se razpne nad njo.

«Moj Bog, moj Bog!» reče potem, «kaj bi bilo, ko bi ne bil prišel!»

In Ivan Slavelj se spne kvišku in objame šibko, trepetajoče dekle. In ljubila sta se, neizrečeno ljubila!

Tedaj pa pristopi iz bližnje sobe Karlo Saldern. Nista ga videla. Počasi je bil pristopil, starost mu je bila sklonila telo.

K njima pristopi in reče ginjen: «Bodita srečna!» . . . «Ljubezen ima svoje pravice, svoje pravice!» zdihne in sede s trudnimi udi na blazino ter žalostno podpre glavo.

«Svoje pravice!» mrmra in se zamisli.

Morda mu je bilo tedaj stopilo njegovo življenje pred duševno oko, in videl je čase pretekle, umrlih podobe!

«Bodita srečna!» In v resnici sta bila srečna in Karlo Saldern je bil srečen ž njima!

* * *

Končno pogledjmo še v stari Bobovec!

To ti je bil dan v tej vasi, ko se je zvedela čudna, prečudna vest, da je Slavljev sedaj gospod v bobovški graščini in zapovednik velikemu posestvu!

Viri nam poročajo, da so ta dan perice na bobovškem potoku samo klepetale, ugibale, pustile v miru perilo ter skalile čisto malo vode.

Za gotovo smo zvedeli tudi to, da je Jermenovčev Jakopè, ko se mu je bilo povedalo vse to, odprl na stežaj svoja usta in da jih je šele zaprl, ko je preteklo dosti časa, in ko ga je nemilo dregnila zakonska družica, «da naj gre okopavat, lenoba, lenobasta!»

Vse se je čudilo, vse je strmelo. Vse je hitelo k oknom ter gledalo od strani, ko je novi graščak stopal tisto popoldne čez vas in se mu je ženica, drobna kakor metulj, naslanjala na roko.

In tako smo dospeli z Ivanom Slavljem do zaželjene mu sreče, katero uživa sedaj svoji rodovini v prid in v prid trpečemu človeštvu. Da bi jo užival še mnogo let!

* * *

Neusmiljeno bi bilo, ko bi sklenili svojo povest in ne povedali usode, katera je dohitela glavne njene osebe.

Štefan Deska je dobil, kar si, bravec, gotovo že ugenil, prostora v bobovškem gradu, kjer se vsak dan do sitega naje. To mu je pa nekoliko zmedlo «filozofično sistemo», ker sedaj ima vsega dovolj brez truda, kakor ribice v vodi ali tice pod nebom. Ali ljubezen do filozofije mu je ostala in poln je upanja, da se mu vendar še posreči rešiti težavno vprašanje: čemu je človek na svetu.

Manj vesela je vest o Lavrenciju Žolni. Žganje mu je do smrti podpiralo muzo, ali po nesreči mu pride v roko številka slovenskega lista, v kateri se obravnava cerkvena umetnost. Mož se je polastil novih idej, in neko jutro ga najdejo brez življenja; mrtvoud ga je bil

zadel na možganih. Mir mu bodi v grobu, ki si ga je zaslužil z mučeniško svojo smrtjo!

Če izpregovorimo še zadnjo besedo o Jakopetu Jermenovcu in povemo, da ni dneva, da bi ga ne pokorila z vso svojo težo težka roka zakonske družice, povedali smo vse, kar je bilo mogoče.

Antonio Gledjević.

Zgodovinska podoba.

I.

Buči morje Adrijansko
Bilo nekdanj si slovansko,
Ko po tebi hrastov brod
Vozil je slovanski rod.

Jenko.

☞ **B**ilo je pomladansko jutro leta 1727. Sonce je vzhajalo v svojem krasu nad starim Dubrovnikom in metalo žarke na daljnjo morsko planjavo, da se je premenila v tekoče srebro. Vse je tiho, vse še spi. Sedaj pa sedaj so butili mali valovi z večjo močjo ob breg ter motili občni mir. V luki se je zibalo nekaj malih čolnov, ribarji po njih pa so spali, ali vsaj leno ležali med mrežami.

Na bregu se je istega jutra sprehajal človek, zavrt v obleko tedanje dubrovniške gospode. Bil je še mlad, imel komaj kakih osemindvajset let. Izpod črnega triogelnega klobuka so mu padali na ramo gosti lasjé; lica je bil bledega, ali oči so gledale srpo izpod temnih obrvi. Na strani je nosil tenak rapir, kakor je bila tedaj navada.

Nemirno je hodil ob vodi; tu in tam je obstal ter govoril na pol glasno sam s sabo.

«Vi niste gledali nekdanje slave starega Dubrovnika, niste zrli onega brodovja, ki je strahovalo Afriko ter podpiralo onemoglo ostarelo Hispanijo.* Naši očetje so strahovali benečanskega leva in kraljica Jadranskega morja je pred njimi trepetala in pri njih prosila beraško miru! Ali sedaj gospoduje nad nami Turčin, oholi paše nas deró ter nam praznijo zakladnico. Benečan izteza grabljive prste po lastnini ljudovladni in v posmeh smo najumazanejšemu Albancu! In sedaj je vse mrtvo in vse je pospalo, kar je bilo dobrega in krepkega! Gundulić, Palmota in drugi, kje so? Ostal pa je rod ošaben in slaboten! V žametovih haljah rožljajo z malimi rapirji po korzu, pod širokimi parukami napenjajo nosove, mahajo imenitno s suhotnimi rokami ter pijó rdeče vino in — vladajo slavni Dubrovnik! Vi niste videli nekdanjih dni!»

«Križ je, trnjev križ», je zdihoval žalostno, «imeti malo, zapuščeno in skalnato domovino!»

Potem pa se je zamislil, prekrizal čez prsi roke in nagnil glavo. Od morja pa je zavejala sapa ter mu razpihavalala lasé in mu hladila vroče lice.

«Koliko živali, drobnih živali je tu v slani vodi, a vsaka je srečnejša od mene!»

* Dubrovnik je podpiral Karla V. v bojih proti Afriki.

Sklonil se je ter pobral pisano školjko, katerih leži brezbrojno po morskih bregovih.

«V istini prekrasno stanovanje, ali vendar» — in razdrobil jo je med prsti — «kako podobno naši vseslavni gospodi! Zavija se v indijsko blago, valja se po sirskega škrlatu ter si zida iz pisanega kamenja svoje palače! A ko bi se nekdanj poljubilo babjemu sultanu v Carigradu, da bi nagnil puhlo svojo glavo — in vašega Dubrovnikarja ni več!»

Razburjenemu položi tedaj nekdo roko na ramo. Naglo se ozre in pravi veselo: «Ti si, Palmota, danes si prišel pozno! Poglej!»

In pokazal je proti modri višini, kjer je sonce že visoko plulo med oblaki.

«Ti si že dolgo tu, Gledjević?» je vprašal Palmota potem.

In pristavil je ironično: «To pa vem, da si že na tisočkrate preklel naše starejšinstvo, naše Salamančane in Bolonježe,* ter jih pometal na dno vodam, v pičo morskim volkovom!»

«Boljšega bi ne zaslužili!» je vzkliknil Gledjević ter odvezal mali čoln pri bregu.

Prijatelja sta stopila vanj ter se kmalu zibala sredi pristanišča. Tu je ležal pred njima slavni, stari Dubrovnik, krog in krog obdan z zelenimi vinogradi! Bazilika dubrovniška pa je veličastno plamtela v žarkih jutranjih, in okoli

* Imena političnih strank v Dubrovniku.

nje krasen venec, mnogobrojne palače mestnega starejšinstva! Proti severu pa se je videlo pristanišče Gruško s svojimi ladjami in pisanimi jadri. Leta 1667. je bil v Dubrovniku potres razrušil skoraj vse mesto. Ali ob času naše pripovesti je bil že sezidan novi Dubrovnik, bogatejši in krasnejši od prejšnjega!

«To je naš Dubrovnik!» je dejal Palmota z navdušenjem (plemenitaš je bil in iz stare starejšinske rodbine). «Poglej, Antonio! Ali ni to vredna kraljica sinjega morja? Kaj hočejo Benečani s svojimi na kolih stoječimi kočami? Dubrovnik, kamenita hči kamenitega Primorja, ob katero udarjajo brez uspeha Adrije srditi valovi, kako si krasen!»

Mlado lice se mu je razžarilo, veslo je izpustil ter vstal in stegnil roke proti mestu:

«Zopet mora priti nekdanja — slava!»

«In jaz ti pravim, da ne pride več!» je vzkliknil Antonio, «da ne pride več, na veke ne več!»

Palmoti se je pobesila glava.

«In kako da ne?» je vprašal žalostno.

«Kako da ne, Palmota?» in Antonio je zgrabil strastno njegovo roko, «zato ne, ker vi hočete narediti iz slavnega našega Dubrovnikita italijansko gnezdo; ker vi plemenitaši hočete, da bi se tu udomačila francoska vodenost!»

Ni mu vedel odgovoriti Palmota. Tiho sta veslala dalje. Morje je lahno zibalo mali čoln ali veslača v njem so obdajale tožne misli.

In v istini ni bilo lahko življenje tedaj! Slavna nekdanja ljudovlada je ležala brez moči na tleh, kupčija je pojemala in revščina se množila. Vladajoči stari plemenitaši pa se niso hoteli ničesar učiti, ošabnejši so bili kot nekdanj. S starim svojim plemenom so se bahali, vsakdo je hotel bolj plemenit, bolj stare korenine biti. Nekateri neumneži so celo patetično trdili, da njihov zarod izhaja od nebeškega Jova samega. Pešalo je domoljubje. Prišlo je tujstvo, laška in francoska puhlost. Vse je propadalo, nprav in slava. To pa je bodlo v srce Antoniju Gledjeviću. Bil je zadnji slavnih dubrovniških pesnikov, rojen v premožni meščanski rodovini, iz takozvanih Antoninov. Kot cenjenega pesnika so ga dubrovniški plemenitaši radi vabili v svoje družbe. Ali nikjer ni našel sorodnega si srca. Samo mladi Palmota se ga je bil s čudno, skoraj otročjo ljubeznijo oklenil. Dasi ni umel stokov genijalnega pevca o ubogi domovini, so ga ti vendar tako očarovali, da je s strastjo prihajal v njegovo družbo.

Ko je Palmota zopet pogledal na svojega prijatelja, je bil ta ginjen; proga med obrvmi se je mu bila izgubila, in bliščeče so se mu žarile oči.

«Palmota, in vendar bi bilo lahko drugače», je dejal, «drugače!»

In sklonil se je proti njemu: «Povedal ti bodem nekaj, kar je dosedaj še skrito ležalo v moji duši!»

«V naših žilah teče slovanska kri», je prišel navdušeno, «Dubrovnik je slovanski grad! Slovani ga obdajajo krog in krog in še daleč proti severu! In kaka je ta moč, ta slava slovanska! O nji mi je pripovedoval star menih, ko sem ga obiskoval na bregu svetega Andreja.* Razkazoval mi je svetega Cirila svete knjige ter s ponosom govoril o moči naših rodov. Kjer je obdan z ledom severni pol, ondi gospodujemo mi; kjer vro vroči studenci zemlji iz osrčja ter bega po razbeljenih pustinjah vitka gazela, ondi je naš glas, naša slava! Široko skiliško planjavo imajo v lasti naši bratje in turško cesarstvo! In sveti menih mi je prorokoval iz starih pisem, da mora pasti izlam, in da bode naš Dubrovnik zopet kraljeval na slovanskem jugu! Naj gospoduje po morju Benečan, naj ima saracensko bogastvo; mi imamo bogatejšo dedino! Ali osmanstvo mora pasti, če hoče ostati Dubrovnik!»

Palmota je z občudovanjem, ali vendar s strahom zrl na svojega prijatelja. Tačas je bilo že po Požarevškem premirju in nekdanje osmansko krepko cesarstvo je že pešalo in v svojem drobu trohnelo. A vendar je imelo njegovo grozovito ime na obalah Jadranskega morja še toliko veljave, da ni nihče pričakoval pogina tega bolnega orjaka. Mladi plemenitaš pa je pogledal plaho na okrog, če ni morda nepoklicano

* Otok.

uho čulo prijateljevih besedi. Saj je tedaj slavna ljudovlada turškemu carju plačevala danj ter čepela pod varstvom štambulskim; saj se je to varstvo štelo kot neprecenljiv uspeh dubrovniške diplomacije!

«Turčija mora pasti?» je vprašal prestrašen. «Ali zabiš, Antonio, da stari Dubrovnik živi ter diha le pod varstvom osmanskim? Kje bi že bili, ko ne bi imeli tega varstva! Morda bi se tu gostil Benečan, ali bi pa pasel po naših grobljah kozar svoje koze!»

Palmota je bil senatorjev sin, in ni čuda, da je tako govoril.

Srditi pesnik pa je planil kvišku ter kričal:

«Ha, to so nasledki vaših puhlih glav, vaše modrosti! Iskali ste samo zlata in pod turškim turbanom drli kristijana, drli nevernika, drli svojega brata. Ali čas vas je preplul! Srbija in Hercegovina sta iskali zavetja v Dubrovniku, vi ju niste poslušali! Čas vas je preplul! Bog se vas usmili, vas plemenitašev, ko pometate tlake v Štambulul ter poljubujete pse nevernike kot drage brate. To je v istini slavna republika, ha! ha!»

Palmoti se je zabliskala solza med trepalnicami. Oni pa mu je rahlo prijel roko ter dejal tolažilno: «Oprosti, saj ti nisi tak, kakor so drugi! V tvojih žilah teče kri slavnih pevcev in jabolko ne pade daleč od jablane!»

Nekaj časa je molčal, potem izpregovoril žalostno: «Saj tudi jaz menim, da je bolje mol-

čati! Saj se brez uspeha kličejo mrličji iz grobov!
In ta Dubrovnik, kaj je sedaj? Mrlič v zlati raki,
s cvetjem posut!»

«Ne govori tako strašno, Antonio!» In Palmota je z grozo uprl vanj svoje oči ter resno pristavil: «Gledjević, ti pač ne ljubiš svoje domovine?»

Pesnik se je nekako čudno stresel pri teh prijateljevih besedah ter skoraj obledel. Ali hipoma se ga je polastila satira in usta so se mu gubila v zaničljivem posmehu.

«Mogoče, da je ne ljubim! Ali pa tudi! Vsaj tako gotovo, kot slavni gospod de Cerva, sedanji veleimenitni rektor naše prekrasne republike! Dobra duša sreblje morda ravno sedaj svoje jutranje oštrige ter zoblje slastne benečanske smokve! Pri tem pa brez dvombe venomer zdihuje, kako da je vladanje težavno, težavno!»

II.

Molči, morje, kam si djalo,
Al si ladje pokopalo,
Jih razbilo ob peči,
Da jih videti več ni?

Jenko.

Prijatelja sta umolknila. Sonce je krasno sijalo in, ker je bilo v pozni pomladi, že tudi prav močno pripekalo.

V Dubrovniku se je pričelo življenje gibati. Mestni postopači so polegali po tlaku, ribarji

pripravljali vesla, ali pa obračali jadra po sapi. Tudi meščani so vstajali. Pobožne žene in bogoljubne gospodične so prihajale iz hiš in ležno stopale k sveti baziliki. Vmes pa so se zibali gospodiči v bogatih, krasno z zlatom obšitih oblekah, tu in tam postajali ter dajali znancem jutranji pozdrav. Sedaj pa sedaj se je prikazal častitljiv senator v rdeči suknji in s silno paruko na glavi, počasi sopeč v vladno palačo k resnemu posvetovanju.

«Besede svetega meniha so mi dolgo v srcu obstale in mislil sem in mislil . . . Ali kaj? Sedaj jih moram pač izruvat; sedaj sem prepričan», — tu je bil Antonijev glas zamolkel — «da smo živeli brez uspeha. Slovanstvo nima pričakovati prihodnosti na obali sinjega morja!» To izgovorivši je glasno zastokal, nagnil se čez čoln ter prste v slani vodi držal in si močil čelo, da bi si izhladil vrele možgane. Bilo mu je, kot da bi moral glasno zaplakati. Pogledal je na svojega prijatelja. Ali Palmota je mirno veslal in ni čutil, kar je morilo srce ubogemu pesniku. Kako tudi? Tako mlada kri, vzgojena v obilnosti ter vsak dan pitana s slavo nekdanjo! Ljubil je strastno svojo domovino, ali slovanskega domovinskega čuta ni imel nikacega. Ni mu bilo mnogo mar, ostane li laška Raguza ali pa slovanski Dubrovnik. Bil je tak, kakor so bili vsi tedanji plemenitaši dubrovniški!

«Da, kmalu bi ti bil pozabil povedati naj-novejšo novico!» je pričel veselo, ko mu je Gle-

djević le predolgo časa molčal. «Fernando Gozze se je povrnil z univerze, iz Padove. In kako krasno olikan! Včeraj je v družbi pri Cervi razveseljeval vso našo gospodo. Po najnovejših pravilih francoskih, pravim ti, ki vladajo sedaj na dvoru francoskem, ravna svoje vedenje. In to je krasno!»

Pesnik mu ni odgovoril. To pa ga ni bodlo.

«Čas je, da se povrneva v mesto!» je dejal lahkokrvno, obrnil čoln proti bregu ter opazoval palače krog pristanišča. Ondi pri bogatem dvoru gospodov de Cerva se je zibala pri zidu (poslopje je segalo do vode) krasna gondola. Bila je preprežena z modrim suknom, katero se je močilo na obeh stranéh v valovih. Ženska oseba pa je stopila iz malih vrat pri zidu ter v čolnu sedla na blazino. Nji nasproti pa je sedla služabnica. Stari sluga je vodil veslo ter odrinil od kraja.

Palmoti se je razvedrilo oko.

«Ha, kaka sreča!» je vzkliknil lahkoživo, «tu se izprehaja mlada de Cerva! Marija de Cerva, ta krasna cvetlica!»

«Ošabna hči rektorjeva!» je odgovoril Antonio ter se ozrl proti kraju, «danes mi mora pač vse ogreniti mirno jutro!»

«Krasno dekle, jako krasno!» in Palmota je vodil čoln proti bogati gondoli. Mi pa nočemo zamuditi lepe prilike, da ne bi pokazali,

kako se je tedanja dubrovniška dobro izurjena mladina «lepemu spolu» dobrikala.

«Krasna Armida», je dejal mladi plemenitaš in lahko vstal ter prepustil veslo svojemu prijatelju, «krasna Armida! (tu se je nekolikokrat gibčno priklonil) ko vas vidiva (nesrečna pastirja) na tej zapuščeni livadi, se utolaži jokajoče srce, pozabiva svoje solzé, svoje težave, ter hvaliva neskončnega Jova, da nama je dovolil doživeti ta presrečen trenutek! Krasna Armida, zaljubljena pastirja hrepeniva poljubiti vašo nežno ročico!»

In dekle se je sladko smejalo ter mu podalo roko, katero je nekolikokrat galantno pritisnil k ustom. Ko pa je videl, da Gledjević le molči, in da se zanj tudi dekle ne zmeni (saj je bil le Antonin!), je zopet pričel: «Ne zamerite mi, nebeška Zorislava, ako vašemu varstvu priporočam nesrečnega tovariša Radmilova. Zverjad mu je pobrala najljubše jagnje iz čede, in blisk mu umoril mlado brezo nad studencem; zatorej pobeša glavo in toči solze!»

To je govoril Palmota z največjo resnostjo, pokazal z roko na spremljevalca svojega ter zopet prijel za veslo.

«Divna Raklica», je izpregovoril Antonio takoj z lahko vidljivo ironijo, «nevarnejši kot blisk neba moji brezi so mi ognjeni bliskovi vaših čarobnih oči. Razradostil sem se, videč vas na teh tužnih planinah, ali namesto tolažbe me je pri vas zadelo še hujše gorje!»

Kdor ve, kako ostra je bila meja med stanoví v nekdanjem Dubrovniku, in da se je plemenitaš na meščana oziral le z zaničevanjem; kdor ve, kako so se upirali velikaši, da bi si ohranili čisto kri: ta tudi ve, da so bile pesnikove besede predrzne. Marija de Cerva je od srda zardela. Hči vsemogočnega rektorja, pa tako umazani meščan!

«Sedanji pastirji so goljufivega srca», je govorila ostro, «vsi, in gotovo tudi nesrečni Radmilov!»

In gledala je lahko na morje, déla svoj obraz v dolgočasne gube ter se igrala s knjigo, v naročju ji ležečo. Bil je francoski roman.

Urno je opazil Palmota pregreho svojega prijatelja ter se takoj poslovil pri gospodični.

«Vzor vse lepote, visoka Damira», je rekel, «z žalostjo vidiva uboga pastirja vaše trdo srce, s tugo se povrneva v svoje votline, da potoživa to gorje bleskečemu kapniku, šumljajočim virom in srebrnolistim drevesom!»

In pognal je čoln proti bregu, gospodična pa je k slovesu nagnila svojo glavico, potem pa pričela brati ter z gondolo lahko plula po mirni vodi.

Prijatelja pa sta se na bregu urno ločila.

«Zvečer pri rektorju!»

«Dobro, zvečer pri rektorju!» je odgovoril Gledjević.

Oni pa je odhitel ter se izgubil med hišami. Ali Antonio je še nekaj časa ostal pri vodi ter pobesil glavo, kakor da bi premišljeval.

«Vse je proč, vse je minilo! Slovanskega Dubrovniku ni več in ga več ne bode!»

Potem pa je stopal po korsu in se končno izgubil v postranske ulice. —

III.

Ljudje krog mene se vrsté,
Se smejajo, se veselé;
Moj duh je temen in molči,
Nikomur nič ne govori.

Jenko.

Francesco de Cerva je bil tiste dni rektor v Dubrovniku. Ponosen in na svojo rodovino ošaben človek. Čislal je tuje bolj kot domače ter popolnoma pozabil, da je njegove rodovine korenina bila slovanska.

Kakor smo že povedali, se je bila naselila tedaj v Dubrovniku tudi francoščina. Francoske neslane navade, knjige in velika lahkomišljenost! Ali nekaj dobrega, starega duha je bilo še vedno ostalo, in Dubrovnik še ni bil čisto izgubljen. Še se je ljubila veda in pesem, in mnogo je veljalo, ako je umel plemenitaš skovati dva, tri laške, ali pa še celo latinske verze. Pesnik se je cenil že od nekdanj v Dubrovniku!

Rektor de Cerva se je trudil, da bi pridobil ime ljubitelja lepih umetnosti. Krog sebe je rad zbiral dubrovniške prve glave ter se ž njimi gostil in popival. Tudi olikane meščane je vabil ali morali so, seve, ostajati le v ponižnem zatišju.

Tako je bil tudi tistega večera bogato družbo k sebi poklical. V prostorni dvorani je sprejemal svoje goste ter jih vodil k dolgi mizi, k visokim stolom. V kristalnih kupah se je smejala rdeče vino, smokve in druge sladice pa so polnile prostor med njimi. Na velikem ognjišču je pojemal slab ogenj, v zlatih posodicah pa se je palilo drago olje ter dajalo prijazno svetlobo. Bilo je prijazno in vabilno tu notri. Zunaj pa so padale debele kaplje izpod neba in morje je bučalo. Dobro je dejalo gostom tu na varnem, na mehkih sedežih.

Zbran je bil cvet dubrovniškega kapitala in inteligencije. Francesco de Cerva je sedel na častnem mestu, med četo starih senatorjev. In to je bilo govorjenja! Stikali so široke paruke skupaj, sedaj se malo posmejali, sedaj zopet resno majali temne obraze. Tu so sedeli Gondola, Palmota, Caboga, Zlatarić in še obilo družih imenitnih glav starih rodbin. Pri ognjišču pa so sedele njih póstarne gospe ter srebale čaj iz srebrnih čaš. Smešno zavite v svilo in atlas, s suhimi obrazi, ponosne in hudobne! Na grdih glavah pa so nosile visoke stolpe močnatih, tujih las!

Izmed inteligencije je bilo pričujočih mnogo pesnikov in učenjakov. Prišli so bili slavni benediktinec plemenitaš Gjorgjić, Vinko Petrović, Ivan Atlety, Gjono Resti in drugi. Pa tudi svojega prijatelja ne smemo pozabiti. Antonio Gle-

djevič je sedel prav zdolaj ob mizi, pri vhodu. Sredi mladih plemenitnikov je sedel ter poslušal njih pogovore. Ali sam je malo govoril.

Slava današnjega večera se je pa brez dvombe dajala Fernandu Gozzeju, mlademu pravniku. V benečanski obleki, z malim triogelnikom pod pazduho in z lastnimi kodri (katere je tisti čas malokdo nosil) ter rdečimi lici, je bil v istini lep človek. Ali tisto neslano, pretirano vedenje mu je dajalo vtisek smešnosti, neprebavljive smešnosti. Takoj, ko je bil prišel, ga je stari Gozze vlekel k ognjišču ter ga predstavil nekaterim gospem, ki ga do tedaj še niso bile videle.

«Dovolite, signore», je dejal z očetovskim ponosom, «tu je moj sin, ki se je ravno povrnil iz Padove!»

Fernando pa se je urno priklanjal ter poljuboval stare, vele roke in govoril: «Krasne gospe, vaš ves udani sluga!»

Viri nam ne povedo, ali so stara dekleta zardela ali ne. Pa kdo naj bi bil to tudi opazil skozi toliko barve, katero so si bile nametale na lica?

Gostom pa je vino kmalu omajalo jezike, in pričela se je živa govorica, in sicer tako živa, da se je ženstvo moralo takoj umekniti v ženske sobe.

«Francesco Cerva», je vpil Janez Atlety, «poslušaj, kaka sreča! Oni dan, ko smo na dvo-

rišču popravljali vodnjak, smo izkopali krasno rimsko amforo! Sicer pa pijem na slavo naši republiki!»

To rekši je zlih stari antikvar kupo vina v grlo.

«Ali jo je Vinko že videl?» jih je kričalo deset. «Ali si že napravil pesem na njo, Vinko Petrović?»

Vinko Petrović pa je bil tedaj že star, slaboten, in latinski verz mu ni več tekel. Bil je skriptor republike. Lahno je pokimal s sivo glavo in dejal: »Kaj hočemo, kaj hočemo? Mi smo že skoraj v grobu in tako stari, tako stari!»

Tedaj pa se je oglasil benediktinec Ignacij Gjorgjić.

«Petrović!» je vprašal, «ali delaš še pesmi? V starosti, bi menil, pobegnejo muze od nas, duh peša in le telo se redi!»

To izgovorivši je pokazal smejaje na svojo osebo. Bil je neobičajno tolste postave. Malo je jedel, malo pil in spal na trdih tleh — ali usoda ga ni ljubila — ostal je do smrti lepo rejen!

«V starosti pobegnejo muze od nas? Skoraj bi Vam, častitljivi Gjorgjić, oporekal», se je oglasil mladi Gozze sladko, «skoraj bi Vam oporekal! Pogledite le gospodično Scuderijevo, to prekrasno žensko!»

Scuderi (znana prijateljica gospe Maintenon) je bila ravno v tisti dobi vso Evropo preplula s svojimi sladkovodenimi romani.

«Izjema, doktor, izjema!» je dejal benediktinec.

«Na čast naši republik!» pa je kričal Atlety vmes ter si zopet zvrnil kupo vina v grlo.

«To stori», se je vteknil v pogovor med Gjorgjića in Gozzeja stari zdravnik Flori, «to stori vse moč narave! Boljši sokovi, boljši sokovi, vse časti vredni gospod pater!»

«Mogoče, signor Flori», je odgovoril Gozze, «narava stori veliko — ali tega bi Vam vendar ne hotel verjeti!»

«Kaj da», se je ujezil oni, «kaj da sokovi ne? Tisti žlahtni sokovi v krvi, doktor Gozze, Vam rečem, naredijo človeka ali srečnega, ali nesrečnega. Saj ste poznali mladega Boškovića, signori! Glejte! Njemu so udarili blagorodni sokovi čez meje, udarili v možgane ter ga umorili! Gorje, ti sokovi!»

Opazivši pa, da ga nihče ne posluša, je umolknil. Bil je samo meščan, ali kupo dobrega vina je ljubil tudi pri plemenitaških mizah.

Vendar pa njegove besede niso ostale brez odmeva. Peter Bošković je bil izmed najgenijalnejših pesnikov starega Dubrovnika. Malo let prej (1722) ga je bila dohitela žalostna smrt. V divji vročnici se je bil izvil svojim čuvarjem, skočil s tretjega nadstropja skozi okno ter si na tlaku razbil glavo. Z Gledjevićem ga je vezalo goreče prijateljstvo. Žalostno je vzdihnil Antonio, ko je utihnil zdravnik: «Ubogi Peter!

Smrt kosi neusmiljeno ter pokosi ravno najkrasnejše cvetje!»

«Gledjević govori o smrti!» in Janez Atlety je prijel za kupo, «pustite to, dragi Antonio! Pijva raji na slavo svoji domovini!»

In dobrodušni stavec se ni čisto nič razsrdil, ko se pesnik ni zmenil za njegovo klepetanje. Lahkodušno je izpraznil čašo, si otrešel naprsne bele čipke, ki si jih je bil polil z vinom ter se potem obrnil drugam.

«Ali čujete, Cerva», se je oglasil senator Marin Tuduzzi, «ali čujete, kako žalost mi napravlja ta Gledjević! Na vso moč sem ga prosil, naj bi nam spisal kakovo dramo. Ali kaj mi je odgovoril ta človek? Da noče več dram pisati, signori! In vi vsi ste videli njegovo krasno ‚Zorislavo‘, njegovo ‚Damiro‘!»

«Naše gledišče mora propasti», je pristavil zadnji podpiratelj dubrovniškemu, slovanskemu gledišču, «čisto propasti, saj nihče nič ne dela!»

«Usmilite se ga, Antonio Gledjević», je kričal stari antikvar, «usmilite se ga!»

«Gospod senator je govoril resnico! Sedaj ne pišem več dram!» je mrzlo odgovoril Gledjević.

«Onemogli so mu dobri sokovi, verjemite mi to, doktor Gozze!» je brbljal Flori.

«Pustili ste torej čisto vse delo, Antonio?» je povprašal benediktinec.

«Saj je več polja, več njiv, pater Ignacij!»

«Vi skladate tedaj elegije, ode, epopeje slovanske!» se je razveselil Tuduzzi, «in koliko bi stavil, signori, da ima Antonio kaj gotovega v žepu! Vsaj dovoliš, dragi Cerva, da nam bere!»

«Naj bere, naj bere!» je kričalo mnogo glasov.

Potihnil je nemir.

Gledjević pa je hladnokrvno razvil bel list, vstal, zgladil si s čela lase in pričel brati. Ostro mu je donel glas po prostorni dvorani. Ali kdo bi popisal dolge obraze častitih gospodov senatorjev? Bila je kratka ali hudobna satira na dubrovniško plemenitaštvo! Mladi Palmota si je z roko zakril obraz. Nekoliko mladih aristokratov pa je planilo k svojim rapirjem, ki so sloneli ob zidu. Tudi stari senatorji so se dvignili na noge, od srda so se jim bliskale oči in zvijali so koščene svoje roke. Nekoliko stolov se je prevrnilo ter palo s hruščem po tleh; nekoliko čaš se je zvrnilo, da je teklo vino po dragi prtenini.

«Proč! proč!» so rjuli vsi.

«Ha! ha! niste vredni, da bi vam zapalil lan na plešastih glavah!»

In planil je skozi vrata; ječanje in škripanje z zobmi pa je ostalo za njim. Zunaj v črni noči pa je lilo izpod neba. Iz dalje se je čulo bučanje srditega morja. Kakor velikanski strahovi so zrla na ubogega pesnika visoka poslopja. Pokril si je glavo, opasal si orožje ter potem urno od-

korakal po ulicah. Dospel je do svoje hiše blizu velike bazilike. Ondi ga dohiti nekdo. Bil je Fernando Gozze, razoglav in z golim rapirjem v roci.

«Vi ste, francoski gospodič!»

«Vi ste osramotili moj rod, Antonio!» je govoril oni jezno, «morda ne bodete tako predrzni v blisku mojega meča!»

«Tako Vi hočete!» in tudi pesnik je potegnul iz nožnic. Pričela sta se boriti.

Ali Gozze je bil vinjen in le slabo se je sukal. Komaj se je zavedel, že mu je izbil nasprotnik orožje iz pesti, da je zveneče zletelo po tlaku.

«Tale svèt Vam dam, dobri pismouk! Ostanite rajši pri svojih peresih ter pustite pri miru nedolžni rapir!»

In Antonio se je glasno smejal, odprl s ključem vrata ter izginil v poslopje. Gozze pa je ječaje in s kletvami poiskal v temi svoj meč in potem se odplazil, večkrat proti pesnikovi hiši s pestjo se grozeč

IV.

Hišica lesena je,
Roža zlata v nji cvete.
Kdor bo trgal róžo to,
Dal mi bo rusó glavo.

Jenko.

Veselejše stvari ni bilo na božjem svetu, kakor je bila Bazilija Gledjevičeva. Ali je bilo nedolžno to otroče! Brez prave zavesti je živela

na strani resnega svojega brata, lahkomišljeno, radostno. In kako je bilo priprosto to njeno življenje! Ves ljubi dan je sedela v domu, letala sedaj sem, sedaj tja, iz prvega nadstropja v drugo; pela, premetavala stare bratove knjige; odprla okna, zrla čez nje na gibanje pod njimi; zrla na modro morje, kjer so se jadra dalje in dalje izgubljala, dokler jih ni zakrilo jasno nebo. Potem pa je sedla k Marti, stari hišni služabnici, ter poslušala, ko ji je pravila o nekdanjih dogodbah, nekdanjem trpljenju.

In ko je bila pripovedavka v sredi največje navdušenosti, ko je z vso fantazijo slikala strašni potres, ki je bil v njenih mladih letih razsul krasni Dubrovnik, tedaj je potresla mlada poslušavka črnolaso glavico ter odprla dolgočasno rdeča svoja usta in dejala: «Oj to je bilo takrat pusto življenje! Povej mi, Marta, ali ste tedaj imeli že sonce na nebu?»

In smeje je odletela od nje skozi vrata na mali vrt. Marta pa je pričela moliti, da bi Bog to nedolžno, sladko življenje še dolgo časa ohranil pred grenkim okusom trpljenja.

Na vrtu je bila Bazilija v svojem pravem življenju! Tu je bil njen svet! Tedaj ni povpraševala, ali so za modrim morjem tudi ljudje, tudi mesta, morda krasnejša kot le-ta Dubrovnik; tedaj ni povpraševala, ali so v drugih hišah tudi živa bitja, kako da živijo, kako da mislijo; nikdar se ji v srcu ni vplamtila želja, biti v njih sredi.

Tu je hodila med cvetjem, negovala krasne rože, prilivala velim debelcem, in prav srce se ji je smejalo, kadar je zavela lahna sapa, da so se cveti pričeli gibati, majati pisane bunčice, da je šel med njihovimi listi tihoten šepet, kakor da bi to cvetje med sabo govorilo in se smejalo. Kaj da je pač govorilo? Gotovo o nji, ki ga je tako ljubila! In pa šele, če je prišel večer v ta mali vrt! Nad hišami in nad starim Dubrovnikom se je rdečilo nebo. Bazilija pa je tedaj sedla pod staro oljiko, podprla zamišljeno obrazek ter poslušala pesem, katero je gostolel nad njo slavec v vejah starega drevesa. Saj je bil ljubi znanec, stari in vsakoletni prijatelj njenega vrta, kjer je tam v kotu v gostem vejevju leto za letom znašal svoje gnezdo. In pri teh glasovih, pri teh donečih glasovih, ki so se kot drobni biseri vsipali iz malega grla, ji je vzkipelo srce v prečudnih željah, hrepenela je; ali po čem, tega sama ni vedela. Pobegnila je tedaj k bratu, se mu vsilila v naročje, se ga oklenila in dejala: «Ali jaz te imam tako, tako rada!»

In kako ji je koprnela duša, če ji je zrl z resnim očesom na lice ter ji gladil z roko črne kodre.

«Ostani vedno, kakor si sedaj, draga Bazilija, in ne želi si proč v pogubni svet!»

Skoraj se je srdila nad malim slavcem, da jo je vabil proč od brata daleč, daleč tja, kjer se je poljubovalo večerno rdeče nebo z modrim

morjem. In še v mehkih blazinah je imela dosti premišljevati, dokler ji ni zatisnil spanec oči. Tedaj pa se ji je tako prijazno sanjalo! Tedaj je bila tam v rdeči zarji, med rožami, med kipečimi valovi najkrasnejših oblakov.

In kaj je slavec pel, kaj je pel tako sladkega? To ji ni bilo več skrivno, in duša ji je prekipela v stoterih radostih in zdelo se ji je, da jo je hipoma obsul sam cvetlični prah, tako droben, tako stoterobarven! In ko je sebe bolje ogledala, lejte, bila je sama cvetlični prah tako droben, tako stoterobarven! In kvišku je hitela, kvišku k zlatemu soncu, ki je na oboku modrega neba vabilo k sebi mlade svoje sinove iz cvetličnih kelihov. Že je bila ondi — ali tedaj se je prebudila. Sonce pa je stalo v istini na visokem oboku ter veselo sijalo skozi okna. Urno je vstala. Iz bazilike pa je votlo zadonel zvon in Dubrovčani so hiteli pred božje oltarje slaviti Boga in njegove dobrote. Stara Marta pa je prišla in povedala, da je čas v cerkev, in da brat že čaka.

* * *

Drugi dan po tistem večeru, ko so bili dubrovniški plemenitaši vrgli meščanskega pesnika iz svoje srede, je bil praznik Vnebohoda. Antoniju se ni videl na obrazu vihar pretekle noči. Veselo je stopal na strani Bazilijini proti katedrali.

«Danes pojo tako lepo zvonovi», je dejala le-ta, «danes pojo najlepše v vsem letu!»

«To ti je povedala Marta, ne?»

«In to je tako! O Božiču bi peli rajši ve-seleje, ali ne morejo, ker vedo, koliko da bode trpel novi Zveličar; o Veliki noči ne smejo, molčijo, ali o Vnebohodu je dobro vse, vse veselo!»

Antonio se je dobrovoljno smejal. Stopila sta v visoko cerkev. Spremil jo je do njenega mesta ter ji podal molitveno knjigo, katero je nosil doslej. Potem pa se je naslonil na steber, in čakal, da bi se pričelo sveto opravilo.

Pred oltarjem je maševal stari nadškof sam ter v svojem blesku pel v slovanskih glasovih slavo Bogu.

Po dolgi ladji pa je bilo vse polno plemenitaških paruk. V ozadju pa so stali mladeniči, bodoči senatorji in prihodnji up stare ljudovlade. Vestno so tiščali svoje klobučke pod tankimi pazduhami, zvijali vratove po lepih dekletih; sedaj pa sedaj prijemali zlate ročnike pri svojih rapirjih, ali pa vlekli iz žepov bele robce, namočene z najmočnejšimi vonjavami, ter jih pritiskavali k nosom, da bi se okrepčali v tej soparici. Kras vseh pa je bil Fernando Gozze! Napenjal se je na vso moč, opozoriti naše zbrano ljudstvo. V enomer se je zibal na rdečih visocih petah; tu malo porožljal z mečem, tu se zopet obrnil k svojemu sosedu ter mu nekaj smeje povedal na uho; sedaj si ogledaval mali prstan na belem prstu, sedaj zopet bliskal s

strupenimi pogledi po Gledjeviću, ne daleko od njega ob stebru slonečem.

Obred je bil dokončan. Polagoma so utihnili glasovi cerkvenih pevcev. Vse je hitro zapuščalo kraj, kjer jih je bila dolga slovesna maša očitno utrudila. Stari senatorji so hiteli k starim svojim ženam ter z njimi gravitetno stopali proti izhodu. Tu pa so jemali posodo s sveto vodo ter jo podajali gospem, katere so si varno omakale zgubana čela, da bi ne prišla v nevarnost barva na licih.

Ali ko je Antonio dospel s svojo sestro do vrat, in ko ji je ravno hotel podati blagoslovljeno vodo, ga je prehitel Fernando Gozze, vzel bakreni kotlič in z lahnim smehljajem in globokim poklonom ga podal Baziliji. Dekle je zardelo ob vročem njegovem pogledu. Gospodiči krog in krog pa so zvijali usta, migali si z očmi in rokami, Gledjeviću pa je oblila bledota čez in čez obraz do temnih las, obrvi so se mu zožile in povzdignil je srdito roko.

«To je moja sestra!»

In predno so ga vzdržali sosedje, je udaril Gozzeja po licu. Temu pa je padel kotlič iz roke. Sam ni hotel verjeti, kar se mu je bilo zgodilo. Obstal je ko kamenit kip. Potem pa se mu je izrulo srdito ječanje iz prs. Hotel je prijeti za meč, ali tovariši so ga obdali ter s silo odpeljali.

Bazilija pa je solze točila, in brat jo je moral bolj nesti, nego li voditi do domače hiše.

V Dubrovniku pa je nastal krik. Kar je stalo častito mesto, se ni bila zgodila tem slavnim sinovom taka sramota. Blato je metal na vse vladajoče rodovine, na vse plemstvo. Najhujše kazni je vreden! In de Cerva je še tisto popoldne sklical mestne svètnike k posvètu, da bi sklenili, kako udariti predrznega Antonija. V ječo bi ga bili vrgli, če bi ga ne bil vzel v varstvo stari Palmota. Z ostro besedo je pograjal nesramnega plemenitaša, kateri si je tako oskrunil slavno očetovo ime, da se je pred vsem svetom dobrikal uborni meščanki. Tedaj pa je pričelo pod starimi parukami goreti. Ti modri očetje so videli sedaj v hipu vsi, da je pregreho storil mladi Gozze. Osramolil je slavno rodovino! In prav je storil umazani ta Antonio, da ga je kaznoval po zaslugi. In tako je to ostalo!

Paduvanski pravnik pa je tistega večera čul prvo opominjajočo pridigo svojega očeta, starega senatorja, ki mu je na srce pokladal, naj v prihodnje bolje pazi na svoje vedenje in na čast svoje rodovine.

V.

Kaj da rože v tla so vgnane,
Ki vesele
So cvetele
Po gredicah mlade Mane?

Jenko.

Luna je sijala in brezbrojno zvezd je migljalo krog nje. To je bila noč, s kakršnimi je oblagodarila narava samo prekrasni, poetični jug.

Človeku se zdi, da po vsi zemlji vse počiva zadovoljno in veselo; ni več trpljenja, ne solz, sama tihota in tihota! Srce čuti, kako pluje čas v večnost; če sedaj pa sedaj zaziblje piš drevesa, je kakor da bi se dvigal stvarni duh s svojimi perotmi nad nami.

Tudi v pesnikovem vrtu je počivalo vse; saj se je že skoraj jesen glasila in cvetlice so žalostno povešale vele glavice. Oljika pa je bila polna sadu in stari njen prijatelj, pepelnati slavec, je bil morda odrinil še dalje proti jugu.

Ali tu pod oljiko je stala Bazilija, in bilo je videti, da nekoga pričakuje. Plamteče oko je upirala proti sosedovemu vrtu, ali se pa tudi ozirala boječe k očetovi hiši, kakor da bi se bala od onodod nevarnosti.

Hipoma pa se je nad ograjo pri sosedovem vrtu prikazala temna oseba, lahko se spustila v mehko prst ter hitela k dekletu.

«Fernando!»

In v radosti se je sklonila k njemu, ki je klečal pred njo ter ji poljuboval bele roke. Igrala se je z njegovimi mehкими lasmi ter s slastjo pila sladki strup njegovih ust. Izlil je pred njo vso ljubezen, čutečo in plamtečo, ki je last vročemu jugu. Vse ji je obetal in ona mu je verjela vse.

Antonio Gledjević pa se je zibal tedaj v sanjah ter ni slutil ničesar!

In vendar je bil to Fernando Gozze! Komaj pol leta je bilo preteklo od tedaj, kar ga je bil pred vsem svetom tako strašno zaznamoval! Ali kdo pozna žensko srce, kdo ga pozna?

VI.

Daj mi sladki up nazaj,
Moj edin tovarš je bil!

Jenko.

Prišli so viharni zimski dnevi. Morje je togotno butalo ob kraj dubrovniški in med stariimi poslopji je žvižgal piš tako močan, da si je malokdo upal na ulice. Antonio Gledjević pa je imel zimo tudi v srcu. Zapiral se je v sobo in mnogo pisal. Samo sedaj pa sedaj je obiskal svojega prijatelja Palmoto. Ali tudi to zatišje mu je vzel konec zime. Vseslavni senat je bil odločil mladega plemenitaša, da se je udeležil poslanstva v Štambul, katero je neslo davek velečastnemu carju. Iz Bosne in Hercegovine so prihajale slabe vesti. Turek je klal in moril slovanske brate. Pesnik je zdihoval in zdihoval ter izlival svoja čutila v srdapolne pesmi. Časih se ga je pa tudi polastila satira, da je z divjim grohotom udrihal po spačenem svetu.

Tako je prišlo, da je imel pevec z nastopajočo pomladjo bolno srce, bolno dušo. Ko pa so se vrtovi razcvitali, je zapustil z Bazilijo stari Dubrovnik ter odšel v cvetoči Gruž v malo lastno poslopje, katero je že od nekđaj

ondi imela Gledjevićeva rodovina; mala hišica sredi vrta je bila krog in krog obdana s cvetjem, po stenah pa preprežena s trstjem, ki je bilo ravno pričelo zeleneti.

Ko je videl vabilno to mesto pred sabo in pod sabo mirno morje, nad sabo sonce lahko pekoče in na okrog iz osrčja narave kipeče cvetje, ali mu je pač dejalo srce: pusti žalost, sedaj napočijo boljši časi! Bog ve? Zamišljeno je peljal sestro v njeno sobico ter ji dejal žalostno: «Bazilija, tu je umrla tvoja mati! Tu mi je tvoje varstvo polagala na srce!»

Kaj je bilo dekletu, da je tako obledelo in kakor grešnica stalo pred svojim bratom? Ali le-ta ni opazil ničesar ter odšel v svojo stanico in ondi tičal ves dan.

Tekli so dnevi. Iz Bosne je prišlo nekaj begunov. Antonio jih je sprejel pod svojo streho in poslušal, kako da gospodarijo turški paše. Srce mu je pokalo in žalostno je dejal: «Slovanstvo umira, umira! In vendar cvete sedaj narava in vesela je v nji vsaka stvar!»

In ni mogel prebiti v pomladanskem rajju, gnusila se mu je trta, katera je radovedno mellela svoje zelenje skozi okno v izbo; studilo se mu je cvetje in ptičje petje. Hitel je med suhotno zidovje dubrovniško, preletel ulice za ulicami, ne meneč se za svoje stare znance. Pozno zvečer, ko je bil že gosti mrak legel na zemljo, se je povračal počasi proti Gružu.

Tako je bilo necega večera. Sonce je bilo v valovih zatonilo, ribiči so zapuščali svoje čolne ter légali na tlak kraj hiš in zauživali uborno večerjo. Antonio pa je prišel mimo.

«Lejte ga, kako zamišljeno tavori od todi!» se je dejalo sredi ribarjev.

«Domače skrbi, domače skrbi!» je odgovoril eden.

«Kdor krog Gruža ribari, marsikaj zve!» je pristavil tretji.

«Ha! ha!» so jo zakrožili vsi.

«Temu rasto rogovi», se je oglasil še eden, «in revež morda ne čuti!»

Antonio pa je divje planil proti njemu.

«Kaj blebetaš, človeče!» je vprašal jezno. Tedaj pa se je vteknil vmes star ribič: «Kaj mi moremo, da imaš mlado sestro, Antonio!»

«Moja sestra!» in takoj so ga hotele zapustiti vse moči.

«In če se ne motim», je nadaljeval starec, «videl sem ravno sedaj, ko sem s čolnom zavil v postajo, mladega plemenitaša, ki se je plazil iz mesta. Proti Gružu gre, sem dejal, proti Gružu, ali ne, tovariši?»

«Hoj! ho! proti Gružu!» se je tropa smejala.

«Proti Gružu, pravite!» in Antonio je planil iz nesrečnega kraja. Tla so gorela pod njim in divje je klet v svojem srcu. V besnem teku je skoraj premeril vso pot do doma. Tema je bila

nastala in le redko se je tu pa tam prikazovala zvezda na nebu.

Pred njim je ležala očetna last. Varno se je približal vhodu. Tedaj pa se je priplazila iz njega moška oseba, zahaljena v dolg plašč. Oglledala se je pazno na vse strani, potem pa hotela oditi proti Dubrovniku. Togotno je planil Antonio k nji, zagrabil plašč in, ker je ravno luna stopila izza gorá, spoznal znano obličje.

«Fernando Gozze!» je vzkliknil trepetaje. Potem so ga zapustile moči in na zemljo se je zgrudil. Oni pa je odhitel.

Tako strašnega ni pričakoval, ko je hitel z burnim srcem proti domu. Skoraj brez zavesti je čepel sklonjen na tleh, izmed zob pa so mu sikali glasovi nerazumljivi, ali vsaj komaj razumljivi.

Večerni hlad ga je končno prebudil. Polagoma se je vzdignil ter se vlekel v hišo. Tiho je stopil v sestriino sobo. Bazilija je sedela pri luči ter brala; lice pa ji je čudno gorelo. Marta je čepela v kotu, migala z ustni in boječe zrla na prišleca.

«Bazilija», jo je vprašal skoraj proseče, «Bazilija, kdo je bil tu?»

In dekle je povzdignilo glavo.

«Kdo je bil tu, Antonio?» je reklo tresoče, «kdo? — jaz ne vem, Antonio!»

«Ti ne veš, Bazilija, ti ne veš!»

In molčé je odšel. Ko pa je Marta zaklepala vhode, ga je še čula, ko je letal po svoji

sobi in govoril sam s sabo. Čula ga je zdihovati in stokati. Tisto noč ni spalo nobeno oko v mali hišici.

Ko pa se je prebudilo jutro za gorami, se je Antonio v vročnici valjal po svojem ležišču in divjal in se rotil.

Poklican je bil stari Flori. A z glavo je majal in vedel malo tolažila.

«Ako ga ne rešijo dobri sokovi njegovi, moral bode pod zemljo!»

Bazilija se je topila v solzah. V malo dneh ji je minilo cvetje z lic, in vpadle so ji oči. Ni se premeknila od postelje bolnikove. Le-ta pa je visel med grobom in življenjem. Ali trdna narava njegova je premagala vse, in zopet je ozdravel.

Bilo je krasnega dné, ko je prišel prvič k zavesti. Bazilija je odprla okno, da je sonce sijalo v sobo. Ko pa se je zopet obrnila k postelji, je bilo na njo oprto jasno bratovo oko.

«Bazilija», je zaklical in se vzdignil z blazin, «Bazilija, pojdi sem!»

In trepetaje je pristopila k njemu. Prijel jo je za roko rekoč: «Ne li, Bazilija, da so bile le sanje! Poglej, ubožica», in vzdignil se je še bolj, «imel sem take, take grozne sanje! Take sanje! Možgani so mi hoteli prekipeti iz glave! Bazilija, kaj se mi je že sanjalo? Glej, da si hotela oskruniti grob svoji materi; da si mi omadeževala pošteno ime in še veliko hudega!

(To je dobro, to je dobro, da ni res!) Ne li, ti Bazilija», in položil ji je lahno roko na glavico, «ne li, Bazilija, da to ni res, da so bile to le sanje, Bazilija?»

In njegovo globoko oko je zrlo skeleče na njo, kakor da bi ji hotel iz dna duše izvleči resnico.

«Bazilija!» je dejal glasneje.

Dekletu pa so se utrnile debele solze z oči, in pričela je jokati, padla čez brata in skrivala blede obraz v njegovi odeji.

Ali Antonio je omahnil na ležišče in ni dejal besedice. Roko pa je pritiskal k čelu, kakor da bi hotel zabraniti, da bi ne razpočilo.

«Pojdi, Bazilija, pojdi!» je zastokal čez nekaj časa zamolklo. Potem pa se je obrnil k steni in ni se več menil za dekletov jok.

In vendar je ozdravel. Ali s svojo sestro ni govoril več!

VII.

Zdrava bodi, zdrava bodi,
Zdrava bodi vekomaj!

Jenko.

Skovir na gori je zapel,
Nekdo slovo od sveta vzel.

Jenko.

Antonio Gledjević je popolnoma ozdravel. V Dubrovnik ni zahajal več, ali vendar je skrbel dobri prijatelj Gozze, da se mu je prinašalo vse na uho, kar se je v družbi govorilo o njegovi sramoti. Pretrpel je vse. Uro za uro je presedal

v vrtu pod cvetočimi vinskimi trtami ter zrl v enomer v daljavo, tja na bliščeče morje.

In tudi Bazilija je trpela in na skrivnem jokala. Tičala je le v svoji sobi, kjer jo je stara Marta tolažila z boljšo bodočnostjo.

Ali boljša prihodnjost ni hotela napočiti. Pač pa je necega dne stara služabnica iz Dubrovnika prinesla pregrenko novico, da se hoče mladi Gozze v dan svojega povišanja med senatorje poročiti z Marijo de Cerva. Kakor je dobra starka skrivala in skrivala, na tihem brisala solze in se branila na vso moč, radovedno dekle je vendar počasi izvleklo iz nje vse.

Šestnajstletna reva je naslonila težko glavico na mizo, malo telo se ji je zvijalo od bolesti, dokler se ji notranji boj ni izlil iz oči v dolgem plakanju. Zvedel je tudi Antonio. Ali stvar mu ni odtrgala besede; saj je poznal plemenitaše!

Drugo jutro je bilo vreme deževno, črni oblaki so viseli po nebu ter se pojali tja in sem. Sedaj in sedaj je potegnil piš s tako močjo, da so se vitke oljike v malem vrtu do tal upogibale. Morje je vrelo, kakor da bi se kuhalo v svojem osrčju. Bilo je to tužno jutro v jugu. Ali vendar je bil Gledjević danes radostnega srca. Zavil se je bil v praznično obleko, dejal krog vrata najbelejše francoske čipke, ogrnil se z žametom ter opasal tanki rapir. Dolgo časa se je mudil v svoji sobi, premetaval svoje reči ter

končno zavil nekoliko listin in jih skrtil na prsih. Žalostno je še enkrat pogledal po malem prostoru okrog. Koliko svetih misli se mu je tu zasvetilo, koliko krasnih idej! In ko je zatvoril vrata, mu je bilo kot da bi bil slovo jemal od življenja, kot da bi bil zavalil kamen na gomilo svoje duše.

Potem pa je stopil v sobo k svoji sestri. Ali soba je bila prazna. Šel je k Marti, pa tudi tu je ni bilo. Starka je slonela sama pri mizi, z razčesanimi lasmi. Govorila je glasno sama s seboj. Ni ga čula, ko je odprl vrata. Poprijela se ga je groza. Pobegnil je na vrt. In tu je bila Bazilija. Žalostna je hodila med cvetjem, ki je bilo poleglo pred močno sapo. Ko ga je opazila tako prazničnega, se je nehoté začudila. Obstal je pri vhodu. Baziliji pa se je zdelo, da počiva njegov pogled s staro ljubeznijo na nji, kakor nekdanj v boljših dneh. Od radosti je vzkliknila in razprostrla roke. Antonio je pristopil in obstal pred njo.

«Bazilija», je dejal temno, — «imela si nekdanj brata, — imela si nekdanj brata» — ponavljal je še bolj tiho — «in bil je prav uboren človek! Skoraj vse se prenese! Ali če človeku tako počasi izvlečejo dušo iz telesa, če mu tako počasi umorijo srce, da se čuti, kako pada kaplja za kapljo; če je vsak korak krvav, vsaka beseda solza, potem mora poginiti in obupati tudi najkrepkejši človek! Tako se je godilo tvojemu

bratu. In če bodo nekdanj na njegovo zapuščeno gomilo metali prokletstvo ter dejali: to je bil strupen človek! — nikar jim ne verjemi, Bazilija, nikar jim ne verjemi! Tvoj brat je bil dober človek!»

In prijel jo je z rokami za blede glavico ter ji gledal v solzno oko.

«Nikar jim ne verjemi, Bazilija!»

In sklonil se je ter ji poljubil usta: «Bodi zdrava, Bazilija, ostani zdrava!»

Dekle je hotelo govoriti — ali beseda ji je ostala v grlu. Temno se ji je storilo pred očmi. Ko se je pa zopet popolnoma zavedela, ni bilo več brata. Ondi na poti proti Dubrovniku ga je videla, kako je hitro korakal, zaviti v plašč, katerega mu je sapa zvijala v zraku. Zrla je in zrla, dokler se ji ni skrila za ovinkom temna bratova oseba. —

* * *

V Dubrovniku pa je bilo tisto jutro veselje. Fernando Gozze je dopolnil svoje štiriindvajseto leto in danes so ga sprejeli med častno ljudovladno starejšinstvo. Dasiravno je bilo slabo vreme, hiteli so vendar stari senatorji od vseh strani k vladni palači.

Pri portalu je stala rektorjeva straža v fantastični opravi in veselo med sabo klepetala. Tu so bili stari bradači in mlade, obrite, črnooke osebe. Ali vse je bilo zadovoljno pod temi

širokimi klobuki. Opirali so se na težke muškete ter dražili mimogredoče mlade meščanke.

Veseli krik je utihnil, ko je stopil med nje Antonio Gledjević, vestno zavil v plašč, da se je videlo le rumeno mu lice in pa čudno goreče oko pod pokrivalom.

«Ali je čestiti senat še tu?» je vprašal.

Pritrdilo se mu je. Tiho je sedel potem na kamenito klop v veži ter čakal, da bi slavni senat zapustil vseslavno svojo zbornico. Žolnirji pa so pričeli zopet kramljati.

Končno se je iz gornjih soban začulo govorjenje.

«Signori senatorji!»

In ko bi trenil, je potihnil šum po veži. Stari očetje so se spuščali varno po stopnicah ter obdajali mladega senatorja in mu stiskali roko. Fernando Gozze je bil ogrnjen s starodavno, rdečo starejšinsko opravo; črne kodre pa si je bil pokrtil z velikansko tedanjo allongeparuko. V priljuden smehljaj je imel ubrana lica in se priklanjal na vse strani.

Ko so stopili v vežo, je Antonio vrgel plašč raz sebe, planil proti mlademu senatorju, ko blisk urno potegnil rapir ter ga potisnil Gozzeju v trebuh.

«To ti pošilja moja sestra, Fernando!»

«Madonna santissima!» in Gozze je telebnil ječaje na zemljo.

Antonio pa je vrgel proč krvavo jeklo in mirno obstal sredi veže. Straža je padla po njem ter ga tirala še tisti trenutek v ječo.

Mladega senatorja pa so odnesli na dom, k staremu očetu. Le-ta si je pulil v bolečinah redke svoje lase in klel svoj čas in klel predrzne te pse, te nesramne Antonine.

Ničesar mu ni pomagalo!

Fernando Gozze je umrl še tisto noč!

VIII.

In ko ura nam odbije,
Črna zemlja nas pokrije,
Kdo bo še po nas povprašal:
Kdo se z nami bo ponašal?

Jenko.

Slabo brleča lučica je komaj na pol razsvetljevala temni prostor na okrog. Skozi malo okno v debelem zidu se je videl kos modrega neba in pa nekoliko zvezd na njem. Tiho je bilo tu notri. Čule so se samo vodene kaplje, glasno od stropa padajoče.

Pri revni mizi je sedel Antonio Gledjević.

S podprto glavo je zrl v listine pred sabo in bral. Bral je tiho, samo tu in tam je izgovoril polglasno besedo.

Ali hipoma mu je zaplamtelo oko, vstal je — pričel goreče brati, da so mu z navdušenostjo tekli glasovi iz grla.

V tihi noči je bilo in nihče ni čul prekrasnih pesmi, nihče jih ni motil z nesvetim

grohotanjem. Ni bilo tistih kreatur, ki so danes take, jutri drugačne: pred carjem ližejo prah, v skrivnih zatišjih pa so prosti zidarji in stiskajo v žepu svoje pesti. Hvala Bogu, ni jih bilo, da bi bile z ukradeno satiro, s svojim razposajenim humorjem kalili ta veličastni trenutek! In kakor bi hotela poslušati nebesa, je pogledala luna skozi okno in obsejala nesrečnega pesnika. Dolgo je bral. In ko je prebral in odkladal list za listom, mu je bilo, ko da bi odkladal življenja kos za kosom. Pravijo, da podari stvarnica labodu, kadar mu ginejo moči, kadar mu zastaja kri v žilah, nebeške melodije, da se med tisočerimi sladkimi glasovi zgrudi v smrti: voda pa pojenja s svojim šumenjem, in njene hčerke, rože povodne, zibljejo od veselja bele kelihe. Antonio Gledjević je bil tak do smrti zadeti labod!

«Ničesar mi niste dali», je dejal grenko, «prav ničesa, nego strupa polno kupo! In to sem moral do čistega izprazniti!»

In žalostno je uredil svoje pesmi.

«Če se pogrezne kamenita gora, zatre tudi najtrdnjega junaka. In mene je zatrla!»

Čudno se mu je zasvetilo v očéh.

«Naj ne ostane spomina po meni!»

In jemal je list za listom ter ga bližal k luči, da ga je gladni plamen v hipu pogoltnil

In padel je list za listom, da ni ostalo drugega kot kup črnega pepela. S solzami ga je pograbil skupaj, naslonil se čezenj in tako ostal.

Lučica je brlela in brlela, začela počasi pojemati in končno ugasnila. Tihota je vladala. Samo vodene kaplje so padale od stropa!

Zunaj pa se je prebudilo mlado jutro za gorami ter se dvigalo z rožnatim svojim obrazom izza gorá.

Ali še vedno je slonel pesnik ob mizi.

Tistega jutra pa se je bil iz Štambula povrnil mladi Palmota. Hitel je v ječo k svojemu prijatelju. Ko pa je stopil k slonečemu ter mu lahko privzdignil glavo, je takoj zopet plaho odskočil.

Antonio Gledjević je bil — mrtev. Nad žgalnikom svetih pesmi mu je bilo počilo srce. —

* * *

Čez leto dni so v samostanu svete Uršule sprejeli mlado novico. Bila je bleda kot vosek, in oko je pričalo, da več dolgo živela ne bode.

Bila je Teodora Bazilija Gledjevićeva!

Bolna ljubezen.

Noveleta v pismih.

V maju. — — —

Ali je ta svet čuden, dragi prijatelj, — kaj pravim čuden — hudoben, prav zelo hudoben! Z najsladkejšim smehljajem nam vliva strup v srce, z rožami nam podaja gade, skrite v njih, in ko dela ponižne poklone, išče z ostrim očesom, kje bi bila naša najnevarnejša stran, da bi potisnil v njo bodalo — prav do ročaja.

Vse se je zarotilo, vse, vse! Danes sem bil na univerzi, poln radosti. Sedaj poslušam anatomijo — ker mi dé tako dobro, šteti žilo za žilico, kost za kostjo, na katere se opira našega življenja moč. Kar me dobijo ti volcje, ti moji tovariši v roke! Stikajo glave, se milosrčno smejejo in nekako tako svarilno zevajo po mojem obrazu — o — oj! —

«Ti, Radoslav», je govoril eden, «ali se ne čutiš slabotnega? Tako si bled!» —

«Tako rumeno bled, tako čudno modrobledoben!» je šlo desetero glasov; kakor gosi,

če vržeš médnje pest turščice. In ti ljudje, kakove modrosti, hočejo vse vedeti! Grom! pobegnil sem proč. To so hinavci, to je vse le šala, da me dražijo. Prav klavrno sem torej stopal proti domu.

«Gospod Radoslav! Vi ste bolni!» Povzdignil sem obraz. Bil je profesor B., s katerim sem znan.

«Preveč delate, preveč! Zdravo in zdravo!» Odšel je muzaje, jaz pa sem skoraj škripal s zobmi (saj veš, kako sem trdne postavel!). Ali še ni bilo vse. Pridem domov v svoje četrto nadstropje, komaj odprem vrata, že mi je na tilniku stara brezzobna gospodinja.

«Za božjo voljo, gospod Radoslav! Ali ste že govorili s kakovim doktorjem?»

Prijatelj, tu mi je vzkipela kri, po slovensko sem se rotil in klel. Dobra starka je pobegnila, če tudi ni umela groma, kateri je bobnel iz mojih ust.

Bogu se usmili!

In res je. Stanovanje mi prihaja skoraj previsoko: malo se usopem, kadar pridem do vrhnje stopnice. In časih čutim, kako da mi gre od srca čez prsi prav tenka bolečina. Ali kaj, pomisli si pa tudi, osem stopnic! Kdo jim da pravico zavoljo tega me vedno dregati in bosti? Toliko se ve povedati o bolezni, o smrti, če sem le jaz pričujoč. Ti hudobneži!

Dragi prijatelj! Povedati ti moram, da bi grozno nerad umrl v tem daljnem pustem mestu,

kjer me nihče ne pozna, malokdo ve, da živim: Kdo bi se spomnil mene, kdo bi mi jokal solzo na gomilo? —

Kako vse drugače je pri vas doma! Pač še nisi pozabil, kje sva se pogodila, odpočiti enkrat od težavnega življenja? — Ondi v kotu med kapelico in razdrtim zidom, kjer raste grm divjih rož, kateri se vsako pomlad obeli s cvetjem. (Poglej, če ni morda slabi leseni križ na materinem grobu že segnil. Zima je bila, in pod snegom les trohni. Postavi novega!) Tam bi bilo skoraj prijetno ležati sredi domače svoje vasi, pod zelenim holmom, kjer mi stoji očetova hiša (ali so ji že napravili novo streho, kakor si mi pisal, da jo hočejo?) pod modrim nebom, kamor zahajajo v nedeljo popoldne pobožne vaščanke. In obstajale bi pred mojo gomilo in dejale: Tu je pokopan K . . . , kateri se je na Dunaju za dohtarja učil. Bil je dober človek, čeravno ni hotel postati gospod. Hodil je še celo vsak praznik k maši! —

Res je, prijatelj! Vsako nedeljo, ko je še mati živela, nisem mogel drugače, moral sem vzeti s seboj debeli molek ter moliti po teh črnih jagodah očenaš za očenašem. Ali kaj se če, ona je umrla ter šla za očetom. Jaz pa sem sedaj tu ubog «academicus» ter si služim v potu svojega obraza suhega kruha.

Kako živite doma? Koliko ste žita posejali pomladi? Ali so pri nas zdravi? Brat se je

menda oženil, in sestra je menda tudi stopila v zakon. Le mene se nihče ne zave! Naj bode!

Ali vendar ne bi rad umrl. Tu je pomlad. Zunaj sije sonce in na sosedovem dimniku, meni ravno nasproti, čvrčita dve lastovki ter delata pridno novo gnezdece. Bog naj blagoslovi male živalce s plodnostjo in srečo!

Radoslav.

Naj ti ob enem povem, da sem dobil nekaj ur pri kupcu Z. Na borzi ima menda mnogo veljave. Kaj mu pomaga, več ima skrbi nego jaz.

* * *

V juniju. — — —

Pač te vidim, dobra duša, kako da se ti nabira v gube visoko čelo in kako da se z usmiljenjem smehljaš na mene nespametnega fantasta.

Ali ne pomaga ti zdihovanje, zastonj se srdiš. Pa poslušaj, kako je bilo.

Lep večer je bil, niti sapica ni vela, in ko sem se ozrl čez okno visoko pod streho, mi je migljalo tisočero lučic v nižini nasproti. Nekakov tenak mrak je bil legel na poslopja, iz tovarniških dimnikov se je kadilo in stroji so delali v polnem delovanju nemir. Po ulicah pa se je gnetlo veselih izprehajavcev. Kdo bi strpel tu gori? Pobegnil sem iz sobice in kmalu bil sredi mesta ter stopal v prijetnih sanjarijah po tlaku. Saj

me poznaš, da mi je tak izprehod najljubši na svetu, ko izpusti človek z radostjo svoje misli iz vsakdanjih okovov.

Tako sem dospel v bogate ulice. V prekrasnih prodajalnicah se je bliščalo zlato, svila in drago kamenje. Razpostavljeno pa je bilo v okusni umetnosti nebrojno plamen, da se je videlo še vse lepše, kot pa je bilo: svet goljufa, če le more. Obstal sem pred prodajavcem podob. Zlati okviri, žareče barve, vse je bilo tu. Na strani, skoraj v temi, je visela mala podobica, mlada ženska.

Ali kaka je bila ta glavica? Prijatelj, ali si zrl kdaj, ko je dan umiral za gorami, na lesketajoče se vrhove? Nebo je bilo rumeno kot zlato, mali oblaki so plavali semtertjã in že se je prikazal med njimi mesečni blede srp. Po zemlji pa sta korakala smrt in spanec, vse je légaló k miru, k počitku. Ali si stal kdaj in zrl tako iz višine v planjavo? Bilo je tiho in tebi se je zdelo, kakor da bi bilo človeštvo pomrlo, posedlo grobove in te samega pustilo tu na mrtvi zemlji. Kako burno je zrastle tedaj v srcu želja, čudna, sladka želja! Zaprl si oko, da bi ne videl nebeškega zlata, iz duše pa so ti kipeli ideali, se utelesili: bele, gorke roke so se ti pokladale krog vratu, na prsih pa se ti je skrivala od zarje rdeča glavica, igral si se z njenimi dolgimi lasmi ter iskal globine njenih modrih oči. Ko pa si zopet povzdignil trepal-

nico — bila je črna, tiha noč. Ali v duši ostane spomin in tak spomin se mi je zbudil, ko sem stal tu pred malo podobo. Pogreznil sem se v to dvojce kristalnih oči, ta rdeča ustca in rožnata lica. Naenkrat se je oživel divni obrazek, obrvi in trepalnice so se gibale, solzno oko je zrlo vabilno in pod belim hermelinom so se dvigale prsi — pa bila je le podoba, le na belem papirju!

«Ema» je bilo spodaj tiskano. Ema!

Kri mi je kipela k srcu, pozabil sem na vse; skoraj bi bil padel na kolena, da je ustvaril večni duh kaj tako milobnega. Bilo je obličje, pri katerem bi človek le molil, da ne bi prišla na nje slana grenkega življenja.

Ali bila je le podoba na belem papirju. Tu se bodeš jezil, ali pa se smejal. Zaljubljen! V podobo zaljubljen?! Ne vem, če živi; ne vem, če je kje na svetu — ali le-ta obraz se mi je vlil v srce. Prijatelj, smej se, grohotaj se, dobra duša! To je človek, to je človek!

Še nisem pri koncu. Ostal sem celo uro. Prišel je sluga.

«Sedaj se bode zaprlo, gospod!»

Odskočil sem, zaprlo se je in z žalostjo sem odšel. Mea culpa! mea culpa!

Radoslav.

Danes zjutraj, ko sem se zbudil, sem še tole pripisal. Po noči se mi je sanjalo, da sem ležal v grobu, nad sabo sem čul peti «miserere»

in na krsto padati prstene kepe. Prah si bil in v prah se povrneš!

To je dobro znamenje, če se o smrti sanja! Potem živimo šele prav dolgo, ne li? To je dobro!

* * *

V juliju. — — —

Kako da živim in kaj da dela Ema?

Ema? Kdaj že nisem bil ondi. Morda jo je kupec že tudi prodal in če ne, kaj mi pomaga. Saj imam original, original, gotovo! Tu bi moralo priti nekoliko strastnih, radostnih, kipečih vzklikov. Ali ne bode jih.

Okoval sem si srce, kakor severni pol, v večni led in vendar sem se bal, da se ne raztaja.

Lep trenutek je bil.

Stopal sem navzdol po širocih, mramornih stopnicah. Saj veš, kako je človek radosten, če pride večer. Delo je dokončano in dan si zopet sam sebi.

S takovimi občutki sem korakal navzdol: občudoval slike po stenah in steklene lustre, od katerih se je razširjala mračna svetloba. V lopo pod mano je pridrdral voz, zašumela je svila in dve dami sta mi prišli nasproti. Bojazljivost mi je preletela ude (že od nekdanj sem se ogibal rad ženskih družeb!), stisnil sem se k zidu ter naredil neokreten poklon: «Poljubujem Vam roko, milostiva gospa!»

Debela gospa se je uljudno smejala in šla mimo. Za njo pa je stopala — Ema. Kakor da bi jo bil vzela iz okvira: z malo glavico, dvema debelima kitama in pa te oči, te oči!

Obstal sem od začudenja, držal pokrivalo v roki in zrl za njima. Čul sem še, kako ji je pravila mati, da je to bratov učitelj. Pogledala je še enkrat nazaj, potem pa dejala francosko: «Kako je čudno bled ta človek!»

Hči mojega milijonarja je, katera se je ravno sedaj povrnila iz francoskega samostana.

Povedati ti moram tudi, da ni Ema, ampak Avrelija.

Zdaj vse veš. Zdaj veš, da, komur je sreče dar bila klofuta, da tak se upira brez uspeha izvleči življenje iz penečih valov.

Nimam doma, kamor bi se povrnil s smrtjo v srcu; nimam človeka na daljnji zemlji, kateri bi se menil za moje bolesti — in zdaj pridejo mi še milijoni navzkriž — v ljubezni! Smejal bi se — pa se ne morem. Dobri časi so zame prešli!

Bili so pač tedaj, ko sva letala brez prave zavesti okrog naših hiš ter zvečer sedala na klop pred našo vežo in čakala, da se je iz zelene pšenice na rebri oglasila prepelica ter pričela: pet pedi! pet pedi!

Ali se kdaj spominjate mene?

Radoslav.

Lastovke na nasprotnem dimniku imajo veselje. Gnezdo je polno mladičev in stara se trudita v enomer, da jim prinašata piče.

* * *

V oktobru. — — —

Torej ostaneš zopet čez zimo doma, v naročju Slovenskega. Škoda! Koliko naklepov sem si bil sezidal, koliko krasnih idej sem imel — zdaj, brez tebe, se je vse raztopilo. A vendar ti ne štejem v zlo. Dobro vem, koliko prijetnejša je očetova uborna koč, domače revno ognjišče, kakor pa to pusto širokostno mesto.

Knjige, za katere me prosiš, ti kmalu pošljem. Jesen je tu, zima že pred vrati. Moje lastovke so odletele ter prazno pustile gnezdece. Narava lega k spanju. Nikar pa ne misli, da, kakor je mati zemlja trudna ter vidi žalostno odpadati svoj kras, da tudi jaz točim solze. Oj nikar! moje telo je v pomladi moči in zdravja.

Ljubezen do dela se mi je polastila duha, kateri kot sivi sokol dviga krepke svoje peruti.

Utopil sem se v nekdanjost ter sledim po stezah preteklosti za dobrim in pravim. «Vse jezike sveta» bi rad govoril, da bi mi tekel studenec večne olike. Gotovo bi se smejal, če bi me videl vestno in boječe slikati stare arabske črke ter prebirati kakih desetero slovníc.

Vse, vse, prav vse moram znati!

In mudi se, zakaj naše življenje trpi sedemdeset do osemdeset let — in če je bilo prijetno, pravi psalmist, tedaj je bilo polno dela in znoja.

Polno dela in znoja!

Pa še huje se bodeš smejal — ali skoraj se ti ne upam povedati. Jaz, neotesani Gorenjec, neokreten in težaven, sem bil zašel (mi li verjameš?) malo med poete!

Potolaži se — ostalo je le pri nedolžni poskušnji in ni imelo žalostnega nasledka.

Milijonar Z. je praznoval pri polnih zabojih rojstni dan in na voljo svojemu učencu, njegovemu sinu, sem poklical nebeško muzo, da je poslavila ta veličastni trenutek. Kakor rečeno, ostalo je brez tožnih nasledkov — samo da sem se nekoliko bolj prikupil bogatašu.

Kmalu zopet.

Radoslav.

* * *

V novembru. — — —

Danes so Vsi svetniki.

Bil sem na sv. Marka pokopališču. Čudno vreme imamo letos. Jesen že skoraj umira in vendar ne kaže narava zimske slabosti. Povsod je še življenje. Listje je komaj odpadlo. Tu pred pokopališčnimi vrati se prodajajo vsakovrstne cvetlice. Videl sem tudi vijolice, prekrasne hčerke mehke pomladi. In vendar že gleda izza gorá krog in krog siva glava morilne zime!

Dasi tudi se vse gnete ljudi, je vendar tihota. Vsakdo se umiri, ko dospe do njive mrtvaških glav. Predrl sem se skozi vrata in po širokih potih korakal semtertjã. Kako so se danes okrasili ti grobovi, cele kupe vencev je nastlanih po gomilah in le malokateri grob je zapuščen.

«Nikdar ga ne pozabimo!» to je vsekano v stotero kamnov — in vendar hitijo znanci in prijatelji lahkodušno mimo.

«Nikdar ga ne pozabimo!»

Kaj so taki grobovi? Kaj so taki grobovi?

Prijatelj! Grenko se mi je v duši zbudila tuga: ali niso te gomile enake rodovom človeškim? Pod venci, pod cvetjem je prah in pepel, kosti in črvad. To so narodi, v jedru so gnili, v mozgu izsesani; a vendar se šopirijo, vendar se venčajo ter pravijo: tu smo, srečni, olikani, zdravi. Pa poglej natančneje, — tudi pod venci najdeš smrdljivo golazen, poglej natančneje — in zdela se ti bode vsa ta zemlja le ovenčan grob, ki se suče v večnih prostorih!

Tako sem mislil. Prišel sem naposled v kraj, kamor je zahajalo malo ljudstva — in tudi tu je ležal skoraj na vsaki gomili venec, če tudi uboren. Ne! Sredi je sameval spominek brez cvetja, s travo obrasten. Dež in sneg sta izplaknila napis. Pristopil sem bliže, se sklonil in skušal razbrati stare črke.

Kopitar?!

Padel sem na zemljo, objel stari spomin,
ga poljubil in solze so se mi vlile iz oči.

Edina zapuščena gomila!

Kdo spominja se nekdanjih
V revni zemlji pokopanih?
Tiho borni vnuk koraka
Čez grob bornega očaka.

V srcu pa so mi puhtele gorke želje, da
bi usoda ne zavrгла malega naroda — slabot-
nega ali blagega. Vstal sem.

Proti jugu pa je plamtela za gorami večerna
zarja in dejal sem v radosti: «Ondi v zlatu je
slovenska domovina!»

Polagoma se je izgubljala množica z grobov.
Tudi jaz sem se odmenil proti domu. Že sem
prekoračil vrata, kar pridrdra prédnje bogat
voz. Vlekla sta ga tolsta belca, srdito mahala z
dolgimi repi, bila ob tla ter dajala kočijažu dosti
opraviti. Skozi steklo sem spoznal zadovoljno
obličje svojega gospodarja. Ročno sem pristopil
ter odprl mala vozna vrata. Smejaje mi je podal
dobri gospod svojo roko.

«Aha, naš poet! Dober dan, gospod Rado-
slav!» Potem pa je pomagal ženi in hčeri
na dan.

«Vi hočete tudi ogledati grobove», je dejala
gospa, «kako lepo! Lahko nas spremitel!»

Prijela se je pazduhe svojega moža in
meni nesrečnemu ni ostalo družega, kot se

bližati drobni Avreliji. Kakov da sem bil, bodeš vprašal. Sam ne vem. Mraz mi je preletel ude, ko sem se ozrl boječe na svojo spremljevalko, katera je lahko položila malo ročico krog mojega komolca. Dozdevalo se mi je, kakor da bi ji igral smeh krog rdečih ustnic in to gotovo zavoljo moje boječnosti. Ali hotel sem ji pokazati, da ne nosim brez uspeha dolzih, prav filozofičnih las! Že, že sem mislil na prav učen ogovor, premetaval sem Cicerona, Platona, Sofokleja, če bi se dobila kje blagosna drobtina, da bi jo vrgel na plodno zemljo. — Tu je pričela gospodična sama tako priprosto govoriti o cvetličnih gomilah ter se srebrno vmes smejala.

Bolj hladna sapa je vela čez grobove ter ji ordečila ličece in nosek. Kako je bila ta stvarca krasna! Ko bi trenil, sem se zibal sredi lahotnega pogovora.

Šli smo mimo čete molivcev. Sredi nje je stala suhotna oseba ter kričala glasno očenaš za očenašem, zvijala dolgi obraz in zrla na vse strani, kje da bi prišla kaka pobožna duša, katera bi hotela položiti mal dar na oltar molitve. V rokah pa je držala knjigo in če tudi v sredi očenaša, je prestala ter zapisala vanjo ime, za katero ji je kdo plačal molitev.

«Kako negnusno!» je dejala Avrelija.

«To je človeštvo!» sem odgovoril, «vse dene pod kladivo, vse prodaja za denar!»

Obiskali smo rodovinsko pokopališče, in ko smo se vračali, smo šli mimo Kopitarjeve zapuščene gomile.

Obstal sem pri nji.

«Podoba moje domovine!» sem dejal tožno.

«Ali ne, gospica, grešil sem, moja domovina ni podobna takemu grobu, kateri ima v svoji sredi gnilobo! Ne! ne!» —

Hotela je vedeti, kje je ta moja domovina.

In žarovitim ognjem sem ji pravil o slovenskih zemljah, o njih pisanih livadah, o njih ubornih kočah in o njih rjavih gorah. Pravil sem ji z veseljem o svoji revni rojstni vasi, katera je krog in krog obdana s cvetočimi, puhtečimi gozdi veličastnih kostanjev.

Vnelo se ji je v malem srcu, zreti vso to krasoto in z mano je hitela tja za ognjene gore, kjer je jemal dan od noči slovó ter jo poljubil še edenkrat, da je boginja kot sramežljiva devica zardela in da so zardele tudi gore, ki so videle to burno ljubezen.

«Vi pač ljubite svojo domovino?» je vprašala.

«Zakaj bi je ne ljubil», sem rekel goreče, «malo mi je sicer dala do sedaj, in ne vem, če mi v prihodnje da toliko prsti, da bi se v nji odpočil za večnost. Ali v njeni sredi me je obvejal v prvo duh človeštva, v njenem trpečem rodu se mi je vnela želja po delu, v njenih grobovih želja po ljubezni, v grobovih, kateri

mi krijejo edino srce, ki me je kdaj rado imelo: kipeče materino srce!»

«Kako ste srečni, da jo smete ljubiti! Ali nam slabemu spolu ne dopušča se to, nam se odrekava vse. Kuhinja naj je naša domovina in šivanka naša filozofija!»

Tu se mi je odkrila temota! Ta mala osebnica, zavita vestno v hermelin, z modro tenčico čez obraz — je bila emancipirana učenka kakove Sand. Saj je prišla iz francoskega odgojišča. Ali pri meni, prijatelj, saj veš, kako da mislim o ti reči, pri meni je prišla ubožica na pesek.

«Prav imate», sem odgovoril zamolklo, «prav imate, prečastita gospica, devetnajsto stoletje dela krivico ženskemu spolu, če mu ne privoli ljubezni domovinske; prav imate, prav imate! Domovinska ljubezen — brez nje se mora zgruditi svet v nič, v večno temo, iz katere se je ustvaril. Moje prepričanje je, da mora že materina rahla roka vsaditi to nežno seme v mlado srce, ga oblivati in vzrejati. Ali to se ne godi; zatorej imamo toliko nesrečnih duš, katere begajo po svetu, brez miru okrog, ker nimajo materinega ognjišča, na katero bi položile trudno, bolno glavo!»

«Res je, naše je prvo seme domovinske ljubezni, a zakaj tudi ne prvo modroslovja, učenosti in ved?»

«Ne tako urno, prosim, ne tako urno! Dozdaj je skrbela materina odgoja za prva zrna

vere in npravnosti in to je trpelo cela stoletja, odslej pa naj pride k njim tudi ljubezen domovinska in tudi to naj trpi stoletja!»

Kako je žalostno pobesila glavico, potresla kostanjeve lase in vprašala skoraj malo srdito: «Stoletja? In kje je potem napredek?»

Ali tu smo bili pri izhodu. Voz je čakal. Vabili so me, da bi šel danes ž njimi v kako suhotno družbo. Odrekel sem z izmišljenim izgovorom. Pomagal sem stari gospé v voz in — gorenjska duša! kakor duh galantnosti je zavajal čez me — sklonil sem se ter ji poljubil roko. Tudi Avrelijo sem privzdignil v voz. Kako je bilo lahotno to telesce, kako lahotno! Poslovala sva se z gospodom, potem pa so se odpeljali.

Zrl sem za vozom, dokler mi ni izginil izpred oči. Odšel sem na polje in legel ondi na mrzla tla. Od daleč se je čula godba, menda iz kake gostilne. Glava me je bolela. Kaj mi je bilo, prijatelj? Skoraj z grozo sem se spomnil, da mi je na polju večne smrti ljubezen v srcu razcvetela, razkipela. Oh, to bode bolna ljubezen, bolna ljubezen!

Moral jo bodem izruvat, kakor strupeno belladono iz vrtné gredice; zakaj dobrega sadu ne more imeti! Imej milost in kmalu mi piši!

Radoslav.

* * *

V decembru. — — —

Sneg je pobelil strehe in ostra burja brije od severja. Po zemlji pa je hodilo božje dete ter obiskavalo nas trpine. V hiši bogataševi je bilo ter sejalo v srca dobrosrčnost in milobo, stopilo tudi v umazano izbo bolnega delavca, mu razgladilo skrbeče proge na potnem čelu, vtilo mu v srce tolažbe in miru. Ali to je bilo ponoči, mi ga nismo videli; samo zjutraj, ko smo se prebudili ob bučanju zvonov — nam je bila duša pokrepčana in dejali smo radostni: mali Jezus je bil pri nas! — Mir ljudem na zemlji!

Božič je. Tudi v moji visoki izbi je napočil ter mi prinesel ljub dar.

Ko sem se prebudil, je prišlo tvoje pismo in pa mala knjižica. «Pesmi, zložil Boris Mirán». V zlatu vezane. Hvala ti, draga duša! Še isti trenutek sem se vtopil v nje. Na zemlji pa je bil Božič in veselo so peli zvonovi. Kako da mi je bilo?

Spominjaj se naših gora! Kolikokrat sva lazila v sladkem miru po teh gozdovih, motila tu prebivajoče pevke, da so se boječe ozirale po predrznih tujcih. Ali tu v najtemnejši senci je šumljal izpod skale vir, med zeleno travo hitel navzdol ter vabil žejne k sebi. (Veš tudi, kako sva po gorjansko padla na zemljo ter pila kot ljuba živina prijetno hladilo.)

Tako mi je bilo; žejen sem bil. Blodil sem že dalj časa po gozdu slovenske modrice ter

iskal brez uspeha krepčajočega vira. Tu pa mi je pritekel v pogorski čvrstosti!

Pripoveduje pa se, da v pogorjih lazijo kače ter iščejo studencev, v katerih si kopljejo vitka luskinjasta telesa, odlagajo strup v njih valčke, kateri ostane kot zelenoleskeči madež na čisti vodi. Truden popotnik pa pije bolezen in smrt.

«Kaj mi mar je domovina,
Kaj mi slava mar in čast?
Ti si moja — domovina
Ti si moja sladka last!» —

Dekle, ti si moja domovina!

Prijatelj! prijatelj! Ali ni to zeleni madež, gadji strup, kateri plava na čvrsti vršini?

Saj vem, da delam krivico domoljubnemu geniju Borisa Mirana! Ali za danes mi je vzela ta pesemca božično veselje, radost.

Naj bi pesniki, ta srčna kri naroda, ti blagoslovljeni njegovi proroki, pazili, da se jim ne osenči domovinska ljubezen!

Nimam pevske žile, ali ko bi jo imel, posvetil bi jo domovini: naj je v revščini, naj je v zaslepelosti, v temoti, ljubil bi jo vestno ter nje slavo, če tudi prihodnjo, razglašal od gorkega juga do sivega Triglava!

Pesniki morajo biti svetli kot dijamant, če ne, se narod pohujša, in sejali bi zmajeve zobé, ki poženo kmalu v srdita stebela.

Radoslav.

* * *

Splošno živim zadovoljno. Pri Z. sem se udomačil. Bil sem že tudi na večernih veselicah ondi. Ali zgodila se mi je nezgoda! Menim, da sem v dobrem mnenju hišne gospe precej nizko padel, ko se je oni dan skazalo, da ne znam plesati. A ni škoda?

S svojim učencem imam težave. Kadar je gospodinja kje v mestu, pride k uri tudi — Avrelija! Bratu pa je ta tako že malo po godu — si lahko misliš, koliko da se tedaj naučimo. Milo zrem po latinski slovnici ali po geografiji — ali toliko imata povedati, toliko povprašati. Človek nima trdega srca in — ura mine!

* * *

V prosincu. — — —

Mráz je vendar nastal, strehe so pobeljene in pod nogami ti škriplje. Sedaj se zopet častita peč in ogenj. Le žalibog, da ju toliko ljudi nima!

Ali če je zunaj zima, ima pa tak bogatin pomlad v svoji palači, mislil sem, ko sem stopal po tebi že znanih stopnicah navzdol. Na levi in na desni so stale posode s cvetjem, in prijeten duh se je širil iz njih. Denar je mogočen faktor, sila mogočen!

Čez lopo je pihala sapa ter menda ugasnila luč pri stropu. Mračno je bilo v nji. V vznožju stopnic se je stiskala k steni zahaljena ženska, bela tenčica ji je pokrivala lice. Hotel sem mimo.

«Gospod Radoslav!» je dejal tresoč glas. Dasiravno je govorila zamolklo, sem poznal ta glas in začuden postal.

«Kaj je Vaša želja, gospica Avrelija?»

Ali ni mi odgovorila, le hitela je pred mano iz veže na prostorno dvorišče. Bilo je štirioglato in v njegovi sredi je bil vodomet, katerega curek pa ni tekel. Voda v kotlu je bila zamrznila, da se je videla kakor srebro. Tu sem je hitela ter sedla na nizki zid, ki je obdajal dvoriščno jezerce.

Luna je sijala, ali le na visoko streho so padali njeni žarki, da so se sneženi kristali čarobno blesketali. Nikjer ni bilo videti človeka.

Strmeč sem stal pred molčečim dekletom, ki je boječe skrivalo nekaj v svojem naročju. Zdelo se mi je, da se ji je treslo telo, ko je pričela govoriti.

«Gospod Radoslav, pravili ste mi o svoji domovini, o njenih hladnih gorah in cvetočih kostanjih.»

Zastalá ji je beseda, potem pa je zdihnila: «Hotela sem Vam nekaj povedati, leži mi na srcu, v duši!»

Zapazil sem prav dobro, kako se je stresla in zdelo se mi je, da ji je gorel pod tenčico obraz.

«In kaj je to bilo, gospica?»

«Kaj da je to bilo; kaj da je to bilo?»

Povzdignila je k meni veliko oko ter nadaljevala: «Da bi hotela bivati pod temi deh-

tečimi kostanji, spati v njih senci, da bi sapa stlala náme bele cvetove. To si želim in prašala bi Vas, ali bi ne hoteli z mano?» . . .

«Ali bi ne hoteli z mano?» je pridejala tako tiho, da sem komaj razumel te besede.

Razprostrla je obleko in pred očmi se mi je zalesketalo. Imela je polno naročje dragocenega nakita, kateri se je čudno sivo lesketal.

Strah me je bilo tega bleska! Avrelija pa je počasi dejala črne rokavičice z belih rok ter pričela ž njimi s slastjo mešati po bogatem zakladu. Povzdignila je obraz k meni, skozi belo tenčico sem ji zrl globoko v dušo.

Bral sem v nji vso svojo nesrečno bodočnost, svoje prokletstvo; bral sem v nji svojo revščino, bral sem v nji malo besedi, o katerih se je sukalo moje življenje, kakor se suče zemlja krog svoje osi.

Malo besedi, malo besedi! — ali moja zgovovina!

«Prva me je rada imela, oj Bog ve, tako rada, kakor svojo srčno kri, s katero mi je dala življenje — ali morala je prezgodaj umreti; druga pa bi me bila tudi ljubila — ali ta me ni smela! Ta me ne sme!»

«Le-tá me ne sme!» v gorečih črkah so se pogreznile te besede v trpečo mi dušo, videl sem jih na visokem azuru, med zvezde vpletene, ko sem pomoči iskaje obrnil obraz proti njemu; zrl sem jih v najtemnejšem kotu dvo-

rišča plapolati v ognju, kakor Belzacar svoj
«mene, tekel, fares.»

Le-tá me ne sme!

Dekle pa je še zmeraj upiralo svoje oko
name. Ali nisem odgovoril, molčal sem. Kaj
sem ji tudi hotel povedati?

Trepetaje je vrgla tenko belino čez lasé,
da sem videl popolnoma žareči obraz.

«Vi nečete, Vi nečete?»

In okoli rdečih ustic se ji je ovil mehak
smehljaj, pa pri priči je izginil. Oko pa se ji
je napolnilo s srdom.

«Vi nečete? Tudi dobro!»

Urno je vstala, jemala iz naročja nakit za na-
kitom ter ga burno metala na led. Kako so se
koralde razletevale in kakor male iskre švigale po
svetli vršini! In ni jenjala poprej, da je izpraznila
svoj zaklad ter ga razbila. Kaj sem hotel početi?
Bila bi me tudi ljubila ali le-tá me ni smela!

Ali kmalu so jo zapustile moči; zgrudila
se je na prejšnji sedež, stiskala male svoje pesti,
se zvijala, kakor da bi iskala, nad čim bi izlila
svojo jezo, dokler ni pričela, kakor navada,
ihteti. Hotelo se ji je srce v solzah raztopiti.

Ko se je umirila, sem jo prijel za belo
roko ter jo peljal proti poslopju.

«To je bolna ljubezen, Avrelija, prav zelo
bolna ljubezen!» sem dejal ...

«In njeno zdravilo — očetovo ljubezni polno
ognjišče!» Ni se branila, še je ihtela in nič mi

ni dejala. Brez besede sva se ločila v vznožju stopnic.

«Njeno edino zdravilo očetova hiša!»

Pobesila se ji je bleda glavica na kipeče prsi, počasi je stopala kvišku med zelenimi oleandri ter si brisala z belim batistom zajokane oči. Ko mi je izginila izpred pogleda, sem zapustil tudi jaz bogato palačo ter odšel v svojo revščino, v svoje četrto nadstropje.

Nebo je bilo jasno, ali neusmiljen mraz je vejal čez ulice!

Radoslav.

* * *

V svečanu. — — —

Pomlad bode prišla, prijatelj, pomlad s svojim cvetočim licem — a jaz ne bodem vesel. Kako tudi po tako bolni ljubezni, katera se je bila tudi mojega srca polastila. Res je, zidal sem že zračne gradove, zibal sem se vsak večer v zlatih sanjah, predno mi je legel spanec na trudne obrvi. Vse sem se bil premislil, kako da jo hočem odgojiti, voditi, kako da bodeva živela z eno dušo. Ali zdaj sem izruval vsa ta zelišča iz srca, ki je tako prazno, tako pusto. In še ni oblačka na daljnem nebu, da bi mi naznanjal plodnega dežja.

Zopet sem pri svojih knjigah, pri arabskih črkah in slovnica! — — —

Tu sredi pisanja me je prerušil čuden poset. Z ropotanjem in hruščem je odprl nekdo vrata moje sobe in že med njimi kričal:

«Vaš sluga, gospod Radoslav!»

Strmeč sem odprl oči. Bila mi je čisto neznanca vojaška oseba. Bela lica, črne obrvi in brkice pod nosom so mu dajale lep pogled.

«Vi me ne poznate», je dejal smejuje ter odpasal sabljo in jo vrgel na posteljo, «pa saj kako tudi? Nekolikrat sem Vas videl pri Z-jevih zvečer in, če se ne motim, so me predstavili Vam tudi, a pozabili ste! Lahko umem, lahko!»

(Povedati ti moram, pa saj bodeš že sam slutil, da sem odpovedal ure pri Z.)

«Pogledite», je nadaljeval ter si lahko pripravil stol, «jaz sem ta i ta, nekako sorodnik Z-jevih, nekoliko vojak in zdaj tudi — ali poprej moram Vas pripraviti, najpoprej, kakor bi se reklo vojaško, pridem s topovi, da Vas omamim, potem šele z bodali!»

«Ne delajte si toliko skrbi», sem govoril, «rad Vam ustrežem, ako je v mojih močeh!»

«Vaš pokorni sluga, kaka radost! Pa pogledite mojo nemarnost! Prosim, zapalite si eno!»

«S tugo Vam izpovedam, gospod lajtnant, da ne pušim.»

«Ne pušite? Moj mili Bog, ali dandanes še žive takovi mladi ljudje? Pa brez zamere, gospod Radoslav, saj vidite, da sem vojak in takemu morate Vi civilisti že kaj odpustiti. Smo nekoliko nagli, nekoliko osorni (in tu si je pogladil s slastjo lepo počesane lasé, kakor bi

hotel reči, drugi morda, ali jaz ne), ali v srcu — prav poštenu, dobri ljudje!»

«Res je, res! Radostno Vam pritrdim!»

«Zatorej mi bode tudi dovoljeno malo zakuriti, ne li?»

In zapalil si je ter izpuščal goste oblake dima iz ust in skozi nosnice.

«Tako, sedaj sem še le pripravljen. Na delo torej!»

«Čisto Vaš sluga!»

«Hvala, hvala!» in ozrl se je po sobi, «pričnimo torej! Pa vendar, gospod Radoslav, prav iz srca rekoč, je pa vendar tale vaš učenjaški stan preklicano žalostno tužen! Kakor bi vrgli človeka tja v gališke garnizije!»

«Vsak stan ima svoje težave!»

«Prav, prav, še celo vojaški! Ali sedaj bodem pričel. Priporočeni ste mi od gospoda Z.»

Naredil sem poklon.

«Dobro priporočeni! Pogledite, jaz bi potreboval nekaj tacega, kar Vi meščanske krvi imenujete verze. Da, res, verzov bi potreboval in tu ste, kakor se mi je pravilo —»

«Tu sem jaz dober kovač, ali ne, gospod častnik?» sem govoril grenko.

«Moj Bog», je dejal hladnokrvno, «kdo hoče pa tudi vse znati?! Naše življenje je tako kratko, mladost hitro preteče. Vsak svoje: jaz sučem orožje (in pogladil si je brke), Vi pa sučete, ali

pardon! Vi delate verze! Ali pomagajmo si eden drugemu!»

«Moja pomoč Vam je gotova» — —

«Kako veselje! Torej je ta reč dognana! Dobro!»

In vstal je, si opasal orožje in že mi je hotel roko podati ter oditi, ko sem ga opomnil, da bi rad vedel, za kakovo priliko da potrebuje verzov, da bi se ravnal potem.

«Sveta Marija!» je vzkliknil strmeč, «kako sem pa danes pozabljiv!» Zopet je odpasal znamenje svoje veljave in na novo «zakuril».

«Kako da bi pričel? Pa saj sva med sabo, možaka kali, ne? Vidite torej! Prijela se me je želja, svojo sabljo združiti z deviškimi vencem. Ni dobro človeku samemu biti, tudi vojaku ne!»

«Imel sem tovarša, gospod Radoslav», je pričel, «oj nebesa, koliko šampanjca sva posrkala, kako so pokali zamaški! Ali nazadnje si je pa le čez dolgo časa — ta revež! — razbil čepinjo. In vidite, takov človek se mi smili!»

Potihnil je ter izpuščal okroglo, valčkaste dimčke v zrak, potem pa je prišel lahkodušno k morali: «Ni torej dobro človeku samemu biti!»

«Pa kaj bi dolgo časa okoli brodil», je rekel na kratko, «zaročiti se menim z gospodično Avrelijo. Poprej se je branila, ali zdaj se je trdnjava počasi podala. He! he!»

Kri mi je silila k srcu.

«Zelo sem radosten, da Vam morem srečo voščiti», sem izpregovoril zamolklo.

«Hvala, lepa hvala! Torej sva pri kraju!»

«Gotovo!»

«Tedaj čav! čav!»

Odpravil se je rožljaje. Tiho sem pristopil k oknu ter hladil vroče lice ob mrzlo steklo. Kaj sem pisal? Da, poruval sem to zelišče iz srca, čutim, da sem pisal laž — ostala je še redilna korenina, in sedaj je pognala zopet svoje mladike. Moja dušica! In takemu človeku bo prišla v roke, takemu človeku, kateri plava kot pena na površini življenja!

Kakor listje letimo iz naročja večne stvarnice in piš usode nas raznese po širni zemlji; tu pa obvisimo ali med bodečim trnjem ali v mehkem mahu, ali pa pademo na trdi kamen.

Jaz sem padel na kamen!

Radoslav.

* * *

V sušcu. — — —

Lepi dnevi so pri nas. Narava se oživlja pod sončnimi žarki in tudi moja visoka sobica je dobila pomladansko obleko. Obdan sem s cvetočimi rožami, in če le malo zaveje sapa, se razširi njih duh po malem prostoru. Tedaj pa zatvorim okna, spustim čez nje bele gardine, da nastane prijeten mrak, kakor v senčnatem gozdu, kjer le tu in tam pade posamezen žarek

na zeleni mah. To je moja pomlad, pri vas imate lepšo, je li da?

Dragi prijatelj! V tem polumraku je tudi bilo, da me je obsejal duh poezije. Da, tudi jaz sem pil iz vira na Parnasu, tudi name je padlo oko Apolonovo. Doživel sem trenutek, o katerem poje naš Prešeren, tako sladak in tako poln bolečine!

Pozabil sem srd na usodo. Iz srca mi je vrelo stotero želj, stotero blagoslovov. Bodi srečna, srečna kakor solza mladega jutra v prašnem, cvetličnem kelihu! Bodi ji življenje večna zarja miru, neskajeno kakor bistro oko pogorske srne! Naj jo obdajajo vonjave pomladne in naj ne pozna bodečega trnja!

Vse naj se tako zgodi, z radostjo pravim tisočkrat amen, če tudi jaz krvavim pod bodečim vencem. Vse, vse naj se dopolni, kar sem izlil tedaj v rime, tuje besede!

Kolikorkrat sem prebral to svoje delo, mi je hladilo rano, dajalo poguma.

Vse je dobro, dovršeno, gladko! Odložil sem pero. Gospod ženin naj pride.

Vstal sem — ali čez prsi mi je šla počasi od srca sem tenka bolečina, kri mi je zavrela v možganih, tema mi objela pogled in brez zavesti sem se zgrudil na stol, glava pa mi je padla čez beli papir, na kateri sem bil načrtal Avreliji in njeni zaroki namenjeno pesem.

Dolgo časa sem ostal brez zavesti. Ali piš je odprl slabo zatvorjeno okno, raznašal cvetja

duh po sobi ter me prebudil. Ob stropu je šumela pomladanska čebelica (kako je pač zašla tu sem?), jaz pa sem bil neizrečeno slaboten, s krvjo je bila oblita obleka in roke, s krvjo, srčno krvjo napojen tudi rokopis zaročne pesni.

S srčno krvjo!

Ali sedaj je dobro vse. Bolan sem bil, hudo bolan in morda sem še. Danes pa mi je morala gospodinja k postelji pristaviti mizico, da ti pišem, draga duša!

Pred nekoliko dnevi je prišel lajtnant. Bil je sila priljuden in ko sem ga poprosil, da si bode moral pač sam prepisati svoje verze, je sedel in pričel mirno pisati in — klepetati. Vse je hotel zvedeti; še več pa mi je povedal o «siperbnih» glediščih, primadonah, konjih in psih. Zatisnil sem oko; da bi ga ne čul, zamislil sem se tja v vaše kraje, k domačim pragom, v mlada leta, ko sva še ribarila in po gozdih gnezda iskala. Menil je, da spim; odšel je kolikor mogoče tiho. Na mizi pa je pustil — dva cekina, rumena, okrogla in tako vabilno se lesketajoča. Kako se mi je užgal srd v duši! Pograbil sem preklicano plačilo in skozi okno, da se je steklo na kosce razletelo, sem vrgel to zlato na ulice.

Rumenjake — pa za srčno kri! za — — —

Ali ne morem več, predragi!

Oj bolan sem, slaboten, hudo bolan! Pač bi se rad k vam povrnil — ondi bi morda ozdravel.

Radoslav.

Prijatelj T. Radoslavu.

V aprilu. — — —

Kaj da ne pišeš več?

Ali pusti pisavo, čemu tudi? Pridi sam! Doma te bodo sprejeli z radostjo. Vse je poravnano, vse pozabljeno! Malo izbico pod streho so ti pripravili, osnažili, ne veš kako prijetno. V kotu stoji še mali oltarček, saj veš, pred katerim sva tolikokrat poklekala tedaj, ko si še hotel postati svoji materi v veselje gospod.

Pridi, pridi!

Ti naši hribi so izgubili svoje sive brade, gozdovi zelené, travniki cvetó. Premetavala bo-
deva ti svojo medicino, jaz pa svoj «corpus juris», kadar se naveličava svojih otročarij. Povem ti, ribe so se zopet zaredile v vaškem potoku, in oni dan — ali mi verjameš? — je letel čez njive za oglom naše hiše — zajec. Misli si, koliko da jih mora biti.

Vesela duša! Na to radost že sedaj čistim naš stari domači pihalnik. Da zajci ne delajo več škode po zelju!

Pridi!

Pri vas je že družina; brat je dobil malo rdečelico hčerko. Mnogo jo pestujem in prav dobro se razumeva. Če bi greh ne bil, rekel bi skoraj, da ima mene rajša, kot svojo mlado mater! Pa saj boš videl sam! Le pridi in kmalu pridi!

T.

Ta list je prišel neodpečaten nazaj v pogorsko gorenjsko vas.

Zunaj na napisu pa je bilo rdeče začrtano:
Retour! Mortuus est!

* * *

In tako je bilo. Necega jutra so dobili Radoslava mrtvega v postelji. Čez noč se mu je bila vlila kri ter ga zadušila. Prijatelj T. je hitel na Dunaj in našel novo gomilo. Naselil se je v sobici umrlega. Na mizi pri ležišču je ležala v zlato vezana knjiga. Pesni Byronove! Tik njih pa je bil odprt Henrik Heine in podčrtane so bile tele vrstice:

Es flüstern und sprechen die Blumen
Und schauen mitleidig mich an:
Sei unserer Schwester nicht böse,
Du trauriger, blasser Mann!

Gospa Amalija.

Noveleta.

1.

Na grajskem vrtu sred vasi,
Prelepih rožic več cvete,
Najlepša izmed rož pa je
Ljudmila, z grada mlada hči.

Ivan Zupan.

To so mi stari zidovi, ti zidovi Gabrške graščine: z mahom obraščene skale, gotiška okna, in pa šele ti dolgočasni stolpiči na ogljih! Prav tam v zadnjem kotu doline čepi med gostim drevjem, brez leska in bleska, temnorjavo, melanholično, žalostno zidovje. Ali mir vlada tu in prečudna harmonija tihote obdaja kraj čez in čez ter topi srce v čase pretekle, starodavne.

Še mlad, še otrok sem bil, a že sem strastno ljubil to zidovje. Sam nisem vedel, zakaj lazim le zmeraj k stari graščini; sam nisem zapazil, kako sem prišel tja, pri priči sem bil pod stolpiči starega Gabrka.

Doma me je povpraševala skrbna mati vselej: «Kje si pa bil zopet?»

«Pri starem gradu, mati!»

Čudila se je ter me gledala tako skrbno in ljubeznivo, da mi je od veselja igralo srce.

«Kako, da zmeraj tjakaj zahajaš?»

«Stara graščina je tako lepa, tako krasna!»

In dobra ženica se je nasmejala in me bila vesela.

Kmalu me je usoda vrgla iz domače vasi; prišel sem med svet. Videl sem gradove in krasne palače, a spomnivši se starega Gabrka, mi je vselej šinila solza v oko. Še vedno sem ga ljubil, in ni preteklo leto dni, da bi se ne bil vozil po ozki dolini, v kateri je stanovala moja mati, v kateri je stala domača vas in ono pusto zidovje.

Tako sem bil tudi leta 187. na pomlad doma. Bil sem tedaj ravno vstopil v univerzo, še mlad in skoraj še otročje postave.

Drugo jutro me je že gnalo h graščini. Bil je še vedno isti stari Gabrk. Okolice še ista; samo potje so bili posuti z novim belim peskom in gredice osnažene. Radosten sem šetal okrog, na vsakem znanem mestu nekoliko časa postajal ter se prepuščal nekdanjim spominom.

Pogledal sem v visoka gotiška okna; krasne preproge sem videl v njih in nekdo je igral v sobi na klavir.

Kdo more to biti?

Ko sem prišel domov, sem povprašal radovedno: «Mati, zdaj nekdo stanuje v gradu, v gosposkih sobah?»

«Da, gospa Amalija.»

«Kdo pa je ta Amalija?»

«Gabrška posestnica.»

«Kdaj pa je prišla sem?»

«Pred letom dni se je pripeljala. Živela je nekoliko časa tiho, potem pa je pričela večkrat jezdariti po polju na majhnem belem konjičku.»

«Ali je mlada ali stara?»

«Mlada in lepa kot mleko in kri.» . . .

Odslej sem večkrat mislil na lepo Amalijo in, da odkritosrčno povem, pogosto sem zahajal k staremu zidovju. Ondi sem nabiral — bil sem prirodopisec — cvetje, katerega je bilo tam dosti in čudnega.

Nekega dne začujem iz daljine paket konjskih kopit.

«To mora biti Amalija!» sem dejal sam pri sebi, in kri mi je silila v srce.

Med drevjem je zabliskala modra obleka in po poti, meni ravno nasproti, je prijezdila mlada gospodična. Bila je še jako mlada, in morala je komaj nekaj let starejša biti od mene. Jezdila je dobro rejenega ponija in obleka ji je bila tako dolga, da se je skoraj zemlje dotikala. Na glavi je imela širok florentinski klobuk, izpod katerega so se sipali črni kodri na rame, v belih ročicah pa je spretno držala lične vajete.

Pozdravim jo. Nasmehnila se mi je ter priklonila glavico, potem pa se hipoma skrila za drevje.

Čudé se zrem za njo. Take si nisem mislil «gospé» Amalije . . .

V nedeljo sem jo zopet videl. Prijezdila je k cerkvi in med mašo je stari sluga vodil ponija za uzdo blizu božje hiše.

Potem je pretekel zopet teden. Večkrat sem zahajal k staremu Gabrku, ali nje nikdar nisem zapazil. Mnogokrat sem slišal igranje skozi visoka gotiška okna, ali nikdar ne konjskega kopita iz daljine.

Nabiral sem zopet cvetje v logu blizu grada. Bil je jasen, sončen dan, ali vendar je od severne strani pihala precej hladna sapa.

Tedaj pa sem začul zopet znani peket. Tudi danes mi je prijezdila nasproti. Sapa potegne in krasni florentinec pade v pesek, kodri pa ji zavihrajo v zraku.

V hipu sem blizu nje, poberem slamnik ter ga ji s poklonom podam.

Smejaje se mi ga vzame ter si ga pritisne na glavico rekoč: «Hvala Vam, dobri prijatelj!»

Jaz sem se zopet poklonil; pregovoriti nisem vedel kaj.

Še je šepnila: «Obiščite me jutri; drago mi bode!»

Potem pa je udarila s paličico konjička in v hipu odjezdila mi izpred oči.

2.

Tak je sladka, tak je mila,
Kot bi rože dihala.

Cegnar.

Drugo jutro sem šel v grad. Čudna groza me obide, ko stopim med visoka vrata. Na dvorišču je stal oskrbnik ter mi na vprašanje čemerno odgodrnjal, da je milostiva doma. Srčno stopim po stopnicah in po svetlem hodniku pridem do prvih duri. Bile so odprte. V sobani z gardinami prepreženi je sedela gospa Amalija. Nosila je belo obleko. Bila je prečudne krasote.

Hitro je vstala ter mi šla nasproti.

«Pričakovala sem Vas že», je dejala prijazno.

Sedla sva in nekaj časa govorila.

Potem pa je vstala, me vodila po visokih stanicah ter mi vse razkazovala.

Peljala me je tudi v grajsko kapelico. Ondi je tiho pokleknila v klop in molila. Strmé sem zrl na njo, ko je tako molila, in sodil iz nje vedenja, da ni srečna.

Gospa je vstala ter mi kazala umetne slike po stenah. Ko je nekoliko očedila oltar, sva se tiho vrnila v prvo sobo nazaj.

Ko se poslovim, je dejala: «Malo Vas spremim.»

In potisnila si je slamnik na kodre.

«Kako se zovete?» me je povprašala zopet.

«Leon, madama!»

Na dvorišču je stal oskrbnik ter gledal čemerno za nama. Menda ga je jezilo, da je šla madama z menoj. Spremila me je nekoliko, potem pa mi podala roko ter dejala sladko: «Z Bogom, Leon!»

Jaz sem se ji poklonil, gospa pa se je vrnila v grad.

Ker me ni vabila, je nisem več obiskal. Tudi sem se jel ogibati starega poslopja bolj nego poprej . . .

Pride zopet nedelja. Dan je bil vroč, in popoldan sem sedel v senci pod debelo hruško. Krog mene se je igrala in skakala edina sestrice. Bil sem vtopljen v misli. V cerkvi sem videl gospo Amalijo. Tudi ona me je zapačila, ker dvakrat se je name ozrla.

«Glej, glej!» zakriči otrok. Jaz pogledam proti onemu kraju, Amalija je jezdila na poniju. Bliskoma je bila pri nama. Ročno sem prihitel, ji pomogel s konja ter ga privezal k bližnjemu drevesu.

«Kako, da Vas več ni k meni, gospod Leon?» je vprašala, ko je sedla k meni v senco. Zagledala je deklico, ki se je bojzljivo skrivala za mano.

«Aj, Vaša sestrice», reče radostna, «nikar se me ne boj, srček!»

Vzela je otroka v naročje ter ga poljubila.

«Imate to edino sestro?»

«Edino, gospa!»

«Kako pa ji je ime?» je vprašala tiho.

«Eliza, gospa!»

«Pa skoraj sem pozabila, zakaj da sem prišla», reče potem: «jutri me morate obiskati, in tudi Eliza.»

Obljubil sem ji.

«Kaj ne, da prideš?» je govorila z otrokom, kateri se je ojačil in se ji približal. Amalija se je glasno zasmejala.

Kmalu se je poslovila, odvezal sem ji ponija, držal ga za uzdo ter ji pomogel v sedlo . . .

«Ali je Mati božja tudi tako lepa?» je povprašala sestra, ko je Amalija bila odjezdila.

Molčal sem in nisem ji nič odgovoril. —

Megla je pokrivala tu pa tam okolico, ko sem drugo jutro stopil čez domači prag in Elizo vodil za roko.

Prešla sva grajski vrtec in gredice. Čez gotiška okna je gledala gospa Amalija, od veselja vzkliknila in hitela nama nasproti.

«Madama, izpolnil sem Vam željo in pripeljal sestrico!»

«Dobro, gospod Leon, dobro!» in se je tako ljubeznivo nasmehljala ter me tako milo pogledala!

Peljala je otroka za roko v grad, v sobi ga vzela v naročje, ga pritiskala k sebi, in zdelo se mi je, da se ji je pri tem utrnila solza iz očesa in padla Elizi na rdeče ličece. Nastala je tihota v sobi.

«Pojdi, srček!» in peljala je Elizo h klavirju ter pričela strune prebirati. Dete je radostno poslušalo ter ploskalo z ročicami.

Ko sva odhajala, je dejala gospa: «Kmalu zopet pridita!»

Obljubil sem ji ter se poslovil.

3.

Zagorski zvonovi
Premilo pojó,
Nemara . . .
K pogrebu nesó.

Narodna.

Odslej sem bil navadno vsak dan v gradu. Tudi Eliza je šla časih z mano. Bili so srečni dnevi. Z gospo sva se pečala dosti o cvetlicah. Amalija je jezdarila, jaz pa sem hodil poleg ponija, trgjal časih tudi cvetje ter ga ji prinašal. Doma pa sva spravljalala velike herbarije. Časih pa je sedla h klavirju ter pričela igrati. In kadar je akord za akordom utihoval, užalilo se ji je vselej srce in globoko se je zamislila. V duši pa se mi je oživila tužna misel: ali morda žaluje nad svojim življenjem, da ga je izgrešila, ali so ji ga drugi ogrenili? Kdo ve?

Nekdaj, ko sva bila zopet na polju, mi reče: «Leon! Odslej jezdariva oba!»

«Kako to, gospa?»

«Kupila sem Vam ponija, in sedaj se morate učiti v sedlu sedeti!»

«Kako?»

«Učila Vas bodem jaz.»

«Vi, madama?» sem se začudil neverjetno.

«Da!» in lahna rdečica ji je šinila v lice. Udal sem se v njeno voljo.

Drugo jutro sem že sedel na nizkem konju.

«Trdno sedite, da ne padete!»

«Gotovo bodem, gospa!»

S pričetka je šlo dobro; ali ko je Amalija pognala v skok, nisem več videl, ne slišal, kaj se je zgodilo z menoj. Prav nepripravno sem pal s konja ter zatelebnil na tla.

Amalija se prestraši, urno skoči iz sedla in hiti k meni.

«Pa se vendar niste poškodovali, Leon?»

«Ne, madama, ali lahko bi se bil.»

«Ne obupajte, sčasoma se vendar le privadite!»

«Samo, če le kdaj še poskusim.»

Ali nič ni pomagal upor. Madama se je smejala in jaz sem moral zopet splezati v sedlo.

Počasi sva jezdila v grad, kar je delalo gospé silno težko in držala se je grozno pusto.

Potem sva jezdila vsako jutro, in kmalu sem sedel v sedlu kakor izurjen jezdec. Potem pa sva podila konje brez usmiljenja po polju. Da, to mi je postalo pravo veselje!

To veselje mi pretrga nenadejana žalost. Uboga Eliza umre za kratko boleznijo. Jok je gospodoval v naši hiši. Ležala je na odru, kot angelj ležala med cvetjem.

Ljudje so prihajali in odhajali ter milovali ubogo sirotko, ki je tako zgodaj morala umreti.

Prišla je tudi gospa. Molčé je stopila k odru, vzdignila mrtvo glavico, dolgo ji zrla v obraz in zadnjikrat poljubila mrzle ustnice.

Tihota je bila v sobi; ko pa je začela Amalija plakati, ni bilo suho nobeno oko.

Odšla je potem. V veži sem jo nemo pozdravil.

«Kdaj bodete pokopali ubožico?» je vprašala plakaje.

Povedal sem ji uro, potem pa je šla peš; danes ni jezdila.

«Vsaj ima vendar dobro srce, ta Amalija», mi je dejala mati.

Pri pogrebu je bila tudi Amalija in žalostno je bilo vsako srce, ko je prst zasula malo krsto.

Ubožica Eliza!

4.

V me ne vpiraj temnih oči,
Da se ljubezen nepremagljiva
V mojem srcu ne zbudi.

Fenko.

Zatem sta si oddihavala ponija pri jaslih. Z Amalijo sva hodila sedaj po grajskem logu ter obiskavala kraje, kamor sem še otrok rad zahajal. Izpod skale je izviral vrelec ter močil livado. Tu-sem sva najrajša zahajala.

Amalija je sedla v visoko travo, trgala cvetice ter jih metala v vodo in zrla za njimi, ko so jih odnašali valčki.

Povpraševala me je mnogo o moji mladosti. Pravil sem ji o čudni ljubezni do starega zidovja; milo se je smejala in mi rekla: «Kaj pa Vam tako ugaja v tej starini?»

«Madama, stara je res, ali veličastna!»

Amalija je molčala.

«Pa še sedaj tako ljubite to zidovje?» je vprašala čez nekaj časa.

«Še bolj, gospa!»

«Zakaj?»

Zagorelo mi je lice in nisem ji odgovoril. Tudi ona je pobesila oko, in ni me dalje izpraševala.

5.

Oh zdaj pa nikdar, nikdar več,
Veselje preč je preč.

Narodna.

Amalija, dasiravno izvrstna ženska, je imela tudi svoje slabosti. Bila je močno podvržena jezi in večkrat sva se prepirala, če sem po nerodnem razrušil kako vazo, ali če jo je razsrdil stari oskrbnik. Pa urno se je zopet pomirila in me desetkrat prosila, naj ji ne jemljem za zlo. Imela je dobro srce!

Neke dni pa je postala silno boječa in žalostna.

«Jaz bodem rano umrla, Leon», pravi nekdanj zvečer, «prav rano, srce mi to pravi!»

Zamolklo sva sedela in gledal sem krasno žensko, ko je tako milovala in pobešala glavico,

da so ji kodri padali čez čelo. Gospa se mi je smilila v svoji krasoti!

Urno je vstala ter hitela h klavirju in strunam dajala divje glasove, plašne arije.

«Dovolite, gospa, da se poslovim», ji rečem, ko je nehala igrati.

Žalostno me je pogledala in jeknila: «Saj res, saj res, kako sem pozabljiva!»

Bil sem že pri vratih, ko me pokliče nazaj.

«Leon!» vzklikne in mi migne z ročico.

«Kaj hočete, madama?» in urno pristopim.

Obrnila je v me svoje črne oči in videlo se je, da se bori s srcem.

«Leon!» rdečica ji šine v lice in glas ji zaostane.

Nemo sem zrl danes v tako čudno preobrnjeno Amalijo.

«Leon», pravi, «poljubite me — kakor sestro!»

Glasek se ji je tresel pri zadnjih besedah.

Vem le toliko, da sem jo v resnici poljubil v cvetoča lica in da je bila potem mirnejša in da me je pustila oditi.

Pri vratih sem se ozrl. Gledala je za menoj, nagnila glavo, potem se pa naslonila na klavir in ni se več obrnila po meni.

Prišel sem drugo jutro. Bila je vesela in moral sem jo spremiti na sprehod.

Sedaj je rada zahajala k vodi, ki je drla ne daleko od stare graščine v globoki strugi.

Danes jo je radostila le voda. Cvetje je prezirala popolnoma.

«Lepo, čisto in bistro vodo ljubim bolj kot vse», mi je dejala, ko sva stala ob bregu. Pobirala je bele kamenčke in jih metala v pe-neče valove.

«Pogledite, kako bel pesek je v strugi. Kako lepo bi bilo pač ležati na taki postelji v zeleni palači!»

«Gospa!» sem rekel nejevoljno.

«Da! da!» je dejala poluglasno in se naslonila na moje rame ter tužno gledala v vedno dalje hiteče valove.

«Uboga Eliza! Kje si sedaj!» je zdihnila in me prosila, naj se vrneva v grad.

Na dvorišču je vodil sluga najina ponija. Amalija že toliko časa ni sedela na svojem ljubčku.

Hitela je k njemu in mu gladila dolgo grivo.

«Veste, Leon, jutri bodeva jezdila, popolnoma sem že bila pozabila na to.»

Obljubil sem ji in potolažena je šla v grad.

Zvečer je bila zopet melanholična, in ko sem se ločil, me je prosila, naj drugi dan zarana pridem.

Drugo jutro je sonce žarno vzhajalo izza gorá.

Ko sem stopal čez grajski log, so stali gabrški hlapci krog velikanske smreke.

«Ali bode padla?» sem vprašal.

»Podrli jo bomo, podrli!»

In šel sem dalje.

Na dvorišču me je že pričakovala Amalija. Sedla sva na konje in počasi jezdarila iz gradu.

«Poženival!» pravi in spodbode konja.

Zaostal sem torej nekoliko za njo. Pridirjala sva v log in že je bila gospa mimo hlapcev, kateri so sekali smreko, ko se ta podere, da pade njeno deblo s strašnim hruščem na tla. Gospejin poni odskoči ter jo udere kot blisk proti bližnji vodi.

Amalija si ni mogla pomagati, bližala se je bolj in bolj globokemu bregu. Nevarnost je bila velika. Zdaj pridrvi do brega. Konj plane in izgine v globoki prepad.

Prijezdil sem do vode in z grozo zrl v peneče valove. Poni je preplaval in prišel na suho, ali Amalija je izginila v vodi!

Tedaj je reva res počivala v zeleni palači!
Nemila usoda!

Popoldan smo jo dobili iz reke. Bila je bela kot alabaster in njeno oko, tako polno čarobnosti, je bilo zaprto na večno.

Vse je pomilovalo ubogo Amalijo. Največ sem trpel pa jaz in šele sedaj čutil, kaj mi je bila.

Izročili smo jo črni zemlji. Neizmerna množica jo je spremljevala na zadnjem potu.

Tako je preminila gospa Amalija, kakor gine mladi cvet, ki ga odnese voda.

Če srca rana se zbudi,
Če v družbi mi ostati ni,
Bo ribica mi naznanila,
Kje ljubica se je vozila.

Pretekla so leta. Krasen spomenik krasi grob Amalijin. Njen pravi spomenik pa mi je v srcu. Hudobni jeziki so pripovedovali, kako je ušla svojemu možu, na katerega so jo prikovali zoper voljo njeni sorodniki. Svet jo je morda obsojal, ali mojemu srcu je bila ona samo ljubeča Amalija. V Gabrk so prišli tuji obrazi. Sedaj prihaja kak kisel gospodič, sedaj kaka še bolj kislá gospica.

Ali še vedno ljubim staro zidovje; kadar koli mi čas pripušča, hodim v domačo vas ter od onod obiskujem znane kraje, pri tem pa me spremljajo vedno misli na ubogo Amalijo. Če zapazim pred sabo cvetko, se urno ognem, da bi ne stopil nanjo, saj je ona cvetje tako srčno ljubila. Ležem v travo, poslušam bobnečo reko in zrem v modrojasno nebo. Iz vsakega oblačka se mi zdi, da gleda njeno čarobno oko na me ter se mi smehlja njen angeljski obrazek.

In te sanje me delajo srečnega.

Mlada leta.

Noveleta.

Ze večkrat si hotel zvedeti, dragi prijatelj, kaj da mi je vsekalo na mračno čelo tako zgodnje gube; kaj da mi je otemnilo pred leti oko in mi sklonilo pred časom telo. Nikdar še nisem razodel globočine svojega srca, nikdar ne odprl najskrivnejših kotov svoje duše, ker nisem hotel buditi zasmeha ljudi, da ne bi kazali v svoji puhlosti na me, zaničevaje moje bridkosti, ter ne dejali: «Glejte ga — bedaka!»

A tebi, predragi moj, naj se razkrije moje srce, ker vem, da ti ne obide smeh ustnic, temveč porečeš sočutno: «Veliko si prebil!»

Kolikokrat sva hodila zedinjena v prijaznosti po ljubljanskih drevoredih in gledala migljajoče zvezde ter čutila, kako da je zadremala pod nama zemlja in se zazibala v sladke sanje. In takrat sva navdušeno hvalila življenje, kako da je lepo in veselo.

Ne vem, ali se še spominjaš, da sva nekega večera govorila tudi o tem, kaj da pač daje življenju najlepši kras.

«Bolečina, ker ona mu daje pravo svetost», sem rekel jaz

Nem si pritrdil tudi ti, ker si menil, da govori tvoj prijatelj iz izkušnje.

Bog ve, kam te vrže življenje? Ali kadar stopiš vanj, prepričaš se kmalu, da si stopil v jезero bolečin. Tistikrat pa naj ti ne obupa srce; tistikrat poglej po širni zemlji in pomisli, da jih trpi na milijone in milijone, in spomni se — mene umrlega, ki sem trpel tako, da mi je zgodaj otemnelo oko in se mi upognilo pred časom telo.

I.

Ti, prijatelj, ne poznaš krasne slovenske zemlje do njenega osrčja. Edina Ljubljana ti je razgrela dušo s svojimi drevoredi in lepimi hčerami nemškutarskih uradnikov. A skritih njenih dolin, bistrih studencev, šumljajočih potokov in temnih logov nisi videl nikdar! — Pa saj bi morda ne imeli do tvojih čutil tolikega vpliva kakor do mojih, ker si videl gotovo drugod, če ne lepšo, pa vsaj ponosnejšo naravo.

Videl si krasne porénske kraje, kjer ti je tekla zibel; zrl si divno Reno, ki vali močno svoje vodovje med vino rodnimi goricami, in v katere jasnem zrcalu se ogledujejo bela mesta in stare podrtine.

Bodi ponosen na svoje rodišče! A veruj mi, ako dajem hvalo večni usodi, sem ji gotovo

najbolj hvaležen za to, da sem se rodil na slovenski zemlji — sredi malega, a čilega naroda.

Da, skoro v sredi njegovi; v vznožju zelenega hriba, — na koncu prijetne doline! —

Sredi senčnatih smrek se dviguje kvišku ličen gradič, posestvo ** grofov. Tu sem so ti zahajali gospodje mnogokrat na poletno stanovanje. —

Poleg graščakovega poslopja se razprostira prelep vrt in obširen park, katerega moči bister potok, izvirajoč v njegovi sredini v precej mogočnem toku iz zemlje. In v resnici je to prijazen kotiček na slovenski zemlji, ki ga je stvarnica ustvarila v veselem trenutku!

In tu sem se rodil jaz. Moj oče je bil oskrbnik tega malega posestva. —

Iz otročjih let mi je ostalo prav malo v spominu. Pestovala me je bleda, bolna žena, moja — mati. Oče se je vedel kruto ž njo in neljubeznivo z menoj. — Čas je pretekel; a še zdaj se mi bridko stori pri tistih spominih.

Kmalu sem zapustil tiho graščinico ter odšel v šolo: prišel sem na gimnazijo, na univerzo. — Kako da smo živeli ondi, veš predobro. Srčno in lahkomišno smo srkali iz kupe življenja, a nismo zapazili, da smo srebali le sladke pene, ki so zakrivale gorjupo pijačo. —

Že več let nisem videl svojega doma, — kar se mi necega jutra utrne v možganih misel na svoj dom ter se me polasti želja po njem. Kmalu

sem bil na poti. Iz središča slovenskega — iz bele Ljubljane sem korakal necega pomladanskega jutra po beli cesti proti domačiji.

Prej je zašlo sonce, nego sem videl očetovo streho. —

Po travnikih se je oglašalo žuborenje nebrojnih mrčesov in mrak je légal na okolico. Tu pa tam se je čula govorica s poljā gredočih delavcev; zdaj pa zdaj je zamukalo živinče, ali pa zarezgetal s paše gredoči konj. —

Lahno sem stopal skozi domačo vas; a nič več nisem poznal starih revnih koč. Ni ga bilo človeka in ne verjamem, da bi me bil videl kdo, ko sem na drugi strani zapustil tihotno selo ter za malo korakov dospel na dom.

Temno poslopje je stalo tiho v gosti seči. Samo pred vrati je sedel moj oče.

Kako se je bil postaral! Lasjé so mu bili izpadli in visoko čelo je dobilo mnogo gub.

Pušil je tobak ter gledal pred se tja v prazno noč.

«Dober večer!» rečem stopivši pred njega.

Osorno mož odzdravi mojemu pozdravu.

«Kaj želite, gospod? Tu bodete težko dobili prenočišča!»

Prijatelj! Svojega sina ni poznal več. —

«Ali me ne poznate, oče?»

«Oj ti si, Ivan?» pravi malomarno. «Prav neugodno dohajaš! Na poti si mi zdaj, ko je gnezdo napolnjeno z gospôdo!»

To mi je bil v resnici prijazen sprejem! Petnajst let — in ni bil vesel, da sem ga obiskal.

«Kje je mati?» sem vprašal zamolklo.

«Mati? — kaj še ne veš, da je že davno umrla!»

«Umrla!?»

Slabo sem jo poznal in le temno mi stoji njena podoba pred duhom; ali vendar se mi je zdelo, da sem izgubil premnogo ž njo: solzé so me polile.

«Umrla?! In Vi mi niste pisali?»

«Čemu neki?» reče suhotno, «bi ti li kaj pomagalo? Pa tudi ti nisem hotel kaliti prijetnega življenja, v katero si se na univerzi vtopil. Hi! hi! Ali ni res? Lepo življenje v takovem mestu! Vem sam predobro!»

Kaj sem hotel odgovoriti? Molčal sem tedaj; a prijatelj, v srcu sem čutil takrat prvič, da je življenje — trpljenje.

II.

Ko se drugo jutro probudim, je stalo že sonce visoko na nebu. Dolga pot in mlačen sprejem: vse mi je bilo omamilo duševne in telesne moči.

Vstal sem ter stopil v očetovo sobo.

Zopet je pušil tobak ter pregledaval nekakšne knjige, menda svoje račune.

«Dolgo spiš!» je dejal, «ako delaš tako na univerzi, tedaj ti za kolegije ne ostaja mnogo časa.»

«Dolga pot me je utrudila!» sem odgovoril, in potem sva nekaj časa molčala.

«Ti si zdaj pri meni», je pričel potem, «a tu so še drugi gostje, ali prav za prav gospodarji: milostivi gospod grof, gospa grofinja in komtesa; čaka te, kakor menim, sitna dolžnost, da se pokažeš tej ropotiji vsi in ji poveš, s kako pravico da stanuješ tu v gnezdu. Ha, ha, pravico! — prav sem rekel: pravico imaš!»

Takrat še nisem umel teh temnih besed; a pozneje, v težavnejših časih, so se mi razjasnile — v grozo razjasnile.

Ti pa tudi veš, da univerza ni prijateljica aristokratom in tudi tedaj ni bila. Heinejeve, Schillerjeve in Grabbejeve spise smo čitali tudi tedaj, seveda lahko, samo za šalo: ni nam ostalo družega, nego površno, demokratično svobodoljubje. —

Tudi takrat mi je zatolklo srce, ko me je oče poklical malo pred dvanajsto uro.

Stopala sva navzgor po stopnicah in potem po dolgi galeriji do gosposkih soban. Krog po steni so visele slabo risane podobe nekdanjih gospodarjev in njih žená.

Prideva do vrat.

«Tu noter stopi!» pravi oče.

Moral sem precej plebejsko vstopiti; zakaj pri mojem vstopu je omahnila stari grofinji

knjiga v naročje in gospodu grofu so zasili
naočniki z nosa, skozi katere je pregledaval
najnovejše časopise.

Z očetom se globoko pokloniva.

«Milostiva grofinja in gospod grof! — moj
sin z univerze!»

Milostiva grofinja je pobrala knjigo in go-
spod grof si je popravil steklo na nosu ter me
ogledoval od nog do glave.

«Vaš sin, gospod oskrbnik?»

«Moj sin, gospod grof!»

Nekak čuden smeh je obdajal ustnice milo-
stivemu gospodu, ko je stavil le-tó vprašanje do
svojega oskrbnika.

«Sedite, gospod Kvarel, sedite!» je dejal
potem meni.

«Kakó je kaj življenje po Vaših mestih,
gospod Kvarel?» je pričel, ko smo bili seli.

«Naše življenje, gospod grof, menim, da je
dosti dobro!»

«Kako to?»

«Saj se očitó širi omika med nižje stanove,
in to nam obeta boljšo prihodnjost, nego je
bila naša preteklost, gospod grof!» —

Prijatelj, tu bi bil moral videti dva obraza,
— obraz mojega očeta in pa gospoda grofa.
Prvemu se je zgrbančilo čelo, tisto malo las mu
je skoro vstalo na glavi in, ker je sedel blizu,
vendar ne preblizu mene, je manevriral, kako
bi prišel s svojim komolcem z menoj v dotiko.

Ker se mu ni posrečilo, mu je oblil pot nagubano čelo.

A stoprav gospod grof!

Dolgi njegov obraz se je podaljšal še bolj, odprla so se mu usta in naočniki so hoteli zopet zapustiti svoje postavno mesto.

«Med nižje stanove?» je zdihnil, «menite torej, da bode bolje?»

«Zgodovina zadnjih desetih let — bilo je nekaj let po pariški revoluciji v mesecu juliju — uči nas tega jasno dovolj!»

«Zgodovina! Vi se opirate na zgodovino? Veste, mladi gospod Kvarel, kaj da je v mojih očeh zgodovina? Čujte! Zgodovina je nepotrebno črčkanje preteklih neumnosti, katero nam dela revolucije brez potrebe, katero nam podira oltarje, ruši cerkve in provzročuje sploh vse gorje. Oj, da bi človek niti toliko spomina ne imel, da bi ne vedel več, kaj da je bilo včeraj; živel bi srečno in mirno!»

«Hi! hi!» je nosljal zraven mene moj oče, «kako pravo govorite, visokomilostivi gospod grof! Kaj bi viseli na preteklosti! Kaj mi je sedaj mari, če je bila pred desetimi leti dobra letina, ako je pa letos slaba ter mi obeta stradanje čez zimo?»

«Tako je, gospod oskrbnik!» je dejal grof.

«Nekoliko je res tako, a le nekoliko», rečem jaz; «res je naša zemlja — njiva, in človeški rodovi so žita po nji. In ostanimo pri

poljedelstvu. Naši očetje so obdelovali drugače polje nego mi ter so slabše pridelovali. Preteklost nas torej uči, poiskati drugih sistemov, da bode večji pridelek. Torej je že tu korist zgodovine očitna, če morda tudi le bolj v minijaturi.»

Tako in enako se je govorilo. Gospod grof je govoril rad in duhovito, kar je povedala gospa, je bilo precej nedolžno in sploh — žensko.

«Govorili ste dosti lepih besed, gospod jurist!» je dejal grof končno, suhotno se smejoč. «Oj Vi ste fantast, hud fantast! In povem Vam, da poprej umrjete, nego se Vam izpolni le ena Vaših sanj!»

«Saj je človek ustvarjen za prevaro!»

«Zopet fantastarija, gospod Kvarel! Le vzemite romarsko palico v roke in idite od sela do sela ter poprašujte na okrog; in ako je zadovoljnih samo deset z Vašim namenom stvaritve, ste lahko ponosni. Ha! ha! ha!»

In zopet se je smejal suhotno. Začulo se je poldansko zvonjenje skozi visoka okna in sončni žarki so sijali bliščeče v sobano.

Vstaneva torej ter se posloviva.

«Priporočam se Vaši milosti, gospod grof in Vam poljubujem rokó, velečastna grofinja!»

Z nekako nenaravno prijaznostjo sta se poklonila ta dva človeka.

Potem, ko je še sklonil oče kake petkrat svoj život, sva priveslala srečno skozi vrata.

Zunaj pa si je oče obrisal potni obraz ter globoko zdihnil: «Oj dragi moj! Vedenja s plemenitaši se pač še nisi naučil.» —

III.

Po vročem dopoldnevi je prišlo ravno tako vroče popoldne. Oče je pušil tobak, ali pa računil; bil je malobeseden, in kmalu sem se pričel dolgočasiti v samotni graščinici.

Zapustil sem torej mračno in pusto sobo ter šel na vrt. Pa tudi tu se nisem spominjal več, kakó je bilo nekdanj. Visoka drevesa so majala svoje veje, polne rumenega cvetja, in cvetoče gredice so razširjale prijetno vonjavo po hladni senci.

Radosten sem koračil po peščenih stezicah, dalje in dalje, kamor me je peljala pot.

Dospel sem v park, kjer je raslo temnozeleno borovje in košato bukovje.

Od daleč sem zagledal in povem ti, prijatelj, da z nekako nejevoljo, — žensko, sedečo pod košatim vejevjem. Čitala je knjigo.

Ogniti se je mi ni bilo mogoče, ker je že povzdignila glavó; pa saj bi se tudi ne bil hotel, ker v istem času bi ne bil za ves svet pokazal ženski, da se plašim pred njo.

Koračil sem torej krepko proti nji.

Prav hladno — saj veš, kaki barbari smo bili tedaj — sem jo pozdravil blizu prišedši, a

ona ni storila enako. Blag smehljalj ji je obdal ustnice in lahko je privzdignila belo roko.

A zdaj, prijatelj, ti ne bodem pravil, kakšna je bila ta ženska; veruj mi, da je bila — prekrasna!

Povzdignila je torej malo roko, pokazala smeja se celo vrsto snežnobelih zob, odložila knjigo, iz katere je čitala, ter rekla: «A, to je demokrat gospod Kvarel, kaj ne da?»

Kakšen je bil ta glas, prijatelj, sem pozabil, — pozabil že davno in prav je tako!

Bil sem tako osupel, da ji nisem mogel odgovoriti, samo nemo sem se ji poklonil.

«Oj gospod», je dejala, «nikar ne mislite, da sem tako stroga aristokratinja, da bi otrpnila pred demokratom.»

In tu se je smejala tako sladko, — ali le temno se še spominjam: tudi njen smeh mi je izginil iz spomina.

«Komtesa, bojim se, da Vas motim?»

«Vi menite knjigo; a gospod, saj veste, da jo čitam kot aristokratinja le za šalo, in časih mi je tudi ta šala pusta ter se dolgočasim. Misliiva si torej, da je ta trenutek tak!»

Zdelo se mi je, kakor da bi se norčevala, ali voljno sem sédel nji nasproti na drugo klop pod košato bukvo.

«Komtesa, ni li dovoljeno mi vprašati, kakovo berilo imate in s čim da se šalite?»

«Kaj da čitam, gospod? — Šekspirja.»

Moj Bog! To je bil začetek; že mi je nasproti zijalo žrelo estetično-literarnega pogovora.

«Kako sodite Vi o Šekspirju?» povzame spet besedo.

«O Šekspirju?» sem odgovoril bojazljivo, «to je v obče težavno odgovoriti.»

«Da Vam omejim vprašanje: kako menite o Rihardu II.? Ni li to ostudna moška prikazen? Ali ne priča, kako globoko, da globlje ni mogoče, pade ravno moški spol!»

«Res, komtesa! A če ste mi hoteli to povedati zato, da bi postavili s tem le drugi spol v lepšo svetlobo, Vam ne pritrdim, kakor bi rad. Rihard, ta velikanska drama, se mi zdi pisana ravno na slavo trdni moški volji.»

«Torej štejete trdno voljo v hudobnosti za slavo? Ako imate demokratije taka načela, težko kdaj zmorete nas aristokrate!» je pridela zbadljivo.

«Ne bodiva tako nagla», sem odgovoril; «povedite mi, komtesa, se li Vam tu in tam med čitanjem ni užalilo srcé, da je tako trden značaj — poginil brez sadú; niste li želeli, da bi bila narava vsaj pravičnega s takimi darovi oblagodarila?»

«Gotovo, gotovo!»

«In take želje», sem nadaljeval ter se srčno podal v estetično-literarno reševanje, «je hotel Šekspir ravno zbuditi ter pokazati zrcalo, v

katerem naj bi se gledali časih. In da si k temu ni izbral pravičnega junaka, je poznal predobro vplive, ki nadvladujejo človeško srcé. Komtesa, ako jaz prodikujem po svetu na okrog: bodite pravični! — opravil bodem malo ali nič. Ako pa rečem: Gledite, tale je delal hudobno in godilo se mu je slabo; ta je zapravil bogate darove in je žalostno poginil, sejal bodem v rodovitno zemljo.»

«Z Ribardom», sem nadaljeval ponosno, «je govoril Šekspir možakom, da imajo neizmerne darove in da naj jih obračajo na dobro, drugače poginejo brez sadú. In povem Vam, milostiva komtesa!» sem pristavil z dijaško pretiranostjo, «ko bi se mi bolj zavedali, da je svet naš in da smo mi sami, ki vzdržujemo zemljo, bi moralo biti bolje!»

In, prijatelj, sedaj sem se ozrl na komteso. Prav od srda se ji je bliskalo oko in trdno mi je rekla: «In ženska? Kaj Vam je ženska, gospod demokrat?»

«Ženska, komtesa, ima edino opravilo, da nam briše znoj raz potnega čela.»

«Vas li uči tega tudi Šekspir?»

«Tudi! Saj prepričevalno kaže, kaka mehka in omahljiva ubožica je — ženska, prepuščena sama sebi. Komtesa, katera oseba se Vam zdi slabejša, ali Rihard, ali Ana, ki se udá v ljubezni temu grbastemu človeku pri krsti svojega od njega ubitega moža?»

A komtesa ni odgovorila: vstala je in vrgla knjigo v pesek ter rekla razburjeno: «Vi, gospod Kvarel, ste postali jako neuljuden!»

Potem pa je izginila za grmovjem. Jaz pa sem sedel še dolgo ter gledal, kako je zahajalo sonce za gorami.

Glej, dragi moj, takov sem bil takrat: živahen in iskren, a le površen in samo na pol omikan. Ti bodeš imenoval moje takratno vedenje barbarično, in prav imaš! A jaz sem stopal tisti večer navdušen proti gradu, vesel zmage nad komteso.

IV.

Preteklo je malo dni. Živel sem zase, hodil na vas in po njeni lepi okolici; a grajskega parka sem se vestno ogibal. Toda čas teče počasno in naposled mi ni ostalo družega, nego iskati razmišljenja zopet v vrtni senci.

In zopet sem sedel pod košato bukvo ter gledal, kako so nabirale čebele med po cvetočih vrtnicah. Ubogi Šekspir je ležal še vedno v pesku, kamor ga je bila vrgla neusmiljena ročica. Torej tudi komtese še ni bilo tukaj. Iztegnil sem roko ter ga pobral, in kjer se mi je odprlo, sem pričel prebirati vtopivši se v divno poezijo.

Prebudé me lahne stopinje in šumenje svilnate obleke. Povzdignem glavo: pred menoj je stala — komtesa in njene velike jasne oči so bilo uprte v me.

«Komtesa!» sem dejal ter vstal, «dovolite, da Vam podam knjigo, katero ste tukaj pozabili.»

«Hvala, gospod!»

To je rekla z glasom, ki je naznanjal, da ni vedela, naj bi bila li prijazna ali osorna. A naposled je sela meni nasproti v senco.

«Kako, da Vas ni več videti, gospod Kvarel?»

«Zakaj da ne prihajam več na vrt?»

«Da, zakaj da ne prihajate več semle?» je odgovorila zamolklo.

«Skoro si nisem upal več, ker sem razžalil kraljico njegovo.»

«Oj, gospod Kvarel!» je rekla sladko, «skoro bi Vam ne verjela in mislila bi poprej, da ste preponosni. Zakaj, ako se ne motim, so sedanji demokratje često bolj ponosni, nego najtrdnější plemenitaši.

Prijatelj, ali ni izpregovorila skoro resničnih besed?

«A ne bodiva si huda», je dejala veselo, vstala ter hotela iti dalje. Saj vidiš, da sem moral tudi vstati ter iti ž njo. Živahno je korakala tik mene, govorila nedolžno-otročje in vendar tudi prečudno duhovito.

Ob poti je rasel šipek, in najvišji vrh je bil pognal rdečo cvetko.

«Vidite li, gospod Kvarel, kako lepo je to cvetje?»

In pokazala mi je to divjo vrtnico in obrnila k meni obrazek.

«Da, komtesa!»

In šel sem trgat ono cvetje. A bilo je težje, nego sem menil poprej. S trudom sem upognil vrh, pri tem pa se mi je zabodlo trnje v mesó in ko sem prinesel rdeči cvet gospici, so mi tekle iz roke krvave kaplje in padale na zemljo. Kako se ji je užalilo srcé!

«Oh, gospod Kvarel, jako Vas milujem!» je vzkliknila.

Vzela je svilnato rutico ter mi obezala ranjene prste.

In ko je končala, je povzdignila glavico ter vprašala: «Je li sedaj dobro?»

Dal sem ji hvalo, a ona je zardela, kakor bi se bila spomnila, da je storila tujcu več, nego bi bila smela.

In, mili prijatelj, takrat je padla tudi meni iskra prve ljubezni v mlado dušo in v tem vrtu se mi je razcvelo cvetje, katero je imelo dosti več trnja, nego vonjajočih peres. — — —

Prijatelj, na svetu je toliko kontrastov! In ako bi se prepirala dandanašnji, če je tisti pregovor: «v zdravem in lepem telesu biva tudi lepa duša!» resničen, ali pa le prazna domišljija, hotel bi jaz sto in sto vzgledov pokazati, kako da je lagal tisti modrijan, ki je prvi izmislil ta pregovor! To se je videlo pa še posebno na premilostivem gospodu grofu Mariji Jožefu

**kem. Gospodaril je nekdam tu na malem posestvu, kakor deželni erdeljski poglavar v pokoju. In kaka oseba bila je to! Čisto zgrbana, brez las skoro in v obleki, ki se je nosila za cesarja Jožefa, prav zeló smešen. A bodi mu zemljica lahka; zakaj že davno je umrl. In vendar je v njem bivala dobra, olikana duša, obdarovana z najboljšim okusom. Najkrasnejši proizvod njegove fantazije pa je vrt pri malem posestvu.

Pa saj je tudi pridno delal in se trudil, da mu je kapal znoj z zgrbančenega čela.

Hodil je — kakor mi je pravil stari grajski sluga — ročno semtertjã, zapovedaval, kazal in srdil se, ko je bil najbolj hud, in časih — težko mi bodeš verjel — tudi zajokal.

Bog bodi rahli duši milostiv! Na svetu menda ni prelahko živel. Zakaj že v istem sirovem času je doživel dosti zasmeha, ko je premikal krive svoje ude po peščenih stezah, ter popravljal drage bruseljske špice na tenkih prsih, ali pa šumotal z malim rapirjem po pesku in si vejal hlad s triogelnim velikim klobukom. In takrat se je smejala vse, da, še celó njegovi hlapci so kremžili ustnice.

In vendar je izvršil krasno delo: vrt pri malem gradiču.

Prijatelj, tu je tisočero cvetja, z velikimi in malimi glavicami; tukaj dehte sladke vonjave in se šopirijo pisane boje v najživejši razliki. Tu so gozdiči, gričevje, sploh: tu je majhen, a krasen raj!

Na vrtni sredini izvira potok in teče precej mogočen izmed skalovja. Krog in krog ga senčijo široka drevesa in ob njegovem bregu cvetó divne plavice.

Ne misli pak, da je pozabila izumljiva duša premilostivega grofa Marije Jožefa na ta kraj.

V trdo skalovje je velel vsekati prostorno otlino. Kako prijeten hlad veje tu notri, zunaj pa pripeka gorko sonce ter z malokaterim žarkom posije v ta mrak.

Tu je klop iz mahovja, mehka in vabljiva. In ako si legel nánjo, ko peče polje vročina in ko le po malem šepetajo listovi pred jamo in se bobnenje potoka čuje, kakor iz daljave, mirno in pohlevno — zapreš tudi ti oči in spanec te obide. Prebudi te stoprav hladno jutro, ali pa mila pesem žuborečega slavca, ki si je izvolil mirno šumo ob potoku za svoje gnezdece. Če stopiš tedaj iz otlina, vzhaja ti sonce izmed bližnjih vrhov ter ti zlati zemljo, da si vesel življenja.

Ali ni vreden našega blagoslova stari, grbasti Marija Jožef? —

* * *

Tihi mrak me je objel, ko sem stopil z belega dneva pod skalnati obok. Vid me je zapustil na tem polutemnem kraju. A ko se mi je zdanilo, sem videl na mahovi klopi — komteso Marijo.

Dragi moj! Zdaj šele vidim, da ti doslej nisem bil povedal njenega imena. Odpusti! Saj veš, da mi je za tistega časa že mnogo, mnogo izginilo iz spomina. —

Na mahovi klopi je ležala torej komtesa Marija. Kakor vila vrelca, ki je šumel ne daleč, je spala pri iztoku njegovih vodá.

Tiho sem pristopil. Kakor mrtvo je ležalo malo telesce; samo prsi so se rahlo dvigale.

Kaj sem storil? Sklonil sem se lahno, ter pritisnil svoje ustnice na gorko njeno lice.

Ali zdaj so se odprle njene jasne oči in videl sem na dno njene duše. Kakor plaha srna je skočila pokonci.

Jaz pa sem padel na kolena ter dejal: «Komtesa Marija, odpustite mojo drzovitost!» In dolgo je bila tiha; zdelo se mi je, da dviguje večnost svoje peroti nad menoj ubogim predrznikom.

Prijatelj! Po dolgem molku mi je odpustila.

V.

Potem je preteklo mnogo dni in prišla je hladna jesen.

Vihar je vil drevesa; potok je bobnel huje v svoji strugi ter drl besneje v daljavo. Po nebu pa so se vlačili črni oblaci in grozili z dežjem.

Jaz pa sem stal ob debeli smreki in bil globoko zamišljen.

Izprevidel sem, da mi tu ni več živeti, niti več ostati.

Slovo! slovo!

Res prežalostna beseda! Prijatelj, zakaj je dopuščeno tako malo ljudem uživati odločeno srečo? Mi reveži, ki smo se rodili med solzami, nimamo li tudi do sreče pravice? Ali zato ne, ker je bilo rojstvo naše nesreča? Je li usoda tudi aristokratinja?

Lahno se mi je doteknila žametna ročica razburjenih lic.

«Marija!»

«Tako zamišljen, prijatelj?»

«Odpustite, komtesa! Bil sem v resnici zamišljen in mislil sem na uro najinega slovesa, katera mora kmalu biti.»

In postalo ji je lice tako mrtvaško-bledo in moči so jo zapustile, da bi se bila zgrudila na zemljo, ko bi je ne bile objele moje roke. Kar omahnila ji je glavica na moje prsi in pričela je glasno plakati.

«Draga moja! Saj zopet pridem!»

«Proč?» je ihtela, «proč od todi? In menila sem, da me ljubi, da ostane vedno pri meni!»

Prijatelj, sedaj vidiš, da je bila še zelo naivna.

«Zlata duša, saj zopet pridem in potlej te vzamem s seboj.»

«Je li res, je li res?»

In nehale so ji teči solze.

A v istem trenutku je padla neka težka, zgrbančena roka na mojo ramo, in ko sem obrnil obraz, sem zrl v resno oko staremu grofu. In ni se mu srdilo obličje, nego kakor usmiljenje mu je prešinilo široke gube, ko je prijel komteso za roko in mi dejal tiho in počasi:

«Prijatelj, to je — tvoja sestra, — sestra — po krvi!»

Ostrmim kot nemi kamen.

To izgovorivši je vzel v naročje onemoglega otroka ter hitro odšel za smreke.

Zavedevši se iz nezavesti se z bolečim glasom zagrohótám: «Ha! ha! ha!»

Skoraj me je samega groza tega posmeha!

A potok je šumel in vihar je bučal. Težke kaplje so padale z neba ter mi hladile zavrele možgane.

Nisem vedel, kaj se je prav zgodilo.

Vse, vse se mi je zdelo kot sanje!

Divjal sem okrog, pulil si lasé in malo da ne proklinjal svoj porod.

Bila je že noč, ko pritavam na dom.

«Pozno prihajaš, sin moj!» —

«Vaš sin?» —

A, prijatelj, duša oskrbnikova je ostala mirna in nosljaje je dejal: «Hi! hi! Saj sem vedel, da mora priti enkrat na dan! hi! hi! bratec, sedaj bodeva tožila, dolgo tožila ter spravila te do tvoje pravice! Hi! hi! imam popirje!»

Po teh besedah planem vun v temno noč

Prišel sem zopet na univerzo in tu se pričel boriti za bodočnost. A prebil sem ter z lastnim trudom postal to, kar sem zdaj.

Ni ravno veliko, ali rečem lahko, da — živim!

* * *

Vprašaš me, če sem jo videl še kdaj? Bilo je leta 18 . . .

Pomlad je prešla, ali vsaj pojemala. Le redko cvetje se je videlo še tu in tam po ljubljanskih drevoredih.

Večer je bil zavil okolico s svojim mrakom; a po dolgih sprehajališčih je hodila obila množica. Tudi jaz sem bil krenil tja, ko sem zapustil prašno pisarno.

Zamislil sem se bil ter hodil čisto sam po peščeni poti.

Prebudil sem se stoprav, ko sem stopil na dolgo obleko lepo opravljeni dami in ko se je zajezil nad menoj njen stari spremljevalec.

«Odpustite gospa», sem zamrmral prestrašen.

Stari gospod pa je hitel dalje in dejal tiho:

«To je gospod Kvarel!»

In ona se je bila tudi ozrla: — bila je ona!

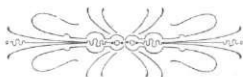
Prijatelj, kakšen je bil postal ta obrazek?

Bil je še vedno krasen, ali bled, bled, tako pre-

čudno bled, da me je zbolelo srcé. Iz oči ji je sijala žalost, ali pa — Bog ve, je li res — blaznost.

Sedaj še živi; ali jaz je ne vidim nikdar.
In prav je tako! —

Da, prijatelj! Grabbe ima prav, ako trdi, da človeško srce je ustvarjeno za to, da se raztrga. Dà, raztrga! — In baš prepričanje tega nas drži v viharjih pokonci, da ne omagamo, dokler nas zakon prirode ne zgrudi v svoj zemeljski rodni prah! —

Med gorami.

Slike iz Loškega pogorja.

I.

Holekova Nežika.

1.

Na gori cvetice
Najzaljše cvetó.
Vilhar.

Takole je bilo. Pomlad se je bila pričela in časih je jug bučal krog naših vrhov, da se je sneg topil po njih. In v dolini je šumela Ločilnica dan za dan glasneje. Tisto leto sem bil postavil svojo kočó tam gori in sem koše pletel pozimi. Dobro se mi je godilo. Tedaj še nisem pasel vaške živine. Bil sem še v dobrih letih in delaven, pravim vam, delaven tako, da me je iskalo vse in me rado imelo ob košnji, setvi in na vsakem delu.

Tisto leto je bilo rodovitno; drevje in zemlja, vse je imelo sadu, da je gnilo in se delala škoda od same obilnosti božje. Imel sem Holekovo zgornjo njivo v najemu in bil sem jo obsejal z dvema mernikoma pšenice in pridelal sem je petnajst, kar na zgornji njivi ni bilo ne prej, ne slej več.

In še nekaj se je zgodilo tisto leto jeseni. Tam doli v dolini so bili izteknili rudo in začeli v zemljo riti in hiše zidati in visoke dimnike staviti, iz katerih se je po dne in po noči valil dim. Dejali so, da tam rudo kuhajo. Nam pa so sekali gozde na okrog, da je človeku srce pokalo, ko so pele sekire in hribje pokazovali tu in tam gole rebri, tako da je sčasoma bilo vse rjavo, kjer je bilo poprej vse zeleno. Hudo nam je to dejalo, povem vam.

Pomlad je tedaj bila in v soboto popoldne je bilo. Sonce je gorko sijalo in gorkota nam je šla čez žile, ker od svetega Martina je ležal sneg po rušah in lomil veje po vrtovih, da je vedno pokalo. Otresali smo, kar smo mogli, ali vendar je dosti polomilo. Tudi mraza je bilo dosti in vedno so visele sveče od streh in segale skoro do tal. Prav veseli smo bili pomladi.

Bilo je torej v soboto popoldne in v dolu je pričelo zvoniti delapust. Sedel sem pred vrati svoje kočice in pletel koš iz viter.

Ko sem povzdignil glavo od dela in pogledal proti Holekovi hiši, vidim, da je šla Holekova Nežika po stezi proti meni. Bil sem je vesel. Bil je sploh Holekove Nežike vesel vsak, ki jo je le videl. Kar sedaj živi teh otročajev, teh dekličev, to še ni davno nič proti temu, kar je bila ona, vam pravim. Jaz sem je bil vesel še posebej, ker sem vedel, da ne pride nikdar prazna. In tisto soboto popoldne sem bil lačen.

Prišla je in prinesla mi kos soržičnega kruha, in snedel sem vsega s slastjo. Ona je sedla tik mene in dejal sem ji vesel: «Nežika», sem dejal, «če bi tebe ne imel, bi moral biti dostikrat lačen. Ko bi tako star ne bil, še snubil bi te.»

Tako sem dejal. Jaz rad vidim dekleta okoli sebe in sem vesel, kadar se smejejo sladko. Zato sem tako dejal, in Nežika se je res nasmejala. In mislil sem sam pri sebi: vesel te bo, ki te dobi; če bi tudi Holekovih petic ne bilo, ki pa so. Vi ne veste, kakšna je bila ona, a jaz vam dopovedati ne morem. Kadar se je v nedeljo napravila . . . no, pa saj ni, da bi govoril.

Tako sva sedela, jaz pleté, ona pa je govorila in se smejala. Kar pride po poti iz gozda nad mojo kočó gosposki človek, česar prej ni bilo. Povem vam, da sem se ga ustrašil, zakaj takovi ljudje vedó marsikaj in imajo marsikatero moč. Počasi je hodil proti nama in pod pazduho je tiščal nekakove popirje.

«Gotovo kak suknjar od tam doli iz fabrike», sem dejal in bal se ga, ker, kakor pravim, takovi ljudje marsikaj vedo.

«Ta fabrika, ta fabrika», sem dejal proti Nežiki, «ta fabrika, Nežika, boš videla, ta fabrika bo nad nami ležala.»

Pred nama je postal.

«Koše pletem», sem mu rekel in pogledal sem ga, «koše!»

«Le pletite jih!» odgovori on in se lahko nasmeje. Potem pa je, da vam rečem, naravnost bil pri dekletu, ki ni vedelo kam s svojo krvjo. Tako jo je bilo sram.

Bil je to zal človek; velik in močan je moral biti, kakor sem jaz to bil premislil, in jaz poznam močna telesa. Ali takov človek vam je hudir. Kakor pravim, naravnost je bil pri dekletu in si dal opraviti krog njenega obraza in hvalil njeno lepoto. Tako se je vedel, da ni bilo ničemur podobno. Zgrabila me je jeza in dejal sem: «Kaj se todi tako vedete?» sem dejal, «takih imamo sami dosti, ki to znajo, tu-le v vasi dosti», sem dejal. «Grdo vesti se pa res ni treba!»

Tako sem mu povedal. Obrnil se je proti meni, pokazal vrsto belih zob in si pogladil tisto malo brkic, ki jih je imel.

«Dekle gotovo ni hudo», je izpregovoril, «kaj ne, da ne?» je pristavil mehko. Nežika pa je pogledala proti njemu in videlo se ji je v očesu, da res ni jezna. Bog nas vari, tedaj sem se prestrašil, da sem se kar pretresel, če bi iz tega morda utegnilo kaj priti. In misli so mi pošle in dalje sem koš pletel.

On pa je legel pred naju tja v travo, razgrnil svoje popirje in črčkal po njih, da mi je pričelo pred očmi plesati. Zakaj takovi ljudje marsikaj pišejo, o čemer se nam niti ne sanja.

Cez nekaj časa je vstal in pokazal dekletu, kar je bilo na popirju, da je vzkliknila in postala še bolj rdeča. Vstal sem, vrgel vitre od sebe in pogledal po strani. In povem vam, da tu na popirju je bila Holekova Nežika, kakor je tedaj živela in dihala. Vsa, vam pravim, do zadnjega čisto podobna.

«Bog nas vari», sem dejal, «to je pa že več kot več.» Roke sem si obrisal, da bi bil vzel v roke tisto reč in jo od blizu pogledal. Nežika pa je skočila in urno letela po stezi proti svoji hiši. Ta pa je zrl za njo.

«Počasi, počasi, prosim», je dejal, «saj veš, da gledam za tabo!»

In govoril je nekaj o rožah. Dekle pa je bežalo in se skrilo v vežo.

Ta pa je potem pobral tiste popirje in tudi počasi odšel po stezi. Pri Holekovi hiši pa jo je zavil na desno po poti v dolino.

Ko je bil odšel mimo hiše, tedaj vam rečem, sem sklenil začuden roke; zakaj lahko se je odprlo okno in prav počasi je pogledala Nežika vun in gledala za njim, ki je prevzetno stopal skoz vas in si prižgal cigaro in izpuščal goste dime iz ust.

Bog nas vari nesreče! Težko sem spal tisto noč. In zvenelo mi je na levo uho in se mi napovedovala nesreča. In prišla je v resnici. Zakaj že drugo jutro je klical birič s cerkvenega zida, da je gosposka ukazala na slamnatih

strehah samo zidane dimnike imeti. Še to! Dosedaj je letel dim, kjer je hotel, izpod strehe, in ravno tako se je skuhalo. Ali biti je moralo. Postavil sem tisti steber. Nekaj dni sem zamudil in tistemu Gašparju Krivarju, ki je zidal tako postrani, dal lep denar, da ga mi je zmetal vkup. Tako-le je prišla nesreča čez me, tisto pomlad.

2.

Pod okencem tam mnogo noč,
Pozdrav, poljub nas vnel vroč.

Koder.

Orali smo, sejali smo, dosti smo imeli opravila. Rž in detelja sta bili do koreninice pozebli in jesensko delo je šlo pod nič. Imel sem dela čez glavo. Po dne na njivah, a zvečer sem rezal vitre po grmovjih. Saj veste, tam doli pod Holekovo hišo je tisti dobri studenec. Poleti je mrzel, pozimi pa mlačen. Tam doli raste leska; če jo odrežeš takoj, da kar vidiš, ko rije iz tal. Tam kje sem hodil. Takrat je rastlo ondi nekaj hrastja, debelega in starega. Izmed njegovih korenin pa je tekel vir in po belem pesku je letel navzdol. Tam sem bil jaz v leskah in sem rezal vitre.

Kar je prišla Holekova Nežika in prinesla škof, rumeno kovan in ga podstavila pod žleb. Hotel sem jo ogovoriti; videla me ni za hrastovjem in gostim vejevjem. Légal je že tudi mrak in za gorami se je takisto rumeno sve-

tilo in na nebu se je videla tu pa tam zvezda. Mračno je bilo tedaj in ravno sem hotel zaklicati: «Nežika!» kar pride k studentu tisti iz fabrike. Prav hitro je stopil k dekletu in pričel ji nagajati.

«Nežika», je rekel s tistim mehkim glasom in Bog ga vеди, kje da je izvedel nje ime, «Nežika, sinoči se mi je o tebi sanjalo.»

Dekle se je zasmajalo.

«Prav res», je dejal, «prav res, in sanjalo se mi je, da sem te objel in pritisnil svoja usta tu-le sem.»

Povem vam, prav nič ga ni bilo sram. S prstom se je doteknil njenih rdečih ustnic, vam povem.

«Tu-le sem, pa prav tu-le sem!»

Dekle pa se je le smejalo in dobro ji je dejalo. Pa saj tudi ni čuda. Ko je tako pred njo stal in si bil klobuk položil tja v travo, je bil s svojimi dolgimi lasmi navlašč zal človek. Ali ni bil še izpustil vse vode z jeza.

Prav blizu k nji je pristopil in ji malo pogladil lica.

«In zdaj, zdaj», je govoril, «vedno mislim, če bode ta moja sanja resnica, Nežika?»

Povzdignil ji je obrazek, menda zato, da mu je videla v tiste priliznjene oči, s katerimi je gledal v njo.

«Nežika?» je vprašal rahlo.

«Ne vem», je šepnila tako, da sem komaj slišal. Ali že v tistem trenutku jo je vzel k sebi in jo pritiskal na prsi. Moj Bog, takole je bilo! Mlada kri, mlado srce, življenje od danes do jutri. Take stvari le mislijo, da je zmeraj pomlad, zmeraj cvetje in menijo, da so ustvarjene le za ta «mali kruhek». Ali vse pride drugače! Hiša se podere in sapa raztrga streho. Časih zraste pelin tudi v zelniku, kjer ga nihče ne pričakuje. Bog se nas usmili, usmili!

Zdelo se mi je, kakor da bi bilo pri meni nekaj prav globoko zastokalo. Ogledal sem se, in tu je ležal nekdo na tleh. Jaz sem ga pa vendar takoj spoznal. Saj je vedelo vsako otroče, da se bogati Gabričev Tone šteje tako malo od Holekove Nežike.

Ta je bil tu na tleh in ječal je iz prsi. S pestmi pa je tolkel ob tla in z usti se je bil zagrizel v zeleno travo in pulil si lasé in poluglasno klet.

Onadva pa sta bila odšla.

«Tonče», sem dejal, «nikar preveč ne vdেলuj», sem dejal; «saj ni človek za večno, saj umrje vse», sem dejal in sem ga tolažil.

Prav težko sem ga spravil k sebi v kočo in ondi sem mu postlal pri peči.

Bil je tak, da bi se bil moral Bogu smiliti. Nekaj časa je ležal, potem pa je hodil po hiši, zopet legel in klet in molil. Moralo je biti blizu polnoči, ko je vstal in rekel: «Domu moram iti!»

«Ostani tu», mu pravim, «saj imaš dobro posteljo.»

Ali nič ni pomagalo. Odprl sem mu in šel ž njim; zakaj bal sem se, bil je ves zmeden.

Zunaj je sijala luna in svetlo je bilo, prav kakor podnevi. Povsod je bilo vse tiho in šla sva po stezi proti Holekovim.

Tam za hišo raste drevje in temna senca je bila pod njim. Pa vendar, ko sva prišla bliže, sva videla človeka, ki je slonel pri odprtem oknu in govoril z nekom prav tiho in vestno.

Ti preklicano dekle ti, sem si mislil, to je pa že malo preveč. Tone pa je obstal in bledi njegov obraz je še huje pobledel in zaškripali so mu zobje in zarjul je kakor razdražen vol, da me je bila groza v tihi noči.

Urno se je zaprlo okno. Oni pa je stopal po tratini pod drevjem in ko je prišel na svit, je dvignil glavo ponosno in malo po strani pogledal proti nama in potem odšel počasi.

Šla sva za njim skoz vas.

«Ti, malo počakaj, malo», je dejal Tone, ko smo bili pustili hiše za sabo, «malo počakaj, če ne boš zameril!»

Oni pa je tiho obstal sredi pota in dejal roke navzkriž čez prsi. Strah me je bilo in tja v grmovje sem stopil pri poti. Ta dva pa sta si stala nasproti, dokler se ni spustil Tone k njemu. Rjové se mu je hotel okleniti krog

vrata. Ali kakor otroka ga je povil oni, ga položil na trato k poti in dejal zaničljivo: «Tu se naspi, da morda prideš malo k moči čez noč, tu v rosi!»

Odšel je urnih korakov v dolino.

Ta pa je počasi vstal. Tiha noč je bila. Nekje tam v gozdih je skovikal sovir in luna je sijala.

Počasi je vstal fant. Pri poti je stala smreka, k nji se je naslonil in si zakril obraz. Ko sem pristopil k njemu, so se mu vile prsi. Stokal je in potem pričel jokati, da so mu solze tekle izmed prstov. Prav smilil se mi je revež.

«Tone», sem dejal, «svet je poln joka, danes joče berač, jutri bogataš. Vse mine, gostija, pa tudi lakot. Letos je slana, k letu bo pa težko klasje.»

Tako sem mu govoril in ga spravil k sebi v kočo, kjer sem ga imel čez noč.

Takole si delate vi mladi ljudje sitnosti med sabo. Oj mladost, mladost!

3. Tebe kličejo solzice,
Ki pred mano zdaj bežiš,
Obled'vati moje lice
Brez usmiljenja pustiš.
Kastelic.

Živeli smo takisto, da je šel čas dalje. Gospod Erazem (Bog ga ve, kje je vzel to ime) je hodil iz svoje fabrike v vas, kjer je vedel kmalu vsak, kaj ga vabi in miče tu gori.

V cerkev je hodil in se vselej vstopal nasproti Holekovi klopi, kjer je sedela Nežika in molila. In ni ga zmeknil očesa od nje, da se je delalo pohujšanje in da je dekle koprnelo in si le malokdaj upalo povzdigniti trepalnico in plašno pogledalo proti njemu.

Doma pa je bila jeza. Ali kaj so hoteli? Imeli so samo in bogati so bili. Kaj se če, in mladost je norost.

Bilo je na binškošni ponedeljek. Pri Rekarju tam na vasi so imeli godce in mi gorgjanci smo plesali in tolkli s petami ob tla. Pri peči sem sedel in bil poklican sedaj k tej, sedaj k oni mizi, da sem ga izpraznil kaj malega.

Dve mizi jih je bilo in pri eni je bil tudi stari Holek in hčer je imel pri sebi. Bilo je še drugih očetov in bili so veseli in dobre volje. Godci pa so piskali. Kar se odpro vrata in v hišo se vsuje vse črno rudarjev in se posedejo krog tretje mize. Za njimi pa je prišel gospod Erazem, vam rečem, kmečko oblečen s čez kolena potegnjenimi štibalami in z rdečo ruto okoli vrata. Kar senca se je naredila, ko je stopil k mizi; tako je bil velik. Z glavo se je dotikal skoraj stropa, tako je bil visok. In sedel je tja med rudarje in poklical vina, da se je cedilo po mizi. Potem pa je vstal, vam pravim, zal človek je bil in vrgel je šmarni tolarček v gosli, da so se godcem zasvetili obrazi in da so pričeli pihati in piskati, kar je

sapa držala. Oni pa je stal sredi hiše in gledal po dekletih in šel z očesom od ene do druge, dokler ni stopil k Nežiki. Urno je vstala. Objel jo je okoli pasa in sukala sta se, da je bilo veselje. Segala mu je komaj do brade in ko jo je takisto gosposko k sebi držal, se je videlo, kako je položila glavico na njegove prsi. Govoril ji je ves čas med plesom in ona se je smejala. Bila je rdeča kot piruh, lasje so se ji vili krog čela, nekoliko zmedeni, in krog vrata je imela rumeno ruto iz sirove svile. Prav kakor roža je bila.

In ko sta nehala, jo je peljal k svoji mizi in dal ji je piti in sedla je tja k njemu. Holec pa je vstal, od jeze je bil bled, stopil med rudarje in tresel se je in dejal: «Nežika, tu ne boš sedela!»

Ali kaj mislite, da ga je slušala? Gospod Erazem pa je rekel: «Zakaj pa ne?»

«Nežika, pravim, pojdi k moji mizi!»

«Bom že. Počakajte!»

In šel je proč in sedel na svoje mesto in podprl si s pestmi obraz in besede ni več govoril. Drugo jutro pa je šlo kakor ogenj čez vas in jezike so brusili, da je bila groza.

Več kot pol ure je sedela zraven njega in potlej sta še plesala in zopet je padel šmarni tolarček v gosli. Šele potem je šla k očetu in ni ji dejal žalega. Plačal je in odšel z dekletom.

Jaz pa sem sedel med fante, a ti so jezno sedeli pri svoji mizi. Kaj so hoteli? Bil je drobiž, mladoleten, slaboten, takšno, ko ravno začne malo frčati, šibko in boječe. Stiskali so pod mizo pesti in pri sebi kleli te rudarje in pili vino počasi, — ker imeli so tudi denarjev, pa bolj malo. Če ne bi bil plačeval Gabričev Tone, ne bi teklo vino; a le-ta nas je napajal nekaj časa in bil na čudne načine vesel. Prekmalu je plačal in odšel. Za njim so se vzdignili tudi rudarji in peli so, ko so šli čez vas. Tu pa so se fantički grozili z rokami in žugali z jeziki.

Drugo jutro sem moral prav zgodaj v dolino. Nekaj soržice sem bil dal v mlin; za Binkošti, sem dejal. Pa mi je bil prepozno semlel. Berač mora biti povsod zadnji. Po to moko sem šel torej tisto jutro v dolino. Tam doli pod brvjo v Ločilnici je ležalo nekaj črnega. Jejmena! Bil je človek! Mrtev človek! H kraju ga je bila zanesla voda, in tam je ležal v sipi, napol na suhem. Z mlinarjem sva ga potegnila na prod. Bil je Gabričev Tone. Bog se nas usmili, Bog! In jaz vam povem, da je skočil sam v vodo, čeravno so za njim v grob škropili in kadili. Pa je le res, pa je le res!

Hitel sem navzgor v vas. Ravno pred Rekarjem je bil oče Gabrič (zdaj je že tudi pokopan); na vse jutro se je bil vina napil. Bil pa je tistih ljudi, da je vina nalit bil siten. Ni

pustil družih pri miru in le bodel in dregal jih. Tisto jutro so ga bili pri Rekarjevih posadili iz hiše in zaprli vrata.

Sredi vasi se je opotekal in kričal: «Tudi Rekar mi zapira, kaj? Kaj pravite?» je dejal, «jaz o Rekarju nič hudega ne vem, samo da je malovredno, nič prida človeče.»

Rad bi še bil upil, pa stopil sem k njemu in mu povedal: «Vaš Tonče leži na produ pri Ločilnici. Mrtev je.»

«Mrtev?» in oko se mu je nekako čudno zavilo in pogladil se je z roko čez čelo in zapustile so ga vinske moči in hitel je iz vasi in klical Boga in vse svetnike na pomoč. . . .

Zatem je preteklo nekaj mesecev in pozabilo se je marsikaj. Gospod Erazem je bil že poleti odšel v mesto in tudi njega smo pozabili. Jeseni je bilo in delali smo na polju in pletel sem pridno koše, ker časa sem imel. Enkrat popoldne je prišla Nežika Holekova. Sedel sem za mizo in na drugi kraj meni nasproti je sedla ona. Dekle se mi je zdelo blede in molčalo je tudi.

«Nežika, ali si bolna?» sem dejal, «moraš bolna biti!»

Ali nič ni odgovorila.

«Če imaš časa, bi mi nekaj pisal?»

«Oj, časa pa!»

Bil sem takrat za pisma v vsi vasi sam in za marsikaterega sem pisal pisma sinovom, ki jih je bil vzel cesar v vojake.

Urno sem pripravil vse.

«No, kaj pa naj piševa», sem dejal.

«Kaj naj piševa?» je mislila in nekoliko ji je šla kri v glavo.

«Piši mu», je pričela in vzela belo rutico in si obrisala lice. In vedel sem koj, komu naj piševa. Lejte, tako je bilo prišlo, tako!

«Piši mu», je dejala tiho, «kako da ga grozno rada imam, in kako da zmeraj nanj mislim ponoči in podnevi, in kako je žalostno, ko ga ni, in pusto, in kako da doma grdo ravnaajo z menoj, da mi ni prebiti in da naj pride, če ne, če ne — —»

In nagnila se je na mizo in jokala, da bi se bil moral kamen omečiti.

«Le tiho bodi, Nežika», sem rekel, «le jokaj ne, vse bom tako zapisal.»

In res sem tudi zapisal in lepo zapisal in potem sva zapečatila in odposlala v mesto na gospoda Erazma, Erazma . . . Priimek mi je pa že ušel iz glave. Ali odgovora ni bilo. Prišla je zima, padel je sneg, ali odgovora še ni bilo. Gospod Erazem je ostal v mestu in ni odpisal. Dekle pa je ginilo, da je bilo videti, in vsi smo dejali: Tja-le okoli novega leta, ko pride huda zima, jo bo vzelo.

4.

Kdo te mene ljubit' sili?
Prešeren.

In zbolela je res in legla, tako da smo se vsi zanjo bali in nas je skrbelo. Ali pomlad jo je ozdravila, in ko so se drevesa razcvela in so po vrtovih pognali podleski, je tudi Nežika vstala. Bila je kot senca, tako tenka je bila in bleda. Bilo je sila lepo vreme in žita so dobro kazala.

Dostikrat sem dobil Nežiko pri studencu pod hišo. Sedela je na tratini in gledala tja čez hribe venomer, kakor da bi več pri nas biti ne hotela. Mnogokrat sem ji dejal: «Žival», sem dejal, «žival uboga, ne bodi taka, ne bodi! Na svetu vse mine. Nastron», sem dejal, «raste in cvete nekaj časa na strehi, potem ga pa sneg zdrgne iz mahu in ni ga več.» Pa zastonj sem jo tolažil.

Neki dan je prišel po stezi iz doline gospod Erazem. Počasi je šel in peljal je s seboj žensko, mlado in zalo. Bila je gosposka stvarca. Vsa v nekakih špicah in tenčicah, čez pas pa bi jo bil obsegel s svojim palcem in žugavcem in tisti drobní obrazek bi ji bil jaz prav lahko pokrila s svojo dlanjo, in bilo mi je vsak trenutek, da mora to živalco sapa odnesti v dolino. Obraza pa ni bilo družega, kot dvoje velikih oči, ali gledalo je tako lepo in rahlo in smejal se je tudi. Smejalo pa ves čas. Šla

sta počasi, tu pa tam obstala in gledala v dol in tja proti fabriki, kjer se je kadilo visoko proti nebu. Nežika pa je vstala in hotela bežati. Prijel sem jo za roko; morala je ostati, sem si mislil, da se skaže, kar je.

Prišla sta k nama.

«Tu je tisti studenec, srček», je dejal gospod Erazem, «o katerem sem ti pravil.»

Zagledal je naju in nekoliko osupnil.

«Ti si, Nežika?» je dejal nekako boječe, pogledal jo po strani, kjer je ona stvarca stala in začudeno zrla na nas.

«Ti si, Nežika», je dejal, «ali se še nisi omožila?»

«Ne še», je zdihnila, in čutil sem, kako da se ji je tresla roka v moji. Meni pa se je ogrelo srce in stopil sem pred njega.

«Tako se ne govori», sem dejal, «tako se ne govori! Če se obetajo poprej dekletu zlati gradovi; če se hodi pod njeno okno in če se ji pravi vse, kar je sladkega, da se zmede ‚žival‘, ki sveta ne pozna, in da je zmešana vsa, tako se ne govori! Če se dekletu vzame mir in dobro ime, da ima žalostno domačijo, da zboli za smrt in da je le čudež, da še živi in lazi tod kot senca, še podoba prejšnje ne, tako se ne govori!»

In prav pred njega sem stopil, in uprl je oči v tla.

«Kaj je treba druge voditi todi?» in pogledal sem proti oni, ki je stala na strani, «če se je ti vse obljubilo in obljubilo?»

«O, naj le gre!» je ihtela Nežika in se zgrudila v kolena, «naj le gre, jaz pa tudi ne maram zanj, za vse svetnike ne!»

In solze je točila in jokala na glas.

Gospod Erazem pa je bil osupel; ali tista stvarca, tista drobna «živalca», je stopila k Nežiki in se sklonila k nji in vzela belo rutico (s špicami obrobljeno) in ji brisala oči in ji govorila tako k srcu, da bi se bil tudi jaz kmalu zjokal.

«Ali sem ga prosila, naj hodi za mano, ali sem ga prosila, da naj me ima rad? Moj Bog! Naj le gre, zdaj ga nočem; naj me pusti pri miru, kakor ga bodem jaz pustila.»

Še več takega je tarnala uboga Nežika. Vzdignil sem jo in peljal v očetovo hišo in šla je z nama tudi spremljevalka gospoda Erazma, in začudila se je vsa vas nad tem drobnim metuljem, kakor ga ni bilo ne prej ne slej v vasi. Gospod Erazem pa je ostal sam pri studentu in tiho je menda potem odšel v dolino. Ali izgubil je nevesto; še tisto popoldne se je odpeljala, in ni je več imel.

5.

Nji konec je dal bolečin.
Stritar.

Kaj vam čem še povedati? Nekdaj popoldne je sijalo sonce v mojo kočo, tja na od črvov razjedeno mizo in muhe so se podile v njegovih žarkih in so rade živele. Nekaj mi je dobro délo pri srcu in tudi sem bil vesel. Kar se odpró duri in vstopil je gospod Erazem in žalosten je bil videti. Dejal mi je, da naj grem po Nežiko. Dal mi je bil takrat nekaj petic. Dolgo sem jih hranil. Ali ono leto, ko sem kupil to kozo, ki jo imam zdaj, sem jih pa le moral izmenjati.

Šel sem res po dekleta in sem ji dejal, da jo nekdo čaka gori pri meni. In šla je. Pri meni sem ji pa dejal: «Le pojdi noter, takoj pridem.» In šla je noter. Ostal sem precej časa zunaj; dejal sem: ta dva si imata gotovo mnogo pripovedovati. Ko mi je pa le predolgo bilo, sem šel k njima. In oba sta stala tam pri oknu, in objela se ga je bila krog vrata in glavo mu je bila položila na prsi in od veselja je jokala. In videla me nista in zopet sem zaprl duri in zunaj ostal.

Kar je bilo potem, vse veste. Vzel jo je v mesto, dal jo učiti vsega hudirja, gosposko jo oblekel, jo navadil gosposki hoditi in potem jo je vzel za ženo in rad jo menda ima.

Jaz pa vam povem, boljše bi bila naredila, če bi ostala med nami. Lejte, vse te lepe reči

Holekove so se prodale in prišle v tuje roke. In Nežika, ali ni takšna, da bi jo čez pas obsegel s palcem in žugavcem in da bi ji obraz pokril z dlanjo prav lahko? Tak je ta gosposki svet!

Zdaj pa, če mi ga plačate še poliček, vam bom hvaležen; potlej bom pa šel, ker jutri moram zgodaj gnati na pašo. Povem vam, vaški kravar biti ni prelahko, ni prelahko! Bog se nas usmili, usmili!

Vidite, tako-le je bilo in tako je naše življenje, kakor ta-le poliček. Če je napolnjen, sem vesel, da je poln in ga bom pil; žalosten pa, da bode zopet prazen. Če je pa prazen, je žalost, da je prazen in veselje, da bo zopet poln, poln. Takole je naše življenje! Pa žalost, pa veselje vkup! Tako vam pravim!

II.

Moj sin!

Stari Anton Kimovec je bil ves čas svojega življenja velik revež na zemlji! Za svojim očetom je dobil podrto kočo in raztrgan laz tam gori na Rebri, da se je moral truditi in truditi, če si je hotel pridobiti vsakdanjega ovsenjaka.

Ko pa je stopil v sveti zakon, ga je naš gospod Bog udaril s tako žensko, da me je še sedaj groza, če se je spominjam. Pri delu mu

ni prav nič pomagala. A v hiši mu je ukradla, kar je dosegla! In to, kar je ukradla, je kolikor največ mogoče zapila z žganjem. In če se je Anton zvečer vračal proti domu od težkega dela, je naletel pogostoma svojega zakona slabšo polovico v jarku ali pa sredi pota ležečo. Vaški otročaji pa so kričé hrumeli krog nje. Ali potrpežljivo jo je vselej naložil na svoje rame, jo odnesel v kočó ter ji odpuščal — ker je bila mati njegovemu otroku!

In ko jo je pobrala smrt, in ko smo jo bili zagrebli v tisto rumeno prst tam gori pri svetem Lovrencu, je stal Anton Kimovec žalostno pri strani in po licih so mu rinile debele solze.

«Možje», je dejal, «škoda je je, da je umrla! Človek se vsega privadi! In če sem zaboje in predale dobro zaklepal, mi še vzeti kaj ni mogla! Škoda, da je umrla!»

Za njo mu je ostal otrok, sin. Tega svojega otroka pa je imel Anton Kimovec silno rad. Necega jutra, ležeč na trdem svojem ležišču, pa si je hipoma domislil, da je njegovo življenje, če se stvar natanko pretehta, vendarle težavno! In tedaj je Anton Kimovec prišel do sklepa, da mu mora sin v šolo, da ne bode moral nositi gnoja v košu na plečih in da mu ne bode treba stradati.

V resnici ga je vlekel v Ljubljano! In stopil je pred patra Kalista, ki je bil tedaj gospodar pri frančiškanih, in poljubil mu je belo roko

ter izprosil, da je smel sin vsako opoldne prihajati na tisto slabo, ali vendar dobro kosilo.

Anton pa je potem, kadar je le mogel, lezel v Ljubljano, «Tončka gledat». S sabo je jemal kos črnega kruha, da ga je jedel med potjo. Pil pa je iz studencev krog ceste. Časih si je oprtal koš, v katerem je bila «hrana» za sina, in potem sopel v sončni vročini do mesta. Gotovega denarja ni zapravil nikdar! Pač pa so ga končno pričeli spoznavati dobrosrčni vozniki in vabili so ga, kadar je požiral prah po cesti, da je odložil in prisedel. In tedaj bi ga vi bili morali čuti, kako je tem voznikom vestno pripovedoval, da hodi sina gledat; da je to otrok, kakor si ga le želeti more; kako da so očetje gospodje frančiškani zadovoljni ž njim, in kako da mu napravlja le veselje in veselje!

In res, otrok je dobro delal! Leto za letom je bil «prvi», in prinašal je zlate knjige domov. Z očetom sta prihajala skupno v cerkev. Staremu pa se je videla velika sreča na obrazu, da smo mu zavidali vsi, ki smo imeli slabe in razposajene otročaje.

Ko pa je bilo dokončanih osem šol, je moral Kimovec prodati svoj laz, in ko je sin dokončal visoke šole, je bila prodana tudi kočar! Stari pa je potem po vasi gostoval ter se živil od svojih rok. A vi si ne morete misliti, koliko del da je bil učen! Po zimi je pletel koše, po večerji pripovedoval za kos kruha otrokom prav-

ljice ali pa molil družini posebne in dobrodejne molitvice. Iz bezgove grče je rezljal pipe, iz lipovega lesa pa žlice! In če je ravno tako prišlo, je legel spat, dasi ni bil ves dan nič gorkega zaužil! Pomladi je zahajal na delo ter kosil ali kopal za malo denarjev ves ljubi dan. Poleti pa je nabiral borovnice, kril slamnate strehe, popravljaj in vezal lonce, prodajal sol od hiše do hiše ter živel skoraj ob samem kislem mleku. Jeseni je zopet smukal brinje, iskal maline, strgal smolo od smrek ter pobiral žir po bukovju. Tako si je napravljaj krajcarjev, katere je potem sinu pošiljal. Ali sam je bil siromak, da večjega ni treba iskati! Če je takisto bos, s sklonjenim truplom in z globoko ležečimi očmi plazil se okrog, se je moral smiliti vsakemu. In smilil se je tudi nam vsem!

Leto za letom je preteklo, in leto za letom je postajal Kimovec večji siromak! Sin pa mu je bil med tem nekje tam v Nemcih postal velik gospod in denarjev si je služil, kolikor je le hotel. Vsaj tako so pravili! Na starega svojega očeta pa je bil čisto pozabil. Otrok pozna svoje roditelje le toliko časa, dokler mu morejo kaj dati! Potem pa kot ptica na veji odfrči ter pozabi na domače svoje gnezdo!

Mi pa smo stikali glave in govorili smo, da je takov sin malovreden, takov sin, ki pusti takega očeta stradati in revščino trpeti! Če pa je kdo staremu Antonu kaj enacega zinil, tedaj

mu je prikipela kri v lice in raztogotil in razsrdil se je: «Kaj, moj sin nehvaležen? Moj sin! Moj Tonček! Boste že videli, kako me bo še podpiral na stara moja leta! Sedaj, sedaj pa še ne more! Ko bi le vi imeli take otroke!»

Nekega dne je ta sin res prišel v vas. Tako skrivno je prišel, da ga nihče ni pričakoval. Nosil je svetlo brado, katera mu je segala čez prsi do obširnega trebuha. Močno se je bil zredil. A z očesom je gledal srpo, kakor jež. In nam vsem se je prav, prav zelo grd zdel! In grd je bil tudi!

Na gosposkem vozu se je bil pripeljal. Pri županu pa je obstal ter ondi z učiteljem in drugimi gospodi popival ves dan.

Doma pa je čepel stari in od veselja se je tresel, ker njegov sin je bil prišel!

«No, sedaj vidite, da je prišel moj sin! Moj Tonček! Ko bi le vi take otroke imeli!»

Pa preteklo je popoldne, in sin se ni spomnil, da ima v vasi starega očeta. Šele zvečer, ko je že bila tema, je pritaval k svojemu očetu ter mu potrkal na duri.

«Oče, ali spite?» je vprašal osorno.

«Kaj bom spal? Kako bom spal, če si ti tu, Tonček! Nikar tako ne vprašaj!»

Drugo jutro smo stali pred županom ter gledali, kako se je odpravljajl Kimovčev Tonče. Pri strani tik voza pa je stal stari oče, praznično oblečen in z odkrito glavo. A sin, zvalivši se

na voz, ga je komaj pogledal. In prav imenitno je dejal: «Oče, Vam sem pa pri županu nekaj pustil!»

Potem se je odpeljal, in starec je z žarečim obrazom zrl za vozom, dokler se ni skrnil za ovinkom. «Morda ga ne vidim nikdar več!»

In solze so mu silile v oko. Potem je stopil k županu. Ta pa mu je izročil trideset srebrnih dvajsetic. In te je prinesel k nam ter jih razkazoval in hvalil svojega sina, da ni bilo konca.

«Sedaj vidite! Sedaj vidite, kako me podpira na stare dni! To mi je sin! To mi je hvaležen sin! A vi ste govorili, da me je pozabil. Moj sin naj bi mene pozabil!»

Ali mi smo stvar bolje pregledali. Župan mu je bil sicer izročil trideset dvajsetic. A tega mu ni bil povedal, da mu je sin naročil, naj «staremu» vsak mesec daje le po eno dvajsetico! In laz in kočo mu je bil snedel s šolo! Sedaj pa mu je z dvajseticami plačeval skrbno, ali nespametno ljubezen! Od tedaj pa se je nam ta sin še veliko grji zdel, še veliko grji! Ali očetu se nismo upali povedati, kako da je bilo, da bi mu ne kalili veselja. Saj mu je moralo pravo spoznanje tako ali tako priti!

In to spoznanje je prišlo! Še tisto leto, ko je bil prejel prvo sinovo podporo, tiste dvajsetice! Proti jeseni se je stari Kimovec kakor cvet po tratinah hipoma posušil! Star je bil, a tedaj se je v malo dneh še veliko bolj postaral.

Ko pa je prvi sneg padel, je moral leči. In takoj smo vedeli vsi, da pomladi ne dočaka več. Na golih deskah je ležal skoraj in primanjkovalo mu je vsega. Sosedje smo imeli usmiljenje z njim. Ali človek, bolan človek in od miloščine živeč, to vam je uboga stvar! In dejali smo mu: «Piši sinu, da ti kaj pošlje! Laz in hišo ti je snedel, naj ti kaj da sedaj!»

«Kaj snedel? Kdo pravi snedel?»

In ves bolan in slaboten se je raztogotil ter nam dajal slabe priimke.

Ali končno je pa le poklical kruljavega Dolinčevega Tomažka, ki nam je tedaj pisaril pisma, kadar je bila potreba. In ta je v tistih kruljavih, njemu podobnih črkah skljuval pismo na Kimovčevega Tončka. In pisal mu je, da je oče bolan, da nima ne jesti ne piti, tudi ne postrežbe in ne gorke in mehke postelje; in da naj torej kaj pošlje, kaj dá bolniku!

In čakali smo deset dni, čakali smo dvajset dni — in ali mislite, da je prišel odgovor? Oni še odgovoril ni!

«Vidiš, ničesar ti ne pošlje, ničesar ti dati noče, ta grdi tvoj sin!»

Tako smo govorili. Pa takoj je bil ves razjarjen: «Molčite mi! Pisma ni prejel! Saj se še pisma z denarji izgube, pa bi se tako brez denarja ne! Pismo se je izgubilo! Da bi mene moj sin zapustil, tega še misliti ni treba! Tako vam povem!»

A Dolinčev Tomažek je moral zopet sestiti in zopet je skljuval pismo, in poslali smo ga sinu.

In prišel je tudi odgovor! V nedeljo popoldne smo sedeli v tisti Gabrčevi podstrešni luknji, kjer je bil Kimovec vzel svoje stanovanje. In v čumnato je birič, Sadarjev Korle, ki je takrat pisma prinašal, hipoma pomolil svojo glavo. Ali v roki je držal pisemce, tanko kot jesenski list.

Bolnik na postelji pa je od veselja vzkliknil: «Vidite, da mi piše! Sedaj vidite!»

Dolinčev Tomažek pa je vzel tisto pisemce, razpečatil pečat in privlekel na dan, kar je bilo pisanega. In list je razgrnil, obračal ga na vse strani ter gledal pod mizo, če ni pri razpečatenju kaj padlo na tla! Ali denarja ni bilo!

«Denarja ni!»

«Kaj mi hoče denarjev pošiljati! Sam pride! sam pride! Beri Tomažek, le beri!»

In staremu se je napel obraz. Tomažek pa je pričel kovati besedo za besedo:

«Ljubi oče! Pišete mi, da ste bolni. Res je, da ste stari in pričakovati Vam je vsak trenutek smrtne ure! To je že tako na svetu in božja volja! Pišete, da naj bi sam prišel. Ne morem, imam preveč opravila. Pa če bodeste morali umreti, umrete tako ali tako, če jaz pridem ali ne! Kam pa ste tiste dvajsetice dejali? Po mojem mnenju bi jih morali vsaj polovico še imeti!»

Potem je še nekaj govoril, da mu zdravja želi in potlej je končal.

Starec pa je zaječal na trdem ležišču: «Ali je še kdo med vami, ki lahko prebere pisano pismo?» Oglasil se je Vratarjev Martinče. In vzal je list v umazano svojo roko ter trgjal iz njega besedo za besedo. Ali vse je bilo tako, kakor je bil Tomažek prebral!

Stari je silno prebledel in globoko je zdihnil: «Zdi se mi, da res ne mara za me!»

In kako težko je spravljal besede iz grla! Potem pa se je obrnil proti steni in ničesar ni hotel odgovoriti. Šele ko smo odhajali, se je obrnil in izpregovoril zamolklo: «Pa mu nikar ne pravite, da sem težko, prav težko umrl!»

Po noči pa je umrl. Prav ubožno smo ga pokopali. Na grobu ni spominka. Vsako pomlad zraste na njem nekaj trave in osata. Ali po tem grobu nikdo ne povpraša.

Taki so ti naši otroci!

III.

Miha Kovarjev.

«Kaj boš zabavljal,
Miha Kovarjev,
Ki nimaš nič dnarjev!»

Tako se je pelo v Petelinčkovi gostilni. A glasovi, ki so peli, ne rečem, da so bili čisti in jasni. Pel je tudi Lozarjev Jurče z raztrganim

svojim grlom, in vmes tulil Kalanov France ter izpuščal od sebe glasove, kakor staro jeklo, če se krha ob kamen:

«Kaj boš zabavljaj,
Miha Kovarjev,
Ki nimaš nič dnarjev!»

In ravno polnoči je udarilo na bližnji cerkvi, ko so se med takovim petjem pri Petelinčkovih vežna vrata z veliko silo odprla na iztežaj. Pri odprtih teh vratih pa se je prikazala podoba Kovarjevega Mihe.

Sadarjev Korle, čevljar, pa je tisti večer pri sosedu do pozne noči šival. Mimogredoč je mož takoj opazil, da Miha ni bil prišel iz proste svoje volje do vežnega praga. Zakaj iz veže se je prikazalo kakih osmero rok, katere so bile z Mihovim telesom več ali manj v tesni zvezi. In res je Miha potem kakor pero sfrčal, s svojim truplom premeril zrak in končno obležal v snegu. Da ni takoj vstal, se ve, ker Miha je bil pijan, prav močno pijan. Ko pa je takisto v snegu ležal, in ko se je bilo tisto osmero rok, izpolnivi svojo nalogo, v vežo nazaj poskrilo, je prišel še na dan ali bolje na noč Kamnarjev Tinče, tista šibka in bojazljiva žival, katera se je hotela vselej domov pod streho skriti, kadar je hotel nastati pretep. Ali danes je neizrečeno mogočno pristopil v sneg k Mihi ter mu s težko okovano nogo še eno ali dve primeril čez hrbet in

dejal srdito: «Ti boš nam (in besedo je poudarjal), ti boš nam zabavljaj! Mi smo od fare!»

Potem pa je tudi Tinče odhitel v vežo in veže duri zalopnil za sabo.

Miha se je mrmraje vzdignil. In srdit je bil.

«Kar izpijem, plačam, pravim, pravim, pravim! In kaj ste vi vsi? Kaj si ti stara šivanka, Lozarjev Jurče? In ti stara pijavka, Kalan? In kaj si ti, uboga sova, Petelinček? In ti Kamnarjev Tinče, jetika jetična? In kaj si ti (obrnivši se na čevljarčka, blizu pristopivšega), ti Korle, raztrgano obuvalo ti? Kaj ste vi vsi? vprašam, vprašam, vprrrr-ašam!»

Končno se mu je jeza potolažila, in duša se mu je pričela tajati, da se je sam sebi smilil, prav zelo smilil. In skoraj jokaje je sam sebi govoril tole opominjevanje: «Si pač že spet pijan, Miha! In v temno noč so te vrgli, in otepli so te! Vidiš, in slabši si kot vsak berač, in vsak te sme pretepavati! Ti si revež, ti si revež! In raztrgan si tudi, in gorke obleke nimaš, ker ti vse zapiješ, vse zapiješ! No, pa si bil spet tepen! Oj zahvali svetega Boga, da nimaš ne žene, ne otrok! To bi ti bili reveži!»

In tedaj je uboga stvar v istini pričela jokati, kakor je že tako navada pri izpilih ljudeh. Potem pa se je odplazil, solze prelivajoč, proti Petelinčkovemu svinjaku. Ondi pa je bila pri lini k podstrešju prislonjena lestva. In po

tež lešvi je splezal navzgor ter izginil pod ostrejšem, da bi se zaril v slamo.

In že je hotel Sadarjev Korle odkrevljati, meneč, da je sedaj vse pri kraju, kar se hipoma v lini pri svinjaku še enkrat prikaže Mihova podoba. A tedaj ni več jokala. In zopet je bil jezen in pestil je roke ter srdito zakričal: «Kaj ste vi vsi, kaj?»

In ko ni bilo odgovora, je še zakričal: «Miha se vas nič ne boji!»

S to zavestjo je izginil ter se zaril v slamo.

* * *

Pred dvajsetimi leti pa je bila stvar čisto drugačna. Tedaj Miha še ni pil, tedaj tudi ni nosil raztrgane obleke. Takrat je bil pri nas «gospod» tisti stari gospod Andrej, ki se je med mašo vedno potil in ki je na prižnici tako resnično pravil, da tatje in bogatini ne bodo gledali nebeškega kraljestva: prvi ker kradejo, drugi pa, ker za dušo nič ne storé.

Dve reči pa je moral gospod Andrej vedno pri hiši imeti: lepega konja in pa zalega hlapca! In če vam povem, da je bil tedaj pri gospodu Andreju hlapec Miha Kovarjev, lahko mi verjamete, da je bil zal človek!

Kadar je moral gospoda peljati na godovanje k temu ali onemu sosedu, je prihitela vsa vas, da je gledala gospodovega svetlega konja, in pa Miho, zalega hlapca.

Ko pa sta se potem proti večeru vračala, je gospod Andrej vesel in srečen slonel v svojem vozičku. In potegnili je iz žepa modro ruto, si obrisal ž njo obraz ter dejal: «Miha!»

Miha pa se je ponosno obrnil proti gospodu in pričel se je tale razgovor:

«Miha, ali si jih videl?»

«Videl pa, videl!»

«Hek! hek! Miha, ali si videl, v kakšnem košu se je priplazil gospod Matevž? Da ga (s povzdignjenim glasom), da ga le sram ni, sram! A je to, kar ima vpreženega (z zaničljivim glasom), konju podobno, Miha?»

«Res, slabo živinče je!»

«Kaj živinče! To še živinče ni! To je mačka, pa ne konj! In ali si videl, v kakšnem loncu da je priotikal Šmarjetni gospod Anton? Ali je to voz, te vprašam?»

«Res, slab voziček je!»

Tako so prišli na vrsto vsi «gospodje» sosedje in konji in vozovi njihovi. A vsi ti konji in vozički so bili slabi in nič prida! Končni sklep pa je bil, da ima dobrega konja in pošten voz samo gospod Andrej! Miha pa je vedel stvar zasukati tako, da se je temu sklepu pridejal še drugi in sicer ta, da ima tudi dobrega hlapca edino le in samo gospod Andrej!

In tako je bilo dve, tri leta vse dobro. Gospod Andrej pa je imel brata v Loki. Ta je

bil sodnik in sodil je o nas, če smo se bili pretepli, ali če je bil kdo biriče oklestil. Ta nas je sodil in zapiral je nas in trd je bil z nami, da smo se ga bali kot živega vraga. Mlade ponočnjake pa je polagal na klop, in če si le malo zaukal sredi vasi o polnoči, te je poklical predse in ukazal ti jih je deset do petnajst naštetih, težkih, vročih, da si Ježeš-Marijo klical, in da so se ti napravili krvavi žulji na tistem delu telesa, na katerega so ti bile naštete.

Ta sodnik je imel tedaj mlado hčer, takšno gosposko stvar v široki obleki. Le-ta je neko poletje prišla h gospodu; in nekdanj v nedeljo zjutraj, ko je gospod Andrej pel sveto mašo, je sedela v gospodovi klopi pod prižnico, in iz belih peč se je videla njena glava, na kateri je bilo nakopičenih toliko las, da bi jih bil človek komaj v košu odnesel.

Po maši pa smo stali pred cerkvijo in čudili smo se, da zraste na človeški glavi toliko las.

Košnikov Lenart, ki je bil v cesarski armadi in je tam služil nekega majorja, pa je nam takoj to stvar razložil in razjasnil.

Tisti njegov gospod je imel ženo, katera je tudi nosila na glavi tako butaro las. Nekdanj zjutraj, ko je bila gospa ravno vstala, pa ga je gospod poklical v sobo. In tedaj je videl, da so skoraj vsi tisti njeni lasje ležali na mizi. Snemala jih je z glave, kakor mi snemamo svoje klobuke, in po noči je spala brez njih.

Spletena pa je bila tista butara Bog vé iz kakovih konjskih repov, a človeškega lasu ni bilo v nji!

Mi pa smo takoj vedeli, da ima tudi ta take lasé, narejene iz Bog vé kakovih konjskih repov. In smejali smo se, in to po vsi pravici. Čemu bi se človek pačil z glavo? Naj to nosi, kar mu je dodelil gospod Bog!

Ta dekle je torej obtičala pri gospodu Andreju. In svoj križ je moral imeti ž njo! Preobrnila mu je ves dvor in v nered je spravila vse. V kuhinji je gospodovala kuharico, tisto staro Marjeto, da je hotela uiti; v hlevih pa je zopet jezila dekle, da so hotele zapustiti dobro službo. A gospod Andrej si ni vedel pomagati. Samo posle je prosil, naj potrpe, naj potrpe. Ona pa si ga je obvijala krog svojih prstov, in če se je srdil na njo, se mu je smejala ter mu kazala bele svoje zobe, tako da je gospod oče pozabil svoje jeze, in da jo je v svoji dobrodušnosti kot sorodnico rad imel.

Pa še nekdo jo je rad gledal pod taisto streho. Bil je to hlapec Miha. Bog vé, kako da mu je bila zmešala glavo? Ali bil je zmešan, čisto zmešan! In kako je pazil potem na se! Česal si je skrbno zaručene svoje lase, obvezaval si krog vrata svilnačo, pisano ruto in v žep si vtikal čipkaste robce, da je moral ženski dopasti, če je le oči imela v glavi. A taka

gosposka ženska ima tudi v tem svoje muhe! Le tisti suhi drogovi, tisti dolgi češarki gosposki, ki ne tehtajo več kot kak petelin, le tisto ji ugaja. A takega čez pleča lepo širokega človeka, kakor smo mi na kmetih, še pogledati noče! No, pa vsaj tu ni bilo tako!

Nekdaj, ko smo na vaškem mostičku stali in je tisti Vinharjev Matevže, ki je bil slep na eno oko, hotel trditi, da ima ta ženska lasé iz konjskih repov, ga je vzel Miha mahoma v svoje pesti in pretepel in pretolkel ga je, da je Matevžek ves krvav odnesel svoje kosti. A nikdar potem ni več govoril o tistih konjskih repih! Nam pa je stvar dala premisleka, in oči smo odprli in videli več kot poprej. Maruša Repulja, ki je po sejmovih «sladke reči» prodajala, je kmalu potem letala od hiše do hiše, ter kričala: če že veste, če že veste, da je Miha, da je Miha zagledal se v tisto gosposko!

Ali mi smo reči opazovali in gledali na vse. In videli smo, da se je tista ženska pričela rada oblačiti v kmečko obleko. In če so na travnikih kosili, je prišla gotovo tja in smukala se med kosci ter počenjala svoje sitnosti; Mihi pa so se oči svetile kakor živo oglje, da smo si takoj morali misliti kaj in kako.

Vedno je letala za njim. Če je šel na vrt nakosit zelene trave za živino, že mu je tičala za hrbtom. In tiho sta govorila med sabo in glasno se smejala!

Gospod Andrej pa je bil slep in ničesar ni videl. Star je bil mož; sam dober in nesumnjav, je bilo lahko mogoče, da ničesar ni videl!

Ali še celo gosposko jed je pustila, prišla k družini ter z leseno žlico jedla iz sklede. Da pa je pri tem vedno tik Mihe sedla, to se ni seveda samo tako pripetilo. A mi smo to vse opazili. Gospod Andrej pa, če je prišel v hišo k družini, ni opazil ničesar. In še dobro se mu je zdelo, ko jo je videl sredi svoje družine. Star mož je bil in mislil je, da je vse v redu.

Nekdaj v pozni noči je lezel Šarevčev Pavliha domov. Tam doli v Dolgih njivah je krtom nastavljal. Potem pa se je bil v gostilni malo pomudil. Lovil je krte po polju in nastavljal jim pasti. A dostikrat ti je prilezel v hišo s krtom v kleščah, in si mu plačati moral, češ, da ti ga je ujel na tvojem polju. In če mu tudi nisi ukazal nastaviti, moral si mu vendar plačati, ker Pavliha je imal oster jezik, da smo se ga bali vsi.

Ta je torej, iz Dolgih njiv gredoč, tistega večera kresal mimo cerkve. A dobro je videl, da je imel gospod Andrej še luč pri sebi. Tam zadaj nad kuhinjo pa je postavljena bila lestva do okna. In na tej lestvi je tičal nekdo, in pri oknu je bil tudi nekdo!

Pavliha pa si je stvar takoj raztolmačil, in takoj je mož vedel, da lestva tja sama ni bila

prišla. Kdo pa da je na lestvi, in kdo da je pri oknu, si je tudi lahko mislil.

Tedaj pa je Pavliha sam sebi takole govoril:

«Če jima pravim: „dober večer!“ morda jima vseč ne bode. In skoraj gotovo se potem Miha z lestve spusti in me ujame, kakor ujamem jaz krta v kleščce. In nič manj gotovo ni, da mi potem na rebra naloži svoje pesti, da jih pomnim nekaj časa. Bolje je, da si torej na tisto stran, kjer stoji lestva, zatisneš oko in da ničesar ne vidiš!»

In Pavliha je na tisto stran, kjer je stala lestva, zatisnil oko, gugal se mimo in videl ni ničesar:

Potem, ko je bila že vsa stvar pri kraju, potem šele nam je pravil o tistem večeru.

* * *

Jeseni potem pa je odšla. In Miha je lazil klavrno okrog in slabe volje je bil.

Prišel je predpust. Snega je padlo, da je nam strehe podiralo. Podrla se je tudi tista velika lipa pred cerkvijo, da je padla v cerkvena okna ter jih razbila. Kavk in vran pa se je v črnih oblacih vlačilo krog vasi. In če si na vrtu razgrebal sneg ter nastavil skopec, si ujel po dve na enkrat. Žival je stradala, da je bilo groza!

Nekega jutra je gospod Andrej poklical pred se svojega hlapca ter mu dejal:

«Miha, vprezi konjička!»

In Miha je vpregel konjička v takšne tanke sani. Ko pa je gospod Andrej položil nanje težko svoje truplo, so zastokale, da je človek menil, da se morajo vsak trenutek potreti pod gospodom. No, pa so ga vendar držale!

Proti mestu sta se odpeljala. Med potjo pa je gospoda Andreja hlapec Miha povprašal, po kaj da se gre v mesto.

A gospod je dobrovoljno zamežikal in dejal: «Danes imava veselo pot, Miha! Danes se bomo dobrega najedli, da bode le kaj! In tudi ti, Miha, upam da tudi ti!»

«Morda nova maša?» je vprašal Miha od strani.

«Kaj nova maša! Kdo sedaj poje nove maše!» se je zavnel gospod.

«Torej ženitev?»

«Ženitev pa, ženitev pa, Miha!»

«Kdo pa? Nemara gospod sodnik?»

«Ta jo že ima! Lej ga nespametneža, kako vpraša!»

Miha je umolknil.

Gospod pa je dejal smejaje: «Hčer je oženil, hčer!»

«In ali je dosti primožila?»

«No je že, je že! Pa saj veš, če bi ne bil jaz nekaj brsnil!»

«Ali ima gospod sodnik več deklet?» je še povprašal Miha.

«Cel kup, cel kup!»

Dalje si Miha ni upal povpraševati.

Lovričkov Grega, ki je tisto jutro nesel davke v mesto ter se bil prisedel k Mihi na sprednji sedež, pa je hotel videti, da je Miha nekako zamišljen potem sedel tik njega. Čudno se mu je tudi dozdevalo, da je Miha pri najmanjši priliki zaklel, seveda tako tiho, da ga gospod ni čul.

Ko pa je Grega pri davkarjih opravil, je odšel v cerkev, kamor je vrelo vse. Stopivši v božjo hišo pa je takoj zapazil, da so pri oltarju gorele vse sveče, in da se je pelo, kakor ob največjem prazniku.

Po klopeč se je trlo gospode. Končno pa je petje potihnilo, in pred oltar sta stopila ženin in nevesta. Njo pa je Grega, ki je imel ostro oko, takoj spoznal. Bila je tista nemirna stvar, ki je poprej med poletjem gospodu Andreju sitnosti napravljala v hiši. A danes se je Gregi neizrečeno zala zdela! Imela je čez in čez belo obleko in krog glave venec belih rož (Bog ve, kje so jih izteknili po zimi!). A obleka se je vlekla za njo, tako da bi bil v tisto, kar se je vleklo, oblekel deset kmečkih deklet. K nji pa je pristopil takšen tenak, gosposki človek, z bradatim obrazom, in s črno, na rep vrezano suknjo. Ko pa je Grega tega človeka opazoval in pregledaval, se mu je dozdevalo grozno čudno, kako da more dekleta to šibico

rajše imeti, kot pa Miho, ki je bil vendar najlepši človek v desetih vaseh. Tedaj pa se je Lovričkovemu Gregi dozdelo, da je nekdo blizu njega prav globoko zdihnil. In glejte, ko se je mož ozrl bolj natanko, je videl tam pri strani ob cerkvenem stebru sloneti Miho. V enomer je zrl tja proti oltarju, in oči so mu kakor raku stale izpod čela. Bil je revež prikazen, da se je moral vsakemu smiliti! Ko se je Grega potem zopet obrnil proti oltarju, je zagledal tudi gospoda Andreja. Z modro ruto si je obrisal potni obraz. Potem pa je pričel govoriti, kako da mora ženska svojega moža rada imeti, povsodi iti za njim ter mu biti pokorna in zvesta. In opominjal je ženina in nevesto, naj se rada imata; in poudarjal je še posebno, naj otroke, če jih jima Bog da, vzgojita krščansko in v naši sveti veri. Nevesta je tiščala bel robec do obraza in jokala. Končno je gospod Andrej povprašal ženina, hoče li to nevesto, in nevesto, če hoče tega ženina. Ali oba sta dejala, da hočeta.

Po dokončanem svetem obredu pa je vse zapustilo cerkev in pred oltarjem so pogasnili sveče. Miha pa se ni genil s svojega mesta. V enomer je še zrl tja proti oltarju, in debele kaplje so mu lezle čez čelo.

Grega je k njemu pristopil in dejal: «Kaj boš stokal, Miha? Vzeti bi je tako ne bil mogel! Ali ti naj taka gosposka stvar koplje na polju in vodo prinaša na glavi? Bodi pameten!»

Grdo ga je pogledal. A zunaj cerkve je izpregovoril zamolklo:

«Pojdi Grega! Danes ga bova pila!»

In šla sta. In dajal je za vino vse popoldne, in pila sta vse popoldne. Ko pa je prišel večer, je Grega zlezal pod mizo, Miha pa zaspal na klopi.

Ali gospod Andrej, povrnivši se od gosposke pojedine, ni dobil vpreženega senivčka.

Prebudil je Miho. A ta je gledal debelo, in noge ga niso hotele nositi.

Gospod se je prestrašil: «Moj Bog, Miha, ti si pijan!»

Kaj tacega se do sedaj še ni bilo pripetilo nikdar! In gorje hlapcu, če se je v gospodovi službi kdaj napil! Takoj je moral pobrati svoja kopita ter odlaziti. In gospod Andrej videč, da mu hlapec omahuje tjinsem, kakor drevo, od piša semtertja metano, je takoj sklenil, da je danes Miha zadnji dan hlapec pri njem.

«Miha, ti si grozno pijan!» je vzkliknil še edenkrat.

A Miha je čisto vse pozabil ter predrzno odgovoril: «Če sem, saj sem za svoje!»

In zvalil se je na klop in takoj zopet trdno zaspal. Gospod Andrej pa je moral najeti drugega voznika, da ga je pripeljal iz mesta.

* * *

Miho pa je gospod res spodil iz svoje službe. Potem pa se je klatil okrog po vasi ter postal izgubljen, čisto izgubljen človek. Kar je bil po starših dobil in kar si je bil v službi prihranil, to vse je naglo po grlu pognal. Presedeval je po cele dni v gostilni in izlival v sé kupo za kupo.

Ko pa je skoraj vsak dan pijače napit prihajal na svit ter se takisto opotekal med hišami, so ga kmalu opazili vaški otročaji. In ker se je takoj razsrdil, če so ga dražili, dražili so ga vedno bolj in bolj. Mi pa smo govorili, da je škoda tega človeka. A kaj smo hoteli? Če si mu kaj dejal, se je razjaril takoj in žugal te pretepsti in pobiti. Ves je zdivjal. A pijače je spravil v sé, da smo se le čudili, da si ni pokončal svojega življenja.

Končno je postal velik revež. V svoji mladosti se je bil izučil čevljarskega dela. In ko je bilo vse zapito in zapravljeno, je umazan in raztrgan lazil po hišah in beračil, da se mu je dalo kaj zašiti. A če je le dobil denar, ga je pri tej priči zapil. Ker pa je imel tudi lastnost, da je v pijanosti rad zabavljaj, so ga pretepevali in iz gostilen metali.

Preteklo je bilo potem skoraj dvajset let.

Gospod Andrej je bil še vedno pri nas. A star je bil kakor zemlja. Mi pa smo ga radi imeli, ker je bil dober gospod!

Nekdaj spomladi pa je k njemu prišlo zopet takšno gosposko dekle. Tudi je nosilo na glavi

kepo las, in nam vsem se je videla prvi prav zelo enaka.

Pomlad je torej bila in nad nami se je razpenjalo vedno jasno nebo. Ptice so pele po vseh grmih; krog cerkvenega stolpa so že švigale lastovice in sokoli. A v gospodovem vrtu je cvetelo stotero pisanih rož in krasno je bilo vse.

Med rožami pa je hodilo tisto dekle po peščenih potih in trgalo cvetje ter letalo krog starega gospoda. Le-ta pa se je na soncu grel ter z živim veseljem zrl na njo, ki je bila kakor ptica v prvi pomladi.

Tedaj je mimo pritaval Miha Kovarjev. Teške so mu bile noge in z rokami se je moral prijemati za vrtno ograjo, da ga ni vrglo na tla. Ugledavši njo med cvetjem in čuvši njeno smejanje, so se mu napele oči in uprl jih je na njo. In hipoma so izginile vse vinske moči iz njega in kakor sveča se je postavil tik ograje.

«Ali si vendar spet tu?» je bolestno zaječal. In divje je kričal: «Ali poglej me, kakšen, kakšen revež sem postal — zavoljo tebe! Zavoljo tebe!»

Občutil je hipoma vso svojo revščino, se zgrudil na zemljo ter pričel kakor otrok glasno jokati.

Gospod Andrej pa je odpeljal dekleta iz vrta rekoč, da je to star pijanec in star grešnik.

Bila je hči one, ki je pred dvajsetimi leti bila prišla h gospodu Andreju!

Od tedaj pa je Miha še bolj popival.

In ravno pozimi potem je bilo, da so ga v pozni noči vrgli pri Petelinčkovih na plan. Splazil se je, kakor smo videli, na svinjak, da bi ondi prenočil. Čez noč proti jutru je nastal hud mraz. In ko so drugo jutro prišli po slamo, je ležal Miha v nji — ali bil je mrtev. Čez noč je bil zmrznil!

IV.

Kobiljekar.

Vi vsi veste, kakšen mož je bil nekdam stari Kobiljekar! Kadar je na dvorišču tik svoje hiše stal in gledal to bogastvo okrog sebe, tedaj pač ni bilo čuda, da je mož ponosno povzdignil glavo in zaničljivo se oziral po raztrganih strehah svojih sosedov. In brez šale vam rečem, da tedaj v vsi dolini ni bilo takega selišča, kakor je bilo Kobiljekarjevo. Hiša, visoka in prostorna, je imela okna, kakor jih vidite le pri cerkvah, in njena streha je bila krita s ploščami, da se je kar lesketalo, ko je posijalo sonce na njo. Pred poslopjem pa je bilo dvorišče z belim peskom posuto in dva pava sta postopala tod okrog, letala po strehah in grdo kričala. Časih sta pa tudi takisto lepo razprostirala vsak svoj rep, da so vaški otroci kričeč skupaj drli in milo gledali, če se bode pač izgubilo «zlati pero iz zlatega repa».

V hlevih pa je bilo živine rjave in sive, pisane in bele, da se je komaj preštela, ko so jo gonili hlapci na vodo.

Tja pred vežo, pred hišni vhod pa je bil Kobiljekar zasadil dva divja kostanja, košata in ravna kakor sveča. Vsako pomlad pa sta delala takove lončaste cvetove, in kadar je sapa pomajala cvetoče veje, je zadišalo, kakor da bi bil človek v ulnjaku med samim medom.

Okrog oken pa se je vila vinska trta in po stenah so se videle mnogovrstne podobe svetnikov in svetnic božjih.

Ali brez daljšega besedovanja vam rečem, da je imel oče Kobiljekar domačijo, katere je bil lahko vesel in na katero je smel biti brez greha ponosen.

Tako ponosen pa bi oče Kobiljekar vendar ne bil smel biti, kakor je bil v resnici. Ker ponos je prav, kolikor je prav! Ponosa preveč pa mislim jaz, da je greh in ostudna hudobija. In takoj bode čuli, da je prišla kazen tudi na Kobiljekarja!

Mož se je bil prevzel svojega bogastva in duša se mu je prenapila vse posvetne sreče. In postal je pavom enak, ki so mu po dvorišču letali, oblastno razprostirali lepe repove in prav grdo kričali.

Takrat pa je nam pretepal v šoli otroke tisti suhorebri gospod Ožbalt, tista neizrečena pajčevina, katero je pretila vsaka sapica s kostmi in kožo pomesti od tal.

Ta gospod Ožbalt je torej šel nekega jutra mimo Kobiljekarjevine, kruha lačen in pijače žejen. Na pragu pa je stal oče Nace Kobiljekar in tobak je vlekel iz mogočne, s srebrom okovane pipe.

Gospodu Ožbaltu pa je bil moral nekov vrag zlesti v dušo in snel je umazani svoj klobuček s plešaste svoje glave in dejal je z resnim obrazom: «Dobro jutro, gospod Kobiljekar!»

Ta «gospod» pa je šinil očetu Nacetu po vseh kosteh in po vseh žilicah njegovega obširnega telesa.

In glejte, moral je postati «gospod»! In k sebi je poklical drobno osebito, gospoda Ožbalta. Potem pa sta v čumnati presedevala dan za dnevom. In ko je sonce svetlo sijalo skozi omreženo okno, je poskušal oče Nace s potnim obrazom, da bi zapisal prve črke, — ker gospod mora znati pisati.

Gospod Ožbalt je pa tudi dobro živel pri tem! Ko se je oče Nace trudil s črkami, je pojedal Ožbalt prekajene klobase iz Kobiljekarjevih shramb, prigrizoval soržičen in kakor olje volján kruh ter popival najboljši brinjevec, katerega je kuhal tedaj Mrakov Juri; tisti, ki je bil ono leto zlezal na hruško in potem z nje padel in si polomil rebra — polomil do smrti!

Ko pa je bil gospod Ožbalt pospravil lepo število klobas ter bil popil skoraj ves brinjevec, tedaj je pa znal tudi oče Nace s trdo roko

zapisati svoje ime: Nace Kobiljekar. To je, nametal je nekakove kolce tja po popirju, kar se je gledalo kakor star plot pri lazu tam na gorah, plot, ki ga je pomladi razmetala strela in ožgala.

Tiste dni pa je bil Jernejev Petrček še gospodar v svoji koči; tedaj je še ni bil zapijančeval do čistega. Kobiljekarju pa je bil dolžan dvesto šmarnih petic. In ko je ob letu bilo treba plačati obresti, si je bil Petrček s silno težo pritrgal potrebni denar. Ko pa je pred Kobiljekarjevo hišo stal, so ga napolnile v hipu globoke misli. Potem pa se mu je hipoma razvedrilo v glavi in s prekanjenim obrazom je dejal drobni svoj prstek na nizko svoje čelce. In pred očeta Naceta stopivši je dejala zvita buča: «Gospod Kobiljekar! Obresti bi Vam plačal, gospod Kobiljekar, rad bi jih plačal, ali denarja nimam. Imejte potrpljenje z mano, gospod Kobiljekar, za eno leto še, gospod Kobiljekar, če mi jih že ne pregledate za to leto, gospod Kobiljekar!»

In veselja poln je odgovoril oče Nace: «Ti jih ne boš plačeval, ti ne, Petrček! Ti si pa tudi človek, ki ima spodobno vedenje, ti, Petrček!»

Petrček pa je potem ves teden pijančeval za tisti denar in strašno neumno gledal izpod nizkega čela, če smo ga povpraševali, kje je dobil denar, da pije. Končno pa se je nam vendarle razodel.

In vsi drugi dolžniki smo drli k očetu Nacetu, in «gospodje» so se nam usipali iz ust, kakor zrele hruške z drevesa. Ali Nace Kobiljekar nas vendar ni oprostil plačevanja obresti. «Gospod» pa je ostal od tedaj in vas mu je bila pokorna — ker smo bili vsi zadolženi pri Kobiljekarju.

Tako smo ga čestili, ali ne do smrti njegove. Malo časa potem je umrl stari Lovriček, Kobiljekarjev sosed. Tik Kobiljekarjevega vrta je stala (kakor še danes stoji) Lovričkova koč. Slabo poslopje je bilo tedaj s plesnivo streho in malimi okni. Takoj pri tej koči pa je ležala prav majhena zaplata zemlje, malo vredna, nič vredna! Vsako leto je zraslo na nji nekoliko osata, mahu in slabega ločka. Prav nič ni bil vreden tisti kos zemlje, in vsi smo sploh mislili, da je lastnina Kobiljekarjeva; in Kobiljekar je sam mislil tako.

Lovriček je bil torej umrl in zapustil vso svojo beračijo sinu Gregi. Grega pa je bil prebrisan človek, kakor veste. Po pogorju je kupoval ovce in kozle ter jih gonil na Tolminsko in si bil tako nekaj denarja prikupčeval. Ta je bil tedaj nastopil gospodarstvo po starem Lovričku, in Bog ve, kako je bil izvohal pri gosposki, da je tista ped zemlje njegova, na kateri je zraslo vsako leto nekoliko mahu in malo osata. In kmalu smo videli, pogostoma videli, da je Grega košek hoste, ki jo je bil nabral v soboto po-

poldne po gozdovih, da je tisti košek hoste prevrnil ondi in odložil tam nabrane krepeli.

Grega pa je bil prebrisan človek! In če je prišel tako ob sobotah s koškom ob rami domov, s potnim obrazom, je vselej počakal, da je prišel mimo kak znanec, kak sosed. In če sta prišla dva, videl je še rajši. In poprosil jih je, da so mu pomagali tovor sneti z rame in odložiti na tisto zemljo.

Ko pa je prišla jesen, si je bil Grega nasekal nekaj drv v gozdu ter si jih bil zvozil s svojim voletom na tisto ped zemlje, na kateri je leto za letom zraslo malo suhljaste trave. In kar očitno jih je zložil tam ondi ter jih pustil ležati. No, nam je bilo po volji, ali po volji ni bilo očetu Nacetu.

Neko popoldne, ko nam je sonce jesensko in zaspano sijalo skozi okna v hišo, ter smo že posedavali okrog peči, je letala Maruša Repulja (ki je tačas «sladke reči» prodajala po sejmovih) od hiše do hiše. In samo glavo je pri vratih pokazovala in silno spehana je kričala skozi škrbaste čeljusti: «Hitite! letite! Kobiljekar in pa Grega se prepirata in strašno kričita!»

Potem pa je urno dalje hitela k sosеду in od soseda k drugemu sosеду.

Tiste dni pa je bilo pri nas še ravno tako, kakor dandanes. Kadar sta se prepirala dva soseda ter se grdo zmerjala, tedaj je drla vsa

vas skupaj ter gledala in gledala in prav težko pričakovala, da bi se prepirajoča zgrabila ter se malo pretolkla.

Tako smo tudi tisto popoldne prileteli h Gregovi koči ter gledali in prvega udarca željno pričakovali.

Kobiljekar, rdeč kakor kuhan rak, je letal za ograjo svojega vrta in kričal in tulil, da ga je bilo groza videti in slišati.

Gregu pa je sedel na zloženih svojih drvih in nožice je bil stisnil pod sé in iz male toliminske pipice vlekel, strašno hlastno vlekel dim ter ga izpuščal od sebe. Na glavi pa je imel silno polhovko, ki mu je sezala do ušes.

«Kdo pa sem jaz in kdo si ti?» je rjul oče Nace, «berač si in pa še slab berač!»

Gregu pa so se zasvetile zelene oči in s svojim tenkim glasom, ki je šel skozi ušesa kakor od skrhane žage, samo s tem tenkim glasom je dejal, in Bog vé, da ne jezno, ampak mirno, pa prav čisto mirno: «Kobiljekar, jaz Vam le toliko rečem, da so gospodje sleparji! In to bodete že izkusili, če še niste!»

Na to je oče Nace še bolj kričal.

«Kobiljekar, jaz Vam tudi povem, da so gospodje šeme, pa prav velike šeme!»

In Gregu je izpustil oblak dima iz ust.

«Ti si berač, ti si berač!»

In Kobiljekarju je skoraj v grlu zastal glas in ves hripav je bil.

«In še Vam rečem, Kobiljekar, da so gospodje tudi goljufje, grdi goljufje!»

In tako je šlo dalje. Končno pa je oče Nace pobral debel kamen ter ga posadil Gregi na glavo, da je bil ta v hipu ves krvav.

Šele tedaj je priletela (kakor je že tako navada) Kobiljekarjeva žena ter odvedla svojega kričečega in silno preklinjajočega moža.

Grega pa je zlezal s svojih hlodov, potegnil iz žepa prav umazano in prav raztrgano ruto, obrisal si kri z glave, razbleknil veselo svoja usta in dejal potem: «Sosedje, tole je zame denar!»

In tako je bilo. Legel je v posteljo in do sodišča poslal povedat. In prišlo je kup gosposkih ljudi, biričev in ranocelnikov, ki so mu premerili in pregledali, pretipali in prebrodili glavo. Potem pa so rekli, da bo Kobiljekar zaprt, in ukazali so mu, naj Gregi poplača toliko in toliko za bolečine in druge težave.

Čez nekaj tednov pa je oče Nace vpregel konjička in se peljal v mesto, da bi bil zaprt. In presedel je mesec in še nekaj dni. —

Potem pa se je tožba pričela za tisti košček zemlje, na katerega je Grega odlagal nabrano svoje dračje. In sodni hlapci so prihajali ter prinašali nam povabila. Mi pa smo morali na zaslišanje in po svoji vesti smo govorili in potrjevali, da je Grega v resnici ondi puščal svojo hosto. In glejte — vrag naj ume te je-

zične dohtarje — tista hosta, pa ravno tista hosta, vam rečem, je pomagala Gregi — in tožbo je dobil!

Kobiljekar pa je nam naša pričevanja slabo poplačal. Ko smo zopet prinesli obresti, je dejal, da denarja potrebuje, in izterjal je svoje dolgove pri nas. Mi pa smo ga poplačali.

Ali potem je minil strah in nič več mu nismo privoščili njegovih gosposčin.

Grega pa se je skoraj vsako nedeljo popoldne, ko smo šli ravno iz cerkve, postavil tja pred Kobiljekarjevino ter slabo in zbadljivo govoril o gospôdi in gospodih.

Okrog pa smo stali mi poslušavci, tedaj dolgovi oproščeni, ter se glasno grohotali, dokler ni oče Nace besen in divji prihrumel iz veže in se penil in togotil. Ali kamena si pa vendar ni upal položiti Gregi na glavo, ker je bilo to prvič predrago.

Pač pa je končno vpregel svojega konjička ter se odpeljal v Loko in vložil tožbo, da ga je Grega žalil na časti in dobrem imenu.

In zopet smo hodili v sodišče na grad ter vlekli groše za pot.

Grega pa je stal pred tisto gospodo, ki je sodila in se je opravičeval.

«Pravični gospod», je dejal, «sila pravični gospod sodnik, ali sem temu človeku kaj napačnega povedal? Z njim še govoril nisem! Bog me varuj! Jaz sem kmečkih kosti in za

gospodo ne maram mnogo, prav res ne maram. Mogoče je, da sem izbleknil eno ali dve besedici, več ne, najbolj pravični gospod sodnik, ali izbleknil sem jih čez gospodo. Saj veste, kako je. Vi gospodje pa govorite čez nas, ki smo na kmetih! Tako je! Ali temu človeku, očetu Nacetu, nisem dejal žale besede, nikdar ne. Njega poznam, on ni gospod, še pisati ne zna! Njegov oče pa je lazil še strgan po vasi, dokler ni bil nekje tam doli na Hrvaškem zaklal nekega mesarja — dejali so, pravili so. Ali jaz tega nikdar nisem verjel in še sedaj ne verjamem! Tistega mesarja je bil torej zaklal in tako čudno prišel do bogastva; vsaj tako pripovedujejo. Ali oče Nace pa vendar ni gospod, kaj ne, da ne, najpravičnejši gospod sodnik? Saj jaz bi tako sodil.»

Oče Nace pa je tedaj na strani stal in se grozno potil. Grege pa v resnici niso vteknili v zapor; sodni gospodje so ga izpustili domov in dejali, da je govoril samo čez gospode, da pa oče Nace ni — gospod.

Od tedaj pa je preživel oče Nace težke dni, in vsi smo se mu smejali in dobro nam je delo, da se je bil tako grdo vrezal s svojo gosposčino.

Ko pa se zopet povrne zima, zapusti Kobiljekar našo vas, ženo in otroke ter si kupi hišo v Loki. Ondi v mestu si je napravil stanovališče, dobro jedel in pil ter se po gosposki navadi ogibal cerkve in svetih maš. Omislil si je dolge hlače, kvartal in popival ter zakvartal

in zapil veliko in druzega denarja. Časih po zimi pa se je na sanéh pridrsal v vas nazaj. In tedaj je bil zavit v strašanske kožuhovine in prišlo je z njim tistih gosposkih in bradatih ljudi, da je vse mrgolelo po Nacetovem dvorcu. Potem pa so prekričali in preigrali vso noč. Žena in otroci pa so jokali, skriti po kotih, ker so vedeli, da tako ne pojde dolgo.

In res ni šlo! Sredi poletja se je povrnil oče Nace iz mesta in govorilo se je, da je «pri kraju». Začel je prodajati vse, kar se je dalo odpraviti. Iz hleva je izginila glava za glavo; krmo je prodal še na travnikih in žito še v klasju. Ali to je trpelo le malo časa. Potem pa smo opazili, kako so se pričele Nacetu Kobiljekarju hlačice beliti okrog kolen in kamižola cvesti ob komolcih. In neko jutro smo dejali: «Raztrgan hodi!»

Kako pa se je končno godilo, to veste predobro vsi. — Prišli so upniki ter mu vzeli in poprodali vse, in še ni bilo dosti. Žena je gostovala pri usmiljenih ljudéh, otroci pa so morali v službo in težko delati za vsakdanji kruh. Oče Kobiljekar? No, on pa je končno beračil od hiše do hiše in z žganjem je pijančeval, kadar je mogel. Ko se je pa bil priberačil do groba, in sta mu pela samo srednji in mali zvon, smo dejali vsi, da mu je Bog dobro storil, da ga je k sebi poklical. Ošabnost pa vendar ni nič prida!

V.

Kalan.

Kalanov France, tisti, ki je imel ženo Marušo Repuljo, je nekdanj preišljeval, kako bi pač bilo, ko bi bil Bog človeka brez želodca postavil na svet; da bi živel — in bi ne imel nikdar ne zjutraj kosila, ne južine opoldne in ne večerje proti mraku. In prepričan je bil, da bi bilo takšno življenje nič vredno, slabo in krščenemu človeku nikakor primerno.

France Kalan pa je tudi slul po vsem pogorju, da sne «res veliko»! In to slavo si je bil pošteno pridobil! Če je sedel za mizo in se je pred njim kadila skleda poparjenih mlinec ali pa oparjenega kruha in se je v lužah zabela svetila po jedilu, tedaj je bil France najbolj srečen; tedaj je prvi vzel žlico v roko ter jo zadnji položil na mizo.

In vi ne veste, kako si je revež moral v potu svojega obraza priboriti, kar je dobrega snedel! Usoda mu ni mehko postlala življenja, in kar je s slastjo rad jedel, si je moral s trudom pridobiti. Pozimi pa je še slabo živel ter dan za dnevom vlival vase komaj osoljen krop, malo s sladkim janežem potresen in z ovsenim kruhom nadrobljen. Ali tedaj se je tolašil z nadami, da pride zopet pomlad. Ko pa se je sneg tajal v pomladanskem soncu, ko so po koprnih vrtovih zvončki rili iz zemlje —

tedaj se je hipoma razvedrilo lice tudi Francetu Kalanu, in takoj je pozabil spomine na mlačne, zimske krope.

S prvimi pomladanskimi dnevi se pričinja delo v pogorju; pred vsem se mora znositi gnoj na njive v lazih. In ti reveži, ti »gnojnarji«, ki s potom obliti in z gnojnimi koški ob rami rijejo po rebrih navpik, ti pač predobro čutijo, da je umrjočemu človeku v znoju kruha si pridelovati!

In tako je tudi Kalanov France gnojjaril od hiše do hiše — strašansko dobrega pojedajoč. Kakor glas iz raja mu je bil vsegdar na uho poldanski, na južino vabeči zvon ter mu oživil vse kote in koticke lačnega droba. In kadar so prisedli k mizi, tedaj je bilo treba videti Franceta Kalana! Tedaj je bil v resnici diplomat! Vselej in pri vsaki hiši je vedel stvar tako zasukati, da je prišel za mizo — na dober prostor. To pa je bil tisti prostorček, kjer so se jedi na mizo donašale. In tu je prežal kakor jastreb. — In kadar je prihajala nova skleda do mize, tedaj jo je že iz daljave z bliskajočimi očmi pozdravljal in kakor strela jo je premeril, tako da je že vselej poprej vedel, kje je najbolj »polito«. Ko pa je gospodinja ali dekla prinesla skledo na mizo, jo je pograbil takoj iz njenih rok ter s smehljajočim obrazom posadil jo sredi mize. In Bog vé, da je pri tem skledo že tako pograbil ženski iz rok ter jo potem tako zavil

in zasukal, da je tisto zabeljeno in polito stalo na njegovi strani.

Ali tudi potem, ko je skleda stala na mizi, tudi potem ni jedel brez preudarka in dobrega premišljevanja. Takoj si je odmeril nevtralno svojo «zono» ter med mejami urno postrgal zabelo. Potem pa je pričel glavno svoje delovanje in s kislim obrazom vrtal «predor» v «kup» ter si polnil usta z nezabeljeno jedjo. Ali to delo, kakor je bilo videzno grozno in lačnemu želodcu neprijetno, je obrodilo pa kmalu lepe sadove. France Kalan ni poznal tistih silnih, v zemeljskem osrčju delujočih moči; vendar pa je vedel, da se gora, izpodkopana in izpodjedena, prevrne na tisto stran, na kateri je bila izpodkopana in izpodjedena. To naravno teorijo pa je prenesel na skledo in toliko časa je ril v kup, da se je končno z vsemi svojimi dobrotami prevrnil na Kalanovo stran. Šele tedaj pa je bil France v resnici pri jedi; šele tedaj se mu je nepopisen smehljaj razvesil čez široki obraz; šele tedaj (ko je použival tujo, s kupom k njemu zvrnivšo se zabelo) se mu je jed «odcejati» pričela.

In s tako bistrournostjo je jedel France Kalan vselej, in vselej mu je teknilo. Vedno pa si je pri mizi varoval tudi pravico, da je končno, ko že ni bilo kaj v skledi — potegnil jo k sebi ter ostanke sam pospravil. To je bila njegova svoboščina, in to je branil proti vsaki, še tako predrzni žlici.

Samo dva primerljaja se vesta iz Kalanovega življenja, da je pri polni skledi položil žlico od sebe. To pa se je takole zgodilo.

Tisti Fortuna nad vasjo je bil svojo prvo ženo z obilimi pretepi počasi spravil v grob. Potem pa je šel na Žirovsko in odondod pripeljal nekakovo staro kljuko ter se oženil z njo. Ali slabo gospodinjo si je bil pridobil. Vselej, kadar je kuhala in pristavljala lonce, je tiščala med zobmi malo tolminsko pipico ter po poštem žirovskem običaju vlekla tobak iz nje. Kmalu pa se je govorilo, da časih iz pipe pade tudi kaj v lonec. In po tej govorici se je primerilo, da Fortuna pomladi ali jeseni delavcev dobiti ni mogel, ker pri tisti «nemarni nemarnosti» nihče jesti ni hotel. Kalanov France pa se ni menil za take malosti in zvest je ostal Fortunovim tudi pri novi gospodinji. In prišel je vselej, ko se je gnojarilo, s svojim koškom ter bolj leno delal (ker je vedel, da je nenadomesten) in dobro jedel, ker je bil skoraj sam pri mizi. Ali reč se ni dobro končala. Neko pomlad je zopet nosil gnoj tam gori nad vasjo, in zopet je bil sam s Fortunom. Ko pa je opoldne sédel za mizo ter se v duhu veselil dobre južine, najlepše slasti poln, je prinesla Fortunovka veliko in obširno skledo rahlih, voljnih in prijetno se kadečih mlinec. Kalanu se je kar srce tajalo in z vedrim obrazom je pograbil novo žlico, katero je bil Fortuna sam izrezal

iz lipovega lesa. Tedaj pa je izpregovorila mati Fortunovka, počasi in mirno, kakor bi to nič posebnega ne bilo:

«France», je dejala z milim glasom, «malo se varuj! Moja pipica je nekje notri! Pa saj vem, da ti to nič ne dé!»

«Kaj — v skledi?!»

In Francetu Kalanu so kakor raku izstopile oči izpod čela, s srdito kletvijo je vrgel žlico od sebe in odšel pravične jeze poln. Od tedaj pa tudi on ni več gnojaril pri Fortunovih.

In še enkrat se vé, da France Kalan — jesti ni hotel, ker ni mogel. Tedaj pa mu je za vratom že čepela bela smrt. Mož je imel namreč tudi lastnost, da je rad vino pil in najrajši tedaj, kadar ga mu plačati ni bilo treba. In tudi v tem oziru je bil prebrisane glave. Vsako nedeljo se ga je zmerno navlekel in skoraj vsako nedeljo je šel spat z vneto glavo. To pa je storil takole. Takoj po «cerkvi» je prilazil do prve gostilne ter pri poslih pozvedel, kdo pije v hiši. Potem pa je z mirnim obrazom stopil v pivsko sobo ter vestno povpraševal, če ni tega ali onega tu. In vselej je povpraševal po osebi, o kateri je bil poprej pozvedel, da je notri ni. Pivci pa so Franceta radi imeli, in napivalo se mu je, da je bilo veselje. Pri vsakem je moral piti, in šele potem je odšel — v drugo gostilno. Tu pa že ni več povpraševal, kdo pije v hiši. Kar takoj se je napotil med

pivce ter zopet vestno povpraševal, če ni tega ali onega tu. Sedaj je pa vselej povpraševal po osebi, pri kateri je ravnokar pil ter jo bil pustil v prejšnji gostilni. Ali tudi tukaj so mu napivali radostni pivci. In tako je obiskal pivske hiše vse ter iskal ljudi, o katerih je predobro vedel, da jih dobil ne bode. Končno pa se je povračal domov — «malo trd» in slabotnih kolen. Ali to ni bilo nič slabega! Slaba lastnost pa je bila, da France Kalan, vina pijan, ni puščal ljudi v miru ter jih je rad podregal s hudobnim svojim jezikom. Nekdaj pomladi, v nedeljo popoldne, je šel torej takisto vina sit iz gostilne domov. Na prostoru sredi vasi je stalo nekaj «mladih» in se z žejnim srcem oziralo po oknih pivske hiše. Radi bi bili pili, ali denarjev niso imeli. Strupenih misli poln je prišel Kalan mimo in si pri ti priložnosti ni mogel kaj, da bi ne zbadal teh mladih otrok brez denarja.

«Vi ste otroci», je zakričal, «pa še slabi otroci! Kdo se vas pa boji? Še stare babe ne!»

In smejaje je hotel oditi. Ali «mladina» ga je v hipu napala in s kolci tako dobro natepla, da je krvav obležal na tleh.

Ko pa se je vrišč začul iz vasi, je zopet Maruša Repulja hitela od hiše do hiše in kričala: «Hitite! hitite! na vasi se tepó! Jaz tako rada gledam, ko se pretepajo!»

Prisopihala je na vas, da bi gledala lepe pretepe. Dobila pa je v krvi svojega moža —

in zakričala tako grdo in tako srdito, da je mladina plašno pobegnila in pometala kolce od sebe.

Kalana pa so morali nesti na dom in dejali so ga v posteljo, kjer je potem prestokal in preječal vso noč.

Drugo jutro pa je poklical ženo k sebi in dejal: «Marušica, bolan sem!»

In Marušica je pričela jokati videč, da je tako reven.

«Maruša», je govoril s slabim glasom, «kaj dobrega mi skuhaj!»

In hitela je in kupila belega kruha ter ga mu oparila in z maslom polila, da se je delala luža v skledi. Z veselim srcem je prinesla jed bolniku. Francetu Kalanu pa se je vnel ogenj v očéh in s slabotno roko je prijel za žlico.

«Ko se naješ, pa boš zopet zdrav, France», ga je tolažila ona ter ga podprla z blazinami v postelji, da bi bolj pripravno jedel.

In vzel je žlico in — zajel, ali jed mu ni šla iz ust. Ogenj v očéh pa je hipoma pogasnil, žalostno je dejal žlico od sebe in iz srca zdihtnil: «Marušica, — ne morem! Joj, sedaj pa vidim, da bom res moral umreti!»

To pa je bil drugi primerljaj, da Kalanov France ni hotel jesti.

In res je umrl za tistim pretepom, in nikdar se ni več veselil dobrega jedila.

One pa, ki so mu tako lahkomišno pretrgali življenje, so za nekaj mescev zaprli, in dobro je bilo.

VI.

Grogov Matijče.

1.

Povedal vam bodem nekako otročjo idilo ter govoril o otroških srcih in o trpljenju, katero je zasejala usoda tudi v taka srca.

Spoznala sva se v zelo čudnem položaju. Nekdaj je bilo na farovškem vrtu drevje prav mogočno obrodilo, vejevje se je šibilo, in vsak trenutek so cepali rumeni sadovi na zeleno travo, kjer so se žoltosvetlo blesketali. Zobe smo brusili mi vaški otročaji! Ali gospod Andrej je bil sezidal okrog svojega vrta stebriče in med stebriči je potegnil plot, katerega je z deskami umetno zabil. In hruške so padale in ležale po travi in ose in sršeni so imeli dobre dneve. Mi pa smo prežali na ti strani, tik ograde, in še čez njo si nismo upali plezati, ker ondi na vrhu so štrleli žebliji, ostri, obleki in človeškemu mesu nevarni.

Mimo tega vrta sem stopal, morda z namenom, da bi stopil tudi nanj, če bi prilika ravno tako nanesla. Grogov Matijče pa je bil pri ogradi, pri tleh, izvohal trhljeno desko in odtrgal jo je ter po umetnem tem prelazu zlezal na vrt. Ondi pa si je napolnil žepe. Ko se je po svoji novi poti hotel umekniti, je obtičal v luknji, da ni mogel niti naprej, niti nazaj.

Polni žepi mu niso dopuščali, da bi se bil preril na to stran; in roke ne, da bi se bil stisnil na vrt nazaj.

V ti pasti je tičal. Ali jaz sem stopal mimo. Po vrtu pa je meril jadrne korake hlapec Luka in v roki je vihtel bič; s katerim je sicer pretepaval gospodovo živino. Vse je kazalo, da se bode moral Matijče seznaniti s koristnim tem orodjem.

«To me bo! to me bo!» je ječal in debele kaplje so mu lile po licu.

V prijateljski ljubezni sem mu prihitel na pomoč, uprl se v desko ter je odtrgal velik kos, da je Matijče kakor stržek švignil na to stran, v zlato prostost.

«Jaz ti bom pokazal krasti gospodove hruške!» In Luka je strastno udaril z bičem, a zadel samo paž in trhleno desko.

Od tedaj sva se sprijateljila.

2.

A postala sva zopet sovražnika. Gospod Andrej si je bil izbral mene in njega, da sva mu stregla pri sveti božji službi. In kakor je cerkvena hierarhija mnogobrojna, tako vlada stanovska razlika tudi pri ponižnih strežnikih; eden je «prvi», drugi pa «manjši». In tisti, ki je prvi, dobiva o Veliki noči toliko in toliko več, zvoni pred oltarjem, vliva gospodu na prste

vina in vode, vihti med oznanovanjem božje besede ponev, da oglje v nji živo ostane, ter ima sploh mnogo takih svoboščin. Matijče je bil prvi, a jaz manjši. Sovražil sem ga, in pozabila sva popolnoma tiste rešitve iz pasti v plotu. Matijče je zvonil, a jaz sem klavrno gledal, kako je užival vso srečo važne svoje službe.

Nekdaj sem vzel cerkvenim strežajem dobro znane steklene vrčke, v katerih se postavljata voda in vino pred oltar. In tistega z vinom sem izpil in vode nalil v njega.

Na koru se je raztezaval učitelj Štefan Deska in trgal svoje grlo; Žganjarjeva Uršika pa mu je s suhim svojim glasom pritiskala, da se je čulo, kakor bi se zavrto kolo drgnilo ob kamen. Gospod Andrej je opravljal v zlatem plašču slovesno božjo službo. Svečniki na oltarju, kadilnica, svetilnica pred oltarjem, vse je bilo srebrno. Po svečah in tam gori okrog svetnikov je bilo vencev in umetnih šopkov, da je vse migljalo in se sukalo.

Prišlo je darovanje in Matijče je pozvonil, potem pa hotel postaviti na oltar pred gospoda Andreja tista dva vrčka z vinom in vodo, da bi si gospod nalil kelih. A ko prime vrčka, ga je objela zavest, da je voda v obeh. Povzdignil je enega, povzdignil družega proti luči, ali voda je bila v obeh. Ko pa je gospod Andrej hotel naliti kelih, je zdihnil Matijče: «Voda je v obeh!» ter potem glasno zajokal

Cerkovnik, ki je to opazil, je tekel urno v farovž po vina. Pobožna množica pa je strmela zaradi te zamude ter stikala glave.

Po maši me je prijel gospod Andrej za roko ter dejal prijazno: «Pojdi! Pokažem ti svoje stanovanje!»

V meni se je oživila sreča in delal sem si najboljše upe, da je prišel nasprotnik zavoljo denašnjega vedenja v nemilost, da bodem povišan na njegovo mesto in da mi bode podaril gospod oče kako «špičasto» podobico, in Bog ve kaj še.

V sobo stopivši je vzel gospod Andrej v roko gosposki muhalnik, ki je imel z rdečimi pičicami opisano palčico. Z drugo roko si je položil moje telo čez tolsto svoje koleno, z muhalnikovo palčico pa pričel tleči in tolkel je toliko časa, da sem pretakal debele solze. Prenehavši je vprašal z najprijaznejšim glasom: «Ali veš, zakaj sem te?»

«Ne vem!» sem zatulil.

No, pa me je gospod Andrej zopet položil čez svoje koleno in zopet je pel muhalnika pisani držaj.

Ponehavši me je še enkrat vprašal: «Ali veš, zakaj sem te?»

«Vem!» sem kričal, «zavoljo vode!»

«Da le veš! Sedaj pa odrini!»

Blagoslovljena ti bodi roka, gospod Andrej! Časih imam še sedaj zavest, da bi bilo morda bolje, če bi se mi bila večkrat pela pesem — tvojega muhalnika!

3.

Oba, jaz in Grogov Matijče, sva morala v mesto v šolo; oba sva hotela postati «gospoda»; oba sva dobila trojko v drugem razredu ter presedela dve leti na njega klopeh. V tistem času sva zamenjala kmetsko kamižolo z gosposko suknjo. Meni jo je urezal Šarevčev Tonče tako robato ter jo sešil tako nerodno, da se je videla, kakor bi bila zbita iz desak neokretnih.

V tistem trenutku, ko sva oblekla gosposko suknjo, sva dobila pravico, da sva smela doma o počitnicah zahajati med mašo na kor. To je bila stara, častitljiva pravica, in nikdar niso pomnili ljudje, da bi se bila kratila gosposko oblečenim učencem.

V tistih časih je razbijal Štefan Deska z debelimi svojimi pestmi po orgljah, Gabričev Tinče pa je s potnim obrazom vlekel mehove, da so stokali in škripali, kakor os pri slabo namazanem kolesu.

Z Matijčetom sva zahajala med mašo na kor in tedaj sva hotela še oba postati duhovna, in večje sreče nisva poznala, kakor peti novo mašo. Ali to se je pozneje izpremenilo, kakor se na svetu marsikaj izpremeni.

Tedaj je bila Žganjarjeva Uršika že tudi umrla: smrt ji je pokončala suho telo ter ji zaprla ostro grlo. Štefan Deska je bil primoran, poiskati si druge pevke. In ker je imel, kakor

vsak človek moškega spola, lastnost, da je imel rajši mlado žensko kot — staro, izbral si je mlado.

Manica Šetravova, Bog ti daj mir! Ali še sedaj te vidim, kakšna si bila, in še sedaj mi bije glas tvoj na uho, ta drobni sladki glas, ki je predramil vsakega, če je hotel spati med službo božjo.

Kadar je vstala ter se k petju pripravljala, tedaj je lomil Deska dolge svoje prste z živo živahnostjo po «fagotih» (pravili so, da bi jo bil rad vzel, a da ga ni hotela); Tinče pa je vlekel in vlekel, ker takrat ni smela poiti sapa v mehovih, kadar je pela Manica Šetravova. In vstala je, in Deska jo je žareče pogledal, in odprla je svoje oko, da se je kar zabliskalo; a potem je zopet povесila trepalnice in odprla je usta in déla roke okrog krasnih prsi in zapela je, da so njeni glasovi hipoma odmevali okrog zlatih svetnikov in svetih oltarjev.

Če vam povem, da tedaj še nisem vedel, čemu je ženska na svetu, mi to lahko verjamete! Ali že tedaj sem imel lastnost, da mi je mlado žensko lice bolje ugajalo kot velo, in že tedaj sem rajši gledal v oko Šetravovi Manici kot Kašpurjevi Agatulji, ki je gledala samo na eno oko, in še na tisto grdó!

Nekdaj na koru me je prešnila misel, da bi bilo pač krasno, če bi bila Manica — moja sestra. Ali zvečer, ko sem legel v posteljo, sem

to stvar resno in na vse strani premišljeval ter končno bil prepričan, da mi ne bode kazalo drugega, in da jo bodem moral vzeti. Sram me je bilo nekoliko v črni noči in zatisnil sem oči. No, pa kaj bi bilo to takega, če jo vzamem! Malo velika je res, a jaz bodem tudi še rastle! In kaj je to oženjen biti! Stanuje se pod eno streho, kakor stanujeta mati in oče. Otroci? otroci? — o teh pa res ne vem, če so v zakonu potrebni. Pa temu je lahko pomagati! Tedaj je Prodovska Maruša nekje v Veharjevih gozdovih kopala otroke ter jih prinašala v hišo. A jaz Manico vse eno vzamem; samo Maruši se pa pove, da ni treba ničesar v hišo prinesiti. Probatum! In dekletu sem med vsako mašo gledal v jasno oko ter si mislil: saj postaneš tako moja žena!

Pa tudi Grogov Matijče je neprestano in vneto gledal v ravno tisto oko! Srdil sem se, a dejal nisem ničesar, da ni šel pravit materi in očetu. Okrog Šetравove hiše sva se vedno potikala, po travnikih, po vrtovih, in bila neizrečeno srečna, če sva jo videla. Nekdaj v nedeljo je slonela pri stari hruški za hišo; imela je bel predpasnik in okrog vrata svilnato ruto. Pri nji pa je stal Miha Kovarjev ter si dal z roko nekaj opraviti okrog njenega cvetočega lica. Stopala sva mimo s temnim pogledom in srdita. Potem sva se bistro spogledala ter jadrno korakala po rebri navpik, kjer je imel

Miha svojo kočico, in tik kočice plodonosen zelnik. V tistem zelniku pa je tedaj stala glava pri glavi. Potegnila sva ostre nožičke iz žepov in rezala glavo za glavo ter jih izpuščala po rebri navzdol na travnik, kjer se je pasla videmska drobnica. In ta je tisti dan dobro živela. Miha pa naj pusti dekleta pri miru, če hoče svoj zelnik škode obvarovati!

4.

Napočili so zopet binkoštni prazniki. Matijče in jaz sva bila na poti proti domu. Skoro sva dospela do ovinka, kjer se zagleda domača vas in domače cerkve vitki zvonik. Lepšega prizora ne poznam na božjem svetu! Še sedaj, kadar s srcem pregrešnim in ostarelim hodim domov, še sedaj sem na tistem ovinku kakor otrok, in pretečene mladosti leta se mi vsiljujejo v spomin. Pretekla so kakor voda, ki na istem mestu pod cesto med skalovjem mimo šumi. Ta kraj se imenuje v Kotu. Okrog ceste in po robu navpik rastó smreke, in drobnih senic in drugih pogozdnih ptic je tu selišče. Pod cesto in v vodi pa leže velikanske skale, ki so se odkrušile zgoraj od roba, in jih je časov sila treščila v brezno. Gad in druga lezečina ima tu svoja selišča. V strugi pa se peni voda med skalovjem ter napravlja potem globok tolmun. Kadar sije jasno sonce, in je cesta

mirna, plavajo po vršini mogočni, a lačni klini, v dnu pa se valé mrene in cele čede svetlih podluskov, ki se obračajo, okrog skal plazeč se, da se jim bliskajo in svetijo beli trebuhu. In kadar je prav tiho, tedaj pluskne izpod mogočne pečine sulec, velikan, ter si poišče tu ali tam žrtve, da se zbegana čeda razprši na vse strani. Med skalovjem je voda močna, a ne globoka, v tolmunu pa temnozelena, da se le pri jasnem dnevi vidi pesek na dnu. Časih se je slekel kak pastirček ter zlezal med nevarno to skalovje in voda mu je izpodnesla noge ter ga zanesla v tolmun, da je utonil. Zategadelj nam je bilo strogo prepovedano kopati se v Kotu. In ravno zategadelj smo se kopalí ondi najrajši.

Tako sva se midva, hodeč na počitnice domov, vedno v Kotu kopala, če je bilo vreme ugodno. Med skalovjem sva se plazila, radostila se zraka domačih gor, domače doline ter bila vsak trenutek v nevarnosti, da naju voda izpodnese in zanesa v smrtonosni tolmun.

Tako tudi tisti dan. Slekla sva se, zlezla na široko skalo sredi reke ter si grela ude na gorkem soncu.

«Jaz ti bom nekaj povedal!»

In Matijče si je naslonil glavo na roko in s srcem kipečim zrl proti domači vasi in proti očetni hiši, ki je gledala izmed drevja na holmu.

«Kako je lepo doma! Kako lepo!»

«Kaj mi boš povedal?»

«Pa ne smeš nikomur povedati!»

«Nikomur!»

«Duhoven ne bom!»

«Zakaj ne?»

«Oženil se bom!»

«Oženil?»

«Pa nikomur ne pravi! S Šetravovo Manico!»

«Z Manico!» sem zdihnil. «In otroci?»

«Otroci?» je odgovoril hladnokrvno, «saj ni, da bi jih morala Maruša v hišo nositi!»

Imel je ravno tiste misli, kakor jaz. Tedaj pa so zapeli zvonovi žalostno-mrtvaško.

«Nekoga pokopujejo!» sem dejal tiho.

Na drugi strani je privlekel stari Podpečnar svojo kozo na pašo. Mož je bil gluhi in močno je kričal, kadar je govoril. Menil je, da vsakdo tako slabo sliši kakor on.

«Pogreb je, pogreb!» je zatulil.

«Kozé je imela in umrla je», je rjul na vse grlo. «Sedaj jo pokopujejo, Šetravovo Manico! Kozé je imela!»

Matijče je sedel ob robu. Hipoma se je stresel in takoj je ležal v vodi. Komaj sem se zavedel, je že tičal sredi tolmuna in dvigal roke. Potem ga je požrla voda. Ko se je zopet umirila vršina, je ležal v dnu tik skale, mrtev, in ribe so prihajale ter radovedno plavale okrog rume-nega trupla.

VII.

Tržičan.

Vsa vas je dobro vedela, da ga na svetu ni hudobnejšega človeka od Vrbarjevega Matevža. V mladosti je bil pretepač. Pri neki priložnosti, ko je hotel Ramovševemu Martinu nož v trebuh poriniti, se mu je spodrsnilo, in zvrnil se je po zemlji. Martin pa je tedaj tudi potegnil svoj nož in onemu na tleh odrezal desno uho, da ga je od bridkih bolečin takoj zapustila življenja zavest.

«Uho si pridržim», je dejal Martin veselo, «sicer si ga Matevž zopet na sencè prišije ter se obvaruje vsake škode!»

Od tedaj je Vrbarjev Matevž hodil brez desnega ušesa, kakor svetopisemski hlapec, kateremu je apostelj Peter odsekal pregrešno uho.

Nekdaj sta se Tinče Muha, znan pijanček, in pa Matevž prepirala zavoljo poti do studenca. In ko je bil Muha Matevžu že vse povedal, kar se mu je hudega in grdega dalo povedati, se je ponosno postavil pred njega, ga pogledal temno ter zakričal z globokim zaničevanjem: «Brez ušesa ne pojdeš v nebesa!»

Od takrat so te sicer nedolžne besedice Matevžu na plečih obvisale, in ni ga bilo dneva, da bi jih ne bil slišal. Če smo ga vaški otročaji opazili, ko je hosto pobiral, smo se hipoma po gošči razdelili ter se poskrili za drevesi. In

kadar se je naš brezušesnik priplazil v naše središče, tedaj se je pričelo izza dreves, tu tanko, tam debelo, tu visoko, tam nežno, tu rahlo, tam razburjeno: Brez ušesa ne pojdeš v nebesa!

In Matevž se je srdil in Martina je klel. A še tedaj mu ni odpustil, ko mu je ta na smrtni postelji z vsemi božjimi prisegami zagotavljal, da je odrezano uho zakopal v sveto zemljo na pokopališču, «da človeško meso ni segnilo v posvetni prsti.»

Ker je bil Matevž okrog ušes tako čuden, ga ni hotelo v vasi nobeno dekle. In ko je Tratarjevo Rotijo, kateri so gledali krivo izpod čeljusti zobje in ki je bila najgrša ženska v devetih farah na okrog, povprašal, če ga hoče v zakon, je odgovorila zbadljivo: «Ko bi ti že bili odrezali eno nogo, ali eno roko, potem bi te vzela. Ali brez ušesa! Ne morem!»

Končno jo je Matevž urezal na Žirovsko. A obraz si je obvezal z ruto, kakor da bi ga zobje boleli, tako da se mu ni videlo uho, — ki se mu tudi brez rute ni videlo! V istini se ga je prijela že bolj priletna žirovska ježica, s katero je stopil pred oltar. Ali zobje so ga boleli toliko časa, dokler ni gospod Andrej dovršil svetega obreda. Potem pa si je Matevž sredi cerkve odvezal robec, pokazal ženi golo svojo desno stran ter dejal hudobno: «Marušica, tega ušesa pa nimam!»

Ona pa mu je tudi sredi cerkve hladno-krvno odgovorila: «No, če bi te bila zavoljo lepote jemala, bi te tako ne bila vzela! A vzela sem te zavoljo kože in zavoljo tiste kravice, ki jo imaš pri jasliah!»

In oba sta bila zadovoljna!

* * *

Da tak zakon ni imel božjega blagoslova, to se vé. Mati gospodinja je bila lena in najrajša je ležala na peči. Matevž je moral še celo zakuriti, če se je hotela skuhati južina ali večerja. Mnogokrat, ko smo stopali mimo veže njegove, smo ga videli, kako je molil svoje noge iz peči, ter čuli, kako je pihal v nji. Kadar pa je zanetil ogenj, je zlezel zdihujé z ognjišča, popadel srdito že močno obrabljeno polence ter hitel v hišo, kjer je ležala «ona» na peči. In s polenčkom ji je preštel kosti — a ženska se je dala tepsti ter je prespavala dan za dnevom na peči.

«To ni nič!» je dejal Matevž nekega dne, «to ni nič! Človek ne vé, čemu je oženjen! Jaz si bom sam napravil otroka!»

Oprtil si je tisti košek, s katerim je zahajal pomladi prašičke kupovat po pogorju, in je odšel v Trst, kjer so tedaj še otroke prodajali. Čez teden dni je prinesel v resnici v košu otroče, šibko, slabotno, katero je potem raslo, kakor trava na zemlji razsušeni. Tega otroka je Matevž

vlačil okrog, izkazoval mu ljubezen, kakor rod-nemu otroku, ter ga pital na vse kriplje, da se nam je že preveč zdelo te ljubezni.

«Tomažek! Moj Tomažek!» mu je bila vsaka druga beseda, kadar je govoril z nami. Otrok je rasel; a bil je tenak kakor bilka na njivi in bledih lic. S seboj pa je nosil dvoje lepih oči, ki so mu izpod rumenih las zrle v svet, kakor zre modro cvetje iz rumene pšenice.

Že tedaj, ko je Matevž še rad imel otroka, že tedaj se nam je smilil ta otrok prav močno. In dejali smo, da ga bode umoril.

A umoril ga je tudi!

Morda v petem letu svojega zakona, — Bog ve, kako se je primerila ta nesreča — je dobila mati Vrbarjeva otroka, ali nekaj tacega, kar je ona otroka imenovala. Če vam povem, da je bilo to otroče podobno — materi in očetu, potem mi ni treba še posebej naglašati, da je bilo to otroče prav grda stvar. Okrog ogla domače hiše je letalo v raztrgani, umazani srajci in z razritimi lasmi. Kričalo je pri vsaki sapici in se silno drlo, če smo mi vaški otročaji tu in tam, mimo hodeč, to grdobo «malo udarili». In ko je bilo staro komaj šest let, je klelo že kakor voznik na cesti. No, pa smo ga topli, če smo ga le mogli.

Matevž je rad imel tega svojega otroka, in če je malo zakričal zunaj, je planil iz hiše, razvnet in plašan ter skrbno povpraševal: «Kaj ti je, Tinče! Tinče! Moj Tinče!»

Od tistega časa, kar se je bil pri Vrbarjevih rodil domači otrok, je postal tržaški Tomažek velik revež. Brezušesni Matevž je hipoma zgubil vso ljubezen, katero je poprej gojil do tega otroka. Zavidal mu je vsak grizljaj ter ga redil in pasel bolj s palico nego s kruhom. Gotovo ni zatonil dan, da bi ga ne bil pretepel enkrat ali dvakrat. Oblačil ga je skoro na isti način, kakor se oblači lilija na polju, ki nima nobene obleke.

Šibko otroče je moralo trdo delati ter prenašati bremena, da so kar pokale kosti v njem. Kar je ostalo brez udarca pod Matevževo roko, to sta pretepla potem mati gospodinja in pa Tinče, moj Tinče! Nekega dne je prinesel domači sinček novo brezovko domov. Poskusiti jo je hotel na Tomažkovi koži. A ta je stekel ter hotel rešiti svoje meso, kakor je tako navada pri človeških bitjih. Tedaj bi vi morali videti Matevža, kako je planil za otrokom, ga ujel, potisnil med kriva svoja kolena ter dejal rahlo: «Tinče, zdaj ga pa le!»

In Tinče je tepel. Mati Žirovka mimo prišedši pa je tudi zagodla: «Le ga! le ga! le ga!»

Samo dva dneva sta bila v letu, v katerih se je smel Tomažek do sitega najesti. To sta bila tista dneva, ko je Matevž pri gospodu Andreju prejemal tržaške denarje.

Tedaj je vteknil otroka v nedeljsko Tinčeto obleko ter ga vlekel v vas h gospodu

Andreju. Med potjo pa mu je stokrat povedal, da ne sme imeti solz v očeh, kadar bodeta stala pred gospodom.

Stopivši v gospodovo sobo je nagnil Matevž glavo, si razlil po obrazu rahlo milobo, prijel otroka za roko in govoril takole: «Gospod duhovni oča, otročička sem pripeljal! To ubogo otroče, iz krščanskega usmiljenja sem je vzel k sebi, in sedaj je redim in pasem! (Tomažek poljubi gospodu roko!) Gospod duhovni oča, tako ga imam rad, prav tako, kakor bi bil moj! In koliko sne, gospod čestiti oča! Letošnjo zimo mi je pozobal dva mernika suhih hrušek, tistih sladkih repnic, ki se kakor led tajajo pod zobmi. (No, tista hruška, ki rase takoj za hišo in se naslanja na streho!) In potrl mi je dve četrtnici orehov! Kaj se hoče, kaj se hoče, otrok rad je — in človek ima dobro srce! Tomažek, poljubi gospodu roko!»

Komaj pa sta prišla od gospoda, je premenil Matevž takoj svoj obraz. Otroka je spodil osorno domov, sam pa jo usekal v gostilno ter ondi zapil polovico tistih tržaških denarjev. Zvečer se je prilomil vinjen pod svojo streho, po mizi metal denarje, kar mu jih je bilo še ostalo, proklinjal vse «Tržačane» ter končno prilomastil v temno, mokro sobo, kjer je spal Tomažek na plesnivi slami. Z udarci je probudil spečega otroka ter ga pretepel, da je vedel, «kako se jé kruh zastonj».

In na peči se je oglasila «ona» ter kričala:
«Le ga! le ga!»

A tudi Tinče se je dvignil v postelji in raztegnil široka svoja usta: «Oča, le ga! le ga!»

To je bilo življenje! In to leto za letom!

* * *

Končno je v istini pričel umirati. V deželo se je bila povrnila pomlad. Po dolini se je žarilo vse pod sončnimi žarki; modra voda se je vila med zeleno livado; po cesti, snežnobeli, so podili vozniki svoje vozove, kričali ter čutili v svojih žilah novo življenje.

Na rebri poleg Vrbarjeve hiše pa je ležal Tomažek in same kosti so ga bile. Oslabel je bil tako, da ga noge več niso nosile. Obsevali so ga sončni žarki ter mu razgrevali tisto malo krvi, ki se mu je pretakala po bolnem telesu. Koprneče se je oziral v dolino, kjer smo skakali zdravi mi otročaji, lovili ribe po potoku ter iskali ščinkovčevih gnezd po vejah. Nihče se ni menil za njega. Pod hruško je ležal in stradal in pričakoval zadnjega trenutka. Bog ve, ali se je kdaj zavedela uboga ta stvar, kako grozno krivico so mu napravili tisti, ki so ga v pregrešni ljubezni rodili v življenje?

Hodile so mimo vaše ženice.

«Ali te kaj notri boli?» je povpraševala Maruša Repulja. «Če te kaj notri boli, potem

vzemi zdaj pa zdaj šop trave v usta in zveči. Tisto pomaga!»

In šla je mimo!

«Kaj pa glava?» je zdihovala Mica Zdihovalka. «Tudi ni dobra? Hov! hov! najbolje bo pač, če umrješ, sirota uboga!»

In šla je mimo!

«Kaj pa želodec?» je hotela vedeti Marjeta Togotulja. «Ali moreš kaj jesti?»

Ko ji je bolnik povedal, da bi rad, prav rad jedel, če bi kaj imel, je odgovorila dobrovoljno: «No, no, potlej pa še ni tako slabo! Če še ješ, potem še nisi pri koncu!»

In šla je mimo!

Tako jih je prišlo mnogo; vsem se je smilil, a nihče mu ni prinesel koščeka kruha, da bi mu potolažil sestradani želodec.

Napočila je jesen in dozorel je sad po vejevju. Nekega dne sem prišel na Vrbarjev vrt, «gledat, kako umira Tržačan». Sonce je močno pripekalo. Zastokal je pod hruško, da je žejen. Ko je pil iz lončka, se mu je uprlo oko na vejo, kjer je visela rumena hruška.

«Ves dan jo že gledam! Ali pasti neče!» je zdihnul. V tistem hipu je potegnul piš in rumen sad — je cepnil na zeleno travo.

«Daj jo meni! daj jo meni!» Proseče je sklenil tanke ročice. Prinesel sem mu hruško. S prestrastno slastjo je zasadil zobe v njo. Tedaj je prisopel po rebri navzdol Matevž ter

imel oprtan koš otave. Takoj je posadil koš na zemljo, planil k bolniku in se zatogotil: «Kaj? Ti mi boš sadje pojedal, lenoba lenobasta!»

Že ga je hotel pretepst. Takrat pa je prinesel slučaj odnekod čevljarčka Sadarjevega Korla. Kakor sapa je bil pri starem grešniku, ga podrl na tla ter ga po vseh pravilih poštenih pretepev do dobrega premlatil. Potem pa je odšel z zavestjo, da je izvršil zaslužno delo.

Matevž se je ječe vzdignil ter si brisal kri z obraza. Ondi na njivi je kopal Zavratarjev Mihola. «Miholica!» je zastokal, «ali si videl?»

«Vidiš, Matevž», je odgovoril oni, «kadar nečem, da bi videl, tedaj ne vidim. Danes ne vidim! Ničesar nisem videl!»

«Pa si vender kaj slišal?»

«Vidiš, Matevž, kadar nečem, da bi slišal, tedaj tudi ne slišim ne! Danes ne slišim! Prav ničesar nisem slišal!»

In tako Vrbarjev Matevž še tožiti ni mogel, ker Zavratarjev Mihola tisti dan ničesar ni videl, niti slišal.

Ponoči potem pa je umrl tržaški Tomažek.

VIII.

Kako se mi ženimo.

Kobalov Toma je ležal na travniku ter poslušal brenčanje muh in čebel, ki so se obešale po cvetju okrog njega.

Ko pa je Kobalov Toma obrnil svoj pogled proti tako zvanim slepim linam na vaškem stolpu, je obletavala ravno mnogobrojna tolpa črnih kavk cerkveni ta stolp. In potem so sedale kričeče ptice na stolpovo streho, na «rože» okrog lin, na jabolko nad linami, na križ nad jabolkom in še celo na petelina nad križem. Tu sedeč so izpuščale tožne svoje glasove proti sinjemu nebu, sedele ena pri drugi ter se pritiskale ena k drugi. Časih sta poleteli dve pa dve v zrak, se zibali v modri višini ter končno kakor kamen se izpustili v globočino med čebljajoče krdelo na stolpa svetli strehi.

«Ženijo se!» je zdihnil Toma.

In iz slepih lin sta jo zavila v istem hipu dva vitka sokoliča, šinila v ozračje ter se ondi kakor streli podila semtertjã.

«Ženita se tudi!» je zdihnil Toma.

Tako zdihujoč je imel prepričanje, da bi morda ne bilo napačno, če bi se ženil tudi sam, kakor se ženijo kavke in sokoliči po zraku. Bil je edini sin, dolga niso imeli, ali oča je bil star, in gotovo se ne bode branil odložiti bremena, katero je že tako težko prenašal na svojih

plečih! Star mož in hud mož je bil in dobri naš Toma se je tresel pred njegovo besedo, kakor se trese pri najmanjši sapici trepetlika v logu. Pa ženitev je končno potrebna vsakemu človeku, kdor hoče pustiti kaj otrok za seboj, kadar umrje. V tistem trenutku je našemu Tomi nehoté prešinila prijetna misel možgane (ki niso bili prebistri!), da ima Primoževa Rezika lepše oči kakor katerokoli dekle v vasi. In čimbolj je premišljeval, tembolj se mu je videlo potrebno, da mora ravno Reziko vzeti. Dote ne bode pri naši hiši imela, ali kdo po ti vpraša! V hladno mehko travo je položil kodrasto svojo glavo, zatisnil oči in v ti stvari se mu je vse tako naravno zdelo, da je pričel glasno govoriti.

«Vzeti jo moram! Sedaj že ne morem drugače, da jo vzamem! Kaj pa, da jo bom vzal! Nespameten bi bil, če bi je ne! Že njena usta so mi všeč, kadar jih pogledam. Prav taka so, kakor grah, cvetoč spomladi. Bog ve, kje je dobila te oči! No, pač jo moram vzeti!»

Tedaj je prihajal nekdo po stezi. Ko se je Toma z zadovoljnim, širokim svojim obrazom vzdignil, je stala ravno tik njega — Primoževa Rezika, z belim predpasnikom in belimi rokavci, lepa in rdeča kakor cvetoči mak! Tomi pa se je raztopil ves pogum, v lasé je šinil s široko svojo roko ter zastokal nerodno: «Vročé je, Reza, vroče!»

Obstala je pred njim. In da je imel količkaj razuma v zapuščenih svojih možganih, bi bil moral iz bliščečega njenega pogleda soditi na to ali ono.

«Ni mraz, ne!» je dejala sladko.

«To bode rastle žito, če malo dežja porosi!»

In zopet si je mešal z roko po gostih laséh.

«Dober bi bil dež, dober!»

Debelo je gledal in ni vedel, kaj bi govoril.

«Če dežja ne bo, bo pa — suša!»

«Že mogoče!» je odgovorila tiho.

Oni skoro jezno pravi: «Kaj te kavke počenjajo okrog cerkve? Včeraj je naša mavra storila telička in isto tako črn je, kot ona sama! Pa saj vem, da se ti mudi! No, jaz bom pa še malo poležal tu v travi. Mehko je in dobro mi dé!»

In zopet je legel v travo in jezen je bil sam na sé in solze so mu stopile v oči, ko je gledal za dekletom, katero je počasi odhajalo po travniku.

Ali nikar ne mislite, da je bil naš Toma vedno tak. Prišlo je poletje. Neko nedeljo se je napil v gostilni, pretepel Polonovčevega Matijčka, opraskal lica Kovačevemu Pavlihi, končno pa zlezel na skladovnico pri Primoževih ter Reziki povedal, da jo hoče vzeti. In deklè se ni ustavljalo in prepričana sta bila oba, da se morata vzeti.

Drugo jutro je Toma prav zelo glava bolela. Klavrno je sedel tik mize in še jesti ni mogel. Stari Kobal pa se je grdo držal.

«Lepega otroka imava, Neža!» je dejal srdito, «pretepača, ponočnjaka, in grdega malo-pridneža! No, pa tako se ne bo živelo več; če ne, sva berača, preden prideva v grob, Neža!»

In hlastno je zajemal iz skleda ter gledal kakor osat.

«Po jedi se praznično napravi! Lazarjev Jakopè pride takoj in potem gresta k Zakobiljekarju pod Goro. Včeraj sem govoril s starim in dejal je, da ti dá svojo Fránico. Imela bo dvanajststo dote. Hotel sem imeti še dva letna voliča, a o teh se še nisva dogovorila. Dal jih bo tudi!»

«Zakobiljekarjevo Franico! To naj vzamem?» je zaječal Toma. «Kozé so ji razrile obraz in grda je tudi!»

«Ali bodeš z njenim obrazom davke plačeval?» se je zatogotil oča. «Grde so vse, kadar so stare! O lepoti se nihče ne redi!»

«In tudi rasena ni, kakor . . .»

«A meniš, da jo boš zavolje njene rasti jemal? Vzel jo boš zavoljo tistih dvanajststo in zavoljo letnih voličev, ki ti jih pripelje pod streho. Zdaj je konec besedi; glej, da zlezeš v praznično obleko!»

In Toma je tiho odšel, mehák kakor poparjen kruh ter zlezal v praznično obleko. Kmalu

potem je prišel tudi Lazarjev Jakopè. Bila je to dolga, koščena prikazen, z zvitim obrazom. V mladosti je godel, a sedaj so mu bili izpadli zobje, tako da več gosti ni mogel. Po vsi fari je slovel za imenitnega snubača. Kjer sta se hotela dva vzeti, je vteknil Lazarjev Jakopè gotovo svoje kosti vmes ter porahljal pot, vodečo do cerkvenega oltarja.

Tudi danes je bil prišel, in kmalu sta jo rezala z našim Tomo po dolini proti Zakobiljekarju pod Goro. Po poljih je bila dozorela ravno pšenica, in v dolgih vrstah so žele vaška dekleta zlato klasje. Stopivši iz vasi si je dejal Jakopè klobuček «po strani», tlesknil z dlanjo ob dlan ter izpustil iz svojega grla ponižen poskus skrhanega ukanja.

«Tako, zdaj vsak vé, da se ženiva, Toma!»

Ravno tik pota so želi na farovski njivi. Med ženjicami je opazil Toma z bistrim svojim očesom po svetlobelih rokavcih Primoževo Reziko. Hotel je hitro mimo. Ali Jakopè, ki je imel slabo navado, da je rad burke uganjal na račun svojih «ženinov», je postal pri njivi.

«Hoj, dekleta!» je vzkliknil, «predzadnje leto svojega življenja rad izgubim, če bi vas smel takole gledati do sodnega dne! Toma, sem glej in bodi svojemu očetu pokoren! Dekleta, pogledjte ga, danes je tak, jutri bo pa — tak! Ženiva se in zala sva oba! Pod Goro nama raste rožmarin, in midva sva pa taka, da ga

utrgava, kaj ne, Toma! No, k Zakobiljekarju greva po lepo Franico in v adventu smo doma! Juú!»

In kolovratil je dalje. V tistem trenutku se je pa Primoževa Rezika prav globoko s srpom urezala. In ko je držala prstek kvišku, je kapala rdeča kri od njega in obrazek ji je postal tako bled, da so tovarišice menile, zdaj pa zdaj jo mora zapustiti zavest.

* * *

Kadar pridejo snubači v pogorju v hišo, tedaj se dela vse, kakor bi nihče ne vedel, čemu so prišli. Z resnim obrazom se govore najnespametnejše laži.

Dospevši pod Zakobiljekarjevo na holmu stoječo hišo, je postalo resno obličje Jakopetovo. Na njivi pod vrtom so želi Zakobiljekarjevi. Ko sta naša znanca prišla mimo, je dejal Jakopè važno: «Noò!»

In mati Zakobiljekarica je vzdignila suhotni svoj obraz iz klasja ter nedolžno pogledala.

«Kam pa?» je vprašala.

«Na Ščetino!» je odgovoril Jakopè. «Menda greva prav?»

«Prav gresta, prav!» In skonila se je zopet v klasje in pridno žela, kakor da sta to dva tujca, ki ji ne napravljata nikakih skrbi. In vse drugo je tudi želo in se delalo, kakor bi ničesar ne vedelo, dasi je prejšnji večer oča Zakobi-

ljekar glasno povedal, da pride jutri Kobalov
«našo Franico snubit.»

V nizki sobi je čepel Zakobiljekar. Pri oknu je prežal, kdaj prideta snubača. Ko ju je videl prihajati, je izvlekel izza podobe na steni staro Blaznikovo pratiko in prebiral jo s tako pazljivostjo, da niti ni čul, ko sta onadva vstopila. Že v veži je kričal Jakopè svoj «noò» in stopivši v sobo je dejal še enkrat: «Noò!»

Nato je pa Zakobiljekar tudi dejal: «Noò!»

K mizi sta sedla, a Tomi je oblil pot čelo in lice. Hišni gospodar pa je ročno odhitel iz sobe ter dolgo časa izostal. Končno je zopet prišel in prinesel veliko skledo suhega mesa in mogočen hleb belega kruha. In to vse je postavil pred naša znanca ter ju potem resno vprašal: «Kam pa vendar gresta?»

Povedati moramo tudi, da se je bil v tem preoblekel in da je nosil sedaj praznično belo srajco.

«Kam greva?» je odgovoril Jakopè. «Pogledat sva prišla, kako pri vas sonce sije.»

Nato pa je z resnim obrazom pričel: «In živina? Ali se Vam dobro ravna?»

«Bo že!»

«In letina? (Tu si je Jakopè odrezal velik kos kruha.) «Ali ste zadovoljni ž njo?»

«Bo že!»

«Kaj pa zdravje pri hiši?»

«Bo že!»

«Od hiše seveda ničesar ne prodaste?»

«Ne vem.»

Tedaj so se vrata odprla, in Franica je pogledala sramežljivo v sobo.

«Oča, zakurila bom!» je rekla tiho.

«Le zakuri, le!»

In zginila je zopet.

V tistem trenutku pa je Jakopè sprevidel, da se ima pripraviti na napad. Brez vsacega uvoda je zakričal hipoma: «Oča, dvanajststo bo premalo! Voliči morajo biti!»

«Ne vem!»

«Kaj?» — in Jakopè se je delal strašno srditega — «Vi jih ne daste? Toma, pojdi sem! Vi jih ne daste? Toma, pojdi vun!»

In Toma je odšel in stopil v vežo. Ondi je sedel na ognjišče. Dekle je nalivalo lonce ter sedaj pa sedaj obračalo željne poglede k njemu. Toma je bojzljivi svoj obraz sukal proti okajenemu, sajastemu stropu.

«Pravijo, da bi se vzela!» je zdihnil in pot mu je stopil na čelo.

«Se pa!» je odgovorila ona sladko ter izlila korec vode v velik lonec pred sabo.

«Ali bo za krave!» je vprašal tesno.

«Junico imamo in tej vsak dan kaj skuhamo!»

«Tako, tako! Moj oča bi imel rad pri doti še dva letna voliča! A tvoj ju neče dati!»

«Kaj? Neče dati!»

«Pravi, da ju ne dá!»

«Bomo videli!» In dekle vrže togotno korec v škaaf ter srdito odide v sobo.

«Ali je res, da ju ne daste, voličev, oča?» Potem pa se ji vlije studenec hitrih besed iz ust in našteva, koliko mu je vsako leto prislужila, koliko poslov mu prihranila, koliko je trpela, koliko vode prenesla, krav pomolzla, rezanice pripravila; kako je kopala, žela, stradala, slabo obleko nosila, in Bog vé, kaj še vse prebila! Svoj dokaz pa sklene s solzami, ki so se ji kot lešnik debele vsule po licih, tako da je stari končno vendar dejal: «Naj bo, naj gresta še voliča!»

Pred adventom potem se je praznovalo glasno ženitovanje in zakon je privezal Kobalovega Tomo za večno k Zakobiljekarjevi Franici!

* * *

Dve leti kesneje sva stala jaz in Toma na vrtu pod našo hišo ter zrla v vas, kjer se je zopet praznovalo šumeče ženitovanje. Piskali so godci, in vse je hitelo k cerkvi, kjer se je poročala Primoževa Rezika z Brentačevim Janezom. Bogat ženin je bil to, nevesta pa revna, in prav ničesar mu ni prinesla k hiši. Govorilo se je, da že več let ni bilo tako zale neveste. Med svati je bil tudi Lazarjev Jakopè; ukal je in bil dobre volje. Vtikal je piščal med svoje čeljusti, da bi kaj zagodel — a tudi danes se

mu ni hotelo posrečiti Ukal je in pravil vsakemu, kdor je hotel slišati, da je tudi to ženitev «napravil».

«Ali si zadovoljen v zakonu?» sem vprašal Tomo.

Gledal je proti cerkvi v dolino. Ko pa se je k meni obrnil, mu je prilezla debela solza iz očesa.

«Kaj hočem? Franica res ni najgorših ena. Ali če pogledam otroka, ki ga imava, ima ravno taka lica kot drugi ljudje!»

Obrisal si je oči ter odšel. Gospod Bog pa se ga je usmilil in obsul ga je s celo tolpo lepih, dobro rejenih otrok, katerim se čisto nič ne vidi, kakšno lice ima mati, ki jih je rodila.

IX.

Kočarjev gospod.

1.

Vsako leto je prihajal domov. Po grmovju in po hosti je lazil ter iskal polžev in druge take lezečine, trgjal zeleno travo in pobiral mah po drevesih. Časih je slekel gosposko svojo suknjo, vzel v roko koso in kosil, kakor najboljši hlapec, ki je bil kdaj v službi pod Kočarjevo streho. Kadar je bil v mestu, je učil otroke po šolah ter vlekel za to mnogo denarjev.

Ženskih ni hotel, in doma so si méli roke ter menili, da se ne bode oženil in da bode lahko kaj domov dajal. Ker tudi pri gosposkih je taka, da otroci in otročaji vse pojedó, kar si človek zasluži in pridela!

Prihajal je torej domov, in mi smo se ga skoro tako privadili, da ga nismo pogrešali, kadar je odšel, in da se nismo začudili, kadar je zopet prišel. Da govorim resnico, moram povedati, da ni bil zal človek. Ker se ni bril, mu je rastle okrog obraza svetla, zmedena brada, da je bil grd, kakor so grdi čuvaji pri božjem grobu. Pa imel je še drugo slabo lastnost! Ali mi skoro ne verjamemo, da bi bila resnica! Pravili so, da si daje kuhati polže — in da jih jé potem! Sedaj bi pa jaz hotel v naši vasi poznati dekleta, katero bi vzelo moža, ki bi prinesel v zakon grdo, zmedeno brado okrog ust ter bi jedel polževo meso! Dosti je grdobij na svetu! Ali kuhani polž v žlici je pa vendar grdobija vseh grdobij! No, pa Kočarjev gospod jih je menda le jedel!

Pozneje ni več prihajal v vas. Kako se je stvar prigodila, ne vemo. Toliko pa vemo, da je stopal lepega jutra Viniharjev Matevžè iz Loke po prašni cesti. Premišljeval je, kake številke bi se z najboljšim uspehom staviti dale. Ko je v Kotu zavil okrog robovja, se je obrnil s svojimi pogledi po vodi, peneči se med skalovjem. In ko je ostreje pogledal med tisto

skalovje, je opazil človeško truplo, ki se je bilo za skalo ujelo. Bledi obraz pa se je sedaj iz vode prikazal, kakor da bi bilo še življenje v njem. Matevžeta je polomila groza, privzdignil je svoje podplate, pričel dirjati ter glasno moliti. Prihrumel je v vas. Na mestu pa smo dobili v vodi Ramovševo Lenče, dobro, mehko in rahlo dekletce, ki je imelo v življenju dušo kot golobica in dvoje oči, kakor dva oglja na ognjišču. Mnogo smo ugibali, čemu da je skočila v vodo, ali pravega nismo mogli ugeniti!

2.

Kdaj sta prišla skupaj, ne vem. Sadarjev Korle je pač pravil, da je videl, ko je neslo nekdam Lenče južino koscem na travnik. Med potjo je izteknila Kočarjevega gospoda. Pri tistem hrastu tik ceste, ki se je ono leto podrl na voz ter polomil konja in voznika, je pulil nekaj iz zemlje. Takoj je pristopil k mimo prišedšemu dekletu ter pojal belo svojo roko okrog njenega lica! Ali je pri tem kaj govoril, ni mogel Korle umeti, ker je bil preveč oddaljen. Dobro je pa videl, da si je oni potem gladil svetlo svojo brado ter neprestano, tik ceste stoječ, zrl za njo, ki je odhajala. Ali to še ni bilo tako čudno. Začudil pa se je Korle šele tedaj, ko je tudi dekle obračalo obraz proti onemu, ki je metal črne poglede za njo. Mi

smo dejali, da je to otročarija, in Korletu tudi prav verjeli nismo, ker je vsakdo dobro vedel, da rad laže. Ali tačas ni legal!

Nekaj dni potem je slonel Koščakov Jurče na Županovem mostu in ostre svoje poglede je tiščal na vodo. Ondi pod mostom v sončno obsejani hitri vodi se je zvijal sulec. V čisti tekočini se je prav lahko opazovalo, kako je povodni ta velikan sedaj kakor kamen mirno obstajal, sedaj pa zopet bliskoma švigal za plenom semtertja. In ko se je nasitil, je zavil tolsto svoje telo, napravil mogočen kolobar, pokazal Jurčetu črno-pikasto svojo stran ter potem odplul proti tolmunu, nekoliko korakov od mosta oddaljenemu, in se končno izgubil v črni njega globočini. Jurčetu se je zbirala voda v ustih in zdihovaje se je oziral po reki. Bil je v treh farah najimenitnejši ribič in najhujši sovražnik povodni živali! Ravno tedaj je prišel mimo Bolantačev Štefan, ki je bil tudi ribič. Da se z Jurčetom nista ljubila, ni treba pripovedovati!

«Kaj gledaš?» je vprašal prijazno.

«E, nič!» je odgovoril Jurče mrzlo.

«Tu doli se časih še kak sulček dobi!» je menil Štefan.

«E, nič se ne dobi!»

«Kaj tisto! V Kotlu (tako pravimo tolmunu pod mostom) je zmerom sulec. Ko so še moj oča živeli, so videli časih tacega, da je bil velik

kakor tele ter imel velike krvave oči in kot jabolko debele pike ob strani!»

«E, nič!» je končal Jurče razgovor. «Kako mrenè je noter in kakšen barbonček, ki ni vreden, da bi človek prste zmočil zanj! V taki luži boš sulca iskal! Ti boš na vse zadnje še pod strešnim kapom sulce lovil!»

Ponosno-zaničljivo je odšel po travnikih ob vodi. Kadar svojega nasprotnika ni več videl, jo je zavil med olšje, ujel ondi v potoku malo postrv, jo osnažil čedno ter jo zavil v listje zeleno.

Okrog enajste ure ponoči je stopil Jurče iz svoje kočice ter pazno lezel iz vasi, da bi ga pač nihče ne videl. Tihotapil je čez Županov most ter zlezal tik Kotla na staro vrbo, ki je razprostirala svoje gosto vejevje nad vodo.

Med tem vejevjem je obtičal ter spustil vrvico s trnikom v vodo in sedel kakor lesena podoba, da bi ga ne čutila riba, ki jo je hotel ujeti ponoči. S prečudno potrpežljivostjo je vlačil vrvico gori in doli. Luna je prilezla izza gore ter obsejala vodo in most. Jurčeta je bilo skoro malo strah, ker, kakor vsa vas, je veroval tudi Koščakov Jurče, da prihaja v tihi noči pekla gospodar na Županov most in da šiva na držaju sedeč peklensko svojo obleko. Kadar je kdo prišel mimo, so ga čuli pogostoma, da je štrbunknil v vodo. Jurčeta je bilo torej strah

in prav v resnici so se mu zaježili lasje na glavi, ko je ozrši se proti mostu tik držaja opazil slonečo črno osebo.

«Hudič!» je zastokal.

A potolažil se je takoj. Z bistrimi svojimi pogledi se je prepričal, da to ni hudič, nego samo Kočarjev gospod. Tedaj pa je Jurče hudo zaklel.

«Sulca mi bo snedel! Kaj ga moti vrag sedaj po mostu!»

Ali Jurčetu je bila dana kmalu prilika opaziti, kako stoji stvar. Po stezi od Ramovša je prihitela tenka oseba, zavita v ruto, ter boječe stopila na most in sramežljivo obstala pred Kočarjevim.

«Kako, da te tako dolgo ni?» je vprašal črnobradati. Povedala mu je, da ni mati hotela spat iti, in da ni mogla prej uiti. Hodila sta po mostu in Jurče je poslušal in čul vsako besedico. Čul je, kako ji je pravil, da jo bo vzel v mesto, da ji bo dajal gosposko obleko ter napravil iz nje, ne vem že kaj.

Dekle se je smejalo vmes, da se je čutilo, kako ji dobro dejo te laži.

«Ta revica mu res vse verjame!» si je mislil Jurče ter jezno ovil trnikovo vrvico okrog roke, da bi mu ne odpadla v tem, ko je poslušal. Pri nas ni navada, da si dva pritiskata usta na lice, kadar se imata rada. Ali Kočarjev gospod je tisti večer vendar izrekel željo, naj mu

Lenče pusti, da bi položil obrastla svoja usta na njeno lice. To se je pa Jurčetu zdelo tako nespametno in smešno, da je hotel to «lizanje» bolj natanko opazovati. Sklonil se je iz vejevja nad vódo, — ali v istem trenutku se je zasadil v globočini sulec na vabo, ter čuteč železo v svojem žrelu, butil po vodi navzdol. Vrvica se je napela, in Jurče je popotoval z glavo naprej v Kotla vrtinec. Na vrbi se je lomila suhljad in valovi so se sklenili nad ubogim ribičem. Takoj ga je vrglo zopet na vršino in dobro je čul, kako je Lenče v tistem hipu vzkliknilo: «Jezus, Marija!»

Ko je Jurče zlezel na suho, sta že bila izginila onadva z mosta. Ali pozabil je njiju ter počasi vlek el vrvico k sebi. Pri tem pa je čutil, kako se je metal jetnik semtertja. Privlekel ga je k produ. Bil je velik, jako velik, in z repom je tolkel po vodi, da se je čulo, kakor bi tleskala široka deska po nji. To je bil zadnji sulec, ki se je ujel po naših vodah, da je kaj tehtal! Sedaj pa ti ribiči in ribarji že vse polove; vsaka šivanka je dobra, če se le dobi. In potlej naj se sulci zrede, če se morejo!

3.

Nimm dieses Leben nicht so ernst!
Recht spasshaft ist's im allgemeinen . .
Je besser du es kennen lernst,
Je muntrer wird es dir erscheinen.
Kein Drama ist's im grossen Stil —
Wie du dir denkst — mit Schuld und Sühne,
Es ist ein derbes Possenspiel
Auf einer Dilettantenbühne. *Leuthold.*

Tivoli — beseda sladkega pomena! Kraj umazanega sladkorja, rumene kave in starega kruha — kdo te ne pozna v beli Ljubljani, kdo si ne hrepeni po prijazni tvoji senci in po vitkih tvojih dresevih? Ali — bilo je pred dvajsetimi leti! Po Latermanovem drevoredu se je sprehajala množica ljubljanske gospode. Po kostanjih so se oglašali vrabiči ter grdo čivkali. Pod kostanji pa so sloneli raztrgani berači, kazali hrome svoje ude ter grdo kričali. Po peščenih poti so hodile ljubljanske gospodične, streljale z očmi po topničarskih uniformah ter govorile o plesih, o oblekah, o klavirjih in o sončnikih štirioglatih, katere je bila ravno tedaj privlekla neokusna moda v naše drevorede! Govorile so nemško, nekatere še celo angleško! Samo slovenska beseda se ni čula nikjer, ker pred dvajsetimi leti je bila pri nas angleščina mnogo potrebnejša od slovenščine!

Pod Švicarijo tik grada so godli vojaki. Po bregu je sedelo zaljubljeno dijaštvo ter se kipeče oziralo po mladih dekletcih, ki so tičala še skoro v otroških oblekah. Ali z očmi je ta

drobiž že koketno bliskal, kakor površno oblečena, svojemu možu nezvesta gospa v salonu! Okrog godbe so stali častniki, mladi uradniki, učitelji in druge neoženjene take stvari. Vmes pa so se pojali psi, se klali ter grdo tulili.

Visoka, zelo zgovorna gospodična je stopala z mladim plemenitašem gori in doli. Ves čas sta se smejala ter metala roke po zraku, kakor da bi ju razgovor čez vse mere navduševal. Pristopil sem bliže ter lazil za njima, da bi vsaj vedel, o čem taka dvojica govori.

«Jaz rajša počasi hodim kakor hitro!» je dejala ona goreče.

«Jaz tudi, jaz tudi!» je odgovoril gospod vitez.

«Jaz le malokdaj hitro hodim!»

«Jaz tudi, jaz tudi!»

«Samo, kadar sem v družbi, tedaj pa zopet rajša hitro hodim!»

«Jaz tudi, jaz tudi!»

Vrglo me je na stran. Ali onadva sta se še vedno smejala, in še vedno sta bila navdušena pri svojem razgovoru!

Za gradom pod grmičevjem je stala družba prav moderno opravljenih gospodov in nekaj vitkih dam, katere so opazovale mimogredoče. Dva velika psa sta slonela ob strani ter od golega dolzega časa odpirala žrelo. Družba le-tá je bila prav glasna. Kar so si imeli povedati, so si kričali na ušesa, da se je čulo tisoč korakov daleč. To je bilo ljubljansko plemenitaštvo!

Nekoliko streljajev od aristokracije je stalo drugo krdelce lično opravljenih gospodičev. Tudi ti so glasno govorili ter z redko predrznostjo gledali v obraze mimoidočemu ženstvu. Videti je bilo, da so hoteli po vsem posnemati sosedno plemenitaško družbo. Kakor je prestavljal nogo ta ali oni baron, prepričan si bil lahko, da jo bode po ravno istem zgledu takoj prestavil ta ali oni iz te glasne družbe. Velikanske šestice krog ušes so pričale, da je bil to aristokratični zarastaj bogatih ljubljanskih meščanov, ali pa nemških ljubljanskih uradnikov!

Tedaj se je prikazal okrog ogla moj prijatelj Janez Zimovič. Žareče svoje oči je metal po ženstvu, kakor ris z veje, če se mu približuje srna. Skoro vsak mesec se je rodila v njem nova ljubezen, in srce njegovo je bilo kakor travnik, na katerem se je ljubezni cvetje na leto vsaj štirikrat kosilo. Prijel sem ga za suho podpazduho, in počasi sva odšla po poti navzgor proti Švicariji, da bi si ondi pokvarila želodce s slabim in kalnim pivom. Sedla sva k mizi. Pred nama se je dvigalo zeleno drevje in zapadajoče sonce je skušalo tu in tam s svojimi žarki predreti vejevje. Časih je prilezel kakov žarek do najine mize ter se vsilil v kupo grenke pijače. Ali takoj je izginil, kakor bi se bil ustrašil tekočine, v kateri se je hotel razširiti. Iz globočine so prihajali godbe zamolkli

glasovi, in občinstvo okrog naju je šumelo, kakor šumé čebele v panju. Tik naju pri sosedni mizi je sedela že bolj jesenska gospa in kup različnolasih otrok okrog nje. Pri nji pa je sedel stari sopro, sladko se smejal ter venomer govoril in silil v njo. Ali ona se je sedaj obrnila v stran, odprla rdeča usta ter iz dna svoje duše prav odkritosrčno zdihnila, kakor bi hotela reči, da pač ni dolgočasnejše družbe od starega svojega zakonskega moža.

«Kaj ti je?» je vprašal skrbno zakonski ta nesrečnež.

«Ne vem. Skoro sem se malo prehladila!»

«Prehladila! Čaj moraš piti, čaj!» In takoj je letel v kuhinjo ter naročil gorke pijače. Povrnivši se je opazil pri svoji ženici mladega kavalirja; nji pa je sijalo sonce raz obraza.

«Ni treba čaja, predragi! Sedaj mi je bolje!» je šepetala veselo. In zopet je odhitel v kuhinjo, da niso pripravljali čaja za njo, ki jo je ozdravil mladi kavalir. Ali to vse se je godilo pred dvajsetimi leti!

Prisedla sta k nama tudi Franjo Smola in pa Anžè Kovačev: prvi je pel pri vsaki priliki in nepriliki: «Hej! juhej! na planinici fletno je!» — drugi pa je neizmerno slabo tarokiral, a vendar bil prepričan, da ga na svetu ni spretnejšega kvartopirca od njega. Prišel je tudi Tonče Digo, tisti, ki so ga vedno zobje boleli,

in ki je zategadelj vedno tako grdo gledal, kot zmaj pod svetim Mihelom! Končno je prilezel tudi profesor Kočarjev gospod. Le-tá je sedaj že davno mrtev. Oženil se je v Nemcih, in njega otroci letajo okrog in niti besedice slovenske ne umejo! Tako je bilo pred dvajsetimi leti! Sedeli smo, pili kavo in pivo ter sodili o ženskah: koliko bode imela le-tá dote; kako se oni slabo poda klobuk; kako je le-tá grozovito prevezana čez pas; koliko nogo ima ona; kako srdito gleda ona «gospodična z dežele», če se ji malo pogleda v obraz itd.

«Kako, da ne zahajaš več domov, Tine?» sem vprašal Kočarjevega.

«Zakaj ne zahajam več domov?» je odgovoril kislo. «Vidite, nekdam sem pogladil lice mlademu dekletu in sedaj mi visi na vratu ter hoče po vsi sili, naj jo vzamem! ha! ha!»

Tudi družba se je smejala.

«Sedaj mi še v mestu ne privošči miru! Pisari mi!»

«Piše ti!» je vpil Janez Zimovič. «Na dan s pismom!»

«Pokaži! pokaži!» je kričal tudi Franjo Smola. Oni je privlekel iz žepa zamazano pismo ter je oddal kričečemu Smoli. Le-tá pa je pričel ironično-patetično čitati:

«Preljubeznivi moj! Z žalostnim srcem vzamem pero v svojo roko, da ti napišem par besedic o svoji ljubezni. S peresom mi ni mogoče

popisati! Ali tudi besedic nimam, da ti povem ljubezen, ki za té gori v meni. Ker srce mi tako pravi, da ni družega ljubega za mé na tem svetu! Polna sem veselja, kadar se spominjam tvojega glasu in umreti bi morala, če bi me ti več rad imeti ne hotel. Nikar me ne varaj! Ko bi me pa hotel, povej mi poprej, da bom vsaj malo pripravljena! Prosim te, odpiši hitro, da bolj natanko vem, če me imaš še rad. Prosim te, naj skrito ostane, ker nihče ne ve, da jaz tebi pismo pišem. Sedaj te pa presrčno pozdravljam ter ti podajem roko čez hribe in doline, in želim biti — ako je mogoče in ako je tebi ljubo — Tvoja zvesta L. S. — Prosim te še, ako je tvoja volja, pošlji mi tiste bukve, ki se imenujejo Glasnik. Tvoja zvesta L. S.»

«Vidite, take težave imam!» In Kočarjev Tine je naslonil glavo na roko ter se zaspano oziral po šumeči družbi okrog sebe. Med nami pa je bil smeh hipoma potihnil in občutke smo imeli, kakor bi čuli zadnje zdihe umirajočega človeškega srca!

4.

Sad je bil dozorel na veji in rumena pšenica je bila tudi že davno spravljena v shrambe. Časih smo opazovali visoko pod nebom žrjave, ki so svoj triogelnik potiskali proti jugu. Po deblih je lazil drobni plezavček ter gonil svoj jesensko-tožni: čerí, čerí!

Tiste jesenske dni se je bil zopet pripeljal v vas Kočarjev gospod. S sabo je vodil tenko žensko v gosposki obleki. In če je hotela govoriti s Kočarjevimi, ni mogla, ker ni umela našega domačega jezika. Po vsi dolini sta lazila ter pregledavala kraj in kraje. Prišla sta nekdam tudi pred Ramovša, od koder se vidi po dolgi dolini in daleč po vodi, ki teče po naši dolini.

Lenče se je bilo nekako čudno posušilo, kakor roža, če ji vode ne prilivaš. Na klopi pred hišo je presedevala sončnate dneve in bila tako slabotna, da ni mogla več delati. Izpred Ramovša je gledal torej s tujko, ki jo je bil vzela za svojo ženo, v domači svet pod sabo. Opazivši dekleta na klopi, mu je šinilo nekoliko krvi v lice. Povesila je blede obraz ter mečkala beli predpasnik med koščenimi svojimi prsti.

«Lenče!» je izpregovoril hladno, «zopet sem doma!»

Počasi je dvignila trepalnice ter obrnila proti njemu solzno oko.

«Ali res!» je zdihnila.

«Poglej, to je moja žena!»

Obrnila je solzni pogled proti gosposki ženski, ki je z zadovoljnim obrazom ostala pri strani.

«Ali res!»

«Pred šestimi meseci sva se vzela.»

«Ali res!»

Ko sta se potem onadva skrila za ogel hiše, se je pretresla in sklonila po klopi ter točila solze, ki so kakor srčna kri izvirale iz nesrečnega srca. Zvečer ji je zavrela kri po telesu, in bledla je in kričala, da ji glava gori! Proti jutru, ko so zaspali domači, je vstala iz postelje ter ušla iz hiše. Potem pa so jo dobili v vodi!

Nihče ni prav vedel, kaj jo je gnalo v smrt. Šimen Godec, ki je zagovarjal bolno živino po pogorju, je izpregovoril v nedeljo pred deseto mašo, ko smo stali pred cerkvijo, takole: «Ha! Kaj ji je bilo? Kaj ji je bilo! To je lahka stvar! Jaz pa dobro vem, kaj ji je bilo. Slaba kri v telesu se ji je strdila; iz zgorajšnjega telesa pa je udarila mrzlica. Pri tem pa ji je gotovo tudi srčna mrenica nekoliko zatekla in žolč se ji je izlil po vseh žilah in tudi jetra so se ga napila. Da so se pluća vnela, in da je potem vse vrelo po nji kakor v loncu, stoječem ves dan pri ognju, to vse je tako gotovo, kot amen v očenašu! Vidite, to ji je bilo! Da so mene poklicali, bi bil zvrnil na njo kako štiri škafe vode (ki bi bili pogasili ogenj v nji), ali pa bi ji bil zagovoril, kar časih prav dobro pomaga. No, pa takrat, kadar je sila, se ne spominjate človeka! Zategadelj pa umirate, kakor muhe pred zimo! Prav vam je!»

X.

Posavčeva češnja.

1.

Priprosta dogodba je, ali resnična!

Ko je Posavčev Jakob na Ljubljanskem gradu stal na straži, je mrgolelo po mrzlem zraku vse polno sneženih zvezdic. In te so padale in padale na bregove in hribe na okrog ter jih zavile v belo odejo. Jakoba je bridko zeblo in prav milo se mu je storilo pri srcu, ko je pogled obrnil po mrgolečem zraku proti domačemu pogorju, kjer je danes brez dvojbe tudi snežilo in kamor niti z očesom ni mogel doseči, ker so snežene megle prepregale čez in čez temno obnebje.

«Zima je», si je mislil Jakob, «in Bog vé, če bo kaj polomilo našo češnjo-črnico. Da bi le o pravem času otresali!»

V hipu se je z vso živostjo spominjal češnje domače! Stala je visoko na zelenem holmu ter bila visoka kakor mali zvonik pri pogorski podružni cerkvi. Deblo ji je bilo razpokano, in pomladi se je lubje lupilo ž njega, da ga ni bilo skoraj celega mesta! Ali vsako pomlad se je naša črnja pokrila s cvetjem, in vsaka najmanjša vejica je nosila belo oblačilce, stkano iz golih cvetov! Iz dalje se je gledala kakor s snegom pokrit vrh snežnikov. Ko pa je prišel sveti Urban, tedaj se je pokrilo vse vejevje s

črnim sadom, da je kar vse viselo in da so vrabiči, kosi, vrane in drugi taki krilati in pojoči kruhoborci prišumeli od vseh strani ter oključali in obrali v družbi z brenčečimi sršeni in osami sladke črnice. Pa še mnogo jih je ostajalo, da so se jih obilokrat nazobali pod Posavčevo streho ter jih še nekaj naložili na lesu, da so se nasušile za bolnike, ki radi pijo sladko češnjevo vodo.

Tega blagoslovljenega drevesa se je spominjal tistega večera Posavčev Jaka, in pred očmi mu je v trenutku stala češnja-črnica in vse veje so bile v cvetju in v cvetju so se oglašali strnadi, pinoži in drobne senice in drugi taki krilati in pojoči skledolizniki, komaj pričakujoč, da bi iz cvetja postali sončni, sladki sadovi. Tudi tisti dan, ko je bil Jaka poklican v cesarsko vojsko, je cvela češnja, in on sam je nosil na svojem klobuku cvetočo njeno vejico. Ko je s tovariši korakal po beli cesti proti belemu mestu, je točil nekaj časa solze, nekaj časa pa ukal. Govoril je, da gre rad na vojsko (in tu je glasno zaukal), pri srcu si je pa mislil, da je krasneje umreti pod domačo cvetočo češnjo, kot pa na krvavem bojnem polju (in tu se je zajokal skrivoma, da ga nihče videl ni!). Cvetočo češnjavo vejico pa mu je bila dala pri slovesu sosedova Marjanica, ki je bila «njegova». In na to svoje dekle je še večkrat mislil kot na češnjo-črnico. In prav je bilo tako:

drevo je cvelo samo enkrat na leto, Marjanica pa je nosila dan in dan najkrasnejši cvet na svojem licu, ki se niti tedaj ni posušil, če je sneg zapadel zemljo in drevje!

Tudi na to dekle je mislil Jaka tisti večer. Pod češnja-črnico sta stala in slovo sta jemala.

«Ali boš zmeraj moja ostala? Tudi potlej, ko bom v vojski?» jo je vprašal in solza mu je silila v oko.

«Prav zmeraj!» je odgovorila in odlomila bele cvetove, da jih je dejal za klobuk nji v spomin.

Na vse to je mislil naš Jaka tisti večer!

«Mraz je res! Pa to nič ne de, prišla bo zopet pomlad. Naša črnica bo belo cvela in jaz bom ob luni zahajal pod dekletovo okno!»

* * *

Prišel je sveti Vrban! In Jakobu so rekli, da gre lahko iz službe cesarske. Domov ni pisal ne poročil. Prav kakor bi ga bila sapa prinesla čez gorovje, je dospel k domačemu selišču, ko je ravno poldne zvonilo v tankem zvoniku, da je mogočno bučalo med hribovjem. Spehan in utrujen je bil, a vendar mu je srce od veselja utripalo, ko se je z zelenega holma za očetovo hišo oziral po globoki dolini, kjer je pod soncem pekočim mrgolela krajina. Po njivah in travnikih ni bilo videti delavca: vse je bilo odhitelo k jedi v hiše.

Tik njega se je dvigala stara mu znanka, češnja-črnica, in v resnici je bila črna, kakor bi jo bil gospod nebeški oče polil s črnilom, od vrha do tal. Sad pri sadu je čepel na vejicah in sršeni in drugi krilati skledolizniki so se tu gostili, da je kar vse šumelo po zraku od samega brenčanja.

«Doma tako niso kuhali za mé! Črnice pa tudi niso slaba južina!» In Jakopè je ročno splezal na češnjo-črnico. Pomagal si je do najvišjega vrha in pričel ondi zobati, kakor škorec, ki je stradal mesec dni. Ko je tako v zračnem vrhu sedel, in se mu je od vseh strani nasproti smejal črni sad, se je polastila Jakopeta prečudna zadovoljnost. Kamor je obrnil pogled, povsod se je raztezalo zeleno hribovje in ondi proti jugu se je dvigal sivi Blegaš, prav kakor velikansko-orjaška cerkev. Tik njega se je šopiril mali Koprivnik s svojo velblodovi grbi podobno goličavo, in Mladi vrh in Stari vrh sta se naslanjala nanj z ostro zavitimi vrhovi. Na vse pa je razlivalo sonce rožnate svoje žarke in modro nebo se je okvirilo nad razgreto krajino. Najrajše pa je počivalo našega znanca oko na beli sosedovi hiši, ki je ravno onstran čepela v bregu.

«Marjanica, ali si doma!» — Jakopè je v svoji sreči, ker druge družbe ni imel, pričel sam s sabo govoriti. «Kar vidim jo, kako v belih rokavcih leta okrog ognjišča in na mé misli!»

Tu je zaukal od same radosti, da se je razlegalo po dolu.

«Oče mi mora sedaj vse izročiti, in ženil se bom in žensko bom imel, da nima cesar lepše! Delal bom, da bo kar vse pokalo. Dekle bo dobra gospodinja in vsak krajcar bo pod palcem tiščala! Najprej bom popravil streho. Tam nad hlevom se je preglodala in pišejo mi, da teče v seno. Tudi hišo bom pobelil in okrog oken mi mora napraviti Štefnjak z rdečo barvo rdeče okvire. Nekaj dote bo imela, to je ena, in nekaj dolga bova plačala, to je druga! V logu na dolgo njivo bom sejal pšenico, in tisto krivorepko bom posekal, da ne bo delala sence. Vina ne bom pil in v pivnice ne zahajal. Pač pa bom vsako nedeljo sedel na vrtu in zraven mene bo sedela Marjanica in pestovala bo. Hoj, hoj! to bo življenje!»

Še dalje bi bil Jakopè moževal sam s sabo, da ga niso premotili godci, ki so spodaj v dolu prav živahno in prav okroglo piskali na svoje piščali.

«Ta je lepa! Ženijo se nekje! Danes bom še plesal! Hola! hopsasa!»

In Jakopè je še z večjo slastjo zobal črnice.

«Hej, Posavec, pa si visoko zlezel! Zoblješ jih, he? So sladke, he?»

S temi besedami se je oglasil pod Jakopetom na poti Jurčkov Blaže. Iz mlina je sopel in težak meh je nosil na hrbtu. S tem se je

sedaj oprl na plot pri stezi ter menil, da tiči v vrhu češnje njegov znanec, stari Posavec.

«Da bi te v trebuhu ne vilo, Posavec! Prestari smo za tako jed. Ali pečke požiraš? Nikar jih, če naj se ti dobro svetuje! Slišiš, kako jih drobe okrogle in polke? Če bi tvoj Jakopè to vedel, da se mu danes Marjanica moži, temu bi ne bilo prav. Ženska je hudičeva mati, naj je stara ali mlada! Jezus Marija!»

Jakopetu se je pri tem govoričenju storilo vse črno pred pogledom, in dolina in hribovje sta zaplesala okrog njega. In bilo mu je, kakor bi mu bili oster nož porinili v srcé, kjer je še ravnokar gola sreča kraljevala. Zdrknil je z vrha kjer je sedel, in potem se je lovil po vejevju ter grabil s prsti po listju, ki ga v padcu ni moglo vzdržati. Blažè je klical Jezusa in Marijo in vse svetnike na pomoč. A ni ga bilo, ki naj je pomagal: oni je končno treščil z vso težo na zemljo ter brez zavesti obležal na mestu. Prihiteli so domači ter ga odnesli v hišo in ga položili na ležišče tuge, bridkosti in bolečin.

Tam v bregu pri sosedovih pa so piskali godci in svatje so se sukali in bili so dobre volje. Najboljše volje pa je bila nevesta, ki je v svilnati, rožnati rutici sedela za mizo in zaljubljeno gledala v ženina ter mu časih na uho zašepetala: «Sedaj bom tvoja, samo tvoja!»

Jakob je ozdravel: polomil si je bil obé noge in potem mu jih niso mogli več uravnati,

da je ostal hrom vse svoje dni. Češnj-črnic ni pokusil nikdar več in tudi ženske ni pogledal več.

Drevo češnjo-črnico pa je pustil rasti, kakor je to hotel ljubi Bog. Nikdar ni légal pod njeno senco in nikdar se ni menil za sladki njen sad. A tudi nikdar ji ni gnojil jeseni, nikdar ji ni otrebil listja, če so se gosenice vgnezdile v njem, in ne vejevja, če se je južnega snega nabralo po njem. Veje so se lomile in vrhovi so se sušili. Končno pa se je oglasil čez noč ta ali oni gostač, ki mu je v zimi nedostajalo kurjave, in odsekal je vejo ali vrh. Nekdaj v pomladanski noči pa je vihar podrl na zemljo staro deblo, in dandanes ni sledu o njem. Da bi ne živel še Posavčev Jakopè ter se s kručljivo svojo nogo ne gugal po bregovih, ne govoril bi nihče o Posavčevi češnji-črnici.

Jurčkov Blažè ga časi tolaži: «Le pozabi, le pozabi! Ženska je hudičeva mati, naj je stara, naj je mlada!»

Ali Jakopè ne more pozabiti, in dostikrat se mu stiska srce, če pogleda na sosedov vrt, kjer se pojavajo rdečelični otroci; pri njem pa je vse samotno in tiho!

XI.

Šarevčeva sliva.

Kaj je revno življenje? Bogataš in berač, oba odgovarjata drugače na to vprašanje; ali oba sta preverjena, da jima je živeti revno življenje! Toliko pa je gotovo, da siromašnejšega življenja ni bilo, nego ga je imela Šarevčeva Meta! Bog ji daj dobro!

Bili so pridni ljudje. Delali so od zore do mraka in slabo in malo jedli pri tem. Dolga niso imeli in nihče jih ni preganjal s tožbami in biriškimi spisi. Bilo je dosti otrok. In ko je stari Šarevec ležal na smrtni postelji, je dejal možem, ko jih je bil poklical k svoji poslednji volji: «Imetje se bo razbilo, dosti je otrok; če bi dal vse enemu, shajal bi za silo, prav za silo! Če pa dam vsakemu nekaj, bo imel vsak malo, prav malo! Dekle je grdo in snubača ne bo! Naj ima sto goldinarjev, in tista sliva na oglu hiše je tudi njena! Ta sliva je njena! O moj preljubi Ježeš Krišč, da le ne bi beračili! Težko sem živel, ali pošteno!»

In ko so mu prižgali rdečo svečo od Božje gopé matere s svetih Višarij, in so žena in otroci krog revnega ležišča točili solze; ko mu je že smrtni pot rosil čelo ter mu je motni pogled zibal se čez visoko gorovje življenja v tisto široširno ravan, kjer kraljujeta večnost in preljubi Bog, kjer ne cveto tožne cvetlice brid-

kosti, težav in stradanja, kakor jih je stari bolnik v življenju s polno pestjo trgal, — zdramil se je še zadnji hip, pogledal po otrocih in zdihtnil: «Toliko glejte, da beračili ne bodete! Meta, sliva je tvoja; za poboljšek jo imej! Pa nikar beračiti, ker ste imeli poštenega očeta!»

To rekši se je obrnil k steni ter se lahko zazibal na perotih smrti v brezkončno morje brezkončne večnosti.

1.

Šarevčevo slivo je poznala vsa vas. In posebno dobro smo jo poznali mi vaški otročaji, ki smo skrivoma prihajali, da bi jo malo oklatili, kadar je bila polna sladkega sadeža. Ali nič nismo opravili! Kadar so dozorevale slive na oglu domače hiše, takrat se Meta ponoči niti spati ni upala. Kot jastreb je čuvala drevo, da ni prišel kak sladkosneden tat, ki bi bil veje v temi obral. Pričetkoma se je časih priplazil ta ali oni otročaj, da bi se sliv kradoma do sitega napasel. A če je najbolje menil, da ga ne vidi drugo nego božje oko, je prižvižgal dolgi brezovec nanj, da se je tuleč splazil z drevesa in je oddirjal, kot bi ga bilo opikalo polno sršenovo gnezdo. Nikdar ni več prišel!

Še dobro se je spominjam, kako je lazila Šarevčeva Meta okrog. Obraza je bila prav grdega in v resnici se ni oglasil snubač, ki bi jo bil hotel v zakon vzeti. Od soseda do soseda

so se hčere možile, a Šarevčeva je ostala samica. Pa saj se tudi ni menila za snubača; njena edina skrb je bila, da bi kaj dela dobila. Kadar ni bilo snega, je zahajala k bogatinom na delo ter se tako v potu svojega lica težko preživela. Pozimi pa se je preredita skoraj s samo vodo in kruhom, ki si ga je bila nasušila poleti.

Lahko se reče, da so jo očetove besede, naj v starosti ne berači, spremljevale povsod in po vseh potih. Še celo v sanjah se je gledala, kako je stara in bolna prosjačila od hiše do hiše in kako so jo ljudje zasramovali, češ: Šarevčeva si, in vendar si upaš beračiti! Prebudila se je in kakor plaha srna je planila k strešnemu tramu, kjer je bila v ostrešno slamo skrila svojo doto, katero ji je bil brat v dobrem denarju izplačal. Zaradi tega denarja je živela v večnem strahu! In nekdanj se je domislila, da je vse izgubljeno, če bi bratova kočja pogorela in bi ona ne mogla svojega denarja rešiti. Za hišo je raztezal goli Kucelj široka svoja pleča proti nebu. Leskovo grmičevje in brinje mu je krilo skalnato orjaško telo, in prav malokdaj je zašel človek na njegove puste strmine. Tu sem je prišla Meta nekdanj v tihi noči in pod brinjem je zakopala svoj zaklad v hladno zemljo in z mahom ga je založila, in mesto si prav dobro v spomin vtisnila. In ko je drugi dan suhljad pobiraje prišla na tisto mesto, je dobila

takoj svoje brinje in zeleni mah, pod katerim je počivala sreča njene starosti! Tako je bilo vse v najlepšem redu, in Meta se je nekoliko oddehnila od svoje skrbi.

Potem pa so jo pričele druge skrbi moriti. Nekega dne ji je rekla prijateljica Kašpurjeva Mina: «Ali že veš, da te Videnski ne bodo več prosili na delo?»

Meti se je stemnilo pred očmi. Pri Videnskih je dobivala največ dela, in če je to hišo izgubila, potem je izgubila vse.

«Moj Bog, zakaj ne?» je ječala.

«Pravijo, da preveč sneš; da druge izpodjedaš!» se je smejala Mina.

Preprosila jih je, da je še smela prihajati na delo. Ali vi bi jo bili morali gledati, s kakim strahom je sedela od tedaj za mizo. Vsako žlico je pretehtavala, če ni preveč zajela; in kakor opazuje boječ zajec izpod brinja po sledu prihajajočega psa, tako je opazovala druge pri mizi, če se ji ne posmehujejo; če se jim ne zdi, da preveč jí. Nikdar si ni upala več do sitega se najesti; in ker jo je bil Bog kaznoval z želodcem, ki ni hotel nikdar molčati, so oznanjali njeni pogledi večno lakot, in bila je tenka kot šiba — dobrovita, koja se tudi v najboljši zemlji ne more razviti, da bi bila debelejša od človeškega prsta. Pa je rajša stradala, nego da ji je bilo beračiti na stare dni.

Imela je samo eno veselje v letu, in to tedaj, kadar je njena sliva dobro obrodila. Od hiše do hiše je ponujala sočni sad in vse je spravila v denar, s kojim je pomnožila svoj zaklad na Kucelja zeleni strmini!

2.

Jug je oznanjal svoj prihod in njegovo bučanje je vihralo krog gorskih vrhov. Pozdravljali so ga gozdovi in klanjale so se mu skoraj do tal šibke breze, ki venčajo rjave senožeti rjave Pasje ravni. Ali mogočni jug je hitel vedno dalje proti severu in pred sabo je podil celo krdelo sivih oblakov, ki so sedaj zakrivali luni prijazni obraz, sedaj zopet se stiskali v kot tik Gabrške gore, da je bilo vse jasno drugo nebo. Pod vročim poljubom južnega piša pa so se tajale ruše na materi zemlji, in povsod so hiteli hudourniki po jarkih v globoko nižino.

Ravno nad Šarevčevo hišo se je utrgal plaz in z votlim donenjem usul se po rebri navzdol, da se je majal mogočni Kucelj in da so se zazibale kočice in kočice v znožju njegovem. Iz lahnega spanja se je prebudila Meta ter zaklicala proti Kašpurjevi Mini, s katero sta spali tisto noč skupaj pod Šarevčevo streho.

«Mina», je poklicala s tesnim srcem, «Mina, ali spiš?»

«Kaj bom spala, ko Bog zemljo podira to noč!» je odgovorila Mina zaspano.

«Zdelo se mi je», je zdihnila ona, «kakor da bi mi bil kdo denar ukradel izpod brinja na Kuclju!»

«Kaj? Na Kuclju imaš denar?» — tu ni bila Mina nič več zaspana — «kje pa, kje pa? Povej vendar, kje pa?»

Meta pa je bila že davno poloblečena izginila s podstrešja in v mračni noči je hitela po Kuclju navzgor, da bi se uverila, je li njene starosti sreča še vedno varno spravljena pod mehkim mahovjem. V dolu je šumela reka, kakor bi se togotila od najbesnejšega srda, in proti zapadu so se bile nakopičile tolpe črnih oblakov nad staro glavo staremu Blegašu. S teh oblakov je švignila sedaj in sedaj dolga strela, da se je zavlekla od Gorske cerkve tja do samotne Četene ravni. Takrat pa se je videlo vse pogorje v bliščečem požaru!

Meta je hitela dalje in dalje. Sapa se ji je lovila v tanko obleko in mraz ji je pretresal vsako koščico v revnem telesu. Vedno je hitela navpik in pred očmi ji je venomer stalo brinje in mah pod njim. Zavrteli so se ji možgani v zbegani glavi, ker se v krajini ni mogla več spoznati: dolga rjava črta se je vlekla od najvišjega vrha doli do belega proda, kjer se je penila razljučena Sovra. Prst in kamenje je bilo zasulo grmičevje daleč na okrog ali ga pa s koreninami odneslo v globočino.

«Tu je moja brinja!» je jeknila Meta radostno in sklonila se je, da bi razmetala mehko prst; v smrtni grozi je zakričala: «Tat! tat!»

Izpod brinja je smuknil v resnici dolgo-uhi zajec in kakor blisk jo je odpihal po melini. Meta pa je zaječala: «To ni moja brinja! Bil je samo zajec!»

Od grmiča do grmiča je hitela in z rokami je brodila po razmočeni ruši, da ji je končno kri kapala od prstov. Strnadi in podgrivke so zapuščale svoja ležišča in z dolgozavlečenim čivkom odbegale v jutranji mrak. Vse je ostalo brezuspešno! Pred bornim človeškim bitjem, ki je tu klicalo Boga in vse svetnike na pomoč, je zaplesala krajina, kakor bi se bila napila najmočnejšega vina. Pred njenim pogledom je plesala reka, in plesale so še celo ognjene strele, ki so se spuščale temnemu Blegašu s temne brade. Ena misel se ji je polastila vse duše: denar ti je vzet, in sedaj boš morala beračiti, stradati in ljudi usmiljenja prositi na stare dni!

Onemogle so ji duha moči in noč na okrog se ji je vselila tudi v trpečo dušo. Vihteč roke je hitela proti dolu in zdihovala: «Sedaj ti ostane še samo sliva; če ti še to vzamejo, potem nimaš nič, prav nič za stare dni! Oj ti preljubi sveti Valentin z Jabrčjega brda, ohrani mi vsaj slivo!»

Temo tiste noči je hotel Kočarjev Blažeh za svoje namene uporabiti: prišel je s koškom

in ostrobrušeno koso na Fortunovo deteljišče. Nakosil si je bil že zelene detelje in že si je hotel košek napolniti z njo, kar je ugledal belo žensko, ki je po Kuclju navzdol prihajala ter njemu — ponočnemu tatu — grozila z roko. Polastila se ga je silna stiska, popustil je košek in koso na deteljišču ter pobegnil domov — pod odejo. Košek in kosa pa sta ga potem spravila na Loški grad, kjer je nekaj dni premišljeval o strahovih. Od tedaj je strašilo po Kuclju! Če je le šel pijanček ponoči mimo — je videl belo žensko, plavajočo po skalinah. Treznim ljudem pa se ni več prikazovala, in Kočarjev Blažè je bil prvi in zadnji, ki jo je videl.

3.

Jug je še neprestano bučal in vsakdo je bil vesel, če je ležal v gorki postelji.

«Mina!» je zaklicala Meta, dospevši zopet pod streho, «Mina, denar so mi vzeli. In tako lepo sem ga bila skrila pod brinje!»

Tu se je čudno smejala.

«Sedaj mi hočejo še slivo vzeti, ali te mi ne bodo, ho! ho! Sama jo bom spravila.»

Lahno se je smejala in poiskala si sekiro v kotu. Potem pa je odšla godrnjaje po temnih stopnicah. Mino je bilo strah in stisnila je glavo pod odejo: ni mogla zaspati in ves čas je mislila samo na brinje po Kuclju.

Šarevec se je ravno v tistem hipu probudil, in zdelo se mu je, da poje sekira na tnalu. Vstal je in pomolil glavo skozi tesno okno: «Meta, si ti?»

«Ne bodete mi je vzeli ne! ho! ho!»

In zopet je pela sekira.

«Meta je!» je dejal Šarevec svoji ženi, «drva cepi. Ta žival se bo tudi ugnala od samega dela!»

Zunaj je pela sekira neprestano. Končno se je nekaj z velikim hruščem podrlo.

«Skladovnica se ji je podrla!» je govoril Šarevec sam pri sebi. «Ne vem, čemu ne spi, ko vendar še vse spi.»

Zaspal je.

Drugo jutro pa je ležala na tnalu posekana sliva in izpod njenega vejevja so izvlekli mrtvo človeško truplo. Bila je Meta z razbito glavo. Posekano deblo je bilo padlo na njo ter ji tako v resnici postalo «poboljšek», da ji ni bilo treba beračiti v starosti!

To je bilo gotovo revno življenje!

XII.

Gričarjev Blažè.

Odkar sem ga poznal, je bil revež! Če je še otročè v tanki srajčici boječe — kakor prepelica iz žita — prilezel na vas od očetove kočè, stoječe onikraj vode v bregu, ne da bi

z nami igral, pač pa, da bi izdaleč gledal, kako smo igrali drugi otročaji — je nastal takoj hrup, in planili smo za njim, da je bliskoma pobegnili čez vodo ter kazal pri tem šibke svoje nožice, kakor dve iglici, premikujoč jih po melini proti domači koči.

Bila ga je čista in gola ponižnost: kar mu je ukazal oče, mu je bilo nad vse, in nikdar nismo pomnili, da bi bil Gričar kdaj pretepal svojega sina zaradi nepokorščine. Očetna hiša se mu je zdela najlepša na božji zemlji; samo kadar je grmelo in treskalo, ko se je bal, da bi strela ne užgala slamnatega domačega slemenca; takrat si je časih mislil, da je hiša na Vidmu skoraj lepša, to pa zlasti zatagadelj, ker so imeli Videmski zeleno barvana okna, pri Gričarju pa ne.

Če ga je mati zmerjala, ali če smo otroci po vasi za njim kričali: «Sivec! Sivec!» (imel je dolgo časa skoraj čisto bele lasé); se je pripetilo, da je od maše gredoč pričel med tolpo jokati prav kakor otrok, dasi je bil že osemnajst let star. Ko je prišel z materjo prvič v Loko, je sedel od samega veselja k neznatnemu vodnjaku sredi nezatnega loškega trga, si ogledal umazana in nezatna poslopja, ki so bila vsa sezidana še za vlade škofov brižinskih, tlesknil z rokami ter končno vzkliknil: «Mati, to so reči, to! V nebesih ne more biti lepše!» Bil je takrat prvič v mestu in še dolgo časa pozneje je rad

pripovedoval o loški krasoti. Pri tisti priliki se je tudi prvič do sitega najedel belega kruha, kar se je pozneje zgodilo samo še takrat, ko je žena legla v otročjo posteljo in so mu sosjedje prinesli pogačo v hišo.

Ne boste skoraj verjeli, da se je takšen mož, kakor je bil Gričarjev Blažè, tudi oženil. In vendar se je oženil in vzel je Četrtnikovo Luco. Sam, seve, bi se nikdar ne bil upal ženske vprašati (in še celó ženske, ki je bila toliko starejša od njega!), če ga hoče kaj rada imeti. Njemu se je sploh vedno zdelo, da sme človek na svetu rad imeti samo eno žensko, to je mater svojo, ki mu skuha kosilo in večerjo. Navzlic temu se je oženil z Luco, edino hčerjo starega Četrtnika. To pa se je zgodilo takole.

Gričarica in Četrtnik sta šla v nedeljo zjutraj od maše. In, da se ni tisto leto po žitih prikazalo prav obilo grašice, morda bi o Blažetu in Lucinoti govorila ne bila.

«Dežja je premalo», je zatarnal Četrtnik, «in če ga ne bo, pojde vse po zlu. Da bi nam le pomagala Mati božja z Gore!»

«Ali imaš lepo pšenico letos?» je vprašala na to Gričarica. «Kaj pa, je li kaj plevela vmes!»

«Grašice je vmes, kakor bi jo bil sam vrag po noči sejal, in snetiva je tudi! O moj Bog, na svetu je od dne do dne slabeje! Hej, kaka žita smo imeli, ko je bil pri meni še moj oče gospodar! Hej, to ti pravim, Neža!»

«Ste pa morebiti premalo pleli?» ga zavrne Neža Gričarica.

«Premalo!» odgovori stari skoraj jezno, «Luca naša je plela, da sem mislil: saj bo pustila vse prste na njivi! Tako je plela! Toda če vrag rep svoj vmes vtakne, pa ti zrasede grašica tudi na beli mizi sredi hiše!»

«Tvoja Luca je res pridna! Kar se tajiti ne dá, se ne taji, in lahko si je vesel!»

S tem mu je Neža v hipu potolažila jezo.

«Malo je tacih! Vse ji bom dal, kar imam, da bo zlahka živela, zlahka in brez skrbi!»

Nato je mati Gričarica nekoliko pomolčala, potem pa posegla brez zamude vsi stvari do jedra ter dejala: «Veš kaj, daj jo Blažku mojemu! Dela rad, moli rad, sluša rad.»

«Čakaj no! Čakaj no!» — se je zamislil starec. «Koliko mu boste pa dali?»

«Kakih petsto bo že imel.»

«Imel jih bo?»

«Prav gotovo jih bo imel!»

«Čakaj no! Čakaj no! Tu bi se pa dalo kaj napraviti. Hej, rečem ti!»

In napravilo se je. V tistih časih pa je imela Četrtnikova Luca (kdo je ni poznal, te hudobne ženske!) že štirideset let. Bila je tudi slepa na levem očesu, ker ga ji je bil s kamenom izbil na paši sosedov pastir. A hodila je, kakor hodi belokrilata gos, sprehajajoča se po peščenem produ. Zala ni bila. Blaže pa jo

je snubil brez pomisleka meneč, da mora to tako biti, ker je ukazala mati. Če se je oče oženil, je moralo že prav biti, da so tudi njega silili k ženitvi, ker pri hiši doma ni mogel vedno ostati, ko se je vendar vedelo, da dobi kočo starejši brat. Skovala se je torej ženitev: Četrtnik je izročil in prepisal hčeri Luci svoje posestvo. Gričar pa je odštél Blažetu petsto goldinarjev, katerih večjo polovico je takoj stari Četrtnik spravil za svoj «kos kruha».

Ko so šli v cerkev, takrat so se hudomušni ljudje precej smejali. Posebno pa so se smejali nevesti, ko se je tik mladega ženina gugala ter bila takisto po gorjansko nališpana, da je od prvega do zadnjega traku vse kričalo na nji. Ni se prav do zadnjega zvedelo, na kaj je Blažè po poti v cerkev mislil. Na ženitovanjsko dobro pojedino, to je brez dvojbe gotovo! Ravno, ko je stopil čez cerkveni prag, se mu je pa prikazal nehoté pred dušo Četrtnikov holm, kjer je raslo precej mecesnov, vitkih, z zračnimi vejami, sredi mecesnov pa je kraljevala mogočna bukev, in divji golob je tako rad grulil na nji.

«Pod mecesni bom ležal», si je dejal Blažè sam v sebi, «in v dolino bom gledal, in na belo cesto in na Videmski zeleni travnik! Ta še tako slaba ne bo!»

A bila je slaba! Za hlapca je prišel k hiši in pehati se je moral kakor črna živina. Žena in stari sta vpila skoraj noč in dan nanj in ga

priganjala, kakor priganja voznik konja, če vozi po klancu. Dobil je otročè, pa je je takoj po porodu moral pokopati, in od tedaj ni bil več tako zadovoljen, kakor prejšnje dni. Bolelo ga je časih srce, pa si je dejal: «Saj bi ne bil imel nič dobrega na svetu; veliko bi mu tako ne bil mogel dati!»

Neko nedeljo popoldne — bila je ta nedelja zanj dan nesrečnega imena — je ležal na holmu v senci pod mecesni. Po cesti v dolini so hodili ljudje: pobožne ženice, mlada dekleta in tudi mladeniči, ki so sedaj in sedaj veselo zaukali. Vse je bilo veselo! Blažè pa se je čutil danes prav zapuščenega. Po mehkem mahu je raztezal ude svoje, lačen ni bil, a vendar ni bil srečen. Zdajci se od hiše oglasi stari Četrtnik: «No, lenoba! Ne greš li slame rezat? Ali naj je нареžem jaz, ki sem star in bolan? Vstani, lenoba!»

«Sem je že narezal, oče!» odgovori Blažè pohlevno, «za tri dni je bo dosti!»

Stari odide, a zadovoljen ni bil: «Pa lêži, lenoba grda, če te ni sram, da morajo stari ljudje zate delati!»

Odrinil je v sobo — legel na peč na mehko vrečo in brez obotavljanja prav sladko zadremal.

«Danes bo dal vsaj mir!» se oddahne Blažè, leže zopet znak na mah ter lovi s pogledom drobne kosce jasnega neba, ki so se tu in tam modrili izmed vejevja. Tu je prifrftala na vejico nad njim siva penica, zažvrgolela malo, razteg-

nila pepelnato krilce, potem pa srepo obrnila glavico proti hiši — in odhitela, kakor bi jo nesla sapa. Pri tleh iz zelenega grma je pokazala taščica rdečkasti vratak svoj, zavila ga dvakrat in trikrat proti hiši — in odfrfrala iz mecesnovega gozdiča, kakor bi jastreb švigal za njo. Pri vrhu na mecesen je sedla pisana šoja, pogledala pod se, pogledala pa tudi proti hiši, jezno zakričala — in ni je bilo več, kakor da se je raztopila v jasni zrak.

«Kaj jim je, da vse beži z mecesnov?» se je vprašal Blažè. «Drugikrat so peli in frfetal nad mano, če sem tudi ležal tu spodaj.»

Kaj je bilo? Ondi pri vežnih vratih je stala gospodinja Luca, in zato se ni bilo čuditi, da so se oplašile ptice-pevke ter zbežale v prijaznejše kraje. Luca pa je gledala hudobno in s pogledom je iskala svojega moža. Opazivši ga zakriči: «Kaj boš ležal, lenoba lenasta! Kdo pa naj vode prinese?»

«Sem je že prinesel tri keble, in za živino še posebej!» odgovori Blažè krotko. Ona odide jezna in srdita: «Če te ni sram, da drugi delajo zate, le prespi na soncu vse dni!» V hiši pa je legla za mizo, obrnila se v steno ter — v tem že tudi trdno zaspala.

Blažè je zopet legel na mah in hotel malo zadremati. Tu pa ga je motila sosedova Ančika, ki je ob vrvici privlekla staro kravo na pašo in jo pasla v obližju njegovem.

To dekle ni bilo Bog vedi kako zalo, a vendar je imelo obraz, ki se je lahko pogledal, z veseljem pogledal. Mladost, rožna mladost je sedela na tem obrazu, in to je vse kaj družega kakor starost, jesenska starost.

Z materjo — vdovo — je bivala v leseni, na pol podrti hiši; hudo revščino sta trli, ali vendar bili jezni na ves svet, kakor pravimo. Oče — Bolantačev Miha — je umrl v ječi, ker so ga bili obdolžili in obsodili, da je ukradel tele iz hleva. Nekaj let pozneje se je izkazalo, da je bil nedolžen, ali vendar je ta obsodba ostala na hiši. Zase so živeli in se prepirali radi z vsakim človekom; posebno hči je bila osorna in imela oster jezik v svoji oblasti, da se je bala pred njo še Lovričkova Marušica, ki je imela strupen jezik, kakor verižasti gad zobe. Če drugače ni bilo, se je stepla celo, ako se ji je očitalo, da so ji bili očeta zaprli.

Ko je Blažè ugledal Ančeta, se je skoraj sramoval: morda je slišala, kako ga je žena zmerjala in kako je vpila nanj.

«Na mahu ležiš!» ga je ogovorila. «Čakaj no, sedem k tebi, da bo kaj družčine; če se me ne bojiš, ti žalostni srakoper, ti!»

Glasno se je zasmejala ter izpustila kravo, ki je takoj pričela muliti zeleno grmičevje, tresoč velika ušesa in sekajoč z dolgim repom po nadležnih muhah.

Ančè pa je prisedlo k Blažetu, ga pogledalo nagajivo enkrat in dvakrat, da je revežu za-

trepetalo srce v prsih. Kaka je vendar bila razlika med njenim obrazom in med obrazom njegove Luce, katerega se je še v sanjah bal, če se mu je prikazal. «Moj Bog», si je mislil, «saj ima ženska poseben obraz, in do danes tega še vedel nisem!» Sedela je sklonjena na zelenih tleh ter si oberoč objemala kolena, tako da se ji je krilo nekoliko privzdignilo in da je zrla v svetlo sonce belo-nogavična, okrogla njena nožica. «Tukaj je pa res vse lepše, kakor pri moji Luci» — je mislil Blažè dalje, in taka tema mu je prepregla dušo, tema, kakor bi večja na zemlji nastati ne mogla, če bi se vse skupaj, sonce, luna in zvezde, zdajci utrnilo z neba.

«So te li spet?» je izpregovorila zbadljivo, «in ti si poslušal in trpel, kakor bi bil posekan hlod! Udari jo kdaj, če se trga nad teboj!»

Pri tem se je skoraj raztogotila in rjavo oko se ji je zablislilo, prav kakor sokoliču, ki je opazil svoj plen v zelenem žitu.

Kako je Blažetu dobro delo to sočutje!

«Vedno kričé», je odgovoril zamolklo, «in ničesar jim prav ne storim.»

«Le udari! Le udari!» je hitela Anica, «bodi gospodar!» Odtrgala je z roko hrastičev vršiček in tolkla ž njim po tleh, da je listje letelo na vse strani.

«Vidiš, takole jo moraš sekati!» In tolkla je še bolj vneto, dokler se ni veja raztepla.

«Slabo se mi godi, prav res slabo!» je zdihoval Blažè.

Prav hudo ga je pogledala in zakričala: «Čemu pa si jo vzел, tako staro! Prav ti je!»

«Morda je res prestara!» je zastokal Blažè na zelenem mahu.

To pa jo je docela razburilo.

«Če tega za gotovo ne veš, potem naj te Luca le pretepava! Vidiš, svoji kravi pravim tudi Luca! Hej, Luca!» Pograbila je za vrv, vlekla kravo za sabo in se skrila za grmovjem. Tudi Blažè je odšel proti hiši in po glavi so mu rojile njene misli. Stopivši v vežo je moral že prenesti pravo ploho.

«Dolgo si spal, a jaz se mučim kot Bog na križu», se je togotil stari sedeč na ognjišču in velik kos kruha použivajoč.

«Bog ve, kdaj te bo kaj sram! Star si že dosti!» je pristavila žena Luca ter z veliko žlico lovila velike drobitve po veliki skledi, v katero je bila do vrha nalila rjave kave.

«Molčita že vendar!» je odgovoril Blažè pogumno, «do grla sem že sit vajinega večnega klepetanja!»

Zdaj je udarila strela v slamnato streho! Luca je treščila žlico po ognjišču, in takoj se je postavila pred svojega moža: «Jaz ti naj molčim, ko je vse moje, ko nič nimaš in si berač!»

Ko Blažè še ni izgubil srčnosti ter jo je še celo s pestjo precej trdo pehnil od sebe, je

pograbila bukov oklešček pri ognjišču in kakor stepnik ga je omahala, da je bil zdajci ves krvav. Tudi stari ji je priskočil na pomoč, in združena sta ga popolnoma premagala, da se je moral udati na milost in nemilost. Odslej je bil tepen skoraj vsak dan in Ančetov svèt je bil najslabši, kar jih je Blažè kdaj poslušal v svojem življenju. S kostmi, ki so ga prav hudo bolele, in z mesom, ki se je črnilo pod udarci, je plačeval ta svèt mnogo, mnogo trdih dni.

Nekega jutra je sekal v gozdu staro smreko. Pot mu je lil po obrazu in vse telo ga je bolelo.

«Vprežen si», je začul glas za sabo, «in v jarem te je vteknila Luca, da vse poka!»

Obrnil se je in opazil svojo znanko. Ob smreki je slonela in zobala borovnice, katerih si je bila nabrala v predpasnik.

«Malo počij!» je dostavila sočutno, «in nikar se ne pehaj za tuje ljudi, ki te teže gledajo, kakor ne vem kaj!»

Ko ji ničesar ne odgovori, ga vpraša ognjevito: «Ali si udaril? Kaj, ali si jo udaril?»

Kri je zalila lice Blažetu, spomnivšemu se, kako je bil sam tepen, ne da bi bil tepel on.

«Saj veš, da to nič ni, Ančè», je odgovoril rahlo, «takšne reči se ne smejo v hišo uvajati!»

«Ti revež ti! Ti revež ti! Da nimaš vendar čisto nič srčnosti!» Hudobno se je smejala in s prsti je nosila borovnico za borovnico med bele zobe.

«Danes vem, da nisi še jedel» — je pričela nekaj časa potem, «na, jej! Žejen si gotovo tudi, ker tu blizu ni studenca.»

Stopila je k njemu ter mu razkrila pred obrazom predpasnik s temnomodrimi borovnicami.

«Jej, no, ti ne veš, koliko jih je letos!»

Lačen je bil, žejen je bil — in res je segel v predpasnik. Tistikrat se mu je storilo milo pri srcu, da imajo tuji ljudje več usmiljenja ž njim kakor njegovi! Lešnikom podobne debele solze so se mu vsule po obrazu in jokaje je izpregovoril: «Ti ne veš, Ančè, kako se mi godi, kako slabo se mi godi! In otrok mi je tudi umrl!»

In neprestano so mu suli lešniki po licu.

«Le ne jokaj nikar, Blažè, le ne!» in takoj se je še Anici raztajalo srce, in ko se Blažè le ni mogel najokati, se mu je pridružila tudi ona. Zgrudila se je na tla in točila solze iz vse duše.

Ko sta si končno otrnila oči, je dejal Blažè: «Oj, kako bi bilo lepše, če bi bila ti moja žena, Ančè!»

Hitro se je vzdignila, da se je vse po zemlji vsulo, kar je imela v predpasniku. Zardela se je kakor mak v žitu in odgovorila: «Vidiš, to je zdaj vse prepozno! Ne rečem, da bi te ne bila mogla rada imeti.»

S temi besedami je odhitela pod temačno smrečje. Blažè se je ojačil in hitel za njo. Ne vé se pa, ali jo je še uhitil tistiga dne.

Imeli smo semenj v vasi in pri Polonovcu se je trla soba od pivcev in takih ljudi, ki bi bili brez denarja radi kaj popili in pojedli. Muhov Janez si je bil izbral kot poleg peči in je mučil klarinet, pri njem pa je sedel še Zavratárjev Tonče in je tlačil harmoniko v rokah. Oba sta napravljala godbo, da so se vaški psi zbirali pred Polonovcem tuleč proti nebu, prav kakor da je napočil sodni dan. V hiši pa so plesali gorjanci in tolkli s petami ob podnice, da se je vse potresalo in da se je vzdigoval gost prah. Vse bi bil prenapolnil, da ni prišla časih domača dekla ter metala iz velikega lonca vodo med plesavce, ne gledé, kam je padalo, ali na tla, ali pa na široka krila plesavk. Kričali so, napivali si, in vsi so bili prepričani, da lepšega življenja biti ne more, kakor so ga uživali tisti dan v zatohli in vroči pivski sobi.

Tudi Četrtnikova Luca je prišla s svojim možem. Prodala je bila prašička na sejmu in sedaj je nosila denar pri sebi. Ples je ljubila nad vse, in skoraj genljivo je bilo gledati, ko je lovila plesavcev, ki zanjo marali niso, ker je bila stara in grda, ako se to sploh sme reči o kateri ženski. Z Blažetom sta sedela pri mizi in izdaleč zrla na plešoči svet sredi hiše.

«Še plesati se nisi naučil, grdoba!» se je togotila nanj, «in vendar bi imela danes tako lep čas, in prostora je tudi dosti!»

«Bo že bolje! Bo že!» je odgovoril Blažè, ki je na vse drugo prej mislil nego na ples.

«Hej, Blažè!» je zakričal pijani Frjanček izpred Mosta, «pelji jo no plesat! Kaj se boš skrival, ko jo imaš, da je v devetih vaseh ni take!»

«Ali te še pretepa vsak dan?» se je oglasil tudi Mihôlica izpod Skale, «le počakaj, ko boš ti v njenih letih; tepel jo boš pa ti, to se reče, če ne boš takšen zajec kakor si danes!»

Blažè je molčal, Luca pa se je z vsem srcem poprijela Frjanca: «Pij, pij, Frjan, potem me pa pelji enkrat, da se malo zasučeva, ker sva bila prijatelja od mladih nog!»

«Ako boš dobro za vino plačala, sem pa že takšen, da me ne bo sram, če se zasučeva!»

Takoj je izpil poln kozarec ter s hrbtom odrinil Blažeta, da je dobil prostor tik Luce, ki je potem vse popoldne dajala za vino, katero je naš Frjanček tako zelo rad pil. Casih sta tudi vstala in prav nerodno zaplesala; posebno smešno se je nosil plačani plesavec Frjan, pri-tiskajoč z vso gorečnostjo staro plesavko k sebi.

«Ne bodi jezen, sosed!» se je opravičeval Blažetu, «saj si tudi ti časih pri sosedu izposodiš voliča, da moreš preorati njivo. Rajši pa še imam vola kakor tvojo Luco, ha, ha!»

«Pij no, pij no! Potlej pa zaplešiva še eno!»

Luca je vse pretrpela, samo da je imela stalnega plesavca.

Ko je bilo vse v najglasnejšem hrupu, v največjem veselju, se je priril v sobo stari Veharček, Štefan Veharček, ki so mu dejali tudi Sraka, kar pa ni rad slišal. Šival in krpal je po pogorju staro obleko in ljudi je obiral. Vedno je imel polno torbo novic, katere je prodajal za vino, če jih je kdo hotel plačevati.

«Dobro se imate, ljudje božji! Juij!»

Obstal je sredi sobe in vzdigal šibka svoja stegenca.

«Imaš li kaj novic?» je vprašal Miha izpod Skale; «prej ne dobiš rdeče kaplje, dokler nam ne poveš kaj novega!»

«Če bi na tvoje čakal, potem bi danes ne vedel, kako se vino pije», se je zajezil Štefan. «No, pa je tu nekaj poštenih glav, nekaj mož, ki jih imam rad. Ali že veste?»

«Kaj? Kaj?» je odgovorilo deset glasov.

«Dajte mi piti in potem vas še enkrat vprašam: ali že veste?»

Ponudilo se mu je zdajci deset kozarcev, toda Štefe je v svoji ponižnosti izpraznil samo enega, na zdravje vsem poštenim ljudem, ki za vino daje in vdovam in sirotam zasluženega plačila ne trgajo.

«Zdaj pa govoril!» je rjul Miha izpod Skale.

«Šival sem pri Bolantačevih, pri tistih revah, pri tistih siromašnih ženskah. Snoči je tisto

mlado, tisto Ančè, leglo na klop pri peči in prav hude bolečine je imelo. Sam Bog nebeški vedi, kje je to revišče izteknilo otroka, ko se vendar z nikomer menilo ni!»

Posebno ženske so v tistem trenutku iz vseh kotov pritiskale, in najprva Četrtnikova Luca, ki je takoj raztegnila široka usta ter izpregovorila hudobno: «Pri tisti hiši niso bili nikoli nič prida. Stari je kradel, kjer je mogel; in ko bi bili vi mene vprašali pred pol letom, povedala bi vam bila, da bo tako in nič drugače!»

«Luca, ti bi bila morala že vedeti!» je odgovoril Štefe. «To pa še ni vse. Ravno, ko je tu pri vas danes v vasi poldne zvonilo, je umrlo otroče, in umrla je tudi tista uboga živalca, ki ga je imela. Tako se mi je smilila, rečem vam, da sem se hitro spravil iz kočè, in da še svojega plačila nisem čakal.»

«Kaj tisto!» se je oglasila zopet Luca. «Bog že ve, kaj dela! Meni so ukrali korec s kebla in dobro vem, da ga ni drug izmeknil, kakor tisto dekle!»

«Tudi to še ni vse!» je nadaljeval Štefe. «Kadar se je ta revna ženska v bolečinah mučila, ni ji dala miru stara Bolantačka. Vedeti je hotela, s kom se je pečala. To sem vam zavijal ušesa, da bi tudi slišal! Pa se je dolgo branila. Naposled — mislim, da so se ji takrat že nebesa odpirala in da je z enim očesom

že gledala prestol Boga očeta — naposled pa je povedala. Vse je povedala, in ali veste, kdo se je štel za njenega?»

«Kdo? Kdo?» je povpraševala vsa družba in najglasneje Četrtnikova Luca.

«Oženjen človek, kakor gotovo je Bog v nebesih, oženjen človek!»

«Oženjen!» se je zatogotila Luca, «takšno grdobo bi pa morali vendar za pete na drevo obesiti! Kakor bi svoje žene ne imel!»

«Kdo je? Govori že vendar!» je vpil Frjan izpred Mosta.

«Povej ga!» je silila Štefeta tudi Luca.

«Saj ga lahko povem!» se je smejal Štefan, «tamle sedi, Luca, in tvoj je, Luca, tvoj Blažè je ta tiček, poglej ga no!» Z dolgim koščnim prstom je pokazal na mesto, kjer je za mizo sedel mladi Četrtnik. Nastala je tihota, kakor v cerkvi; potem pa je napolnil sobo krik, grozen, nepopisen, kakor bi se trgale divje zverine. Ta krik je prihajal Luci iz grla in že so ljudje menili prvi trenutek, da se zaduši.

Za mizo pa je vstal Blažè in se z bledim licem naslonil na zid. Krvavo je pogledal na vse strani, potem je hripavo zavpil: «Bila je moja, bila! Pustite me, pustite me!»

Luca je silila vanj. Prijel je steklenico na mizi ter jo treščil svoji ženi na glavo, da se je na drobne kosce razletela in da se je ženska nezavestna zgrudila. On pa je odrinil svoje so-

sede in planil iz sobe. Zunaj je bilo že mračno. Pobegnil je brez pokrivala na glavi po stezi proti Četrtniku, pestil roke in sam s sabo govoril, da je groza obhajala tiste, ki so ga srečavali. Luco pa so morali nesti proti domu, kjer je skoraj vso zimo hudo trpela in se togotila o mladem svojem možu. Le-ta pa je bil izginil, in sploh so ljudje menili, da je zavoljo žene stare svoje pobegnil v Ameriko, kar se nam je zdelo prav pametno.

* * *

Prišla je cvetoča pomlad. Na Četrtnikovem holmu so cvetele vijolice in bukev se je bila zavila v tisto sočno, mlado zelenje, ki prihaja z vsako pomladjo. Pod njo v senci pa je ležal Štefè Veharček in premišljal, kako da ni ptic pevk v tem logu, katerih je prejšnja leta bilo vse živo. Samo vrane in kavke so imele svoje ženitve med rdeče cvetočimi mecesni. Zapihljal je pomladanji vetrc, in tedaj je na Štefeta padel čevelj, človeški čevelj! Štefè se je postavil na noge in pričel proti bukovim vejam kričati in zabavljati. Ondi pri vrhu je viselo nekaj črnega, ali odgovora ni bilo. Potem je Štefè sam splezal na drevo, kjer ga je sprejel nekak prav, prav čuden duh. Ali visoko ni plezal. Skoraj po vejah se je spustil nizdoli ter pobegnil proti Četrtnikovi hiši. Tam se pa dolgo ni mogel zavesti, ali končno je vendarle povedal, da visé

na Četrtnikovi bukvi kosti obešenega človeka. Tako je bilo. Po ostankih so spoznali, da je tu končal Blažè revno svoje življenje. Najbrž se je v strahu skrìl na drevo, v temni noči pa ga je iznova prijel obup, in vse breme svoje revščine je vrgel od sebe tam gori v zračnem vrhu, odkoder je umirajoč še gledal v zorno, z mesečnimi žarki razsvetljeno domačo dolino.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000179455

LUR155 7

